

481595+

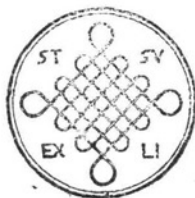
Slovenski jezik

Glasilo Slavističnega društva

Letnik IV.

Uredili

Janez Logar Jakob Šolar dr. Franc Tomšič

1941

Izdalo Slavistično društvo v Ljubljani

900405129

KAZALO

Tine Debeljak: Dr. Ivan Grafenauer	5
— Znanstveni spisi Iv. Grafenauerja	17
Fr. Kidrič: Zois 1819 o prerodu slovenskega jezika	24
Fr. Ramovš: Iz pojavov soglasniške sklanje	26
Dr. Anton Breznik: Primeri predikativnega nominativa v slovenščini	33
Dr. Francè Kotnik: Drabosnjakov Svoenje obace	40
A. V. Isačenko: Vokalični nastavek, proteza in hiat v slovenščini	55
France Koblar: Delo Ivana Cankarja v »Zadrugi«. II.	58
Marja Boršnik Škerlak: Slovenka. II.	87
Alojz Turk: Skrita posmrtnica Prešernovi Lavri	102
Francè Jesenovec: Kranjska Čbelica	105
F. Petrè: Vpliv karantansko-panonske teorije na razplet ilirizma	112
Francè Vodnik: Med Staroslovenci in Mladoslavenci	122
Marja Boršnik Škerlak: Dve Aškerčevi pismi	125
Mirko Rupel: Valjavčev »Dnevopis«	128
Av gust Pirjevec: Doneski k slovenski bibliografiji	148

Z a p i s k i :

Kopitarjev lastnoročni pripis na Cvetni triodi iz l. 1563 (Rajko Nahtigal)	173
Vuk Stefanovič Karadžić Juriju Kobetu (Alojz Turk)	174
Drabosnjak in Cochem (Dr. Fr. Kotnik)	175
Crobathov prepis Drabosnjakovega Marijinega pasijona (J. Šolar)	176
Prešernov epigram o begu in Bogu (Dr. Jože Turk)	178
Platno — plačilno sredstvo (A. Debeljak)	180
Mavke — duše rajnih (A. Debeljak)	181
Od kod »drnice«? (A. Debeljak)	181

O c e n e :

Dr. Anton Breznik, dr. Anton Bajec, dr. Rudolf Kolarič, Anton Sovrè, Jakob Šolar, Slovenska slovnica za tretji in četrti razred srednjih in sorodnih šol (Logar Janez)	182
Stanko Bunc, Pregled slovnice slovenskega knjižnega jezika (dr. Fr. Tomšič)	184
Vend-szlovenska kniga cstenyá za I., II. i III. zlócs narodne sôle, Budapest (Vilko Novak)	187

DR. IVAN GRAFENAUER

Tine Debeljak

Dr. Ivan Grafenauer

Dne 7. marca letos je dopolnil 60 let tudi drugi slovenski književni zgodovinar in filolog, dr. Ivan Grafenauer. To priložnost uporabljamo, da poskusimo oceniti delo svojega odličnega sodelavca in člana SD, saj je bilo vse njegovo življenje posvečeno slavistični in slovenistični znanosti.

Prof. dr. Ivan Grafenauer je izšel iz tedaj najboljše šole slovanske filologije, iz Jagičeve na Dunaju; odlikovala jo je težnja, da v enaki meri goji poznanje jezika in vrednotenje spomenikov, raziskovanje starejše slovanske literarne zgodovine pa tudi narodopisnih snovi po besedno kritični in kulturno primerjalni strani. Poleg že omenjenega dediča Kopitarjeve in Miklošičeve tradicije ga je uvajal v znanstveno delo tudi slavist V. Vondrák, strokovnjak za starocerkvenoslovanski jezik, avtor temeljite monografije o brižinskih spomenikih; učitelj mu je bil tudi M. Murko, ki je prinašal v književno zgodovino že novo, sociološko, od Nemcev in Rusov prevzeto metodo, zasledoval prelivanje literarnih motivov in duha že v novejših dobah (romantiki) in selitev motivov v najstarejših narodopisnih spomenikih, odkrivajoč hkrati novo vrednost srbske narodne pesmi. Grafenauer pa je bil hkrati tudi germanist (nemški jezik mu je bil domač že iz ljudske šole, saj se je rodil v Veliki vasi pri Brdu v Šmohorskem okraju na Koroškem, obiskoval šolo v Beljaku in tam 1900 dokončal tudi gimnazijo); zato je dobil pač veliko znanstvenih in metodoloških pobud tudi od tedanjih dunajskih germanistov. Te sta predstavljala sociološki literarni zgodovinar Heinzl in raziskovalec nemške metrike Minor. V tem pogledu je dobil še več od germanistov kakor od slavistov, zakaj v njegovem delu so vidni vplivi nemških literarnih zgodovinarjev, kakor Schererja, Kummerja in Steyskala ali jezikoslovca H. Paula. Grafenauer si je v tej šoli pridobil temeljito poznanje slavističnih, germanističnih in primerjalnih jezikoslovnih metod, se seznanil z ustreznimi jezikovnimi razvoji in spoznal dodobra tudi slovanske in nemške literarne zgodovine. Tako je 1904 zapustil dunajsko vseučilišče kot dobro izobražen filolog, družec jezikoslovje in literarno zgodovino. Že v tej literarnozgodovinski šoli mu je dozorelo prepričanje o primarnosti teksta in njegovih sestavin, spoznal je potrebo tekstnih in vsebinskih analiz, opisov in primerjav, da šele potem sme vključevati delo v življenje umetnika in njegov čas, kolikor je taka vključitev važna za delo, ne pa sama sebi namen. Ta šola je bila bolj bio-bibliografska in motivno-komparativna kakor pa sociološka ali celo psihološko-biološka, zakaj to zadnjo bolj zanima postanek dela kakor delo samo.

Toda čas, ko je Grafenauer zapuščal univerzo, je bil že zelo subjektivistično pobarvan, bil je pod vplivi fin de siècle. Ta je s svoje strani narekoval literarni zgodovini kult individualnosti in subjektivno estetsko

vrednotenje prvin, na drugi strani pa naturalistično povezanost osebnosti s tokom kulturno-političnih dogodkov, s temperaturo časa in okolja. Literarni zgodovinar je postajal ali soustvarjajoči esejist, izključno tvorni kritik, ali pa tudi zgodovinar političnih in kulturnih silnic, v katerih je literarna delavnost kot samostojno duhovno ustvarjanje nekako izginila in se skromno uvrstila ob različnih drugih. Te metodi se nista zadovoljili s tiskanim tekstom, temveč sta segli preko njega v arhive in osebno korespondenco, da bi dobili novo luč za osvetlitev individualne osebnosti in nje psihološkega problema ali pa za arhivalno ugotovitev, kakšni so bili zunanji povodi notranjega navdiha in kakšno je bilo dano okolje. Vse te smeri so vodile proč od filološke literarne objektivnosti, proč od njene suhoparne biografske in bibliografske opisnosti v notranjost zgodovinske nujnosti in v organičnost zgodovinske povezanosti s časom in osebnostjo. Tudi slovenska literarna zgodovina je stala tedaj na tem razpotju. Grafenauer se je naslonil na šolo, iz katere je izšel, kot na svoje izhodišče, ne pa kot na dokončno zatočišče, kakor je razvidno iz njegove razvojne poti in obsežnega dela.

Grafenauer se od naših najvidnejših literarnih zgodovinarjev loči tudi po tem, da mu ni bilo dano posvetiti se izključno svoji stroki, čeprav je dobil veniam legendi na zagrebški univerzi. Morda bolj kakor v prirojeni strasti po znanstvenem iskanju skritih resnic se je njegovo življenje použivalo v poklicu gimnazijskega učitelja in vzgojnika, da ne omenjam očeta številne družine. Začel je svojo poklicno pot kot suplent v Kranju 1904, postal 1906 profesor, 1908 se je preselil v Ljubljano na današnjo klasično gimnazijo in ostal njen učitelj do upokojitve 1940 s kratkim presledkom v letih 1918—1921, ko je bil višji šolski nadzornik pri višjem šolskem svetu v Ljubljani. Med vojsko 1917 je promoviral na dunajski filozofski fakulteti, 1920 pa dobil veniam docendi na zagrebški fakulteti, a ni mogel predavati zaradi oddaljenosti. Ta življenjski poklic je v veliki meri določal smer njegovega javnega in znanstvenega dela. Njegovo delo bi lahko razdelili v tri vrste: 1. razprave analitično znanstvene vrednosti, ki polagajo temeljne kamne stavbi slovenske kulturne preteklosti; 2. priročnike velikih sintetičnih pregledov, ki imajo predvsem prosvetno kulturni značaj; 3. knjige pedagoško šolske smeri, s katerimi se uvršča med najodličnejše slovenske učitelje slovenističnih ved. Tako kljub odlični znanstveni višini ni ostal zapet učenjak, marveč sodi med najzaslužnejše širitelje ljubezni do slovenske književnosti, saj je seznanjal z njo našo širšo javnost in tujce. Akademski znanstvenik in profesor se v njem dopolnjujeta. Akademsko višino znanstvenega dela je odlikovala tudi Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani, ko ga je 1940 imenovala za dopisnega člana, za njegovo učiteljsko in javno delo pa so mu hvaležni rodovi učencev, ki jih je vodil v hram lepih umetnosti.

Javno je začel delovati v DSu 1902 z oceno hrvatskega leposlovnega dela (V. Novak, Dva svijeta); tako se je kot mlad akademik takoj zavedel naloge slavista, da se razgleda po vseh slovanskih slovstvih. Segel je po najbližji, hrvatski, saj je bilo to v skladu tudi s tedanjo dr. Krekovo smernico o zbliževanju s Hrvati; to misel je Gr. tedaj še posebej glosiral v letniku katoliškega akademskega glasila Zore, ki mu je bil urednik

(1903). Tu je priobčeval tudi ideološke in organizacijske članke proti narodnemu radikalnemu gibanju v dijaških vrstah, liberalizmu in verski indiferentnosti in nastopal proti njim v Mahničevem smislu odločnega katoličana (uvodni članek v letniku 1903). Tedaj je segel kot kritik v novosti slovenskega knjižnega trga in primerjal dve tedaj izišli pesniški zbirki: Župančičevo *Čez plan in Sardenkovo V mladem jutru*; poudaril je vsebinsko in miselno stran pesmi, zlasti pa katoliško gledišče na umetnost in kulturo; v poznejših letih je večkrat poudaril to stališče in presojal po njem kulturnozgodovinsko dogajanje doma in drugod (ob Vodnik-Drechslerjevi *Povijesti hrvatske književnosti* DS 1914; v oceni Prijateljevega Kersnika DS 1914; ob Kidričevi *Zgodovini* DS 1934, O pokristjanjevanju II. del). Tako si je že tedaj ustvaril nazor, ki ga je vedno odločno in samozavestno uveljavljal, kakor je napisal v DSu 1917, str. 192: »Vse moje delo je živ dokaz, da se zavedam odgovornosti pred Bogom, da mi je živa vera v harmonijo naravne in razodete resnice najtrdnjše zaupanje, da, dokler pri svojem znanstvenem delu po svoji vesti služim resnici in samo resnici, naj si bo včasih tudi neprijetna, ne bom prišel v nasprotje z razodeto resnico.« (Podčrtal Gr.)

Kot član Jagičevega seminarja se je najprej oprijel jezikoslovnega študija. Za njegov *Archiv für slavische Philologie* je ocenil Ljapunovlje mnenje o Pleteršnikovem slovarju (1904) in Tominškovo razpravo o narečju v Bočni (1904). Sam je napisal tedaj prvo samostojno razpravo o ziljskem narečju *Zum Akzente im Gailtalerdialekte* (1905). Tedaj je bil že suplent v Kranju. Prva leta je še nadaljeval znanstvene teme, spočete in načete na vseučilišču; napisal je ocene za Jagičev *Archiv* (o Ozvaldovih jezikoslovnih študijah, o Karáskovi primerjalni slovanski literaturi z odklonitvijo slovenskega dela, o Šašljevih Bisernicah). S tega področja je napisal širšo filološko razpravo o slovenski izdaji *Duhovne brambe* in Kolomonovega žegna (ČNZ 1907), v Jagičevem *Zborniku* pa primerjavo *Mlade Zore* s Salomonovo legendo (1908). V DSu je zavrnil Govekarjevo prireditvev Linhartove Županove Micke. Takoj nato pa se je kot šolnik lotil celotne ocene slovenske književnosti, pripravljal prva poglavja *Zgodovine* novejšega slovenskega slovstva (Od Pohlina do Prešerna) in jih predložil javnosti v izveštvju kranjske gimnazije 1907/8 kot napoved celotnega dela. Tako je Gr. kmalu po začetkih svojega znanstvenega dela stopil na polje pedagoškega podajanja znanstvenih izsledkov — lastnih in tujih; to mu je za dalj časa usmerilo literarnozgodovinsko delavnost.

Tako smo videli že v teh prvih razpravah vse temelje njegove osebnosti in znanstvenih zanimanj: odločno katolištvo, zanimanje za jezikoslovje, folkloro, novejšo in najnovejšo literaturo in zanimanje za sintezo (Karásek), hkrati pa že zasnovo pregledov, primernih za šole, a ne morda toliko za dijake kakor za profesorje, saj je bilo to tedaj velika pedagoška slovenistična nujnost. Vidimo pa tudi, da Gr. ni imel še nobene večje samostojne analitične razprave iz področja slovenske literature, ko se je lotil pisanja sinteze (I. del v knjigi I. 1909). Stavbo je torej začel pri vrhu, ob znanstvenem začetku, medtem ko ji sedaj, ob 60 letnem jubileju, koplje trdne in globoke temelje.

Ko je izdal II. del *Zgodovine* novejšega slovenskega slovstva (1911), je bil že bolj pripravljen z lastnimi nadrobnimi raziskavanji. Razbora

Kastelčeve zapuščine (1910) sicer ni mogel več uporabiti za Bleiweisovo dobo, ki je vsebina njegovega obsežnega 2. zvezka, pač pa razne primerjalne slovenistično-germanistične študije o literarnih vplivih Nemcev na Slovence, Gerstäckerja na Jurčiča (DS 1908), Heineja, Goetheja in Prešerna na Jenka (DS 1908). Tudi je že tedaj razbral in kritično pretresel Levstikov življenjepis za njegova najbolj zamotana leta 1853—1858 (Bleiweisov zbornik) in načel vprašanje Bleiweisa tudi v polemikah z ocenami I. dela (z Iz. Cankarjem-Bregarjem v Času 1909/10). Največ pa je prinesel v Zgodovini sami s pregledom tedanjega časopisja, ki mu je dalo vpogled v literaturo po Prešernu, kjer ima korenine slovenska proza. Hkrati z Zgodovino je v družbi z dr. J. Šlebingerjem in Jos. Westrom mislil tudi na izdajo tekstov v zbirki »Izdaje za srednjo šolo«. Priredil je že dva zvezka in jih oddal Mohorjevi družbi, a ostala sta v rokopisu, ker je vse podjetje prehitela vojska; II. zvezek obsega noveliste Slov. Glasnika (Mencingerja, Erjavca, Zarnika in Vesela). Na kat. shodu 1912 je bila sprožena misel, naj bi knjigarna izdajala v knjižni obliki ponatise dobrih povesti in črtic, ki v revijah in listih ostanejo izgubljeni za širšo javnost. Sad te pobude je bila Zbirka slovenskih povesti; urednik ji je bil Gr. Po izbiri in ureditvi se vidi, da je tudi pri tej zbirki imel urednik pred očmi literarnozgodovinske in šolske potrebe, ker bi sicer ne bil začel zbirke (1913) z Ogrinčevo zgodovinsko povestjo Vojnimir, je nadaljeval z Erjavcem, Jakličem in Jurčičem, Meškom in jo šele zaključil (1915) s tisto črtico, ki je dala predlagatelju 1912 povod za ta predlog, namreč s Finžgarjevim Našim vsakdanjim kruhom, ki jo je dodal dijaški povesti Študent naj bo. Ko bi ne bila vojska zavrla tega dela, bi se bilo morda razraslo v popolnejšo in pomembnejšo zbirko kot bistveno dopolnilo k slovstveni zgodovini.

Leto 1914. je bilo za Grafenauerjevo delo pomembno: postal je glavni pisec in kritik literarnozgodovinskih vprašanj v obnovljenem DSu Izidorja Cankarja. Priobčeval je zopet razprave in ocene kakor nekda pri Jagičevem Arhivu. Zasedoval je kritično vsako novost, ki se tiče osvetljave slovenske knjižne zgodovine; ocenil je Šlebingerjevo Bibliografijo, Glonarjevo izdajo narodnih pesmi, Kotnikove sestavke o Drabosnjaku, Bazalovo razčlenitev Aškerčeve poezije, Prijateljevega Kersnika itd. Začel je tudi z analitičnim raziskavanjem gradiva za slovensko literarno zgodovino in priobčil temeljito filološko primerjavo Trubarjevih virov pri prevajanju Evangelijev (vse v DSu 1914). Prihodnje leto je pomagal k zmagi nove struje Dominsvetovcev z zanimivim esejem o najmlajših — Majcenu, Lovrenčiču in Velikonji in s tem uvel pri nas literarno kritični esej o šele nastopajočih književnikih. Pokazal je, da se zanima za literarno kritične prijeme v obravnavi sodobne književnosti, a da ne izgublja izpred oči kontinuitete slovenske lepe besede. Temu boju za novo obličje slovenske književnosti, za rast in razvoj nove umetnosti je veljal tudi njegov odpor proti Jeranovemu samo pedagoškemu presojanju literarne umetnosti, ki je bilo po njegovem še močno v navadi pri delu katoliškega razumništva (Jeranov problem, DS 1917). Tako je s svojimi literarnozgodovinskimi razpravami pomagal Izidorju Cankarju pri revoluciji v presoji umetnin na katoliški strani slovenske javnosti. V teh letih je za nekaj časa pustil skrb za sintezo in se lotil analitičnega dela; pisal je

razprave s treh področij: 1. z zelo obsežno pripravo se je lotil kulturno-zgodovinskega vrednotenja starih spomenikov slovenskega pismenstva iz pred reformacije z monografično obdelavo stiškega rokopisa (DS 1916), poročal je o rabi slovenščine v srednjem veku (Č 1916), o razvoju slovenske metrike do Pisanic (Č 1916) in poročal tudi o najnovejših razpravah, tičočih se brižinskih spomenikov (o Vondrákovem nazoru in Jagičevi polemiki, DS 1918); vse to je pozneje postalo izhodišče intenzivnega dela; 2. zanimalo ga je Vodnikovo pesniško gradivo, zlasti ostalina v Matici; napisal je več pogledov v njegovo delavnico (Knezova knjižnica 1918); razbral je kritično vse izdaje Vodnikovih pesmi do tedaj (ČJKZ 1918/19); posebej pa je še razložil Ilirijo oživljeno (DS 1917); 3. proti koncu vojske se je zopet lotil celotnih pregledov, največ zaradi zunanjih pobud; kratek pregled je potreboval dr. Krek za svojo znano propagandno brošuro Kroatien und Slowenen, ki jo je z A. Milčiničcem izdal v Jeni 1916; drugo je zmeraj bolj zahtevala slovenska javnost in šola, ker ni imela kje poučiti se o slovenskem slovstvu, nastala je Kratka zgodovina slovenskega slovstva (I. del 1917, II. del natisnjen tik pred osvoboditvijo, a z letnico 1919). Hkrati je začel izdajati Jurčičeve Spise (1917).

Koj po vojski (1919—1931) je Grafenauerja zopet odtrgalo od sistematičnega dela na znanstvenem polju in ga vpreglo v voz praktičnega reševanja slovenskega šolskega vprašanja. Postal je višji šolski nadzornik. Za šole v novih razmerah je hitro priredil novo izdajo Kratke zgodovine slovenskega slovstva in pripravljaval nove slovenske čitanke (za V. r. 1921, za VI. r. 1922, za VII. r. 1925, za VIII. r. 1930). Oskrboval je preglede slovenske književnosti na vse strani: za Novo Evropo (1924), od tod so prevedli spis tudi Čehi (Slovanský přehled 1924) in Italijani (Europa orientale 1924); za Srbe (Slovenačka, SKZ 1927), a mu je urednik samovoljno črtal cele odstavke o sodobnih pisateljih. Urejal je še vse to desetletje Jurčičeve Spise (končal 1931 v 10 zvezkih) in sodeloval kot leksikograf pri Slovenskem biografskem leksikonu in pri Narodni enciklopediji s poročili o novejših slovenskih pisateljih in pesnikih. Vse to praktično potrebno delo je opravljal Gr. z resnično požrtvovalnostjo in v veliko korist naši ljudski in šolski prosveti, a hkrati tudi z vestnostjo resnega znanstvenika. Zato je razumljivo, da je v tej dobi mogel napisati le malo čisto znanstvenega; omeniti moramo jezikoslovno razpravo Naglas v nemških izposojenkah (Razprave 1923), Opombe k rokopisom Stapletona (ČJKZ 1923) in oceno Kidričevega Ogrodja za biografijo Primoža Trubarja (Č 1923).

Šele po l. 1931. je Gr. spet začel z znanstveno analitičnim delom, sedaj v dveh smereh: nadaljeval je med vojsko začeto nadrobno raziskavanje najstarejših slovenskih jezikovnih in književnih ter kulturnih razmer s članki o brižinskih spomenikih, ki so se razvili v polemiko o njih razmerju do domače tradicije, o njih odvisnosti od nemških najstarejših molitvenih obrazcev in njih vplivu na stesl. tekste. To raziskavanje je rodilo več člankov in knjigo, ki sodi med najpomembnejša slovenska znanstvena dela »Karolinška kateheza ter izvor brižinskih spomenikov in čina nadb. izpovedajštijmъ se« (Razprave ZD 13, 1936). Razširil in dopolnil je te izsledke s primerjavo I. in III. brižinskega spomenika s starobavarsko (svetoemmeransko) molitvijo v starem slovenskem in staro-

cerkvenoslovanskem jeziku (Slov. jezik I, 1938). V isto dobo je zaoral drugo globoko brazdo s svojimi razpravami o slovenski narodni pesmi (DS 1937/38, SJ II, 1939 in obširen rokopis o Mladi Zori pri Akademiji). Te razprave pomenijo odlično znanstveno delo, za kakršno je Grafenauer s svojo slavistično in germanistično filološko šolo tako usposobljen kakor nihče drug pri nas.

Seveda pa tudi v tem desetletju ni odrekal pomoči pri različnih listih in izdajah. Tudi v tej dobi se je udejstvoval kot kritik in poročevalec v DSu in Času. Zmeraj je rad pomagal pri prosvetnem delu bodi s peresom, bodi z govori, bodi ob smrtih ali jubilejih. Njegovo delo ni tako enotno, kakor bi si želel strog znanstvenik in najbolj on sam, a pregled njegovega dela v 35 letih javnega delovanja kaže, da je bil njegov odmik od reševanja strogo znanstvenih vprašanj k reševanju dnevnih potreb žrtev, ki je ne znamo prav ceniti.

Iz početka je vse kazalo, da bomo dobili v Grafenauerju jezikoslovca. Njegova razprava *Zum Akzente im Gailtalerdialekte* v Archivu (1905) je pokazala, da se je seznanil z vsemi najboljšimi metodami jezikoslovne znanosti, da ima tenak sluh za glasovno opazovanje, trdno in dosti razsežno znanje za primerjanje in razlaganje jezikovnih opazovanj. Z razpravo je dognal naglasne posebnosti ziljščine v razmerju do drugih koroških in splošno slovenskih narečij; odkril je več vrst kratkega naglasa: 1. kratki rastoči naglas, ki je ohranil starejšo obliko slov. naglasa v neposlednjem zlogu, n. pr. sèstra, vòda, mègla; 2. mlajši kratki rastoči naglas, ki se je na novo razvil iz dolgega naglasa v zaprtem zlogu, cèsta, jùtro; 3. kratki padajoči naglas, ki je nastal iz dolgega padajočega v zaprtem zlogu, n. pr. brítva, hrùška. Zanimanje za naglas ga je nagnilo do tega, da se je lotil vprašanja o razmerju med nemškim in slovenskim naglasom v naših nemških izposojenkah (RDHV I, 358—391). Ugotovil je, da je bil naglas v teh izposojenkah podoben naglasu nemških izvirnih besed, t. j. padajoč, bodisi dolg ali kratek; nadaljnji razvoj pa se je vršil po slovenskih jezikovnih zakonih. Nemški dolgi zlog je dal v izposojenkah dolgi padajoči naglas, nemški kratki zlog pa je dal v edinem zlogu kratko padajočega, v odprtih neposlednjih zlogih dolgo rastočega, v zaprtih zlogih in v mlajših izposojenkah pa dolgo padajočega. Razprava kaže, da se kljub intenzivnemu delu na literarnozgodovinskem področju zanima še zmeraj za vse izsledke slavistične lingvistike.

Čeprav Grafenauer ni napisal veliko čisto jezikoslovnih razprav, je prav v jezikoslovnem znanju našel zanesljivo oporo svojim literarnim raziskavanjem na področju naše najstarejše literature (brižinski spomeniki, starocerkvenoslovanski teksti in svetoemmeranska molitev, stari zagovori, narodna pesem itd.). Brez takega znanja bi tu ne bil nič opravil.

Širšemu občinstvu je Grafenauerjevo ime znano predvsem po njegovih dveh sintetičnih delih, po njegovi Zgodovini novejšega slovenskega slovstva v dveh delih in Kratki zgodovini slovenskega slovstva, ki je postala šolska knjiga. Pri pisanju teh dveh del Grafenauer še ni imel lastnih nadrobnih obravnav za posamezne dobe in literarnozgodovinske probleme, zato pomenita predvsem povzetek dotedanjih slovenističnih izsledkov in dognanj. Tak sistematičen pregled stanja tudi najbolje pokaže

še nerešena vprašanja. Tako sta bili Grafenauerju bolj izhodišče kakor zaključek dela. Za pravilno presojo tega dela moramo imeti pred očmi, da sta literarna zgodovinarja Prijatelj in Kidrič, ki sta odkrila veliko novega gradiva, tedaj šele začela svojo pot. Oba sta bila tudi drugače usmerjena kakor Grafenauer: prvi je izšel iz individualistične družbe fin de siècle, bil je psihološko estetski duh, ki je gledal v književnosti izraze velikih osebnosti in njih notranje boje; drugi se je ves zakopal v arhive in iz njih prinašal novo gradivo za poznanje oseb in dob; oba pa sta raziskavala zlasti vznik dela, eden iz duhovne osebnostne moči, drugi iz stvarnega in življenjskega okolja; Grafenauer pa je imel za zanimanja vredno predvsem delo samo, tekst brez posebnega ozira na človeka in dobo; tako je tudi svojo zgodovino zasnoval bolj na osnovi tekstov, torej bolj filološko kakor pa sociološko ali psihološko in ostajal kolikor mogoče v mejah literarnega, ne pa pretežno kulturnega okolja. Važnost je polagal na analizo teksta, tako da je podal skoraj vsako pesem v vsebinskem opisu, pozabljaajoč pri tem, da vrednost umetnine ni v snovi, marveč v drugih prvinah, ki jih taka analiza ne more dojeti. V nasprotju s tedanjim sintetičnim pisanjem literarnih portretov in sociološkim utemeljevanjem nujnosti del je Grafenauer stal še na osnovah starejše objektivne literarno opisne analitične šole, okolje in življenje pisatelja je le bolj neorgansko vezal z vzniki del. To velja zlasti o prvem delu »velike« Zgodovine, medtem ko je v drugem delu že mnogo bolj upošteval okolje, če je hotel utemeljiti osebne poglede in novo gradivo, ni pa še posegal v družabno zgodovino, v kateri je literatura pri Prijatelju skoraj tonila ob Kersniku. Tako je bila nekaterim osnova in izvedba teh dveh priročnikov premalo sodobna po metodi, čeprav sta taka skušala biti, kakor je videti iz uvodnih kulturnih okvirov pa tudi po tem, da postavljata velike osebnosti v središče dob in jih po njih imenujeta; toda notranje so bili ti uvodi premalo izraziti in polni, da bi mogli zajeti duha dobe in vdahniti življenje osebnim portretom. Z njima niso zadovoljni tisti, ki so si želeli zgodovino slovenskega slovstva, podano v organski rasti, v dinamični zvezi z vsem kulturnim dogajanjem, s celotnim tokom kulturnega narodnega razvoja, kjer bi se nam pomembna dela razvrstila v kulturne vrhove, manj pomembna pa bi se porazgubila med gričevjem in po dolinah. Grafenauer pa je dajal preveč vrednosti malenkostim in premalo uporabljal relativno vrednotenje: bolj je zapisovalec kakor ocenjevalec, bolj statik kakor dinamik, bolj analitik kakor sintetik, in prav tega zahtevajo priročniki in pregledi. Prezreti pa ne smemo, da je bil v teh dveh knjigah predvsem pedagog, zato je zahteval kratko in jasno opredelitev in analizo, zato je skušal seznaniti s kar se dá vsem gradivom. Zaradi te mirne objektivnosti in stvarne izčrpnosti so Grafenauerjeve zgodovine za šolo še sedaj uporabnejše kakor sintetično in dinamično pisana Slodnjakova. Če Grafenauerjevi zgodovini hočemo biti pravični, jo moramo primerjati samo podobnim slovenskim delom pred njim, zlasti Janežičevim in Sketovim šolskim pregledom, Marnovemu nepreglednemu in razvlečenemu Ježičniku, Glaserjevi suhoparni knjigi. Ob tej primerjavi se jasno pokaže velik napredek, da je to prva sprejemljiva sintetična podoba slovenskega slovstva.

Da so bili taki pregledi nujno potrebni, pričajo mnogi posnetki in izvlečki in prireditve za tuje narode, da so se poučili o naši književnosti

(hrvatski, srbski, nemški, italijanski s članki o naši književnosti). V to vrsto informacij in pregledov sodi tudi Grafenauerjevo leksikografsko delo, ki temelji na istem načelu kakor njegova zgodovina: na biografsko bibliografskem opisu. S spoštovanjem do teksta in vsebine je urejeval tudi spise slovenskih pisateljev, zlasti Jurčiča, kjer je n. pr. pri genezi povesti Slovenski svetec in učitelj ali pri Tugomerju napisal celo zgodovinsko razpravo o predmetu in umetniški obdelavi. Posebno ceno dajó tem izdajam besedni tolmači in slovarčki, ki jih je on prvi uvedel v izdajo Jurčiča. Grafenauerjevo spoštovanje do Jurčičevega jezika je poudaril A. Breznik, ko je primerjal njegovo izdajo z drugimi (DS 1934, 235).

Znanstveno je kajpak pomembnejše Grafenauerjevo nadrobno proučevanje in raziskavanje posameznih dob, oseb, del in vprašanj iz področja našega slovstva. S protestantsko dobo se Grafenauer ni veliko ukvarjal. Najtehtnejša razprava o tej dobi je razbor Trubarjevega prevoda sv. pisma (DS 1914); primerjal je Trubarjev prevod z grškim, latinskim in Lutrovim in ugotovil, da Trubar kljub lastnemu zatrjevanju iz grščine ni prevajal, da se je najtesneje oklepал Lutrovega prevoda, nekoliko tudi Vulgate, prevodov Erazma Rotterdamskega in Buelingera ter nekega laškega vira. Važna je tudi Grafenauerjeva razprava iz zgodovine slovenske metrike (Č 1916) in o naglasnih principih od začetka do Vodnika: tu sta se bojevala narodni naglasni princip in protestantski kvantitativni, prevzet od nemških meistersängerjev; v katoliški dobi se je metrum zopet približal naglasnemu in zmagal z Vodnikom in Prešernom. S to razpravo je oral ledino in zasluži razprava večjo pozornost, kakor jo zbuja skromni naslov Drobci iz starejše kulturne in slovstvene zgodovine.

Pričakovali bi, da se bo znanstvenik tako odločnega katoliškega prepričanja s posebno vnemo lotil protireformacije in katoliške obnove, toliko bolj, ker velja slovenski kulturni zgodovini ta čas za občutno nazadovanje. Toda Grafenauer ji v podrobnih razpravah ni posvetil mnogo moči, le mimogrede je spregovoril o neznanem prevodu evangelistarja iz Stapletona (ČJKZ 1924) in v nekaterih ocenah. Nekaj novih pogledov na to dobo je podal v Kratki zgodovini.

Tudi prerođ ga ni zanimal v celoti, čeprav je tam začel s svojo Zgodovino novejšega slovenskega slovstva. Mimogrede se je dotaknil Zoisa in Linharta v ocenah, a pri Vodniku se je ustavil večkrat in za dlje časa. Najprej je analiziral Vodnikovo Ilirijo oživljeno kot slavospev slovenski zgodovini (DS 1917); pesem naj bi bil Vodnik imel v načrtu že davno pred prihodom Francozov v naše kraje kot spomin na Linharta. Posebej Vodniku pesniku, njegovemu razvoju in pesniški »obrti«, tehniki je posvetil 1918 monografijo Vodnik pesnik v Knezovi knjižnici. V posebni razpravi primerja inačice in poznejše popravke v dotedanjih izdajah Vodnikovih pesmi (ČJKZ 1919); ustavil se je posebej pri Levstikovi izdaji in njegovih »popravlilih«. Ob proučevanju Vodnikovega rokopisnega besedila v Matici se je dokopal do čistega Vodnikovega besedila in to svoje poznanje uspešno uporabil v posebni monografiji in doslej najboljši izdaji Vodnikovega besedila v Izbranem delu v zbirki Cvetje iz domačih in tujih logov (zv. 5., 1935); dragocene in bogate so tudi njegove stvarne in jezikovne opombe, kjer popravlja mnogo dosedanjih zmot in nejasnosti, kar je kritika premalo opazila. Zanimanje za Vodnikovo delo se kaže tudi

v zasledovanju prepisov Vodnikovih pesmi in njegovega deleža pri Kopitarjevi abecedni reformi.

Za poznanje Prešernove dobe in pesnika samega je največ naredil z objavo in razlago Kastelčeve zapuščine (izročil mu jo je g. nadv. Julij Polec); v njej je našel Prešernove in Kastelčeve rokopise, ki nam kažejo v delavnico Čbeličarjev in zlasti Prešerna zaradi novih variant. Objavil je tudi rokopis II. in IV. zv. Čbelice in nekaj drugih rokopisov. Prvič je tudi objavljeno v celoti znano Prešernovo slovensko pismo staršem iz l. 1824. Prešernoslovcem bo gradivo nudilo veliko zanimivega primerjanja in gre Grafenauerju hvala za vestno opravljeno delo. Sicer se v prešernoslovju naslanja predvsem na Žigona, njegove izsledke in razlage je prevzel tudi v Zgodovino in s tem naletel pri nekaterih kritikih na odpor (Kidrič v Vedi 1911 in Iz. Cankar-Bregar v Č 1909/10).

V dobo po Prešernu je segel Grafenauer najprej in najbolj z označitvijo Bleiweisa kot nepoštenega, nadutega in nesamostojnega človeka, ki ni bil zrel za vodstvo naroda in bil kulturnemu razvoju prava cokla. To svoje mišljenje je omenil že v I. delu Zgodovine novejšega slovenskega slovstva (1909); ker je podvomil o pravilnosti take sodbe Iz. Cankar-Bregar (Č 1910, 78), je v II. delu to svojo sodbo še posebej skušal podpreti in tako sociološko najbolje obdelal ravno Bleiweisovo dobo; iz njegovega opisovanja je čutiti, da stoji s srcem na strani koroških rodoljubov Janežiča in Einspielerja in sodi kranjskega samodržca z njunimi merili. O teh dveh koroških rojakih je tudi sicer rad spregovoril; o Janežiču n. pr. v DSu, ko kaže v članku Med Glasnikom in Zvonom, kako je pripravil pot čisto umetniški reviji Stritarjevi, in ob 50 letnici njegove smrti in prav tako o Einspielerju 1937. Že sodba o Bleiweisu je zbudila pomisleke nekaterim kritikom (Debevec in A. Ušeničnik), a še bolj so se duhovi razvneli, ko je 1917 postavil v jubilejni letnik DŠa članek Jeranov problem. Članek ni bil le literarnozgodovinsko važen, marveč pomemben z več strani: napisan je bil prav tedaj, ko sta A. Ušeničnik in Iz. Cankar razpravljala o mejah umetniške in pedagoške kritike, ko je bil postavljen problem, ali sploh more biti kaj lepo, kar je nemoralno; napisan je bil v jubilejnem letniku DŠa in je s tem podprl urednika v težnji po čisto literarnem glasilu, za katero ne morejo veljati načela mladinske vzgoje, marveč zrele umetnosti, namenjene resnim izobražencem. V tem boju se je razčistil marsikak pojem in dobiva odmev še po 20 letih (ko A. Ušeničnik umika svoje trditve o razmerju lepega in nemoralnega v Izbranih spisih II, 296 in Grafenauer to stališče z zadoščenjem sprejema Č 1940); vendar se nam danes zdi, da Jeran le ni nadaljevalec janzenistične tradicije pri nas, da je marveč treba iskati njegovemu razmerju do literature vzrokov v resnični duhovniški vnemi in gorečnosti za zveličanje duš, saj se to neprestano ponavlja.

Klasikom tega razdobja pa je Grafenauer posvečal veliko pozornosti z izdajanjem Ogrinca, Erjavca, Mencingerja, Zarnika, Vesela, zlasti še Jurčiča v Spisih. Napisal je vsakemu zvezku in delu uvod in nadrobno pripravljaval opombe. Posvetil pa je klasikom tudi nekaj nadrobnih raziskav; preiskoval je razmerje Jurčičevih Rokovnjačev do Gerstäckerjevega romana Die Flußpiraten von Mississippi. Podobno primerjavo je napisal tudi o razmerju med Jenkom in Heinejem ter Goethejem; našel je pri

Jenku vplive obeh, zlasti sorodnost v celotnem razpoloženju, ugotovil pa je tudi vpliv Lenaua in seveda zlasti Prešerna. Levstiku je že v Zgodovini II. odkazal osrednje mesto za vso dobo, posebej pa je obravnaval njegov življenjepis med leti 1853 in 1858 in objavil korespondenco med Levstikom in Hanko. V kritikah je seveda pogosto posegal v to obdobje in spregovoril o Kersniku, Mahniču, Aškercu in o sodobnih metodah literarne zgodovine in kritike.

Grafenauer se je mnogo ukvarjal tudi s sodobnostjo, z najnovejšimi, še živečimi in šele nastopajočimi pisatelji. Predstavil je najširši javnosti ob njih izdajah Jakliča, Finžgarja, Meška. Sočasno leposlovno delo je začel presojati koj v svojih literarnih začetkih s primerjavo Sardenkove in Zupančičeve poezije (Zora 1904), zlasti pa je pokazal svojo voljo po obravnavanju sodobnosti v članku O naših najmlajših (DS 1915); predstavil je tedaj javnosti najmlajše DSove sotrudnike Lovrenčiča, Velikonja in Majcena. Seveda se je ukvarjal zelo pogosto — in to do najnovejšega časa — z najnovejšimi pojavi v slovstvu z ocenami leposlovnih del. Njegove ocene so zelo resne in se jim pozna resna volja, da pride delu do živega z vsestransko analizo. Kdor pomisli na pogostno površnost sodobne kritike, bo znal ceniti njegov trud.

Kakor smo torej videli, je večina Grafenauerjevih nadrobnih razprav nastala šele po izdaji obeh literarnih priročnikov. Toda največ osvetlitev je Grafenauer prinesel v dobo našega najstarejšega pismenstva od naselitve do reformacije, zlasti pa še v razumevanje in poznanje našega narodnega pesništva. Leta 1916. je začel to svoje delo z nadrobno analizo stiškega rokopisa, ki so ga dotlej imenovali ljubljanskega. Ni ostal le pri besedilu, marveč po celotnem latinskem kodeksu, v katerem je slovensko besedilo vezano, je ugotovil, da je rokopis nastal v Stični, da to nista prvopisa, marveč prepisa, eden manj, drugi bolj pravilen, da je prepise delal menih Čeh in uporabljal že ustaljene obrazce za splošno rabo v cerkvi. Tako je že tedaj ugotovil slovensko jezikovno tradicijo, da slovenska pridiga po samostanih ni bila zanemarjena. Rokopis je postavil v dobo okoli 1428. Istega leta je tudi popravil nekaj napak, kakor da bi deželni stanovi v srednjem veku ne bili uradovali v slovenskem jeziku in bi slovenski kmet, ki je ustoličeval vojvode, kot dvorni lovec ne bil razsojal slovensko. L. 1918. je opozoril na nove Vondrákove razprave o brižinskih spomenikih in že tedaj branil njih slovensko pristnost proti starocerkvenoslovanskemu vplivu. Ob 1. snopiču Kidričeve Zgodovine je v ČJKZ 1931 objavil razpravo Poglavlje iz najstarejšega slovenskega slovstva in z novimi dokazi podprl svojo staro misel, da brižinskiški rokopisi niso prvopisi, marveč prepisi, napisani deloma po pisani predlogi, deloma po posluhu, po nareku ali spominu, da gre torej za utrjene in ustaljene tekste, ki so se širili že pred zapisi. Dokazal je, da obrazec za očenaš in vera izhajata iz zelo starega izvirnika, da segata nazaj na formulo ok. 800, zdravamarija pa je iz 16. stoletja. Ob Kosovih dokumentih o pokristjanjenju je tudi s kulturnozgodovinske strani utrdil svoje dokaze o možnosti literarne tradicije vsaj za I. brižinski spomenik, da se njihova tradicija prav tako začenja v dobi Karlovih kapitularev, torej ok. 800; tako je znova predstavil spor med Vondrákom in Jagićem o brižinskih spomenikih. Kar je v članku pisal ostro plemično, znan-

stveno mirno dokazuje v knjigi Karolinška kateheza ter izvor brižinskih spomenikov in čina nadb ispovedajaštium se: iz cerkvenih pisateljev pred Karlom Velikim se dá spoznati, kakšno znanje je zahtevala Cerkev od preprostega ljudstva. Cerkvi je pomagal Karel Veliki s svojo zakonodajo in uspeh te se je kmalu pokazal. Proti koncu 8. stoletja so nastali obrazci očenaša in vere, v prvih desetletjih 9. stoletja pa izpovedni obrazci in druge molitve. Za slovenske podložnike v frankovski državi so kmalu nato prevedli očenaš in vero in v 9. stoletju je nastal že tudi slovenski prevod starobavarske molitve, t. j. 2. splošna izpoved v Činu, nadalje nagovor o izpovedi II. brižinskega spomenika in še nekateri deli I. in III. brižinskega spomenika. Ostali deli teh spomenikov so nastali v 10. stoletju. Nad vse pomembna je Grafenauerjeva najdba, da niso vsi deli brižinskih spomenikov nastali hkrati. Prvi in tretji sta dobila svojo nam znano obliko šele po stoletni rabi; k prvotnemu jedru so dostavljali razne nove dostavke. Nekaj delov obeh spomenikov je nastalo že v prvi polovici 9. stoletja, nekaj pa šele v 10. stoletju. V tretjem delu je dokončno dokazal, da je izpovedni red Sinajskega evhologija, ki ga je sestavil Klement Bolgarski, odvisen od zahodnih predlog na podlagi slovenskega prevoda. S tem je bistveno dopolnil Vondrákove dokaze. Zlasti je važno, da je našel nov vir tem obrazcem, namreč confessio fidei, ki jo je ukazal oglejski patriarh Pavlin svojim podložnim škofom in duhovščini na sinodi 796/7. Ta veroizpoved je bila napisana v slovenskem jeziku, ker so v oglejskem patriarhatu bivali tudi Slovenci. V nadaljnjem primerjanju (SJ I.) je še natančneje dognal razmerje Čina in brižinskih spomenikov. Našel je, da sta tretji spomenik in starocerkvenoslovanska prireditev starobavarske molitve v Činu II. nastala iz neke starejše skupne predloge, ki je morala biti pisana v slovenskem jeziku in je mogla nastati v Panoniji in se rabiti v letih 867—874 v Kocljevi državi. Ta panonska prireditev pa je nastala prvotno v Karantaniji in na to se naslanja izpovedni obrazec v I. brižinskem spomeniku. Prvotni vir vsem trem rokopisom pa je isti — starobavarska molitev. Vsa ta dognanja so za našo najstarejšo dobo zelo važna, pa ne le za našo, marveč za vso slovansko zgodovino v prvih letih krščanstva. Njegove izsledke sta upoštevala tudi Ramovš in Kos v najnovejši izdaji brižinskih spomenikov (1937).

Podobno pomemben je uspeh dela, ki ga je opravil Grafenauer na polju raziskovanja slovenske narodne pesmi. Če pomislimo, da je izšel iz Jagičeve šole, ki se je že zaradi srbskohrvatske narodne pesmi veliko ukvarjala s pesniško etnografijo, da je bil učenec dr. M. Murka, specialista v tem vprašanju, pripadnika ruske migracijske teorije (Veselovskij), nam bo razumljivo, da ga je vprašanje že zgodaj zanimalo. To nam kaže ocena Šašljevih Bisernic in zanimanje za Drabosnjaka. Že tedaj je napisal razpravo o Salomonovi legendi in jo primerjal z našo Mlado Zoro; po 30 letih mu je vprašanje dozorelo v obsežno razpravo (ok. 25 pôl, še v rokopisu). Zanimali so ga različni motivi v narodni pesmi: obdelal je Marijo v narodnih pesmih (1924), Sv. Rešnje Telo v narodni pesmi (1935), nazadnje pa se je lotil sistematičnega obravnavanja narodne pesmi. Poskusil je osvetliti kulturno ozadje in postanek najlepših narodnih epskih pesmi z vrsto razprav v DSu in SJu. S temi razpravami je našel drugo pot, po kateri bi rad prodril v skrivnostni molk pred reformacijo, skozi to

okno bi rad videl, kaj je v pretekli davnini zanimalo našega človeka, kako so odmevali svetovni dogodki v njegovi duši, kakšno je bilo njegovo čutenje in mišljenje. To njegovo delo je brez dvoma táko, da zasluži vse priznanje, saj orje ledino v marsikakem pogledu.

Omeniti bi morali še Grafenauerjevo šolsko delo, če bi hoteli biti izčrpni. Njegove čitanke nosijo pečat metod v vsem drugem delu. V šoli je zmeraj zahteval veliko branja in samostojne analize del; berilo mora biti izhodišče, ne pa tuja sodba o delu in pisatelju. Zato bomo tudi razumeli, da je hotel v čitanke obseči kar se dá veliko branja, da je vsaka posamezna čitanka obsežnejša, kakor je bila stara Sketova Slovstvena čitanka. Te čitanke so pomenile brez dvoma velik korak naprej v pouku slovenščine, posebno še zaradi zelo skrbnih in bogatih opomb, ki so spremljale berila ob koncu knjige. Za berilo je skrbel tudi z izdajami posameznih del; njegova Zbirka ljudskih povesti je očitno narejena s tiho mislijo na šolo, naravnost šoli pa je bila namenjena zbirka Izdaja za srednje šole, a se žal ni uresničila. Če pomislimo na skromne razmere, v kakršnih se je tedaj stiskala slovenščina po srednji šoli, bomo razumeli, da je to delo pomenilo veselo pomlad. Po 1918 pa je bil dolgo Grafenauer edini, ki je sploh mislil na pouk slovenščine v višjih razredih, in to ni majhna zasluga, če pomislimo, da je slovenščina nenadoma postala središče pouka.

*

Če torej poskušamo ob 60 letnici prav oceniti Grafenauerjevo delo, bomo morali priznati, da je zelo obsežno — saj sega od lingvistike do sodobne literarne kritike, da je zelo požrtvovalno — saj je zaradi reševanja trenutno potrebnih del zamudil mnogo priložnosti osebnega uveljavljanja v zasedbi odličnih znanstvenih mest, da je znanstveno zelo pomembno — saj je bistveno pripomogel do rezultatov današnje slovenistične vede.

Znanstveni spisi Iv. Grafenauerja

Kratice kakor v Slov. biogr. leksikonu.

1902:

(Ocena) Vjenčeslav Novak, Dva svjeta, Zabavna knjižnica Matice Hrvatske sv. 242—244, Zagreb 1900, DS XV, 1902, 631—2. (V Jubilejnim kazalu DS, 1938, se mu pod imenom Grafenauer, str. 65, pripisuje tudi kritika Murnikovih Navihancev; kritiko je napisal F. S. Finžgar, kakor je na str. 50 pravilno zaznamovano.)

1903:

Društveno gibanje na Koroškem, Zora IX, 1903, 59—61.
(Poročilo) »Hrvatska pisma« v KO, Zora IX, 1903, 160—1.

1904:

(Ocena) B. M. Ljapunov, Něskol'ko zaměčanij o slověnsko-německom slovarě Pleteršnika, Odesa 1903, AslPh XXVI, 1903/4, 115—120.

(Ocena) Dr. Josip Tomišek, Narečje v Bočni in njega sklanjatev. Jahresbericht des Staatsgymnasiums in Krainburg 1903, AslPh XXVI, 1903/4, 305—312.

Silvin Sardenko — Oton Župančič, Zora X, 1903/4, 51—60.

1905:

Zum Akzente im Gailtalerdialekte, AslPh XXVII, 1904/5, 195—228.

(Ocena) Dr. Karl Ozvald, Zur Phonetik des Dialektes von Polstrau, Jahresbericht des Staatsgymnasiums in Görz 1904, AslPh XXVII, 1904/5, 138—9.

1906:

(Ocena) Anton Linhart, Županova Micka. Predigra in poigra. Po osnovi dr. Jos. Vešnjaka spisal Anonymus (Fr. Govekar). Talijska št. 20, Gabršček, Gorica 1905, DS XIX, 1906, 115—118.

1907:

(Ocena) Josef Karásek, Slawische Literaturgeschichte, Sammlung Göschen Bdch. 277—278, slovenski del, AslPh XXIX, 1906/7, 140—2.

(Ocena) Ivan Šašeljski, Bisernice iz belokranjskega zaklada I, Kat. tisk. društvo, Lj. 1906, AslPh XXIX, 1906/7, 475—6.

»Duhovna bramba« in »Kolomonov žegen«, ČZN IV, 1907, 1—70, 192.

1908:

Zgodovina novejšega slovenskega slovstva, I. del: Od Pohlina do Prešerna. Prvi oddelek, Jahresbericht des Staatsgymnasiums in Krainburg 1908, 3—51.

Salomonova legenda v slovenski narodni pesmi, Zbornik u slavu V. Jagića, Weidmann, Berlin 1908, 65—70.

Jurčič — Gerstäcker, DS XXI, 1908, 296—300.

Simon Jenko in njegovi pesniški zgledi, DS XXI, 1908, 420—1. 456—8, 506—12, 559—63.

1909:

Zgodovina novejšega slovenskega slovstva, I. del: Od Pohlina do Prešerna, Kat. bukvarna, Lj. 1909, 153+(III) str.

Opazke k Levstikovemu življenjepis, Bleiweisov Zbornik (ZMS XI), MS, Lj. 1909, 260—77.

1910:

Iz Kastelčeve zapuščine, Čas IV, 1909/10, 120—45, 212—34, 270—84, 421—34, 469—86.

Nekaj iz Prešernovega peresa. Carn. Nova vrsta I, 1910, 13—20.

Nekaj o Levstiku. Č IV, 1909/10, 150.

Fr. Bregarju v odgovor, Č IV, 1909/10, 146—48.
Nekaj o Bleiweisu, Č IV, 1909/10, 391.
O načinu kritike, Č IV, 1909/10, 490.
(Ocena) Dr. Jak. Sket — Jos. Wester, Slovenska čitanka za prvi razred srednjih šol, MD, Celovec 1910, DS XXIII, 1910, 366.

1911:

Iz Kastelčeve zapuščine. Rokopisi Prešernovi, Kastelčevi in drugi. Pomnožen in popravljen ponatisk iz Časa IV (1910). Katol. bukvarna, Lj. 1911, (IV)+124 str.

Zgodovina novejšega slovenskega slovstva, II. del: Doba narodnega prebujenja (1848—1868). Katol. bukvarna, Lj. 1911, VIII+475 str.

1913:

Josip Ogrinec, Vojnimir ali poganstvo in krst. Povest iz časov pokrščevanja Slovencev (Zbirka slovenskih povesti, urejuje Ivan Grafenauer, I), Kat. bukvarna, Lj. 1913, 78+(II) str.

Franc Erjavec, Hudo brezno in drugi spisi (Zbirka slov. povesti II), Kat. bukvarna, Lj. 1913, 79+(I) str.

1914:

Vesele povesti: Fr. Jaklič, Za možem, V pustiv je šla. Jos. Jurčič, Pravda med bratoma (Zbirka slov. povesti III), Kat. bukvarna, Lj. 1914, 79+(I) str.

Ksaver Meško, Povesti in slike: Štiri smrti. Pot čez travnik. Požigalec (Zbirka slov. povesti IV), Kat. bukvarna, Lj. 1914, 79+(I) str.

O Trubarjevem prevodu evangelijev, DS XXVII, 1914, 297—303.

(Ocena) Dr. Janko Šlebinger, Slovenska bibliografija za l. 1907 do 1912, MS, Lj. 1913, DS XXVII, 1914, 62.

(Ocena) Dr. Branko Vodnik, Povijest hrvatske književnosti, Matica Hrvatska, Zagreb 1913, DS XXVII, 1914, 64—66.

Pojasnilo h kritiki Vodnikove Povijesti hrvatske književnosti, DS XXVII, 1914, 166—67.

(Ocena) Janez Mencinger, Izbrani spisi II, ured. dr. Jos. Tominšek, NS, Lj. 1913, DS XXVII, 1914, 125—6.

(Ocena) Dr. Joža A. Glonar (K. Šrekeli), Slovenske narodne pesmi, 15. snopič (IV. zv., pole 31—43A), MS, Lj. 1913, DS XXVII, 1914, 126.

(Ocena) Izbrane narodne pesmi hrvatsko-srbske I: Ju-naške pesmi starejših časov, priredil dr. Branko Vodnik (Hrv. knjižnica MS VI), MS, Lj. 1913, DS XXVII, 1914, 126.

(Ocena) A. Aškerc, Izbrane pjesme, priredio dr. A. Bazala, Matica Hrvatska, Zagreb 1913, DS XXVII, 1914, 127—29.

(Ocena) Dr. Fr. Kotnik, Andrej Schuster Drabosnjak. Ponatisk iz ČZN 1913, DS XXVII, 1914, 165—66.

(Ocena) Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. 199. Razr. historičko-filologički i filozofičko-juridički, Zagreb 1913, DS XXVII, 1914, 277—8.

(Ocena) Dr. Ivan Prijatelj, Janko Kersnik, njega delo in doba (Janka Kersnika Zbrani spisi, ur. dr. Iv. Prijatelj, zv. VI, seš. 2—3: Novelist in kritik), Schwentner, Lj. 1914, DS XXVII, 1914, 372—6.

1915:

Fr. S. Finžgar, Študent naj bo. Naš vsakdanji kruh (Zbirka slov. povesti V), Kat. buk., Lj. 1915, 80 str.

O naših najmlajših, DS XXVIII, 1915: 1. Joža Lovrenčič, 6—10, 2. Stanko Majcen, 41—44, 3. Narte Velikonja, 92—95.

† Frančišek Hubad, Carn. N. v. VI. 1915, 303—4.

† Števan Kūhar, DS XXVIII, 1915, 365—6.

(Ocena) Dr. K. Lončar, Janko Kersnik, njega delo in doba, ponatisk iz Vede (Gorica 1914), DS XXVIII, 1915, 67—8.

(Ocena) Pavel Flerè, Babica pripoveduje II, Učit. tiskarna, Lj. 1914, DS XXVIII, 1915, 138.

(Ocena) Andrej Rapè, Mladini IV in V. zv., Društvo za zgradbo učit. konvikta, Lj. 1915, DS XXVIII, 1915, 205.

1916:

Stiški (ljubljski) rokopis, DS XXIX, 1916, 239—43, 311—6 (s snimki).

Drobc iz starejše kulturne in slovstvene zgodovine, Č X, 1916: 1. Slovensko uradovanje v preteklih stoletjih, 248—50, 2. Ali je razsojal koroški vojvoda kot vrhovni slovenski mojster na cesarskem dvoru v slovenskem jeziku, 250—54, 3. Hipolitov in Paglovčev prevod Tomaža Kempčana, 254—6, 4. Iz zgodovine slovenske metrike, 299—319.

(Slovenische) **Sprache, Literatur, Volksbildung** v knjigi »Kroaten und Slovenen« (A. Milčinovič und J. Krek), Diederichs, Jena 1916, str. 85—106 (brez imena).

Medvedova pesem »Ave Marija«, DS, XXIX, 1916, 53.

† Izidor Modic, DS XXIX, 1916, 50.

Ob tristoletnici Shakespearove smrti, DS XXIX, 1916, 165—7.

1917:

Kratka zgodovina slovenskega slovstva I. del: Od začetkov do marčne revolucije, Kat. bukvarna, Lj. 1917, str. 1—160.

Josip Jurčič, Spisi V: Sosedov sin. Sin kmetskega cesarja. Med dvema stoloma, Kat. Bukvarna, Lj. 1917, 187+(III) str.

Jeranov problem, DS XL, 1917, 10—13.

Vprašanja preteklosti in sedanjosti, DS XL, 1917, 188—92.

Vodnikova »Ilirija oživiljena«, slavospev na slovensko zgodovino, DS, XL, 1917, 84—87.

† Frančišek Levec, DS XL, 1917, 75—76.

1918:

Valentin Vodnik — pesnik. Analiza njegovega pesniškega razvoja in značaja, KK XXII, MS, Lj. 1918, 104—169.

Med Glasnikom in Zvonom, Antonu Janežiču v spomin, DS XLI, 1918, 5—9.

Razni popravki, DS XLI, 1918: 1. Brižinski spomeniki, 104—6.
2. Gregorčiana, 106, 3. Razno, 107.

Anton Janežič. Ob petdesetletnici njegove smrti, KMD za 1919, 65—72.

(Oecna) M. Murko, Die slawische Philologie in Deutschland, SA aus »Internationale Monatsschrift f. Wissenschaft, Kunst u. Technik«, Berlin, XII, 225—252, 295—320, DS XLI, 1918, 43.

(Oecna) René Bazin — Iz. Cankar, Gruda umira, Leonova družba, Lj. 1917, DS XLI, 1918, 43—44.

1919:

Kratka zgodovina slovenskega slovstva, II. del: Od marčne revolucije današih dni, Jugoslov. knjigarna, Lj. 1919, str. 161—335. (Izšla je tudi skupno s še nevezanimi polami I. dela samo z naslovom »Kratka zgodovina slov. slovstva« 1919.)

Josip Jurčič, Spisi IV zv.: Cvet in sad. Hči mestnega sodnika. Kozlovska sodba v Višnji gori. Dva brata. Jugosl. knjigarna, Lj. 1919, 244+(II) str.

Josip Jurčič, Spisi VI. zv.: Doktor Zober. Tugomer. Jugosl. knjigarna, Lj. 1919, 212+(II) str.

† Ivan Cankar (Iz G.-jeve Kratke zgodovine slov. slovstva), Slovenska družina, 1918/19, 156—8.

O Vodnikovi pesniški zapuščini in dosedanjih izdajah njegovih pesmi, ČJKZ I, 1918/19, 179—92.

1920:

Kratka zgodovina slovenskega slovstva, druga popravljena izdaja, Jugosl. knjigarna, Lj. 1920, VI+326 str.

1921

Slovenska čitanka za višje razrede srednjih šol. S sodelovanjem dr. Janka Bezjaka in dr. Antona Breznika. I. del, Jugosl. knjigarna, Lj. 1921. VIII+320 str.

1922:

Slovenska čitanka za višje razrede srednjih šol. S sodelovanjem dr. Jenka Bezjaka in dr. Antona Breznika. II. del. Kr. založba šolskih knjig in učil, Lj. 1922, II+307+III str.

Josip Jurčič, Spisi I. zv.: Uvod. Narodne pravljice in pripovedke. Spomini na deda. Jurij Kozjak. Jesensko noč med slovenskimi polharji. Domen. Dva prijatelja. Jugosl. knjigarna, Lj. 1922, 275 str.

Josip Jurčič, Spisi III. zv.: Deseti brat. Nemški valpet. Jugosl. knjigarna, Lj. 1922, 238 str.

Josip Jurčič: Spisi VII. zv.: Lepa Vida. Lipe. Pipa tobaka. Moč in pravica. V vojni krajini. Pravda med bratoma. Jugosl. knjigarna, Lj. 1922, 195 str.

1923:

Josip Jurčič, Spisi II. zv.: Jurij Kobila. Tihotapec. Vrban Smukova ženitev. Kloštrski žolnir. Grad Rojinje. Golida. Jugosl. knjigarna, Lj. 1923, 287 str.

Josip Jurčič, Spisi VIII. zv.: Ivan Erazem Tattenbach, Bojim se et. Črtica iz življenja političnega agitatorja. Telečja pečenka. Šest parov klobas. Po tobaku smrdiš. Ženitev iz nevoščljivosti. Andreja Pajka Spomini starega Slovenca. Jugosl. knjigarna, Lj. 1923, 215 str.

Josip Jurčič, Spisi IX. zv.: Jurčič-Kersnik, Rokovnjači. Kako je Kotarjev Peter pokoro delal, ko je krompir kradel. Ponarejeni bankovci. Jugosl. knjigarna, Lj. 1923, 239 str.

Josip Jurčič, Spisi X. zv.: Slovenski svetec in učitelj. Veronika Deseniška. Jugosl. knjigarna, Lj. 1923, 218 str.

Naglas v nemških izposojenkah v slovenščini, donesek k zgodovini slovenskega naglasa, Razprave Znanstv. društva za hum. vede v Lj. I, 1923, 358—91.

1924:

Pripombe k slovenskemu Stapletonu, ČJKZ IV, 1924, 106—16.

Pregled najnovije slovenačke književnosti (prevod s slov.). Nova Evropa X. 1924, 230—33 (Přehled nenovější literatury slovinské. Se svolením autorovým přeložil J. Vuga, Slovanský Přehled, XVIII, 1924, 335—38).

La nuova letteratura slovena (ital. prevod z nemščine, brez avtorjeve kontrole), Europa orientale, Roma, XXIV, 1924, 1—18.

Marija v naših narodnih pesmih, Slovenec 1924, št. 205.

(Ocena) Fr. Kidrič, Ogrodje za biografijo Primoža Trubarja (Razprave ZDHV I. 1923, 179—272), Čas XVIII, 1923/24, 237—42.

1925:

Slovenska čitanka za višje razrede srednjih šol, III. del. S sodelovanjem dr. Jenka Bezjaka in dr. Antona Breznika. Jugosl. knjigarna, Lj. 1925, VII+279 str.

Slovenski biografski leksikon (1. zv.): Anton Aškerc, Bartol-Nadlišek Marica, Bedének Jakob, Bevk Blaž, Bevk France, Bilc Janez, Božič Janez, Cankar Ivan, Cegnar Franc, Celestin Fran, Cimperman Fr. Ser., Cimperman Josip, Čebokli Andrej, Debevec Jože, Detela Fran, Drobnič Josip.

Narodna Enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka (prevodi s slovenščine). I. knj.: Funtek Anton, Gangl Engelbert, Glaser Janko, Glaser Karel, Golar Cvetko, Gradnik Alojzij, Grafenauer Ivan, Gregorčič Simon, Gruden Igo, Hostnik Davorin, Hribar Anton.

1926:

† Fran Detela, Slovenec 1926, št. 155, Mladika VII, 1926, 299, Čas XX, 1926, 335—6.

Slovenski biografski leksikon (2. zv.): Erjavec Anton, Erjavec Fran, Fatur Lea, Finžgar Fr. Sal., Freuensfeld Josip, Funtek Anton, Gangl Engelbert, Gestrin Fran, Glaser Karel, Golar Cvetko, Golja Pavel, Gomilšek Jakob, Gorenjec Lavoslav, Govekar Fran, Gradnik Alojzij, Grafenauer Franc, Grafenauer Ivan, Gregorčič Simon, Gregorčič Simon ml., Gruden Janko, Hausmann Fany.

Narodna Enciklopedija (II. knj.): Ilesič Fran, Janežič Anton, Jarc Miran (tam tisk. napaka Milan), Jenko Ivan, Jenko Simon, Jeran Luka, Jeriša Franc, Jurčič Josip, Kaš Igo, Kette Dragotin, Kidrič Franc, Kleinmeyr Ferdo, Kleinmayr Julij, Kmet Marija, Knific Ivan, Kobe Jurij, Koder Anton, Koritnik Gliša, Korun

Valentin, Kosovel Stano, Kozak Juš, Kraigher Alojz, Krek Franc, Krek Gregor, Leban Janko, Levec Frančišek, Levstik Fran, Levstik Vladimir, Macun Ivan, Majar-Ziljski Matija, Majcen Stanko, Maister Rudolf, Marn Josip, Maselj-Podlimbarski Fran, Medved Anton, Mencinger Janez, Meško Ksaver.

1927:

Novija (slovenačka) književnost (prevod s slovenskega, objavo pa je tehnični urednik zmaličil s tem, da je mehanično izpustil kar cele odstavke, ki so poročali o novejši literaturi (Iv. Šorli, Iv. Lah, Mil. Pugelj, Ant. Novačan, Al. Gradnik, Al. Kraigher, Iv. Pregelj, Vlad. Levstik, Cv. Golar, Silv. Sardenko, Rud. Maister, Voj. Molè, Peterlin Petruška, Ant. Debeljak in o eseju Iv. Prijatelj, Iz. Cankar i. dr. Prim. LZ 1928, 55), Slovenska, Srpska književna zadruga, kolo XXX, br. 202, Beograd, 1927, str. 135—163.

Narodna Enciklopedija (II. knj.): Miklavc Peter, Milčinski Fran, Molè Vojislav, Murko Matija, Murn-Aleksandrov Josip, Murnik Rado, (III. knj.): Neubauer Franjo, Novačan Anton, Ogrinec Josip, Opeka Mihael, Pagliaruzzi-Krilan Josip, Pajk Janko, Pajkova Pavlina, Perko Pavel, Perušek Rajko, Pesjakova Luiza, Pintar Luka, Podbevšek Anton, Podmilšak-Andrejekov Jože, Potočnik Blaž, Pregelj Ivan, Pucelj Ivan, Pugelj Milan, Puntar Josip, Regali Josip, Remec Alojzij, Remec Franc Josip, Robida Adolf, Robida Ivan, Rozman Ivan (NB. članek Ravnikar Vladimir je napačno signiran z mojo kratko I. G. [namesto J. G. (?)]: Joža Glonar, raezn tega se mi v ČJKZ VII, 1928, pripisuje še članek Podgornik Fran, ki pa je signiran z J. G.)

Debevec Jože šestdesetletnik, Mladika 1927, 152—3 (s sliko).
† Leopold Turšič, Mladika 1927, 273 (s sliko) KMD za 1928, 75 (s sliko).

1928:

Fr. Ksaver Meško, Letopis Matice Srpske 1928, str. 74—81.

Slovenski biografski leksikon (3. zv.): Hitzinger Peter, Holz Vatroslav, Hostnik Davorin, Hudoklin Frančišek, Hueber Kajetan, Iskrač-Frankolski Jožef, Jaklič-Podgoričan Fran, Janežič Anton, Jarnik Urban, Jelenc Vitomir Fedor, Jenko Ivan, Jenko Simon, Jeraj Vida (Frančiška), Jeram Peter, Josip, Jeran Luka, Jeretina Janez, Jeriša Fran, Jurčič Josip, Kančnik Andrej, Kastelic Miha, Kaš Igo, Kersnik Janez Krstnik, Kersnik Janko, Kersnik Jožef, Kleinmayr Julij, Klodič Sabladski Anton, Knafelc Alojzij, Kobe Jurij.

1929:

Narodna Enciklopedija (IV. knj.): Samec Janko, Sket Jakob, Slovenska književnost novijeg doba, Sovre Anton, Spindler Vekoslav, Stare Josip, Steržaj Fr. Ksaver, Stritar Josip, Strniša Gustav, Svetec Luka, Svetličič Franc, Šanda Dragotin, Širok Karel, Šlebinger Janko, Štifter Franc (Tvorcov Božidar), Tavčar Ivan, Terseglav Franc, Toman Lovro, Toman-Urbančičeva Josipina Turnogradska, Tomišek Josip, Tonejec-Samostal Matej, Trdina Janez, Trinko Ivan, Trošt Ivo, Trstenjak Anton, Trstenjak Davorin, Umek-Okiški Anton, Valenčič Fran, Valjavec-Kračmanov Matija, Velikonja Narte, Verne Mihael, Vesel-Koseski Jovan, Vesel-Vesnin Ivan, Vidmar Josip, Zarnik Valentin, Žigon Avgust.

1930:

Slovenska čitanka za višje razrede srednjih šol, IV. del. Jugoslov. knjigarna, Lj. 1930, VI+343 str.

1931:

Poglavje iz najstarejšega slovenskega pismenstva, ČJKZ VIII, 1931: I. Celovški rokopis, 68—73, A. Očenaš Celovškega rokopisa, 73—86, B. Zdravamarija Celovškega rokopisa, 86—91, C. Vera v Celovškem rokopisu, 91—102, II. So li Freisinški spomeniki osamljen pojav, 103—106, III. Očitna spoved Štiškega rokopisa, 106—117.

1932:

Slovenski biografski leksikon (4. zv.): Koder Anton, Korytko Emil, Kosmač France, Kostonjevec Josip, Kotnik Franc.

1934:

O pokristjanjenju Slovencev in pričetkih slovenskega pismenstva, DS 1934, I, str. 350—71, II. 480—503.

Ob stopetdesetletnici rojstva Urbana Jarnika, KMD (za Koroško) za l. 1935, 102—105.

Mikavna slovanska novoletna šega, ČZN XXIX, 1934, 162—3.

1935:

Valentin Vodnik, Izbrano delo (Cvetje iz domačih in tujih logov 5) MD, Celje 1935, 129 str.

Povzetek h Kidričevim glosam »Stoletja beležk brez literarne tradicije (LZ 1935, 289—95), DS 1935, 359—60.

Gutsmannov besednjak in njegova zbirka pregovorov, rekov in prilik, ČZN XXX, 1—29.

Sveto Rešnje Telo v narodni pesmi (slovenski), Mladika 1935, 227—30.

(Ocena) Kocbek-Šašelj, Slovenski pregovori, reki in prilike (Mohorjeva knjižnica 72), MD, Celje 1934, Č XXIX, 1934/5, 188—91.

(Ocena) France Kidrič, Korespondenca Janeza Nep. Primca (Korespondence pomembnih Slovencev I), Znanstveno društvo, Lj. 1934, Č XXIX, 1934/5, 313—4.

(Ocena) Möderndorfer Vinko, Narodno blago koroških Slovencev (Narodopisna knjižnica 2), Zgod. društvo v Mariboru 1934, Č XXIX, 1934/5, 313—4.

1936:

Karolinška kateheza ter izvor brižinskih spomenikov in »Čina nad ispo-védajoštim' se« (DHV v Lj. 13, filol.-lingv. odsek 2), Lj. 1936, 165+III. str.

K sklepu 1050letnice sv. Metodija (poročilo o Grivčevi izdaji Žitja Konstantina in Metodija, Cvetje iz domačih in tujih logov 8, MD, Celje 1936), Slovenec 1937, št. 81—2 (7.—8. apr.).

(Ocena) Trubarjev Catechismus, Akad. založba, Lj. 1935, Č XXX, 1935/6, 220—1.

1937:

Najstarejši slovenski zagovori, Kovačičev zbornik (ČZN XXXII), Zgod. društvo, Maribor 1937, 275—93.

Andrej Einspieler, soustanovitelj MD in borec za slovenske narodne pravice (k 50 letnici njegove smrti), Knjižni Glasnik, MD, Celje 1937, 57—62.

(Ocena) Rajko Nahtigal, Starocerkvenoslovanske študije (DHV 15, filol.-lingv. odsek 3), Lj. 1936, Č XXXI, 1936/7, 348—52.

1938:

Starobavarska (svetoemmeranska) molitev v starem slovenskem in steksl. jeziku, Slovenski jezik I, Lj. 1938, 8—54.

Vodnikov delež pri Kopitarjevi abecedni preosnovi, Slov. jezik I, Lj. 1938, 119—24 (s snimkom).

Prepisi Vodnikovih pesmi izpred čbelačne dobe, Slov. jezik I, Lj. 1938, 171—2.

† Fran Jaklič-Podgoričan, DS 1937/8, 138—41.

Slovenska narodna balada o »Lepi Vidi«, DS 1937/8, 236—37.

Slovenska narodna romanca o Romarju sv. Jakoba Kompostelskega, DS 1937/8, 338—348.

Slovenska narodna balada o »Lepi Vidi«, DS 1937/8, 230—37.

(Ocena) Fr. Ramovš in M. Kos, Brižinski spomeniki, Akad. založba, Lj. 1937, Č XXXII, 1937/8, 249—53.

(Ocena) Sacrum Promptuarium Janeza Svetokriškega, izbr. in prir. Mirko Rupel, Akad. založba, Lj. 1937, Č XXXII, 1937/8, 313—4.

(Ocena) Narte Velikonja, Besede, MD, Gorica 1937, DS 1937/8, 290—2.

(Ocena) Fran Milčinski, Ptički brez gnezda, 2. izd. (Moh. knjižnica 98), MD, Celje 1937, DS 1937/8, 299—300.

Poljske novele, izbr. in prev. Fr. Vodnik (Moh. knjižnica 97), MD, Celje 1937, DS 1937/8, 300—301.

(Ocena) Pavle Sedmak, Kaplan Martin Čedermac, MS, Lj. 1938, DS 1937/8, 371—75.

(Ocena) Mara Husova, Živa plamenica (Moh. knjižnica 99), MD, Celje 1938, DS 1937/8, 375—77.

Franc Grivec, Slovenski knez Kocelj, Jugosl. knjigarna, Lj. 1938, DS 1937/8, 380—84.

(Ocena) Lino Legiša, Slovenska poezija od Vodnikovih Pesmi za pokušino do priprav za Kranjsko Čbelico (1806—1828). Ponatisk iz Slov. jezika I, Lj. 1938, DS 1937/8, 386—87.

1939:

Štíftarji in štíftarska narodna pesem, Slovenski jezik II, Lj. 1939, str. 15—38, 137—154.

O Zariki in Sončici in še kaj o španskih junakih (prav: kraljih in kraljicah), DS 1939: Zarika in Sončica, 78—83, Brajdika in Ančika, 83—84. Španski kralj v slovenskih narodnih pesmih, 84—89.

»Poljska kraljica«, DS 1939: Poljska kraljica, Španska kraljica, 224—228.

Se Mavri v (slovenski) narodni pesmi, DS 1939: O mlajši inačici »Lepe Vide« 281—3, Še o Romarju sv. Jakoba Kompostelskega, 284—5.

Zamorci in zamorske deklice v (slovenskih) narodnih pesmih, DS 1939: 1. Sveta hostija onečaščena. Cerkveni ropar proda Judom sv. hostijo, 343—49; 2. Marija, ptica in zamorska deklica. Ptičica poje o pšeničnem klasu in sladkem vincu, 409—418; 3. Jezus vrtnar in ajdovska deklica, Jezus slikar in krščanska deklica, 469—479.

Na veliko soboto ob deseti uri cerkev razsvetljena? Slov. jezik II, 1939, 109.

Ivan Vesel Vesnin v bogoslovju, Slov. jezik II, 1939, 112.

Valjavčeva »Miš deklica« vindijski legendi, Slov. jezik II, 1939, 230.

Prigoda iz srvnem. Razgovora med Salomonom in Markolfom pri Jurčiču, Slov. jezik II, 1939, 230—1.

Ocena A. V. Isačenko, Narečje vasi Sele na (prav: v) Rožu (Razprave znanstv. društva v Lj. 16, filol.-lingv. odsek 4), Lj. 1939, Č 1938/9, 280—83.

1940:

K razvoju naziranj o razmerju med umetnostjo in npravnostjo Č XXXIV, 1939/40, št. 9—10.

(Ocena) France Kidrič, Zoisova korespondenca 1808—1809. (Korespondence pomembnih Slovencev I, izd. Akademija znanosti in umetnosti v Lj.), Lj. 1939, Č XXXIV, 1939/40, št. 5—6.

V rokopisu je gotova obširna študija »Mlada Zora« in pripovedke o Salomonu in njegovi ženi, pripovednozgodovinska in književnozgodovinska primerjalna študija. Okr. 25. tisk. pól vel. 8°.

Pošiljal je dopise in prevode v koroški Mir iz Beljaka (pred 1900 bolj porredko) in z Dunaja; v Zoro pa je poleg omenjenih člankov pisal zlasti ideološke in organizacijske članke poleg kakih dveh leposlovnih črtic.

Fr. Kidrič

Zois 1819 o prerozu slovenskega jezika

Spričo maloštevilnosti gradiva za osvetljavo notranjih silnic preroda in redkosti izjav preroditeljev samih o gibanju nam mora biti dobrodošla vsaka drobtinica, ki spada sem. Na primer v Zoisovi ostalini članek iz marca 1819 o slovenski leksikografiji, ki je ostal do najnovejšega časa neopažen (Univ. bibl. v Lj. M. 365; Kidrič, Zois. koresp. 1808/9, str. 10).

V tem nemškem rokopisu razpravlja Zois o vzrokih slovenskih jezikovnokulturnih zamud in o stopnjah, ki jih vidi v gibanju. Sem ter tja rabi izraz: Karantanci, karantanski jezik, termin, s katerim hoče označiti notranjeavstrijske Slovence in kajkavce.

1.

Po sodbi barona Žige Zoisa so »zunanje razmere vsilile karantan-skemu jeziku praktičen postranski jezik« (Afterzunge). Glavno leglo germanizmov v slovenščini je zrl v ustroju šol: »O tem, kako se je izza časov izpreobračevalcev od poganstva, deželnih oskrbnikov (Landesverweser) in šomaštrov to moralo goditi (da se je slovenščina germanizirala), tukaj ne morem izčrpno govoriti. Naši leksikografi sami so primer dejstva in njegovih učinkov. Kako bi sploh moglo biti drugače? Kmečki otroci so v šoli pred jezuiti (do 1596) in pod jezuiti (1596—1773) svoj čisti materin jezik pozabljali ter se navajali, medtem ko so se učili nemščine, latinščine in morda grščine, pokvarjene, germanizirane kranjščine svojih učiteljev in mojstrov. Ti so jim sami dajali v 16. in 17. stoletju in čez sredo osem-najstega zgled, vsako nemško predavanje v šolah, na odrih in prižnicah opisovati z latinščino, kranjsko pa z nemščino, prav tako, kakor so tudi pravi Nemci še pozneje svoj slog krasili do ogabnosti s francoskimi frazami.«

2.

Zelo nazorno je Zois razložil, kako si predstavlja začetek in potek gibanja, ki ga je drugje sam imenoval gibanje za regeneracijo slovenskega jezika. Takole govori o prvih stopnjah preroda, za katerega more biti avtentična sodobna priča:

»V poslednji četrti preteklega (18.) stoletja je uvedba normalnih šol (torej 1775—1779), ki zelo pospešujejo ljudsko vzgojo, pripomogla, da je stari materin jezik iznova oživel, ker je zbudila vnemo mnogih patriotov, priti na pomoč pouku mladine in erudiciji šomaštrov s knjigami v izboljšanim slogu. V to epoko spadajo: Kumerdejev in Japljev prevod sv. pisma (izza 1784); Linhartova zgodovina Kranjske (1788—1791); gledališki poskusi istega avtorja (1789); Vodnikovo pesniško, slovniško in slovsko delo (izza 1794) in celo tudi shizmatično delo Markovo (Pohlinovo izza

1765, a zlasti izza Besediša 1781), ki je kritiki dalo snov in duha, na kar je sledila Kopitarjeva revizija kranjske literature (1808), ki je zaključila vse prepire in zedinila vsa mnenja. Med francosko invazijo je Vodnik v svoji Pismenosti 1811 predlagal kranjski slovniški umetni jezik in (1813) oglasil svoj slovar.« In dalje:

»Po tem napredku za ohranitev deželnega jezika je tudi stara avstrijska vlada, ko se je vrnila, glede na novo proklamirano kraljestvo Ilirijo in glede na družino južnih Slovanov (südlichen Slaven Verein) posvetila tej reči svojo neposredno pozornost. Najnovejšim odlokom 18^{13/18} gre hvala: da se je obenem s pomnoževanjem župnih šol dovolil pouk v deželnem jeziku; da se je priporočilo (Vodniku) prevajanje cesarskih patentov v čisto kranjščino, neodvisno od utesnjevanja doslovnega nemškega stavka; da so ustanovili na liceju stolico za vzpostavitev starega deželnega jezika in bogoslovcem študij (tega jezika) ex offio zapovedali (1817); da se je cenzuri naročilo, dajati imprimatur le spisom v čisti kranjščini. Kakšen uspeh so te izvrstne odredbe v zvezi s prizadevanji naših učenjakov že rodile, pričajo zlasti Ravnikarjeve zgodbe v 3 zvezkih (1815—17) in več drugih duhovnih spisov istega avtorja, dalje Vodnikovi prevodi, zlasti prevod Matoškovega Babištva (1819) itd. Kaj še lahko pričakujemo od sedanjih teologov, ki so pripravljeni v čistem slavizmu in bodo, ko prestopijo v dušno pastirstvo, zbirali njegove elemente iz ust svojih župljanov, si lahko mislimo in predstavljamo. Že sedaj je prekosilo vstajenje čiste kranjščine na področju biblijske poezije v psalmih in himnah vsako pričakovanje (koga ima Zois tukaj v mislih, ni jasno). Kakor se je na drugi strani tudi pokazalo, da zadošča kopa tehničnih izrazov vsem zahtevam praktičnih doktrin. Učeni Srb Pavle Solarić, ki je v svoji knjigi (Rimljani slavenstvovavši 1818) kranjsko narečje iz slovaške družine že povsem izključil, bo moral sedaj svojo besedo pač preklicati.«

*

Zoisova sodba, kateri glavni moment je povzročil propadanje slovenskega jezika, je precej točna.

Vezanje začetka slovenskega prerodnega gibanja z avstrijsko reformo osnovnega šolstva pušča sicer ob strani Pohlinovo in Devovo delo 1765—1777, toda je tem zanimivejše, ker stavi Zois tudi začetek svojega zbiranja slavističnih knjig v leto 1779., torej v isto časovno bližino (Kidrič, Zois. koresp. 157). Zdi se, da je začetek dela za osnovno šolstvo, za katero se je zanimal tudi Zois (LMS 1894, 305), res glavna pobuda za baronovo preusmeritev.

V orisu posezanja avstrijske vlade v jezikovno politiko na Slovenskem 1813—1819 bi bilo treba marsikatero Zoisovo vest preveriti še z akti, ki jih doslej ni bilo mogoče izslediti (zlasti odlok glede prevajanja patentov in odlok, naj cenzura pazi tudi na jezik). V odloku o učenem jeziku ljudskih šol na Kranjskem, ki je izšel sredi januarja 1815 (Mal, Zgod. 386), je zrl Zois važno pridobitev kakor v slovenski stolici. Kam meri Zoisova omenitev »biblijske poezije«, ni jasno, ker na Japljeve prevode pač ni mislil.

Iz pojavov soglasniške sklanje

Osnovno razvojno pot, ki jo je v slovenščini doživela sklanjatev besede *kri*, je z zadostnim zgodovinskim in sedanjim dialektičnim gradivom obrazložil že V. Oblak, Archiv für slav. Phil. XIII. 44—47. Če povzamem njegova izvajanja, dobim tale pregled: 1. stara oblika nominativa se je ohranila in služi celo za osnovo v kosih padežih (tako v tekstih 16. in 17. stoletja in v koroških dialektih); 2. kosi padeži, nastali po križanju nominativa z organičnimi oblikami kosih padežev in oni z vneseno novo osnovo *kri-* se sklanjajo po *i*-jevskih imenih; 3. od 18. stoletja dalje srečavamo organične oblike kosih padežev (razen v koroških tekstih); 4. v nom. sta zdaj v rabi *kri* na zapadu in v centralnih dialektih, *krv* pa ob južnovzhodnem robu slovenskega jezikovnega ozemlja. Gen. sg. *krvi* je pod vplivom nominativa prešel v *kriji* ali *krvi*, instrum. *krijó* izpričuje *i*-jevsko tvorbo. V bistvu so ta izvajanja pravilna; vendar je treba še nekaj vprašanj pojasniti. Ali ima ohranitev nom. *kri* v jezikovnem oblikovnem sestavu kako oporo, ki bi mogla to ohranitev, ki je res prava starina, osvetliti? Ali ni čudno, da imamo v 16. stoletju nekakšno posebno sklanjo (*kriji*, *krijó*), v 18. stoletju pa organične oblike?

Posebna oblika nominativa je izločila našo besedo iz vplivnega območja *a*-jevskih imen in nekdanjih *ū*-jevskih, ki so se v končnicah močno zblížala z *a*-jevskimi (že zaradi spola), čeprav so vsaj deloma v generalnih padežih (nom., acc.) in v instr. nudila še zvezo z *i*-jevsko sklanjo (*cerkev*, *cerkvijo*). Pri vseh drugih *ū*-jevskih imenih ima slovenščina prevzem acc. sing. v nominativ, pojav, ki je že od stesl. dalje znan in tudi v vseh slovanskih jezikih običajen (največ starih oblik je ohranila čakavščina) in ki se je izvršil tudi v tistih slovenskih dialektih, ki imajo danes *krv*. Obratno pa je tam, kjer je nom. *kri* ohranjen, ta oblika pričela služiti tudi v akuzativu. Omenjeni kontakt z *i*-jevsko sklanjo in razmerje med nom. in acc. nam obrazloži sledečih pet analogičnih možnosti, ki so se v slovenščini uveljavljale. Osnovna sklanja se je glasila: *krī*, *křve*, *krvi*, *křv*, *krvi*, *krvjó*; vpliv vzorca *kost*, ki je bil različen od našega imena samo v nom. in gen., je zahteval, da se izenačita nom. in acc. in da se gen. glasi *křvi* (pozneje *krvi*). Izenačevanje med nom. in acc. je moglo to ali ono obliko utrditi, od tod nov acc. *krī*, v vzhodnih narečjih pa nov nom. *křv*. Tam, kjer se glasi nom.-acc. *krī*, se skuša razmerje do ostalih padežev poenostaviti s tem, da se pravilne oblike *krvi* itd. približajo obliki *krī*, kar dá *krivī*, *krivī*, *krivjó*. Ta sklanja ima v sebi še vedno dve konkurenčni obliki: *kri* in *kriv-*, kakor jih je prejšnja tudi imela (*kri* in *krv-*), zato gre pot zopet za tem, da prevlada ena sama; kjer zmaga *krī*, tam dobimo sklanjo (ki ostane vseskozi še

vedno *i*-jevska): *krijî, krijî, krijó*, drugod pa pod vplivom *kriv-* sklanjo: *kriv, krivî, krivî, krivjó*. Vzorec za izpreminjevanje je povsod *i*-jevsko ime *kôst*; da pa se nom.-acc. *krî* tako trdno drži, mora biti tudi nekje utemeljeno. Zanj pride v poštev ime *hčî*, ki s svojim razmerjem do osnove *hčer-* in s svojo *i*-jevsko sklanjo podpira razmerje *kri : krv-* (*kriv-, krij-*); obratno imamo tudi zato pogostno izenačenje med nom. in acc. (*hčî* poleg *hčēr* v acc.; celo *máti* se more pojaviti v acc., tako v Reziji).

Razume se, da omenjena Oblakova trditev, da organične oblike *krvî* itd. nastopajo šele od 18. stol. dalje, ne more biti opravičena. Kar nam kažejo teksti, to so že dialektične oblike; če je v 16. stol. *krijî*, ne more biti v 18. stol. *krvî*, kakor je iz zgorajšnjega pregleda samo po sebi umljivo; pač pa nam teksti kažejo prej oblike govorov tipa *krijî* kot onih z obliko *krvî*. Skratka, porazdelitev ima le geografski značaj že od začetkov slovenskega tiska dalje. Centralni dolenski govor Trubarjev je imel sklanjo *krijî, krijî, krijó* in mnogi pisci so jo od njega prevzeli. Ta sklanja je na Koroškem znana še zdaj, prim. za Rož: *qrjî* < *krijî*, loc. *qrjâ*, instrum. *qrjó*; v Gutsm. slovarju beremo poleg *kervipoun* tudi *krijipoun* 56; v Kolemonovem žegnu: gen. *krije* 53, 112, 225; instr. *kerjo* 20, 72, 75; v Duh. brambi: gen. loc. *krijî* 5, 9; instr. *krio* 75 (gen. *krije* 129 je očitvidno naslonjen na žensko končnico *-e* pri *a*-jevskih imenih). Da je marsikak *krijî* pri piscih tradicionalen in ne odsev njegove lastne govorice, je tudi lahko izpričati; fako piše Znojilšek običajno na Trubarjev način, poleg tega pa tudi *krivî* 148; Krelj piše za loc. *krij* 1 9b poleg *kêrvî*, v instr. *krijo* 52a, 132b, 141b poleg *kêrvio* 141b. Tudi rožanski govori imajo (v južnem pasu) instr. *qrújó* (za Sele je že značilno bližanje h gorenjščini: *qrî*, gen. dat. loc. *qfru*, instr. *qrúôa*). Pač pa ima Rezija loc. *krýje*, čeprav je v vmesnem ziljskem govoru gen. *křvê*; vidimo pa, da gre pas z oblikami tipa *krijî* s Koroškega v Soško dolino: v Bovcu govore *krî*, gen. *krjâ*, s *krvjó*; gen. *krjâ* je moškega spola; očitvidno je bila osnova še *krjî*, a maskulinizacija se je izvršila pod vplivom variante *krvêsa*, ki je moškega spola. Današnji tip *krî, krvî*, za katerega je Oblak mislil, da so zanj podane organične oblike v tekstih 18. stoletja, ni v neposredni zvezi s psl. *krъve, -i*, marveč je vmes tip *krivî*, ki je historično izkazan od 16. stol. dalje (Znojilšek, Stapleton). Pisci iz krajev, ki govorijo danes *krvî*, pišejo v starejši dobi *krivî* (da ne gre za učeno grafijo, bomo še videli), tako na prim. Skalar, Janez Svetokriški, Basar, Japelj, Pohlin, Kastelic, Rogerij in drugi. V predložnem genitivu se je na Krasu do danes obdržalo *do krivî* in semkaj spada tudi notranjska in dolenska rečenica: *vrezati se do krivega* (prim. že pri Janezu Svetokriškem SP. I. 61: *vřak dan do kriviga ře gaiřshlat*), ki predstavlja mešanje med *do-krivî* in *do-krvêvega*; v Poljanah se glasi gen. *krêvî*, loc. *krêû*, v Črnem vrhu nad Idrijo pa gen. *krêvi*, loc. *krêî*; te oblike zahtevajo starejše *krêvî, krevî*, kar je po redukciji nastalo iz *krivî*, -i gl. Južsl. Fil. II. 49. Vsi ti znaki kažejo, da so oblike 18. stol. (*kervy* Basar 16, 34, 115; *kêrvî* pri Krelju; *kervio* pri Skalarju, Basarju itd.) in današnje *krvî, křvî, krvjó* ne stare organske oblike, marveč da so po moderni vokalni redukciji nastale za nekdanje *krivî, krivî, krvjó*; borovniško *u křvâ*, horjuljsko *u kârû*, savinjsko

kri, loc. *krěu*, dalje *krěi*, *krěivi* (vzh. Kozjak), goričansko *kri*, *krivi*, kakor tudi *krīi*, *kāvi* na zap. Kozjaku (z mladim premikom *krivi* > *krvi*, *křvi*) itd., vse izvira iz *krivi* in stara osnova *krv-* se v osrednjih in zapadnih narečjih sploh ni ohranila. Iz našega zgornjega razbora analogičnih vplivov je ta zaključek ne le umeven, marveč tudi nujen in, kakor vidimo, izkazan in dokazan. Isto velja za osrednje štajersko *krīi*, *křvi* (Št. Peter na Medvedjem selu; prim. še v Zelenkovi gramatiki str. 267: *kryv*, *kervi*). Samo govori v Beli krajini, Prlekiji in v Prekmurju, ki imajo nom.-acc. *krv*, so obdržali v kosih padežih staro neizpremenjeno osnovo *krv-* (*krvi*, *křvi*, *krvjó*).

Iz omenjene Oblakove študije je že znano, da prehaja naše ime v govorih ob Soči med osnove na *-s*; za ta pojav imam te-le primere: k nom. *kri* se glasi gen. *do krvěsa* (Brda), kar navaja Oblak še za Cerčno in Davčo (v Davči se uporablja *s*-deblo samo tedaj, če se rabi *kri* v smislu »temperament«), v Lokovcu *da krvěs*, dalje še v Podmelcu *kri*, *křvi* in *da křvěsa*, v Kobaridu *kri*, *krvi* in *krvēs*, v Kredu *kri*, *krvi* in *do krvēs* ter v Bovcu *kri*, gen. *krjā* ter *do krvēs*, *u krvēs*, *s krvjó*; *s*-deblo je torej omejeno le na gen., dat., loc. Kje je oblika, ki je posredovala med sklanjo imena *kri* in med *s*-sklanjo? Treba je imeti na umu, da je prehajanje med osnovami na *-o* in *-s* zelo pogostno in to že od najzgodnejše dobe dalje. Prav ti govori ne ločijo med tema dvema sklanjama; v Ajdovščini na prim. govore *drěu*, kar izvira iz *drevo*, *-a*, ki je tudi še v rabi t. j. *o*-deblo, sprva srednjega spola, je zaradi enakšnih kosih padežev postalo moško ime; tako beremo tudi pri Janezu Svetokriškem SP. III.: *drev* 322, 323; *pravi drev* 330; gen. *dreva*, dat. *drevu*, instr. *s' drevam*, acc. du. *dreua*, dat. pl. *drevom* (vse na strani 322—3); *dreua* poleg *dreueja* je za 16. stol. dostikrat izkazano, enako čuda poleg čudesa, oka in očesa, tela in telesa itd. Lokalna oblika *krivī* je v teh govorih, ki poznajo akcentski premik tipa *māglā* > *měgla*, praviloma dala *krěu*, kar se je moglo smatrati za loc. k nom. *krěu* (končniški *-u* se je namreč reduciral), tak nom. pa je mogel biti le nom. moškega spola. Zaradi omenjene labilne razmejitve med *o*-jevskimi in *s*-ovskimi debli je k njemu mogla nastati tudi *s*-ovska oblika loc. *u krvēs* (*-i*, *-u*) in od tod se je pričela razširitev še na dat. in gen. Da je izhodna in tvorna točka bila loc., je razvidno tudi iz pomena »temperament«, kajti reklo »to mi je v krvi« pomeni *naravo*, *čud*, *temperament*.

Osnove na *-s*, ki so predvsem v južnovzhodnih dialektih prešle med *o*-jevske, so v dveh primerih pomnožile število imen na *-nt*; besedi *perō* in *uhō*, ki sta v knjižni slovenščini in vsaj v pretežnem delu slovenskih govorov med osnovami na *-s*, sta na Koroškem med osnovami na *-nt*, in *pero* se sklanja kot ime na *-nt* tudi v govorih v Soški dolini. Obseg oblike *pero*, *pereta* je grafično podan pri Tesnièru, Atlas lingu., karta št. 36 in gradivo za *pereta*, *ušeta* navaja še v Les formes du duel en slovène str. 172. Če so stara imena na *-jo* prehajala v imena na *-nt*, to ni čudno, ker je kontaktno zvezo oblika nom. in acc. sg. posredovala, za kar prim. acc. pl. *plezheta* Breznik, Večna pratika 66; *v'jajzeti* Ješenjak, Bukve za pomoč 71; *jajze*, *-eta*, *-etu* proti pl. *jajza* Slomšek, Blaže 171; *v'jajzeti* Drobtnice I. 60; pogosto se sliši tudi *srcela*, *prseta*; tudi k *pōyne* nastaja sklanja *pōyneta*. Za moška imena

tipa *Tone, Jože*, po njih tudi za *Miha* (prim. *Mihata* Ješenjak 65) *Jenko, sluga* itd. je ta sklanja že močno posplošena (prim. tudi prehod fleksije *oča, oče* v *oče, očeta* gl. Razprave Zn. društva I. 389). Vsi ti pojavi, ki so množili število imen na *-nt* v slovenščini, pa nam še ne morejo pojasniti prehoda *perō, perēsa* in *uhō, ušēsa* v *perō, perēta, uhō, ušēta*. Vemo, da je bilo *perō* sprva deblo na *-o*, ki je šele z izpremembo *perō > perō* našlo pot k *s*-deblom. Stične točke s *t*-debli pa nikjer ni in to velja tudi za *uhō*, ki je bilo k *s*-deblom še posebej po vzporednem *okō, očēsa* vezano, pa je vendar dialektično vse te vezi predrlo in se izpremenilo v *uhō, ušēta*. Poglejmo, ali si moremo ta pojav kako obrazložiti.

Vzemimo najprej *perō*! Prvotno *perō*, du. *dvi perē*, pl. *pīra* (tako v Reziji) ali *pēro, -a* (tako v Beli krajini, severnih štajerskih dialektih in v Prekmurju) kakor tudi drugotno *perō, perēsa* nas tu ne zanima. V govorih, ki sklanjajo *pereta*, je razmerje med nom. in kosimi padeži sledeče: *pērā* proti *parāta*, pl. *parāta* (Vrtojba pri Gorici; izglasni *-ē* je tu dal praviloma *-a*, dolgi *ē* pa praviloma *a*; v Brdih imamo proti *tēlē, tēlāta* še *pērō, perēsa*); v Podmelcu: *pērō, perēsa*; v Dreznici: *perē, perēta*, pl. *perēta, perēt*; rožansko je *parē: parēta*, ob Meži *pērō, perēta*, ob Paki na Štajerskem *pēre, perēta*, v Bočni *pēre, perēta*; skratka povsod popoln sovpad s *tele, -eta* razen v Podmelcu. Ni pa s tem še rečeno, da je bila neka vmesna stopnja nekoč *pero: pereta* ali pa *pere, peresa*, dasi je ta izkazana in bi njen nom. *pere* bil narejen po kosih padežih, ki imajo *pere-* (prim. češ. bolg. *nebe*), obenem bi pa tak nom. podal zvezo s tipom *tele*; kajti prav tako si je možno misliti, da je na *pero, peresa* vplivala zveza z besedami *perot, peretnica*, kar je dalo *pereta* in šele nato je nastal nom. *pere*, da se skladnost s *tele, teleta* izvede do kraja. Slednjič je možno, da je prvo in drugo, vsaj ponekod, vplivalo obenem. Vsekakor je postanek sklanje *pere, pereta* prozoren. Vse drugače pa se s sklanjo *uho, ušeta*, ki je omejena samo na koroščino (od tod se je razširila na okolico Kranjske gore, na Jezersko in Solčavo). Tudi razmerje med nom. in kosimi padeži ter razmerje do vzporednice *oko, očesa* zasluži posebno pozornost.

Najprej si hočemo predočiti izpremembe pri sklanji imena *oko, očesa* in njegovega duala *oči*. Po vzorcu *kostī* je bil ta dual občuten kot nom. pl. *i*-jevskega imena in sčasoma se je skladno izobrazila vsa množinska sklanja po *i*-jevskem zgledu: *oči, oči, očēm, očēh, očmi*. Tako stanje izkazuje knjižni jezik in večina osrednjih dialektov. Izpreminjevanje osnove je imelo trojno lice in od tod trojna razvojna pot: 1) posplošuje se osnova, kakršno imajo edninski kosi padeži in, če gre to posploševanje do skrajnosti, dobimo tudi v nom. sg. *očeso*, v nom. pl. *očesa*, ki pa dobi ob istočasnem ohranjanju starega *oči* poseben pomen (na prim. *kurja očesa*); 2) posplošuje se oblika *oko*, kar dá gen. *oka*, nom. pl. *oka* (po vzorcu *leto*; tudi tukaj je možnost za diferenciranje pomena dana, če se staro *oči* še drži, prim. v Središču *oka »popki«* proti *oči*); 3) posplošuje se osnova, ki je izkazana v pl. *oči* in nastati more nom. sg. *oč* (v kosih padežih je *očesa* običajno še ohranjeno). V slovenskih govorih na črti, ki vodi z vzhodnega Koroškega čez Pohorje, Kozjak proti Slovenskim goricam, je v nom. in acc. pl. imen

srednjega spola pod vplivom izenačenja pridevniške ženske in srednje oblike nastopila končnica *-e* in, ker se je končnica dat. glasila *-am*, loc. pa *-ah* (pod zgodnjim in časovno prejšnjim vplivanjem nom. in acc. na *-a*), je sčasoma množina srednjih in ženskih imen postala enakšna (to začetno stanje feminizacije nekdanjih nevtrov je očitno pri samo množinskih imenih kakor *jetra*, *vrata*, *pljuča*, ki so feminina tudi v sosednjih govorih, čeprav v njih feminizacije v ednini pri srednjih imenih še nimamo) in končno je tudi singular prevzel obliko in sklanjo ženskih imen. Zato moremo v teh govorih dobiti žensko ime *oka*, gen. *oke*, pl. *oke* ali pa *očesa*, *očese*, pl. *očese*. Kje vse še posamezne od navedenih oblik nahajamo, tega tu ne bom podrobno navajal, marveč hočem za vsak primer podati nekaj oblik: 1) tip *okô*, *očesa*, *oči* na Dolenjskem (*akôu*, *ači* Št. Jernej), na Gorenjskem (*ukô*, *uči*), v rovtarskih govorih (*ók*, *očiša* Poljane), ob Soči (*akôu*, *ači* Avče), na spodnjem Štajerskem (*wokâu*, *očese* in *uči* Št. Peter na Medvedjem selu; *wôkz*, *uči* Bočna), v Podjuni *oku*, *učesa* itd.; 2) *oko*, pl. *oka*, *ók*, *ókam* (Središče); fem. *ôyka* (Goričansko; v Prekmurju *ôyka* poleg *okôu*); 3) sg. *uč*, pl. *učei* (Mokronog, Mirna); sg. *ûuôč*, pl. *oči* (Kobarid); *uđč*, pl. *uči* (Bovec); sg. *wáč*, *učesa*, pl. *uči* (Podmelec); 4) nom. sg. *učesu* (Djekše), fem. *učesa* (Pohorje), *očiša* (Kozjak); obliki nom. sg. *uč* in *učés* < *očeso* sta v otroškem govoru v Ljubljani dokaj pogostni.

Kar velja za *oko*, velja samo deloma tudi za *uho* in še to samo glede bistva razvoja, kajti nikakor ni potrebno, da je na prim. v govoru, ki sklanja *oko* po prvem zgledu, tudi sklanja imena *uho* enakšna. Že od vsega početka je bil namreč prvotni paralelizem v dveh ozirih porušen. Vidimo, da tisti govori, ki imajo *okô*, nimajo vedno tudi oblike *uhô*, marveč *ûho*, tako na Notranjskem in na Krasu *wýho*: *wokû*, v Avčah *ûxa* n. sg. n.: *akuô*, pri Brežicah *vûxu*: *ukû*, na Medvedjem selu *vûxa* n. sg. f.: *wokâu* in še drugod. To je imelo novo posebno posledico, da je namreč sklanja s posploševanjem nom. sg. *ûho* bolj pogostna, naj si je že celotna sklanja prevzela osnovo *uh-* ali pa da ta osnova prodira najprej v pl., v sg. pa se še vzdržujejo vsaj kot vzporedne oblike *ušesa*, -u. Tako imamo sg. *ûho*, pl. *ûha* na prim. v Kobaridu: *uxuô*, gen. *ušesa*, pl. *ûxa* (enako Kred, le n. pl. se glasi *ûxe*); Podmelec: n. sg. *ûxa*, pl. *ûxa*, *ûx*, *ûxam*, *ûxax*; Postojna: n. pl. *ûxa*; v Košani: n. sg. *ušesu*, gen. *ušesa*, običajno pa *ûxa*, nom. *ûxo*, n. pl. *ûxa*; Cerklje: *ûxa* n. sg. n. (po akanju), enako n. pl. *ûxa*; v Beli Krajini: *vûxo*, *vûxa*; na Bizeljskem *vûxu*, pl. *vûxa*; Št. Peter na Medvedjem selu: *vûxa* f., du. *dve vûxe*, pl. *vûxe*; Sv. Miklavž v Slov. goricah *vûxo*, gen. *vûxa*, pl. *vûxa*, *vûx* itd.

Druga razlika se tiče prvotnega duala. Takoj ko so fonetično šibki *z* in *v* onemeli, torej že v X. stoletju, bi dual *uši*, če bi se smatral za pl. *i*-jevske sklanje — kakor se je to zgodilo s staro dvojino *oči* — moral dati takšne množine: *uši*, *uši*, *ušém*, *uši*, *ušéh*, *ušmí*. Tako pa se je že glasila množina besede *uš* < *vzšv*. Jezik je *uši* sicer tudi imel za množinski nominativ, ali zaradi tega, da se izogne koliziji z množinskim *uši* < *vzši*, je bilo *uši* občuteno kot nom. pl. moškega imena z osnovo na *-o* in nova množina se je v tem pravcu stvorila: *uši*, *uš* (eventualno *ušev*), *ušem*, *ušé*, *uši*, *uši*. Tudi od te množine

ni nič ostalo, ker je posploševanje po obliki *uho* in *ušesa* še bolj odmaknilo naše ime od imena *vzšv*. Vendar pa se je sled te zgodnje in kratkotrajne množine ohranil prav v koroškem *ušeta* in s tem nam ta dialektična starina, s kakršnimi so koroška narečja bogata, odkrije eksistenco nekdanje množine *uši*, ki smo jo prej le rekonstruirali. Najbolj pogosto rabljena oblika v množini je bil acc. *ušę* in ta je s svojim končnim *-ę* spravil našo množinsko sklanjo v zvezo s sklanjo osnov, v katerih je bil *-ę* značilen glas; tako se je *ušę* prevedlo v *ušęta* in sčasoma se je po tem uravnala vsa množinska, naposled pa tudi edninska sklanja. Zapovrstne stopnje so nekako bile: 1) *uho*, *ušesa* : *uši*, *uš*; 2) *uho*, *ušesa* : *ušęta*; 3) *uho*, *ušęta* : *ušęta*. Pojav *ušę* > *ušęta* nas spominja na prehod gen. sg. *očę* > *očęta* in po njem nastalo sklanjo *oče*, *očęta* (gl. Razprave Znanstv. društva I. 399) s to razliko, da se tu stara oblika nom. sg. *uhō* (ali dial. iz njega nastalo *ūho*) še trdno drži. Obenem je verjeten še vzporeden vpliv; z besedo *uho* sta v zelo pogostni rabi dve rečenici: »*ti bom dal eno za ūho*« in pa »*te bom za ušesa*«. V zadnji se je v zgodnji dobi govorilo »*za ušę*« in moglo se je občutiti, kakor da sta »*za uho*« in »*za ušę*« dve enakovredni varianti t. j. *ušę* se je pričelo smatrati za varianto k *uho*, za nom. acc. sg., h kateremu je popolnoma upravičeno nastala fleksija *ušęta*. Tako občutimo na prim. tudi v današnjem »*v ūč mi je padlo*« zvezo *v-ŭč* kot sg., t. j. kot varianto k *v-ŭk(u)*, *v-ōko*, čeprav izvira *v-ŭč* iz plur. *v-ōči*; na ti osnovi se pojavlja dialektični nom. acc. sg. *ōč* (gl. gori) poleg *oko*. Podoben pojav imamo dalje še v koroških dialektih tudi v mlajši dobi: *brzvno* je dalo *bruno*, kar je z maskulinizacijo nevtar prešlo v *brun*; nom. pl. *bruna* pa praviloma v *brune*, ki se je kot kolektivno ime pričelo smatrati za singular, kar privede končno do sklanje *bruneta* (prim. Gutschmannov Slovar 494; Kristj. resnice: g. pl. *teh brunet* 102). Gradivo za koroško *ušeta* gl. pri Tesnière l. c. 172; dalje navedem še: Duh. bramba *ushete* n. a. pl. 84, 96; Gutschmann Kristj. res. *vušhete* 185, *uſhete* 20, *uſhetah* 76, *vuſhetami* 109; Slovar: *vuhu*, *vuſheta*, pl. *vuſhete* 208; Jarnik Etym. str. 31; iz živih govorov prim. še Jezersko: *uxō*, pl. *ušęte*; na Obirskem: *ŭăx*, *ušęta*; Libuče: *ŭxu*, *ušâta*; Guštajn: *ŭxă*, *ŭăſęta*; Sele: masc. *ŭăx*, *oſęata*, n. pl. *oſęat*; Djekše: *en uſâtă*, gen. *uſâta*. Za zgornjo vplivno rečenico, ki ima »*za ūho*« pa prim. še iz nje nastali substantiv *zauho* »klofuta« kot n. ali tudi kot fem.: Hipolit Dict. I. *enu saūhu dati* 248; Hasl, Sv. post: *je bil lelo savuho od hlapza dobil* 83; Jarnik Etym. *sauh* »Ohrfeige« 31.

V vseh drugih točkah pa se razvoj sklanje *uhō* bistveno ne razlikuje od sklanje *okō*; seveda so obsegi (geografski) te ali one posplošitve zaradi omenjenih dveh zgodnjih in osnovnih razlik dokaj manjši. Navedem samo nekaj primerov: 1) posplošitev osnove kosih padežev tako, da more nastati nom. sg. *ušeso* ob pl. *ušesa* (prim. zgoraj omenjeno ljubljansko *ušęs* < *ušeso*; *ušęsu* Dobrava pri Dobrniču; *uſięs* St. Jernej; *ušęs* Mirna; *uſięsu* Košana; semkaj spada, po svoji naravi, tudi djekško *uſâtă*) 2) posplošenje osnove *uh-* t. j. gen. *uha*, pl. *uha* gl. gori; V) v govorih s prehajanjem nevtar v feminina imamo dve možni obliki: *uha*, *-e* in *ušesa*, *-e* na prim. na Kozjaku: *vōăxa*, *dvęi vōăxi*, pl. *vōăxe*; gori-

čansko *vûxa*; v Prekmurju *vûja* f. poleg *vijou* n. Kak primer za **ušesa* n. sg. f. mi ni znan.

Vse razlike in nove tvorbe, ki jih najdemo pri primerjavi med sklanjo *oko* in *uho* izvirajo torej iz dejstva, da dvojini *oči* in *uši* nista mogli imeti enakšnega razvoja, ker je pri obliki *uši* kolizija s pl. *uši* < *vzši* morala usmeriti razvoj drugam in ker je predložna raba *za-uho* izredno pogostna. Tako nam postane tudi razumljivo, zakaj o dvojini *uši* v slovenščini ni nobenega sledu, dočim se je dvojina *oči* kot množina ohranila.

Pri dosedanjem razboru smo že omenili oblike nom. sg. *očeso*, *ušeso* in *ušeto*. Slovenščina je v splošnem obdržala staro razliko med nom. sg. in kosimi padeži; dočim je v drugih slovanskih jezikih prehod osnove v obliko nominativa dokaj pogosten, je Oblak l. c. 53 trdil, da v slovenščini oblik tipa *teleso*, *koleso* ni. Zgornje oblike kažejo, da je v slovenskih dialektih tudi ta pojav znan in to ne le pri *očeso*, *ušeso*, marveč še pri nekaterih drugih imenih, za kar prim. rožansko *qoläs*, danes že maskulinum, ker se v tem govoru vrši maskulinizacija nevter; kozjaško *kolěisa* (žensko ime, ker se tod pričenjajo nevtra feminizirati); v Avčah govore *telěto*, kar beremo tudi v beneško-slovenski rokopisni spovedni knjižici iz sredine 19. stoletja (Baudouin de Courtenay, *Materiali* II. 179—192).

Stare konzonantične sklanje so na vse mogoče načine iskale zveze z *o*-jevsko, *a*-jevsko in *i*-jevsko sklanjo, ker so bila imena z osnovo na soglasnik maloštevilna. Pri tem prehajanju in poenostavljanju je zanimivo predvsem to, da se jezik ni upiral stanju, da se isto ime sklanja v ednini po drugem vzorcu kot v množini. Tako je za *otъcъ* znano, da se sklanja v ednini dolgo časa kot *a*-jevsko ime, v množini pa kot *u*-jevsko; pri *oko* imamo v ednini sklanjo na *-s*, v množini pa *i*-jevsko, pri *uho* edninsko sklanjo na *-s* in množinsko na *-o*. Šele pozneje se skuša poenostaviti tudi razmerje ednine do množine; to so posamezna narečja doslej v različnem obsegu izvršila in pri ti priliki moremo omeniti že dokaj pogostno *hčera* kot *a*-jevsko ime in na drugi strani kot pravo redkost moško ime *jěmen*, *-a* (na zapadnem Kozjaku). Nimamo pa govora, ki bi vse te možne in izkazane poenostavitve pri vseh soglasniških osnovah dosledno izvedel, marveč povsod naletimo ob povsem mladih tvorbah še na relikte nekdanje sklanje. Najbolj konservativna sta *ime* in *mati*, pri vseh drugih soglasniških osnovah pa najdemo enakšne ali enako usmerjene razvoje, pri čemer je tu svobodnejša pot tem osnovam, v drugih dialektih pa drugim.

Primeri predikatnega nominativa v slovenščini

V pričujoči razpravi sem se namenil govoriti o onih primerih predikatnega nominativa, v katerih se rabijo tile povratni glagoli nepopolnega pomena: *delati se* (*narediti se*, *storiti se*), *izkazati se* (*kazati se*, *pokazati se*), *čutiti se*, *videti se*, v pomenu nem. sich stellen, sich zu etwas machen. Miklošič obravnava take primere v svoji Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen, 2. izd. 1883, na str. 345, kjer pravi: Hierher gehören... verba reflexiva, die ein gemacht... werden oder ein sich stellen usw. ausdrücken. Med zgledi navaja sterkvsl.: *stvorí se bolъnъ*, češ: vy jste, ježto se sami *spravedliví* činite. Za slovenščino ne navaja nobenega primera. Veliko zgledov ima za srbohrv., ker je to obširno obdelal Daničič v svoji Srbski sintaksi, Beograd, 1858, str. 7—11, in je Miklošič vse zglede za srbohrv. vzel iz njega, ne da bi ga imenoval. Ob prepisu iz te Sintakse se mu je primerila celo tiskovna pomota. Daničič pri zgledu: Не да се ми ва љ а н и покажемо napačno navaja: 2 Kor. 13, 17 (str. 9) namesto pravilnega: 2 Kor 13, 7 (vrstice 17 v pismu do Kor. ni, ker se pismo prej konča). Ta napačni citat je vplival tudi na Miklošiča, da napačno citira: 2 cor. 13. 16 (tako!).

Za slovenščino ni vedel nobenega primera, dasi ta splošna slovanska sintaktična posebnost krepko živi tudi v slovenščini, tako v starejšem pismenem jeziku kakor še danes v ljudskem jeziku. Do konca 18. stoletja se rabi izključno samo nominativ pri naštetih glagolih, šele v zadnjem stoletju se je začel namesto predikatnega nominativa rabiti akuzativ v pismenem jeziku pri pisateljih, ki niso imeli več zveze z živim jezikom.

Loči pa se slovenščina od drugih slovanskih jezikov v tem, da se rabi predikatni nominativ le pri pridevniki, pri samostalniki se je izgubil, izjeme so le redke. V srbohrvaščini se rabi tudi še samostalni n. pr. A vila se načini devojka. Onda on otide kući te se načini pastir. Anđeo se načini kaluđer. Načini se (vila) čobanica mlada (iz Vukovih nar. pesmi in pripov., Akad. rječnik s. v. načiniti). — Marulić: Ki no se božji sin i cesar činjaše. Nalješković: Čini se kralj ovi vrh tebe i vrh nas. M. Držić: Ova se sumeštrica njeki gospodar čini. Bundalović: Po zakonu ima umriti, za što se čini sin božji itd. (Akad. rječnik s. v. činiti). — Njegoš, Gorski vijenac: A kako se gradite¹ vještice. Vuk, poslovice: graditi se gospodar. Daničič: Koji se gradi prorok. Dalje: Ima ko se gradi bogat a nema ništa; i ko se gradi siromah a ima veliko blago (Ak. rječ. s. v. graditi). — Doleti devet zlatnih paunica, osam padne na jabuku, a deveta stvori se devojka... Ja ću se stvoriti lep konj

¹ *Graditi* pomeni *delati*, prim.: Nevolja trpljenje gradi. Zakon gradi gnjev. Rim. 4, 15. Ako rečemo, da ne sagrajemo, gradimo ga (Boga) lažom, I. Jo. 1, 10 (zgledi iz Ak. rječnika).

(iz Vukovih pesmi in prip., Broz-Iveković, Rječnik hrv. jez. 1901, s. v. stvoriti).

V slovenščini so zgledi za samostalniški nominativ zelo redki in še ti so morda samovoljne tvorbe pisateljev. Našel sem le malo primerov. Pri Rogeriju berem: Latá (= le-tá) iskáfal le je is nágnejnam te naturae en právi Syn, inu u' tugenteh obilnishi (Palmarium empyreum 1731, I, 58). Osamljen je tudi zgled pri A. Šerfu: Totega veselja se mi napravimo delniki (= udeležniki), či mi radovolno terpimo nadloge (A. Šerf, Predge na vse Nedele no Svetke I [Nedelni del], 1835, 226). Drugače se rabijo samostalniki le, če je pristavljen členek *kakor, kot* in pod., n. pr. pri Trubarju: ... de fe ta Vifoka inu nifka Gofpofzhina koker fueifti tuy flufhabniki inu ozheti tuye Cerque, inu my tudi pruti nim koker ty fueifti pohleuni pokorniki fe ifkafhemo (Catechismus, 1551, str. 200, ponatis Akad. založbe). Pogostneje zglede ima le Hasl: kumej fe Pilatufh en moſh iskashe (Sv. post 1770, 309); je fklenil, Ozhetovo volo fturiti, de bi fe en pokorni fyn ifkasal (330); kader je fyn Boshji imel vmreti, fe je on en lubi Ozha ifkasal (337). Ona (= Marija) fe bo pruti tebi ena Mati ifkasala, zhe fe boſh ti en fyn pruti nji ifkasal (360).

Predikatni nominativ pri pridevnikih poznajo vsa slovenska narečja. Do konca 18. stoletja se ne rabi nikoli akuzativ, ampak samo nominativ. Čut za to sintaktično posebnost se je začel izgubljati šele v 19. veku, a popolnoma tudi sedaj še ni otopel.

Zglede bom navedel po zgodovinskem redu.

Najstarejše zglede imamo v I. brižinskem spomeniku: tebe ze mil tuoriv od zih poſtenih greh (Ramovš je to transkribiral: tebê se mil tvorjo od sih počtenih grêh, Ramovš-Kos, Brižinski spomeniki, 1937, str. 19), dalje: teh za tebe miltuoriv (Ramovš: Têh se tebê mil tvorjo, str. 19). Izraz razlaga pravilno: »Izraz ze mil tuoriv pomeni toliko kot »delam se milega t. j. takega, da se (ti) smilim« (str. 14).

Za XVI. vek nam pričata Trubar in Dalmatin. Pri Trubarju beremo: Sa tako dobruto fmo my delfhni (= dolžni) ... hualelfhni fe ifkafati (Catechismus 1551, B3); dalje: se je on po nega martri shiu ifkafal f doftimi fnamini shtirideffeti dni perredi (Ta celi novi testament, 1582; Apost. dela 1, 3).

Dalmatin: ker je on tém Apostolom, katerim fe je on bil po fvoim têrpleni shiu iskasal (Ap. dela 1, 3). — Vy fte ty, kir fe famy pred Ludmy pravizhni delate (Luka 16, 15).

Za notranjsko in primorsko narečje imamo zglede pri Kastelcu in Janezu Svetokriškem.

Kastelec Matija, Nebefhki zyl, 1684: kateri bi fe dobr delal (14). Tazhas fturi fe mozhán, premosi fam febe (17); kakefhna je eniga takiga... véft, kadar fe on taku oftudn, inu grosovitr... iskashe (62). Rihtarji fe moreo v' zhaffi farditi skasati (73); katera (= Chriftianfka lubésn) fe lubesniva skashe tudi pruti fvoim fovrashnikom (76) itd. Pravilne rabe teh povratnih glagolov se je Kastelec dobro zavedal. Če glagola ni rabil povratno, je predikat pravilno postavil v akuzativ, n. pr. Tá nevoſhlivi s' lisko (= ljudsko, tujo) dobruto febe hudobniga dela (76); fturi fam febe Bogú inu fvoimu blishnîmu fladkiga (246).

Janez Svetokriški I., 1691: ò greshna dusha! gluha fe delash, kadar Bug tebe h' febi vabi (Sacrum Promptuarium I., str. 19); s' grehami neuredni fe fturé gnado S. Duha prejeti (98). Sakai taku terd inu neusmilen se pruti njemu iskashe (I., 2. sn., 62); cilu tize, kazhe, levy inu pfy hvaleshni fe iskasheio (I., 176). Primeri so zelo številni.

II. knjiga 1691: Kadar bolni bulshi fe pozhuti (144).

III. knjiga 1696: Bug tebe klizhe, inu ti vener gluh se delash (132, 133, 584 itd.). Inu vfem hualeshni fe je yskafal (213, enako 277; 338 itd.). Ta dusha fe je gluha dellala (585) itd.

IV. knjiga 1700: De fi lih je bila (= nuna) modra, fe je dellala preprofta inu klamafta (99). Koku fmò my dolshni hualeshni fe iskasat Bogu (239). Kaj tedaj taku terd inu ofter fe iskashe (273).

V. knjiga 1707: vfigamogozhnoft Boshja fe vredna ftury, sledni laff nashe glave shtejti ... ali de ti moj Bug fe vreden fturifh tudi nalhe lafsje shtejti (154); sahvalet vafs, moja usheffa, de fte fe gluhe dellale, kadar je bilu nevarnu (198); fim klizal moje hlapze inu dekle, ony pak fo fe gluhi delati (384; enako 385). Je terbei fe flep fturiti (508). Pred polvejtno modruftio je velika nepamet skrivat svoje dobre della, inu fe preproft iskat (77).

Nominativ rabi celo tam, kjer bi pričakovali dativ (dativus cum infinitivo), n. pr.: Inu sapovedal je (= Bog Oče) vfem karshenikom le-ta teden Chrifufu Jefufu hualeshni fe iskasat (V, 364).

Predikatni nominativ je Janez Svetokriškemu tako na ušesa bíl, da ga je rabil večkrat celo v primerih, kjer bi ga ne bil smel, n. pr.: ble (= bolj) dolshan fe sposnalh taiftimu, kateri eno dobro befsedo sa tebe gouori (I, 80). Pisatelj je hotel reči dolžan se čutiš, pa se mu je zareklo, da je pisal: dolžan se spoznaš. Enako: satorej ta, kateri je hotel pokoppan biti, shiu fe je v' grob poloshil (IV, 85); pisec je hotel reči: živ se je v grob ulegel (tu se rabi živ kot predikatni prilastek). Dalje: Bug ne sapovej, de bi zhlovek fam febe umuril, inu shiu pokoppal (IV, 148); pisec je mislil reči: in se živ pogreznil.

Po nemškem vplivu starih molitev (prim. stiški rokopis: Ya ze dalfan dam) piše: Se dolshan dam (V, 563). Pride greshnik pred fpovednika. Se dolshen da, de je Boga reshalil; pride k' fpuvidi tvoj fivrashnik, fe dolshan dá (V, 598); n' hozhesh fe dolshna dati, greshna duša (I, 2. sn., 63). Enako piše Dalmatin: Satu fe jeft dolshan dam (Job. 42, 6).

Tudi Janez Svetokriški se je zavedal, da se rabi predikatni nominativ le pri refleksivnih glagolih te vrste. Če glagola ni rabil refleksivno, je postavil predikat v akuzativ, n. pr.: Kaj mislite, de mene tako mlado delate (V. 87).

Za izključno rabo te konstrukcije v XVIII. stoletju nam pričajo Rogerij, Basar, Pohlin in Hasl. Nekaj primerov!

Rogerij I. del, 1731: kafal fe je skërben (49); on h' usèmu kroták fe je kafal (63); de bi fe sèrzhnéfhi kakòr ty drugi kafal (73); enak fe je kafal (83); fe je ubugliu iskat (92); fe hozhem hualeshni iskasat (103); vefsel se je káfal (161). Bug ... káfal fe je taku ferdit inu gro-

sovitin prutje (proti) Angelam (330). II. del, 1743: S. Urih fe je fkerben inu podvisen kasal (20) itd.

Basar 1734: ti fi fe pruti meni nahualeshen skasal (69); fe je ureden fturil tudi greshnikam perkasat (190); ne fturi fe gluh h' timo opominvanjo (375); kadar fe eden priasen della (405); zhlovek, kateri fe grosoviten skashefh (432).

To konstrukcijo rabi tudi še Pohlin, n. pr.: de se taiste (= isti) hvalefhne (= Pohlinova pisava; pomeni: hvaležen) skalhe (Limbar med ternam, 1768, 21); de se (o dobrutliva Mate!) uredna fturish mene goriufeti (Dijanja lepeh zhednoft, 1771, 25).

Za zahodno štajersko narečje nam daje dovolj potrdil Hasl, Sv. post, 1770, n. pr.: de fe na bomo vredni fturili eno misl obuditi, kadar fi fe ti (= duša) pruti njemu (= Kristusu) vfa nabogliva, inu puntarfka ifkafala (4); my fe vezh dejl kefni, inu vtraglive ifkashemo v' flushbi Boshji (11); v' timu, kar Boga amtizhe, fe my toku tefhki delamo (11); katera (mati) bi fe bla sa fvojga fyna toku fkerbna ifkasala (33); hitimo, kar nam je narvezh mogozhe, voli Boshji fe podloshni fturiti (34); drushba misli, koku bi fe pred ludmy pravizhna delala (94); kateri fe je tebi enak fturil (108); fe nifim lete hudobije deleshen fturil (118); kir fe ti pruti tvojimu truplu premehak ifkashefh (175). Letim (= le-tem) je she sadofti, de fo fe sa vol fvoje krivize pred ludmy pravizhni delali (204) itd.

Za vzhodno štajersčino imamo obilo primerov v Šerfovih knjigah, n. pr. Predge, I, Nedelni del, 1835: Ivan kerstitel ... je močno predgal židovom, da bi se spobolšali od grehov no (= ino) pravo pokoro delali, ino se prilični no vredni naredili za Jezufa Kristufa (25). Zato te nesmemo nikoli pozabiti ali se prevzetni skažyvati proti drygim (41); kajti tak mi skažemo njim našo lybezen, ino tak se te pa mi vekše sreče no vekšega blagoslava pri Bogi vredni naredimo (42). Zaponmo si toto velko srečo, ino se je vredni delajmo (42). Na totem sveti semo (= smo) mi zato, da bi se skos krepost no pobožnost preveno (= vedno) popuneši no Bogi dopadliveši delali (76); kajti bojak (= vojak) se nemre močen no vitesni skazati, či nema sovražnika (143); kajti, ker (= kdor) de (= bode) po nevrednem toti kryh jel no z' Gospodove kupe pil, bode se na teli no krvi Gospodovi kriv naredil (167); da se proti taki (zvesti) dryžini naprejpostavljeni dobri no pravični skažyjejo (216). Od zvynah (= zunaj) so se (Farizeji) skažyvali dobri, sladki, darovitni no pobožni (233); mi molimo, naj (= da) bi se za milost božjo priličneši delali (356); tvoja svetost je vsem očitna, tebi samemu zakrita je, da ti čydoviten se skažyješ (413); to je vse delo lybezni, či se dyša po voli Bogi spodobna skažyje (423) itd.

Posebnost tega narečja je, da se rabi predikatni naminativ tudi pri glagolih *videti* se, *čutiti* se, *občutiti* se kakor v srbohrvaščini. N. pr.: »Lyba Melanja! kak se ti vsa načišna vidiš, kak perle (107). Kda se je že (devica Dionizija) proti staviti slaba vidla, je prišel svetel mladenič, no rassvetil ves hram (144). Kda je sveta Katreja v' skyšnjavi enkrat molila, no se že rešena občytila, je pitala Jezufa (238). Enako imamo v srbohrvaščini: Ti se vidiš junak od mejdana (Vukove nar. pesmi; Daničić, Srb. sint. 1858, 9). — Stariji pro-

fesori osećaju se nemoćni da vode borbu protivu ovoga zla (Katolički list, Zagreb, 1940, str. 10). — Opat oćutje se umoran, Držić I., Prigodi se, da se kad oćutimo teško pritisnuti (iz Akad. rječ. s. v. oćutjeti). — Ako se ćutiš u tvom srcu kripostan. Kada no se ćuti oskvrnjen od greha. Vi se ćutite veoma prionuti na svijet (Ak. rječnik s. v. ćutjeti).² Tak zgled imamo še pri Haslu: sapušen je bil ob takim zhafu, kir fe je njegove pomuzhi narvezh potreben vidil (r. t. 369).

Za izključno rabo teh konstrukcij v srednještajerskih narečjih nam priča tudi še Slomšek. On piše še po starem, n. pr. Kakor so se hinavski Judje prijazni Judežu delali, de jim je prodal nedolžniga Jezusa (Apostolska hrana, II. del, 1850, str. 36; podobno str. 87, 88, 97 itd.). Od vzhodnoštajerskih pisateljev se loči v tem, da pri glagolih *ćutiti se* piše akuzativ, n. pr.: Po odrešnji sim izdihoval, pa sim se ćutil zvezaniga od svoje terdovratne volje (68).

Za Koroško imamo zgleda pri Gutschmannu. V nem.-slov. besednjaku (1789) ima s. v. stellen rečenico: er stellt sich krank fe bou nareja. Pleteršnik navaja s. v. storiti iz njegove knjige Christianske refnize, 1770: vreden se storim, Guts. (Res.) — Mik., t. j. vzeto iz Miklošičevih spisov.

Ćut za to sintaktično posebnost je začel pešati ob koncu 18. veka. Vplivati so začele konstrukcije nerefleksivno rabljenih glagolov te vrste, pri katerih mora predikat stati pravilno v akuzativu, n. pr. Sam sebe pravičnega delam. Od tod se je začel prenašati akuzativ v primere, kjer se rabijo glagoli nepopolnega pomena v refleksivni obliki: pravičnega se delam, namesto pravilnega: pravičen se delam. Prve take primere sem našel pri Japlju. Kar pa nas preseneča, je to, da rabi Japelj izključno le akuzative pri teh glagolih. Če vidimo, da se pri toliko pisateljih še veliko desetletij pozneje rabijo izključno le oblike s predikatnim nominativom, si lahko mislimo, da Japelj analogičnih oblik ni jemal iz ljudstva, ampak jih je pač sam delal. Za nekatere primere vemo, da jih je posnel po latinščini.

Japelj si je vzel za podlago Dalmatinovo biblijo. Toda kjer se Dalmatin loči od vulgate, se je držal le-te, pogosto dobesečno, tako da je prevajal njen način izražanja, t. j. njene konstrukcije, besedni red itd. Nekaj primerov je posnel tudi pri teh glagolih po vulgati. Dalmatinovo besedilo v Apost. delih 1, 3. je takole spremenil: katerim fe je on tudi po fvojim tērplēnji shiviga fkasal (Sv. pismo nov. test., 1786). Dalmatinovo besedilo pri Luku 16, 15. je izrazil z nerefleksivnim glagolom: Vy fte tiifti, kateri famy fe be pred ludmy pravizhne dēlate (Sv. pismo, 1784); najbrž je hotel prevesti po črki vulgato: Vos estis, qui iustificatis vos. Gotovo pa je, da je spremenil po vulgati Dalmatinovo besedilo pri 2. Kor. 6, 4: Nikogar pak nepohujfhajmo v' obenī rézhi... temuzh ifkashimo fe u' vfeh rizheh, kakòr Slushabniki Boshji. Japelj

² V srbohrvaščini se veže s predikatnim nominativom tudi glagol *ćuti se*, če se rabi v pomenu *ćutiti se*, česar ne omenjata ne Daničić (r. t. 7—11), ne Maretić Gramatika i stil., 2. izd., 1931, str. 421 in 483, kjer te glagole našteva. Primeri iz Ak. rječnika: U ovomu se ja (= duša) kriva ćuju, M. Marulić. Kada se ćuje zdrav, Š. Menčetić. Ni u čem kriv tebi se ne ćujem, M. Vetranić. Veoma se od toga držani ćujemo, M. Vetranić itd.

je spremenil: Ampak v' vľeh r  zh  h se mi fľashimo, kak  r fľushab-nike Boshje (1786; enako v 2. izd. 1804: se fľashimo, kakor Boshje fľushabnike. Konstrukcije z akuzativom ni mogel sľišati med ljudstvom, ker mu je čisto neznana, torej jo je mogel posneti po vulgati: exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros.³ Takih zgledov je veliko. Nekaj mest si najlaže razlagamo tako, da je zamenjaval obe konstrukciji: bese-dilo pri Luku 16, 15 (kat  ri ľamy ľebe pred ľudmy pravizhne deľate) je v 2. izd. (1800) izrazil refleksivno: kat  ri se pred ľudmy pra-vizhne deľate. Nove konstrukcije so ostale pri vseh naslednjih prireditvah Sv. pisma: Vi ľte, ktéri se pravizhne deľate (Sv. pismo nove zaveze, I. del, 1834). Vi ste, kateri se pravične deľate (Wolfovo Sv. pismo, 1856). Vi ste tisti, ki se deľate pravične (Jere-Pečjak-Snoj, Sv. pismo, 1925).

Analogi  no obliko je rabil tudi Prešeren, ko je popravljal nar. pesem Ro  lin in Verjanko.

Je v' hrambi govorila mat':

»Se jutro bolno bom fľturila« (Kranjska   bel. III, 1832, 102).

Te oblike zapisovalec Smoletove zbirke (gl. r. t. 84) najbr  z ni   ul od ljudskega pevca, ampak jo je sam ali pa Prešeren za njim »popravil«. Med ljudstvom so znane stare konstrukcije. Ko sem l. 1899. zapisoval za dr. K. Streklja nar. pesmi, mi je pevec v pesmi o Mladi Zori narekoval, kakor vidim zdaj v Glonarjevi zbirki Stare   alostne (Akad. založba, 1939), stare konstrukcije:

Mlad kralji   prav' in govori:

»Zorka, nared' se jutri bovn  ,

zutri bovn  , zvečer mrtv  .«

Zorka nar'di se jutri bovn  ,

zutri bovn  , zvečer mrtv   (str. 75, 76).

Moja mati so pogosto rekli: Boln   se je delala; mrt  v se je naredil itd. V Slov. slovnici, 4. izd. sem zapisal njene besede, ki jih je ob svojih vnukih večkrat izrekla:   lovek se mora pri otrocih neumen narediti (str. 90); ob-to  iti pa se moram, da sem njen stavek napačno uvrstil med zglede imen-ske sklanje (t. j.    187), omeniti bi ga bil moral pri povedku, t. j.    332). Poizvedoval sem po raznih krajih in sem videl, da se tako govori   e povsod po zahodnem slov. ozemlju; najbr  z bo isto tudi v vzhodnih narečjih.

  ut za stare oblike tudi pri sedanjih pisateljih   e ni popolnoma izginil, dasi jih slovnica ni omenjala ali jih je celo krivo tolmačila. Podzavestno   e uidejo tu pa tam kakemu pisa-telju izpod peresa. Naj navedem nekaj primerov! Tevere (= list) meni, da so to nevarni računi, ki se bodo izkazali pogr   eni,   e bi Turčija nadaljevala vlogo orožnika (Slovenec, 30. I. 1940, 1); ... se je izkazal cesar Friderik III. naklonjen njegovemu nasledniku (p. Mirko Go-dina, Pax et bonum. Spominski listi ob 700 letnici minoritsk. samostana, Ptuj 1939, 48). — Jugoslavija se počuti mo  na v svoji notranjosti

³ Ta konstrukcija se je zdelala tudi prirediteljem Wolfovega Sv. pisma pre-ve   tuja, zato so jo opustili: ampak v vsih rečeh se skazujemo Bo  je služabnike (1856). Neprimerno Japljevo obliko pa so sprejeli Jere-Pečjak-Snoj: marveč se v vsem skazujemo kot bo  je služabnike.

(Slov., 19. I. 1940, 7). — Rajh želi narodom v tem delu Evrope, s katerim se čuti povezan zavoljo večletnega gospodarskega sodelovanja (Slov., 8. II. 1940, 1).

Starim oblikam tudi sestavljavci slovarjev niso bili pravični. Učne knjige bi morale podajati jezik, kakor dejansko živi v slovstvu in v ljudstvu. Pri teh oblikah se to ni zgodilo. V času, ko sta sestavljala slovarje Murko in Janežič, so bile stare oblike v veliki večini, vendar sta jih popolnoma prezrla. Murko piše v nem.-slov. delu besednjaka (1833) samo nove oblike: sich freundlich stellen fe prijasniga delati, fe prijasniga fkasovati (s. v. stellen). Takisto Janežič v nem.-sl. delu (1850): er stellt sich stumm mutastega se dela (s. v. stellen). V 2. izd. 1867 ima: sich krank machen bolnega se delati (s. v. machen), dasi ima Cigale, po katerem se je ob tem delu ravnal, pod isto značnico: sich krank machen bolan (bolniga) se narediti, delati; er macht sich arm: dela se ubog (ima samo to obliko!). Cigale je po večini pisal še stare oblike, k nekatereim je pristavljal tudi že nove. Pod značnico stellen ima: er stellt sich krank bolan se dela (Gutsm.); nach Anderen bolniga se dela. Po Janežiču je sprejel tudi Bartel samo nove oblike; v 3. izd. nem.-sl. besednjaka (1889) ima: bólnege se delati (pod machen), v 4. izd. (1905) ima: delati se prijaznega (pod stellen). Čudno je, da je sprejel samo nove oblike Pleteršnik, ki se je sicer rad oklepal Cigaletovega slovarja. Pleteršnik navaja: delati se bolnega (pod delati); hvaležnega se izkazati (pod izkazati); narediti se hudega, jeznega (pod narediti), pokazati se hvaležnega (pod pokazati); storiti se mrtvega; izjemo je naredil samo pri zgledu, ki ga je vzel iz Miklošiča: vreden se storim (Gutsm. Res). — Mik., toda postavlja »poleg: vrednega se storim« (pod storiti).

Ker je ta konstrukcija splošno slovanska in zlasti v srbohrvaščini krepko živi, zato ne kaže, da bi se je v prihodnje naše slovnice branile, temveč naj jo poleg novejših oblik tudi še trpe.

Dr. Francè Kotnik

Drabosnjakov Svovenje obace

Drabosnjakovo Svovenje Obace je poučna pesnitev in je kratkočasno branje, saj sam pravi: »da sača lepu podveči, katieri oče šlišati nove reči« (v. 3—4) in »v tam svoveniam Obace je lapah naukov prace — Tu ma čvovak zan kratik čas brati — to se boš večiv sača per nja česti nati« (v. 7—10). Za različne stanove je pisano, vsak stan pa naj sam spozna svoje napake.

Pesnitev bi lahko razdelili v te odstavke: Uvod (v. 1—22), splošni nauki (v. 23—116); razmere na kmetih, nauki za kmete (za može in žene, hlapce in dekle, sinove in hčerke) (v. 117—302); življenje duhovnikov (v. 303—365); sredstva za srečno življenje in srečno zadnjo uro (v. 366 do 405). Ta razdelitev sicer ni povsem točna, ker poetove misli skačejo sem pa tja, vendar v glavnem drži.

Estetskih vrednot boš pač malo našel v Svovenjem Obaceju. Te rima-rije imajo večinoma le kulturnohistorično in jezikovno vrednost. Odprto je tudi vprašanje, ali je besedilo popolnoma izvirno, ali je večinoma prevod iz nemščine ali pa je nemški original služil samo za osnovo, na katero je naš ljudski pesnik snoval svoje skrotovičene verze. Gotovo je mnogo originalnega v teh Drabosnjakovih verzih, so tudi vplivi reform Marije Terezije in Jožefa II. otipljivi, tam kjer govori poet o zaničevanem kmetu, ki pa vendar gospodi vse daja in od katerega izhajajo vsi stanovi »te graf noj firšt noj kaižer sam«. Ko pa hvali kmetški stan (v. 197—255), se poslužuje starega izreka o kmetu:

»Okueli sabe je kopou Odam,
Pa obeden grof bel edelman«,

kar zveni po nemškem:

»Als Adam hackt' und Eva spann,
Wo war damals der Edelmann?«¹,

ali pa:

»Do Adam reute und Eva spann,
wo was do en Edelmann?«².

pa tudi v angleščini:

»When Adam delv'd and Eve span,
Who was then the gentleman«.

¹ Zitaten- und Sentenzenschatz der Weltliteratur alter und neuer Zeit — nach Schlagworten geordnet und herausgegeben von Richard Zoozmann. Neue, wesentlich vermehrte Auflage. Leipzig, Hesse & Becker Verlag, str. 18. — Cit. Zinkgref, Apophth. 1.

² Cit. Agricola, Sprichwörter.

Slovenski pregovor:

»Dobra mera in vaga
V nebesa pomaga«

je gotovo star. Drabosnjak ga je negativno povedal:

»Kervična mera inu vaga
Tu tabe rihtek le v' pekov pomaga.«

Nemci so to slično izrazili:

»Wage und Gewicht
Stehn in Gottes Gericht.«³

V Svovenjem Obaceju se zrcalijo žalostne socialne razmere Drabosnjakove dobe, a po osnovi segajo ti verzi gotovo v starejše čase, nemara v dobo nemške »Spruchdichtung«⁴, ali kakor Kidrič pravi: poezijo modrih rekov.^{4a}

Iz teh verzov se zrcali tudi Drabosnjakov značaj. Mož je veren, prebira sv. pismo, moralizira in na verski osnovi poučuje ljudstvo, ki naj ne gleda na življenje duhovnikov, ampak na njih nauk.

Slično je zadnje že povedal največji nemški lirik srednjega veka Walther von der Vogelweide na koncu 12. ali v začetku 13. stoletja.⁵ Torej je bržkone tudi to našel v nemški predlogi. Pa saj leži poudarek v Svovenjem Obaceju. Ne morem si stvari drugače tolmačiti, kakor da je imel pred seboj kak nemški tekst z abecednim akrostihom, ki se je najprej pojavil v bizantinski literaturi in se uporablja tam večinoma v pesnitvah, ki so poučnega značaja kakor naš Obace. Uporabil je naš kmet abecedni akrostih še v dveh spisih, ki sta spisana v prozi, v Marijinem pasijonu, tiskani knjigi, ki je izšla l. 1911⁶, in v »Unteršpergu al bukelcah od Matiaža«, ki so se nam ohranile v prepisu.⁷ V bizantinski literaturi imamo zelo mnogo abecednih akrostihov, počenši od IX. pa do XII. stoletja, od koder so prešli tudi v staro cerkvenoslovansko slovstvo. Najstarejši so iz XII. do XIII. stoletja.

To so abecedne molitve (azbučna molitva).⁸ Pa tudi v cerkveno latinsko slovstvo srednjega veka je abecedni akrostih prešel, posebno v himne, rimane molitve in pesmi.⁹ Iz srednjeveške latinske literature je

³ Napis na nek mestni hiši (rotovžu). Zitaten- und Sentenzenschatz der Weltliteratur str. 1574.

⁴ Igra o izgubljenem sinu. Ljubljana, 1934. Izdala in založila »Založba ljudskih iger v Kranju (Niko Kuret) str. 9—10 mojega uvoda. — ^{4a} Zgod. slov. slovstva str. 680.

⁵ Wackernagel, Das deutsche Kirchenlied II. Bd. Teubner, 1867, str. 64, Nr. 84.

⁶ Beiträge zur Volksliteratur Kärntens. Program celovške gimnazije 1909/10, S. A., str. 12 sl. in 19.

⁷ Čas, l. 1923, str. 217 sl.

⁸ A. Sobolevskij, Cerkovnoslavjanske stihotvorenja od IX.—X. veke i tehnoto značenje za cerkovnoslavjanskija ezik. Sbornik nar. umotov. Kniga XVI i XVII, str. 314—324, Sofia.

⁹ Jezuita Guido Maria Drevs in Clemens Blume sta objavila ogromno zbirko himen srednjega veka: Analecta hymnica medii aevi. Leipzig. O. R. Reissland. Podrobneje glej Beiträge str. 21.

prodrli v nemško in zahodno rusko. Heinrich von Loufenberg (15. stol?) ima med drugimi tudi »Marien ABC.«¹⁰, naletimo na nje v knjigi modrosti (Buch der Weisheit), ki je pisana v prozi in tiskana v Ulmu 1484. »Bukvice« srbskega pisatelja Dositeja Obradovića (1744—1811), ki jih je spisal l. 1765, imajo tudi abecedni akrostih in se naslanjajo na Duhovni alfabet Izaija Kopinskega, učenca kievške sholastične šole, kamor je prešel akrostih iz srednjeveške latinske literature.¹¹ Pa tudi naš slovenski pridigar otec Rogerij ga pozna, o. Ivan Svetokriški pa ima alfabetsko pridigo na osmo nedeljo po sv. Trojici (I. 207—215)¹². Vzorci za abecedni akrostih je torej Drabosnjak imel v slovenskem in nemškem slovstvu.

V estetskem pogledu je abecedni akrostih popolnoma podrejenega pomena. Skoraj bi rekel, da je samo poetična igračka.

Drabosnjak je bil tudi praznoveren kakor njegovi sosodje in drugi župljani, ki so bili prepričani, da toča pobiye, če ni župnika doma, da bi jo odvrčal od župnije; saj je župnik hodil v »črno šolo«. To praznoverje je med nami Slovenci ponekod še danes razširjeno.

Kdaj je bila ta knjižica tiskana, oziroma kdaj jo je Drabosnjak spisal? To vprašanje bo še vedno ostalo odprto. Za gotovo vemo samo, da je te verze »naredil« pri delu poleti — ljudsko izročilo pravi, ko je oral, — ko je bil v srednjih letih in še ni bil »zvo star«.

- V jemeni S. S. S. Trojize
 Je shribano tu O B A C E
 Da sazha lepu podvezhi
 Katieri ozhe shlishati nove rezhi
- 5 Tu je shribano na ves blis
 Noi so tudei lepi raimi vmies
 Vtam svoveniam O B A C E
 Je lapah naukov praze
 Tu ma an zhvovak sankratik zhas brati
- 10 To se bosh vezhiv zazha pernja zhefti nati
 U tam O B A C E je tudei naiti
 Kar tvoje kni jmash smieram nati.
- V tam obace se an brvmn knabo poshushov
 An hudoben pa boshjei shtrafi enabo vshov
- 15 Jas sim tu shribov na nekatieri Itan
 Sakatieri sposnei svoi falar sam
 Jas sem tudei falarjem podvershan
 Prosita da s bosje gnade knabom svershan
 Jas se skves to shrift cna povisham
- 20 — —ershzhm se knabo ferdreisavo al nam ta visham
 — —m tu shribov smojo roko sam
 — — — biti te hudobne sram.

¹⁰ Wackernagel, Deutsches Kirchenlied II., 557—559.

¹¹ Tihomir Ostojić, Dositej Obradović u Hopovu. Knjige Matice Srpske, broj 19. in 20., str. 366—368 in 307.

¹² Ciprijan Korošak v Lj. Zv. 1910, str. 503.

Sazhetk tah Reimih rezhi

- Anv savpanje poftavi saketeri na boga
Bras boga ni dnarjov bel bvaga
25 Na sama boga verij ti
Szi obene prave vere ni.
Bodi skerbni latvojo zheft noi mei boga pred ozhmi
Po sate doro sai vera nas vezhi
Al sazheft knabosh ti marov
30 Bosh pa velzhe shpote terpeti morov
Cait nai sazhei besiedi noi poshvshei
Tu bo tabe zheft noi doro dushi
Per mouzhenje le knabo znaguo sarakou
Merkei najask szi bo dusho pakvo.
35 Devei flisk noi boga fa shegen prosi
Noi tvoje krishe poterpeshlivo nosi
Ta menshomi kna stori ti kervize
Taku bosh shivou ti upravize
Efangeli ti rad poshushei
40 Noi fousede ti kna pohushei
Kna jemli navefto favolo bvaga
Ana brumna shana je le od boga
Farje ti rad poshushei noi potam ftori
Al ti po nieh dielah nekoli na stori
45 Da te li dnar noi bvagu sapufti
Vender kna ftopi ti od brumnofti
Gospvede jemei ti vzhefti savolo pravize
Duhovne paf-tierje pa savolo dushize
Le katieri se gosposhzhini super ftavi
50 Te se samomu bogu super ftavi.
Hvishno daje tu resniza bodi moder
Szi bosh pershov ti upekov noter
Noi bodi ti burnam an dober ozha
Prosi tabe hte kar ozha
55 Iei noi pi ti vsolei smaso
Dab li ti jemov bogato kaso
Te katieri poshresno ije noi pije
Vsolej pradzaitam tak zhvovak vmerje
Kna varjemi ti sazhomi zhvoveke vse
60 Kar prad tabo naresnizo marniase
Pa tu varjemi meni ti al ozhi
Dasazhi sase skerbi podni noi ponozhi
Lei da knabosh ferdrieslh na sako riez
Odpusti saketieromi prei dagresh leizh
65 Sakai teri zhuovak noi nekatiera
Sata dela nasmertno uro tashku vmiera
Mei ano pravizhno jeso sa zh — — boshjo
Kar nasako pervoshnoftjo
Jesa ta zhuoveka taku oslepi

- 70 Da utavezhah grieshah zhvovak bras skerbi spi
 Nai da se kriegajo stabo ludi
 Ti pa pozhasi povei kai se tabe godi
 Alpa je tabe shkoda nazhefti bel nabvase
 Taku terpi volnu al dopoveti kna nafe
- 75 Oh al bosh odkoga satoshan ti
 Doklier kna viesh al majo prou bel ti
 Tabe bo shje rihtar pobarou koku alkai
 Tedei ti pravi antvart dai
 P — — — noi ofart tv bodi dalzh od tabe
- 80 — — na pernasa obena nuza al zhafti tabe
 Jas tabe poviem kaj ofart pernase
 Da je bogate ludi perpraua obuse
 Quma nekatieri kei svoje al nekatiera
 Shje naprei nase noi osiera
- 85 Spounai dasi falarjem tudei ti podvershan
 Glei da ti od ludi noi od boga nabosh savershan
 Rovnei da bosh ti bogu noi tabrumnam dopadov
 Da knabosh mov ti nasabe obedn tadov
 Siutra perporozhse S. trojizi tuje lamomi bogu
- 90 On mora poshegnati tvojo shisho noi buagu
 Varei se grieha noi bodi brumen ti
 V grieshah obene prave srezhe se natroshte ti
 Tu viesh kai ti rad jemash
 Glei dati fazhomi nia zheft nash
- 95 Sakai tudei tabe ferzi boli
 Kader tuojo zheft tergajo ludi
 Viesh ti rad vse posvatne rezhi
 Pa tudei varjemi, kar ta shrift vezhi
 Bodi pravizhn noi — buernam dober tudi
- 100 Je le testi prov mo — ker boga lubi
 Wuei se grieha bol kaker iftne kazhe
 Viesh da sovrashnek veshzhas okueli skazhe
 Glei da se vdorome nabosh navelizhov
 Tu viesh da tabe sovrashnek nabo isvelizhou
- 105 Xerkses kni nasvoiga golfpuda saupov
 Satu jega negovi lovrashnik otrupou
 Htver boga salubo jema
 Te per buegi venzhno shivlenje ma
 Ya perzaiti podai se k' buogi ti
- 110 Da te satan nadobi
 Te zhlovak bo tak von jemov
 Kakor je on natam sviete shivov
 Zierei tvojo dusho v dorah dielah
 Kna posabi nanjo vprasnikah noi vnedielah
- 115 Zait tvoje smerti bo vkrazbam pertekov
 Da satan knabo tuojo dusho pekov

Konz

- Ano reglzo bom od tah lanikarnah pavrov brav
 Ta pridne bom jas perniah zhefti nau
 Ta pridni skerbo sadusho noi hisho
 120 Ta hudobni pavse sousesede pohusha
 Bodi isvsiemi lepu noi ppse doro grade
 Te bojo vsi sousesdi jemeli suo rade
 Shëvina knema pameti noi kna vje
 Drupuele prida she pshenizoko poje
 125 Caite mamō mi shlaht sata dela
 Kier ani kumei zhakajo daje nedela
 Da se dovol shganja spio noi prat naji
 Doma so pa otrozi shana nappueu naji
 Daje li dragota se she nekatieri kmefti pela
 130 Da tamo bras skerbi kurbja pia noi shpila
 Da shpila kaker vesoko le eden ozhe
 Doma pani soli belpa aniere mozhe
 En tak kader mou pride shana shnjem shtolzietra
 On pak klubi druje shanftuo kerasiera
 135 Ane so padro shane tudei kaker kazhe
 Davseme moshu usu guout noi nosi hvazhe
 Faint je tazhomë moshu dajei on rezhi kei nasmje
 Dali vidi da ona sazhi ta bueli pisl snje
 Mosh dieva doma noi svoje poli
 140 Shana niemu nez h navarjeme kader kei sboli
 Gvishno hushije satazha mosha
 Kader shana druje sraven jema
 Kni husha hudiza kader se shana griehe poda
 Tedei nie mosh anu rivno shivlenje ma
 145 Heduje kader je shana vhishi kaker sberina
 Tamo terpo ludi noi shevina
 Ana prava gospodinja noi an pravi gospodar
 Dalta posuam jefti noi von, inu ta burnam dar
 Ia vi gospodarji matha velko doushnueftov she
 150 Naiprei skerbte sanieh dushe
 Merkeita ali huapzi doma lasho
 To skerb nuzeita naiprei vasho
 Kna jemlita v'sushvo tazha shanftva
 Katere knamorjo biti bras moshtva
 155 Pomerkeita tudei nanje
 Da bota vedeli htve kniem gre
 Leite kai jas vam hvapzi dekle poviem
 Satu kier savasho doushnueft doro viem
 So dro tudi posli shmentani ani
 160 Da dovi seda kader golphodarja sraven ni
 Merkeita jas vam she amrt tako pravem
 Da tudei bodita flisk kader golphodarja kni sraven
 Sedei mam she sene noi nekatiero shzher
 Kier so ozhetam noi matheram napokorni szer
 165 Nam volati daje sazhi ozha prav vezhi

- Vendar vësujajo vse nozhi
 Nekatiere te nezhifti grieh tako oslepi
 Dase vtam shtemajo noi sejem prov sti
 Oh ta grieha se obedn nanavelizha
 170 Dalih vso shtrafo sa sabo vliezha
 Eo nekatiери shovnier skues tu gratou
 Dekelza pa ana kuerba varjemi moi perjatou
 Polei te grieh opravi ludi ob zheft noi obvagu
 Bueg otou dabi jas vëgou vam vse tu
 175 Lubi moi periatou
 Jas sim an paver gratou
 Qumei sim se shribou pa knism utegnou bol
 Jas main bras ta deua dovol
 Vdavonik mam jas zvelko deva
 180 Svezhiera pa sëshano ukupa leizh greva
 Radi pridajo kmen unedieu ludi
 Da prad niemi pokoja ni
 Tu sim jas stuerou koperska kuje
 Da vjefta foushijo mad ludmi prov kakuje
 185 Sedei mena shkoda suo modraga vezhi
 Vender mam pomenkenje velko rezhi
 Jas sim se na ta vezha perjatala sanesou
 Pa glih te je menei rozhe terdu svesou
 Tu viefte dasim mou dober kruh brashkode vsah ludi
 190 Sai viefte usi kai se menei godi
 Da utam buase velko dnarjou bo
 Jas si vender pomagati namo
 Vno pyje moi sourashnk noi noi gre prate jeft
 Jas mam pa glih tui doro damam ano doro vieft
 195 Tiho tiho gospudi vi
 Poshusheite kai se vam povje
 Waram jas date kni biu gospud bel an bogat
 Katieri je sazheu semlo kopat
 Menei sepa dro taku sti
 200 Da je biu le od gmain ludi
 Xtuer ta prueva je an pour biu
 Katieri je nam te kruh dobiu
 Kader sviet ta paura knabiv mou
 Se obeden gospued nabiу snashou
 205 Yas sahumte o bueh ti nash
 Da skues paura nam kruh dash
 Moja pamat mene taku vezhi
 Da od paura pridajo vse rezhi
 Zieu sviet biv nezhi dr pauer kruh kna biu dobiv
 210 Se tudei obeden gospued nabiv rodiv
 Sazhi ftan pride od paura knam
 Te graf noi firsht inu kaisher sam.

Konz

- Al ta kar se shriba noi poje
 Pazh ta pruevi mosh an paver je
 215 Okueli sabe je kopou Odam
 Pa obeden grof bel ëdelman
 Bol she gospued paura sa grob ima
 Dali vse vino noi prathe le pauer da
 Vender gospued paura sa norza jema
 220 Noi sama draga gakna shtema
 Caheus je an bogat gospued biu
 Pa je le od odertnije biv on shiu
 Le sam pauer puele dieva noi skerbi
 Da gospued pian noi sët bras skerbi spi
 225 Doklier se tu sazhome resniza sti
 Da pauer shëvje vse ludi
 Da kaisher nouizo venei da
 Gospued furt pauri vedeti na
 Enam pauram ta riez zvider je
 230 Vender she tieri natu an fiertl vina spie
 Kader pauer pian je she
 Ma se shana vesele lashe
 Ferdries je shana noi se gerdu dershi
 Vender suo rada pernjam leschi
 235 On pravi kniei al jas knism pauer prov
 Sai tabe shafam mesu kruh noi vëv
 Grob te pauer frahtam je
 Dali pousoda lepu obhodise
 Frahtan je od vsah ludi
 240 Noi she odtah katiere on shëuje
 Huishno je da neshzhier nasposna
 Da kruh noi use le od paura ma
 Taku je bu inu she bo
 Dokler pauer dieva to samlo
 245 Ima shounjer kruh inu mesu
 Gospuedi pagre dnar noter kebi sovv
 Kader paura vezh nabode
 Tudi gospued vmrieti more
 Kier ti raimi sklenaje ose
 250 Pauer tuoja zheft pa gmerase
 Per sdanjam zaiti so gospued bras vsezhafiti
 Htve mora rezhë da nuzajo kei gvishnofti
 Leite kaku oni tashku zhakajo ta paura kei
 Sedei je tah roimou tudi amrt krei
 255 Taku so sedei zaiti ta sviäta
 Da obene gvishnafti ni mad ludmi säda
 Moi bueg guifhnaft je dalzh sashua
 Mora dro sheuzhno biti dasebo pertieromi snashva
 Rihtëkait je saspava med ludmi
 260 Da sejei sbuditi vmiglh ni
 Noi brumnolt jese skriva vsam

- Satu kier je ludi prad nio sram
 Pot te pravize je shje sraftov
 Ta muadi folk nabo sanje vedou dabo sraftov
- 265 Oh pomozhnik je seshish ven shou
 Noi je an strashn zait pershou
 Ta usmilani ludi so shie pomerli
 Ta sedanje ko gledajo zhei bi aden druja odrli
 Per ludieh ni lubbiesni bel miera
- 270 Per nekatierah lubies shje felh vmiera
 Saresnizo ta lubiesn je suo bouna
 Per nekatierah je zelu mertva
 Qvartenje noi sazhi shpël snajo otrozi zhifto
 Ta vezhi samu to nazhiftoft zhafto
- 275 Ta liepe zhednofti mad ludmi ni
 Ane shlaht zaite smo doshëveli mi
 Resnize ni naiti vezh mad ludmi
 Saje tudei obedn nagovori
 Ta zhiftost pertah ludieh je pokopana
- 280 Ta nazhiftoft pa suoshtemana
 Saje shprihbort per ludieh
 Da se lubti ni vezh grieh
 Ta foushija je shje bras vse mere
 Kakur dabi na jmeli prave vere
- 285 Tieromë se galfuati doro na
 Seshe med ludm suo shtema
 Bol bo adn ana sovsëda opravov
 Glih tv bo on nasëme ta drujam pravou
 Vender shlaht gvishnoft majo ludi sda
- 290 Vegati sazhi otrok doro sna
 Praviza je shie perdurah blisi
 Kerviza jepa vsolej permisi
 Waram da so se pomujale deklze brumne biti
 Sedei se kna shavajo svoi fruht ubiti
- 295 Prei so ble deklze koker zhifita susana
 Sedei se ana sramuja kader mora biti sama
 Xsetah pismah baram jas
 Kaku je shivou ta muadi tobijas
 On je lepu bogov svoiga ozhë
- 300 Sedei so pa sinovi kaker pozhë
 Yas shlishm da se ponozhi daro kaker vrane
 Skves tu bojo nadoushne deklze sapelane
 Poleimo she naduhovni ftan
 Kaku zhifto nezhi ni sda shteman
- 305 Zait je pershou damamo duhounëzhe ko sasmieh
 Kier nazhifita lubiesn pernekatierah ni vezh grih
 Ofart je madnekatieremi nai husha
 Da se te folk madniemi svo pohusha

Konz

- Ani majo ofart vgovarijenje noi vsam dianje
 310 Taftari so dergazhi sheveli kaker ta sedanë
 Ta novi nemajo perpitje obene mere
 Satu le jim skori nezh navarjeme
Bodi daje nieh uk svat
 Jëri nanjeh dianje gleda je svoje dushe tat
 315 Knagleimo nanje nam napomaga
 Saije obeden vhdobiji napramaga
Celu ozhio biti od nas jemluani vezhenizi
 V grdei uri pakenozhjo biti nashi proshnizhi
 Le nash grieh je urshah kader tozha pobije
 320 Satu jim mavi varjame kader reskanzl vpije
Duhounk ja dro sazhi doto vezhi
 Dama liko smishlane rezhi
 Predije morjo biti usolej povanjelah
 V prasnukah inoi nedielah
 325 Eni dro shivo brumno nam navi dash
 Sa denarmë sopa ani kaker judash
 Kriřtus noi apořtni so bli
 Svoi uk is dianjam terdli
Farji sedei doro predigati snajo
 330 Vender srauen ani shlaht exempl dajo
 Tu je urshah da shivo ludi le husha
 Kier je duhounk sam pohusha
 Gvishno povje S. shrift noi vdei sprizhi
 Da nařtovë moisesavam bojo vezhenizhi
 335 Kar oni kuam porazho taku shevite
 Al ponjeh dielah kna řtorite
Huava bëbu bugu da bi bli ana luzh
 Tedei bebli nasha praua pomuezh
 Ana dora sjev bemeli oni biti
 340 Tedei bebu nam vehku unëbo priti
Ias vas prosim kna gleita nanieh dianje
 Szi bojo vashe dushe sapelane
 Ana prava duhovnka noshnja nasnanje da
 Kaku se sesadja drevv sposna
 345 Kader se fije kna baro naosetë
 So dro she ani venka vseti
 An dober duhounk suoje ouze posna
 An hudobn je pa vouku zhries na
Lëpu mash sposnati ti
 350 Dama antak kaker vouk serzi
 Kader ma faimoshter gobz kaker so vrovzi
 Tedei so manklh farmani nia norzi
Merkeita an priden faimoshter je vsolei doma
 Noi anu brumno sadershanje ima
 355 An prauvi faimoshter je triesbk podni noi nanuzh
 Da kader farman pride da dobo vsolei pomuezh
 Nam volati kader faimoshter po tabernah vpije

- Da farmanam vezh barti tozha pobije
 Prosimo vsolei sadore vezhenizhe
 360 Bomo meli gvishno vsolei vgerdi vri perbvegi prosh-
 nizhe
- Oni morjo nam velko pomati
 Noi hudo uro bek odgnati
 Pa mi nie mormo bogati ker nash vezho
 Bueg sagvishno knabo shtrafov nas stozho
 365 Pofliseimose mi taku sheveti
 Kaker dabi meli jutra vmrieti
 Mi smo ja boshja stvar
 On nas nabo savergou nikdar
 Qumei je on nas smatarna talesa priti nav
 370 Je nam shje ta pravo shpisho dav
 Mi se mormo le veseliti — —
 Da on nas pod svojo shibo ima
 Rounei bueg snami ponja svetei volë
 Papraterpimo vse bo shje amrt bvelë
 375 Kader bo nasha shivlenja amrt ankrei
 Meimo saupanje da bo dau nam sveti rei
 Siutra perporozhimo se nashomë bogu
 On bo poshegnou nashe dushe noi buagu
 Mi se mormo v' krishah le veselitë
 380 Bras krishov ni umagozh unbese pritë
 Tu mei sazhi savried kar jemi bueg da
 Noi nëkole naposhele shzhadrja
 Bodi ti per svojei shishi blisk
 Noi nekuemr po boshjah darieh nidk
 385 Variemi kar tebe ta shrift vezhi
 Noi varise vsah kervizhnah rezhi
 Kervizhna mera inu vaga
 Tu tabe rihtek le v' pekov pomaga
 Wogei sai tabe htvoimi nuzi vezhim
 390 Kar jas prov kna viem raishe samovzhim
 Sedei bo v' krazham moii shribenje perkraji
 Shevimo prou da se bomo vidali v' setam raji
 Xangeli peli v' nabesah aleluja
 Paviefte tam bo puazhana nasha muja
 395 Vi sta vsi moji bratri noi saltre inu periatlë
 Skues to shrift jas sheliem dabi vsi brumni gratalë
 Yas se shribam Andrejas Shveftar
 Pa jas she knism suo ftar
 Jas mam ane sriednie liete
 400 Te raimo sim naredov per moimi dele po lete
 Zait je mene od tah raimov vgerati
 Navas jas nezv vezh naviem pegerati
 Kaker dakna bodite nausmileni taku kaker kamen
 Da bom mogov jas vesievo rezhë Amen

Opomnje. Tekst v primerku Svovenjega Obaceja, ki mi ga je posodil v mojih vseučiliških letih takratni provizor v Pokrčah Janko Maierhofer, je na nekaterih mestih poškodovan. Knjižica je bila last Janeza Pajerja v Ličji vesi v pokrški župniji. Na koncu knjižice stoji opomba: »Jannez Paijer v Ličei vesi temu slišijo te bukelce.« Nato je še pripis: »Anton Paijer in Leibsdorf 1906, 17/1.« Ta je najbrž sin ali kak sorodnik Janeza Pajerja. Ko sem takrat knjižico prepisal, sem jo vrnil J. Maierhoferju, ker jo je zahteval lastnik nazaj. Kdo jo ima danes, ne vem. Po tem prepisu je izdan ta tekst. Številke k verzom po 5 sem dodal jaz, v originalu jih ni.

Verz 3: *sazha*, beri *sača* < *vsacega* = vsakega; prim. *sazhi* v. 211 = vsaki, *sazhomi* v. 59 = vsakemu, *Dasazhi* v. 62 = da vsaki itd. — *podvezhi* = poduči; prim. *vezhiv* v. 10, *vezhi* v. 28 itd.

V. 5: *blis* iz stvn. *vliz*, dan. nem. *Fleiss*; na *ves blis* = na vso pridnost, z vso resnostjo.

V. 6: *raimi* nem. *Reim* = rima; pomeni verze z rimami.

V. 7: V *tam svovenjam OBACE*: ime je pač po abecedi, razvrščeni na vsake 4 verze kakor nekaj akrostih; pridevek »slovenski« seveda ni upravičen, ker se drži nemške abecede, saj tlači vanjo slovenščini nepotrebne črke W, Q, X, Y.

V. 8: *praze* = precèj.

V. 10 *zazha peranja zhefti nati* = *zazha* (sic!) — *sazha* — vsakega pri njega časti pustiti (nemčizem); *nati* = pustiti; prim. v. 12, *nash* v. 94, *nai* v. 31, *bom nau* v. 118, *nas je priti nav* v. 369 itd.

V. 12: *kni* — *knabo* v. 13, 20, 33, *cnabo* v. 14, *knabom* v. 18, *knabosh* v. 29, *kna* v. 37, *cna* v. 19 itd. = ni, ne bo, ne bom, ne boš, ne itd.; pred nikalnico je rožanski q.

V. 13: *poshushov* = pošušov = poslušal.

V. 14: *vshov* = ušel.

V. 16: *Sakatieri* = vsakteri.

V. 20: začetek je najbrž treba dopolniti s *Pav(ershzhm)* = paverskim, kmetskim. — *se knabo ferdrisaro* iz nem. *verdriessen* = se ne bo upiralo, ne bo zoprno.

V. 21: dopolni: *Jas se(m)*...

V. 22: dopolni morda z *Da mora* ali *Da bo moralo*...

V. 24: *bel* = bolj v pomenu ali; prim. še verze 73, 76, 197, 216, 269; včasih nahajamo tudi obliko *bol*. — *bvaga* = blaga.

V. 26: *szi* = sicer; prim. še v. 34, 52 itd.

V. 28: *doro* in *dro* = dobro, tudi za druge sklone in spole.

V. 33: *cnaguo* = prehitro; *c'* je iz nemškega predloga *zu-*, oziroma iz srvn. *ze* (*ze junge* = *zu jung*) n. pr. *zuschnell*; takih primerov je še nekaj v pesnitvi n. pr. *zvelko* v. 179 nem. *zuviel* = preveč.

V. 34: *pakvo* = pèklo.

V. 35: *derei* = delaj. — *flisk* nem. *fleissig* = pridno; prim. v. 5.

V. 37: *menshomi* = manjšemu.

V. 45: *li* (*gli*, *glih*) = prav, ravno; *da te li* = čeprav te; *Dab li* v. 56 = čeprav bi, *Dali* v. 218, 238 = čeprav.

V. 53: *burnam* (drugod tudi *buernam* n. pr. v. 99) = bornim, siromakom, beračem.

V. 54: *hte* = kdo; pravilno kakor drugod *htve* v. 156, 252; *Htver* v. 107 = kdor.

V. 55: *smaso* beri *z maso* = zmerno.

V. 62: *podni* = podnevi; prim. v. 355.

V. 63: *ferdrieslich na sako riez* nem. *verdriesslich sein auf etwas* — nejevoljen biti na kaj.

V. 67: *zh* — — je treba dopolniti v *zheft* = čast.

V. 73: *na bvase* beri *na budzə* = na blagu, imetju.

V. 74: *dopoveti* = dopovedati. — *nafe* = pusti se; gl. v. 10.

V. 77: *rihtar* nem. *Richter* = sodnik. — *pobarou* — pobaral, poprašal.

- V. 78: *antcart* nem. *Antwort* = odgovor.
 V. 79 in 80 sta v začetku pomanjkljiva.
 V. 79: *ofart* nem. *Hoffart* = gizdavost, napuh, prevzelnost
 V. 82: *perpraua* = pripravila. — *obuse* = ob vse.
 V. 83: *Quma* beri kuema = komaj. — *svoje* je pisna napaka namesto *svie* = zve.
 V. 84: *osiera* = osira, grdi, opravlja, obrekuje.
 V. 85: *Spounei* = spomni, pomni.
 V. 88: *tadov* nem. *Tadel* = napaka, graja. — Tu sta bila očitno v prepisu izpuščena dva verza, ker se sicer število 4 verzov redno vrsti pri vsaki črki.
 V. 90: *shisho* = hišo; se večkrat ponavlja ta kor. narečna oblika.
 V. 94: *nia* = njega, njegov.
 V. 99 in 100 sta v sredi pomanjkljiva; v 99. manjka ta (*buernam*), v 100. pa *mou* namesto *mo*.
 V. 101: *Wuei* = boj; Nemci so pisali slovenske besede, ki so se začenjale z *B* s črko *W*, n. pr. Breznik = *Wriesnig*, Brdovšek = *Werdouschegg*, Brdinje = *Werdinie* itd. *w* za *b* piše v nekaterih primerih tudi Pohlin. »W wird in kraynerischen Schriften nicht so oft, als in Böhmischen gebraucht. Es macht meistens theils den Unterschied zwischen gleichlautenden Wörtern. Darinn besteht auch die mehrere oder wenigere Reinig- und Vollkommenheit einer Sprache, wie mehr, oder weniger sie ihre Wörter durch einzelne Buchstaben unterscheiden kann. *Wódem*, ich steche, *bódem*, ich werde; *wogam*, gehorche, *iz Boagam*, mit Gott; *sem wyla*, ich habe geschlagen, *sem bila*, ich ware gewesen.« razlaga v Kraynski Grammatiki II. izd. Lj. 1783, str. 19. V Malem besedišu treh jezikov ima pod *W*: *Wajer* -ja Fischteich, *Warle Barle*, *Weiag-a* die Flucht, *weifhim* -fhati fliehen, *węka* -e Selzweide, *werisch* der Scherge, *wodem* stechen, *wogat* -a -o reich, *woj* -a der Kampf, *worscht* der Forst, *wrod* das Ufer, die Überfurth, *wugejme* Almosen. Gotovo je vplival na Drabosnjakovo pisavo *w* za *b* tudi Pohlin.
 V. 106: *otrupou*, *strupati* = zerschlagen, otrupati anschlagen, schlagen. *Otrupou* = ga je premagal.
 V. 108: *venzhno* = večno; ohranjeni *n* pred *č* za nazal je značilnost tega narečja.
 V. 109: *per zaiti* = o pravem času, zgodaj.
 V. 113: *Zierei* nem. *ziere* = krasiti, imper. krasi, lepšaj.
 V. 115: *vkrazbam* je pisna napaka namesto *vkrazham* = v kratkem.
 V. 121: *ppse* je tisk. napaka. Kako se naj bi glasil stavek pravilno, je nejasno. Mogoče *prse* (pri sebi).
 V. 124: *Drupuele prida* tisk. napaka namesto *do puele* = do polja pride.
 V. 128: *nappueu naji* = na pol nagí.
 V. 132: *solí belpa anire mozhe* = soli ali pa nobene moke.
 V. 133: *mou* = domov. — *shtolzietra* nem. *stolzieren* — napihovati se, bahati se.
 V. 134: *On pak klubi* je tisk. napaka namesto *On pak lubi*. — *kerasiera* nem. *Kürassier* = oklopnik. *Kerasiera* nejasno.
 V. 136: *guout* nem. *Gewalt* = oblast, moč.
 V. 137: *Faint* nem. *Feind* = sovražnik; se splošno rabi nad Vrbskim jez.
 V. 138: *pisl* nem. *Biss*, *Bissel* = grižljaj, zalogaj.
 V. 139: *Mosh dieva doma noi svoje pbli* = mož dela doma na svojem polju; prim. isto zvezo z ak. v. 223 in 224.
 V. 141: *hushiye* = hujši je.
 V. 143: *hudiza* namesto *hudizha*.
 V. 145: *sberina* = sverina.
 V. 148: *von* nem. *Lohn* = plača, plačilo.
 V. 151: *lasho* beri *lažó* = ležijo; skrajšana oblika po zgledu *nesó*; prim. podobne oblike še v. 274 *zhaflo* = časté, v. 325 *shivo* = živé in *vezho* = učé v. 365.
 V. 153: *v' sushvo* = v službo.
 V. 161: *amrt* iz *an bart* nem. *eine Fahrt* = enkrat; prim. *vezh barti* v. 358.
 V. 163: *sene* = sine (sène) sinove. — *shzher* = hčer.
 V. 165: *Nam volati* = pustim veljati (nemč.).
 V. 171: *shornier* nem. *Söldner* = vojak. — *skues tu gratou* = po tem postal.

- V. 174: *otou* = *otu* = hôtél. — *vëgou* = legâl, lagâl.
V. 175: *perjatov* = *perjatu* = prijatelj.
V. 178: *main* tisk. napaka nam. *mam* = imam.
V. 179: *Vdavornik* = v delavnik.
V. 181: *unedieu* = v nedél (praznik, ko se ne dela).
V. 183: *koperska kuje*, mogoče ko priskakuje, toda nima pravega pomena.
V. 185: *Sedei mena shkoda suo modraga vezhi* = sedaj me škoda zelo modri.
V. 186: *brashkode* = brez škode.
V. 192: *namo* = ne morem.
V. 194: *glih tui* = ravno tudi, ravnotako, kljub temu.
V. 197: *Waram* = berem.
V. 201: *Xtuer beri Htuer* = kdor; *x* mu je pomenil *k* + konzonant. — *prueva* = prva; prim. v. 214.
V. 209: *dr* = 'dř = kadř.
V. 217: *Bol she gospued paura sa grob ima* = bolj ima še gospod (graščak) kmeta za grobega; prim. v. 287.
V. 220: *Noi sama draga gakna shtema*. — Kaj pomeni prvi del, je nejasno. »In sama draga« — mogoče misli ženo ali drugo dekle. *Ga kna shtema* = ga ne štimá.
V. 224: *novica* = davek.
V. 228: *furt vedeti* na nem. (*so*)*fort wissen lassen* = takoj pusti (dá) vedeti.
V. 229: *zbider* je nem. *zuwider sein* = zoprn je, nasproten je, upira se.
V. 230: *tieri* = 'tieri = katieri; prim. dr. v. 209, *Tieromë* v. 285 in *Jëri* v. 314.
V. 232: *Ma se shana vesele lashe* = Doma se žena (vsalè) laže; laže je mogoče samo zaradi rime uporabljeno.
V. 233: *Ferdries je shana* = nejevoljna, jezna je žena; prim. v. 20 in 63.
V. 236: *shafam* nem. *schaffen* = preskrbujem. — *vëv* = *vov* = ól; stara slovanska pijača, danes pomeni v Rožu pivo; *Vour je vëv piu* = vol je ól pil. Izgovorite po rožansko!
V. 237: *frahtam* tisk napaka nam. *frahtan* nem. *verachtet*.
V. 238: *obhodise* nem. *umgehen* = se vëde, ponaša.
V. 241: *neshzhier* = nihčë.
V. 243: *bu* = biló.
V. 246: *sovv* = sul (suti).
V. 249: *Kier ti raimi sklenajo se* pomeni: Kjer se ti rajmi končajo.
V. 250: *gmera se* nem. *sich mehren* = se večá, raste.
V. 252: *gvishnoft* nem. *Gewissheit* = gotovost, pravna osnova, pravica; *nuzajo kei gvishtnofti* = da se poslužujejo pravice.
V. 254: *Sedei je tah raimou tude amrt krej* (zveza z v. 249).
V. 255: *ta sviäta* = tega sveta.
V. 258: *dro sheuzhno beri žëučno* iz nem. *selten* = redko, zelo redko. — *pertieromi* = pri katerem, pri kom.
V. 259: *Rihtëkait* nem. *Richtigkeit* = pravičnost.
V. 260: *vmiglh* nem. *unmöglich* = nemogoče.
V. 265: *seshish* = iz hiš.
V. 268: *zhei* = kje.
V. 270: *lubies* nam. *lubiesen*. — *felh* nem. *völlig* = čisto, popolnoma.
V. 271: *Saresnizo* = res, zares.
V. 281: *Saje* = saj je. — *shprihbort* nem. *Spruchwort* = rek, pregovor.
V. 287: *opravou* = opravil.
V. 288: *nasëme* = na sejmu, pomeni tudi na proščenju.
V. 290: *Vegati* = legáti, lagáti.
V. 294: *se kna shavajo* nem. *sich sheuen* = se ne sramujejo.
V. 297: *Xsetah beri V svetah*; *X* je delal Drabosnjaku sitnosti, zato mu je podtikal najrazličnejše glasovne vrednosti.
V. 300: *pozhtë* beri *počž* iz nem. *Bock* = kozel.
V. 301: *daro* = *deró*, *dërejo*.
V. 308: *madniemi* dial. oblika nam. *nad niemi*.
V. 316: *jemluani vezhenizi* = imenovani učeniki.

V. 318: *proshnizhi* po ak. *proshnizhe* nam. nom. *proshnizi*; prim. v. 316 in v. 334 *vezhenizi* — *vezhenizhi*.

V. 320: *mavi* = malo.

V. 322: *Dama liko* = čeprav imale.

V. 323: *Prediye* = *pridige*. — *povanjelah* = po evangelijih.

V. 325: *nam navi dash* = nam na videz.

V. 326: *sa denarmē* = za denarmi, denarji, denarjem.

V. 333: *vdei sprizhi* = v tej priči.

V. 335: *porazho* beri *poračó*, analogna oblika po drugih osebah nam. *porckó*.

V. 336: *Hvaua bëbu bugu* = Hvala bi bilo Bogu; prim. v. 340.

V. 339: *svev* = sol, -i.

V. 340: *vehku* = lehkó, lahko.

V. 345: *Kader se fije kna baro naosetë*, *Kader* napaka nam. *Kaker* = *Kakor* se fije ne beró na osatu.

V. 351: *Kakor so vrovzi* = *kakor* so vrelci (*vrouc* = vrelec).

V. 352: *manklh* iz srvn. *manneclich* = vsak, večina, večji del.

V. 353: *Merkeita* = vedite, zapomnite si.

V. 355: *triesbk* < *trezvек* = trezen.

V. 357: *Nam volati* = pustim veljati.

V. 359: *sadore* = za dobre.

V. 361: *pomati* = pomagati.

V. 362: *bek* nem. *weg* = proč.

V. 364: *nash* napaka nam. *nas*.

V. 365: *Pofliscimose* nem. *sich befleissen* = potrudimo se; prim. v. 5.

V. 370: *shpisho* stvn. *spisa*, nem. *Speise* = hrana, jed.

V. 371: ob koncu verza je treba dostaviti *nia* = njega.

V. 375: *bo ankrei* = bo konec.

V. 381: *mei... savried* = imej za vrednost.

V. 382: *shzhadrja* = ničesar drugega.

V. 383: *blisk* = *flisk* nem. *fleissig* = priden; prim. v. 5.

V. 384: *nidk*, srvn. *nít* (gen. *nides*), nem. *Neid*, *neidig* = nevoščljiv.

V. 388: *rihtek* nem. *richtig* = res.

V. 389: *Wogeí* = bogaj, ubogaj. — *htvoimi nuzi* = v tvoj prid, sebi v korist.

V. 393: *Xangeli* = *Kso angeli* = Ko so angeli, stavek je pomanjkljiv; prim. v. 297.

V. 402: *Navas pegerati* nem. *begehren* = od vas ne zahtevati, želeti, prositi.

Vokalični nastavek, proteza in hiat v slovenščini

Vokalični nastavek ali napon (*coup de glotte*, fester *Vokaleinsatz*) je laringalen glas, ki ga tvorijo zgostitev zraka med larinksom in glasilkami in sunkovita odpora (eksplozija) ter zapore. Vokalični krepki nastavek je nezveneč glas, ki napravi vtis, da se je glas zaletel; sledi mu pa vokal s svojo polno zvočnostjo (*ʔ*). V nekaterih jezikih, n. pr. v nemščini, najdemo krepki nastavek povsod, kjer se beseda začne s samoglasnikom (*das ʔAmt*), na švu dveh morfemov (*beʔobachten*) in v izposojenkah, kjer bi nastal hiat (*Theʔater*). Vokalični nastavek je torej sredstvo, ki preprečuje nastanek hiata (*zeva*). Drugi jeziki, tako n. pr. angleščina, francoščina, italijanščina ter večina slovanskih jezikov, v splošnem ne poznajo vokaličnega nastavka. Pri izgovarjavi začetnih in postvokaličnih samoglasnikov se glasilki v teh jezikih polagoma napenjata, ne da bi se pri tem slišal kak postranski šum. Ta način izgovarjave imenujemo rahlo vглаšanje. V teh jezikih nič ne ovira nastanka hiata, zato ga najdemo kot pesniško sredstvo v verzifikativnem sistemu teh jezikov (prim. tudi različne pojave »sandhi« in franc. »liaison«). Slovenščina rada in pogosto rabi hiat v pesmi, podobno tudi italijanščina, medtem ko ga nemščina tako rekoč ne pozna. Vokalični nastavek spada med tiste fonetične pojave, ki sami po sebi nimajo diakritične funkcije, to se pravi, da v teh jezikih, kjer obstoji krepki nastavek, ni dveh besedi, ki bi se razlikovali samo po tem, da ta ima, ona pa nima vokaličnega nastavka. V teh jezikih je krepki nastavek pač sam ob sebi razumljiv pridelek vsakega začetnega in postvokaličnega samoglasnika.

Skoraj vsi slovanski jeziki dopuščajo hiat. Besede kot *nauka*, *nauk*, ali pa zveze kot *Severna Amerika* se izgovarjajo mutatis mutandis povsod brez prekinitve zvena med *a—u*, ozir. *a—A*. Edinole češčina dela v tem oziru izjemo; tu imamo namreč pred vsakim začetnim in postvokaličnim samoglasnikom krepki nastavek, prim. *po ʔobědě*, *naʔuka*. Ker je ta glas nezveneč, si asimilira pred seboj stoječe zvoneče izglase predlogov, n. pr. *v úteri* zveni kot *f ʔúteri*.

Književna slovenščina ne pozna krepkega nastavka, vsaj ne v normalni, intelektualni plasti jezika. Slišimo ga pač v afektu in pri emfazi, v nikalniči *naʔa* in v čutno pobarvanih zvezah kot *še ʔenkrat!* — *ʔevo ga!* — *ʔa ne!* Kar velja za književni govor, velja tudi za večino narečij. Tudi tam ne najdemo krepkega nastavka in potemtakem imamo tudi v dialektih različne hiatične pojave. Le v nekaterih govorih je krepki nastavek doma. Ker pa imamo opravka s pojavom, ki ni izoliran, temveč tesno vezan na druge fonetične pojave, kot vokalična proteza, hiat in ves kompleks gutu-

ralnih in laringalnih glasov, ga hočemo obravnavati v tej zvezi z ozirom na nekatere koroške govore.

V ziljskem govoru vasi Brdo, ki ga je v glasoslovnem in akcentološkem oziru opisal in obrazložil prof. Ivan Grafenauer, najdemo posebno značilne primere hiata.¹ V tem govoru, kakor tudi drugod v ziljščini, sta intervokalna *u* in *i* izpadla, zaradi česar sta dva vokala prišla v stik: *noge* > *noje* > *noje* > **noę*. Sele kasneje se je med tema dvema vokaloma razvil epentetični glas *u*, tako da imamo danes obliko *nouě* za *noge*. Toda v nekaterih primerih, posebno v skupinah *aüa*, ni prišlo do postanka novega epentetičnega glasu, tako da slišimo obliko *kráa* < *krava*, *dòbraa* < *dobrega*, *bidaa* < *viděla*. Kolikor mi je znano, nima ziljščina sledu krepkega nastavka, prim. *ókô*, *ózek*, *òsmě*, *àpnô*, *àntvarx*.

V drugem delu Koroške, v podjunskem narečju južno od Drave, nimamo sicer hiata v notranjosti besede, toda v zvezi dveh besed lahko nastane hiat: *za-ùxə*, *obà-očiasa*, *slătka-âdăgica* (jagodica).² V zapadnem delu Podjune, ki meji na rožanščino, pa ne najdemo več vokala v začetku besede in potemtakem tudi ne hiata. Vsak vokal v začetku besede dobi protetični glas *h*, *u* ali *i*, n. pr. Dobrla ves: *hósəm* < *osem*, *iĥua* < *igla*, *hiti* < *iti*, *hərs* < *rž*, *huxə* ali *uxə* itd. To pravilo velja tudi za izposojenke: *hófən* < *offen*, *hęrst* < *erst*.

Zanimivo pa je, da se krije črta vokalične proteze z mejo med laringalnim *q* in guturalnim *k* in tudi z izogloso med laringalnim *h* < *g* in guturalnim *g*. Vse tri izoglose gredo med Globasnico in Dobrlo vesjo severno do Drave in čez Dravo do jezikovne meje, tako da ostanejo Djekše v kraju, kjer se govori *qai*, *noha* in s protezo *hosəm*, Kneže pa v kraju, kjer imamo *kai*, *noga*, *osəm*.

Kakor sem pokazal v svoji razpravi o narečju vasi Sele,³ sega nadomestitev guturalnih glasov *k* in *g* z laringalnimi glasovi *q* in *h* po vsem Rožu ob južni obali Vrbskega jezera vse do podnožja Kepe. Pripomniti je treba, da zveni laringalni *q* zelo podobno krepkemu nastavku in je v nekaterih legah, posebno v intervokalični z njim skoraj identičen. Razumljivo je, da zaradi tolikšne bližine dveh glasov nimamo v Rožu niti sledu takega krepkega nastavka, ker bi sicer nastala prav nevarna sličnost med besedami kakor *qósa* in *ʔósa*. Toda s tem ni rečeno, da imajo vsi rožanski govori hiat tako kakor v knjižnem jeziku. V ozemlju s *q* in *h* (za stari *k* in *g*) najdemo namreč več lokalnih govorov, kjer stoji v začetku besede pred samoglasniki protetični glas, in sicer spet *u* ali *h*, n. pr. Sele: *hósa* < *osa*, *hóru* < *orel*, *hápən* < *apno* itd. Poudariti je treba, da najdemo na Koroškem protetični *h* (laringalni) samo tam, kjer se je tudi stari *g* spremenil v laringalni *h*.

Na ozemlju, ki leži med zgoraj orisano zapadno mejo *q*-jevskih govorov in ziljščino, n. pr. v Ledenicah, pa najdemo krepki nastavek v vseh legah, t. j. v začetku besed pred vokali in v sredini besed med dvema samoglasnikoma; torej na eni strani guturalni *k* (*káča*), na drugi strani

¹ Prim. »Zum Akcente im Gailthalerdialekte«, Archiv für slavische Philologie XXVII, 195 sl.

² Prim. A. Isačenko »Les dialectes slovènes du Podjune en Carinthie«, Revue des Etudes slaves XVI, 44 sl.

³ Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani, 16, str. 36, 38.

pa *ʔósəm*, *ʔósa*, *ʔiftən* »strupen«, *bəlqʔûska* in v izposojenkah *ʔádlar*, *krajcʔôtar*, *pəstʔáuto* itd. V tem govoru ni nevarnosti, da bi si bili besedi kot *kosa* in *ʔosa* preveč slični.

Iz vsega tega vidimo, da so pojavi kot hiat, proteza in krepki nastavek vezani na celokupni sistem glasov dotičnega govora. Slovenščina ima prav izrazito tendenco, izogibati se hiatu. Tam, kjer nastane zaradi kakih glasovnih sprememb nov hiat, se po navadi vrine epentetični konzonant (zilj. *noje* < **noe*) ali pa v knjižnem izgovoru *socialən*, *eventualno*. Prehod starega *g* v laringalni pridih *h* favorizira nastanek protetičnega *h*, ki se na Koroškem najde samo v ozemlju s tem prehodom (v Rožu). Ker pa je prehod *g* > *h* v zvezi s prehodom *k* > *q*, in sicer fiziološko in tudi geografično, ti dialekti zaradi prevelike blizkosti *q* in *ʔ* ne morejo odpraviti hiata z vrinjenim krepkim nastavkom. Le-ta je mogoč samo tam, kjer ne sovпада z drugimi glasovi, namreč na ozemlju običajnega guturalnega *k*.

Zusammenfassung Fester Vokaleinsatz, Vokalprothese und Hiatus sind eng miteinander verbundene Erscheinung. Das Schriftslowenische kehrt in der Darstellungsebene der Sprache keinen festen Ansatz, er befindet sich nur in affektbetonter Rede. In Kärnten findet man verschiedene Mittel, den Hiatus zu beseitigen, weil sich sowohl die Schriftsprache als auch die Mundarten dem Hiatus entgegensetzen scheinen. Einerseits wird der Hiatus durch prothetische Konsonanten (*h*, *u*, *i*) verhindert, andererseits durch den festen Ansatz. Die *h*-Prothese kommt nur dort vor, wo bereits ein *h* aus *g* besteht (Rosenthal). In diesem Gebiet ist aber auch *k* zu laryngalem *q* geworden. Wegen der allzugroßen Nähe zw. *q* und *ʔ* kann der feste Ansatz nur in solchen Gebieten auftreten, wo das gutturale *k* nicht zu *q* wurde. Dies tritt auch in der Mundart der Dorfes Ledenice am Fuße der Kepa (Mittagskogel) ein.

France Koblar

Delo Ivana Cankarja v „Zadrugi“

II. Začetki »Erotike«.

Pesniško gradivo, ki ga je Iv. Cankar bral pri zabavnih shodih »Zadruga«, je mogoče samo približno ugotoviti in datirati. Cankar je bil zlasti v začetku med najpogostejšimi predavatelji, toda njegova napovedana predavanja niso bila vedno zanesljiva; isto predavanje je bilo večkrat zapored naznanjeno, a se naposled še ne da dognati, kdaj ga je zares opravil. Njegova črtica »Moral« (LZ 1894, 670) je bila n. pr. napovedana za V. zab. shod 17. dec. 1893, nato za VII. zab. shod 7. jan. 1894 in tudi takrat črtana; poročilo o V. zab. shodu pravi o tej zadevi: »Zabavni del vršil se je, kakor je bilo naznanjeno v vabilu; samo zaradi odsotnosti čl. Cankarja je izostalo njegovo berilo in Kettejeva kritika, ker mu imenovani ni dal spisa.« To se je sicer zgodilo tudi drugim »zadružanom«, a za Cankarja je neredno prihajanje k društvenim sestankom najbolj značilno.

V II. poslovnem letu (poletni tečaj šol. l. 1892/93) je Cankar bral šestkrat. Poleg »Junaške pesmi« in »Framazonskih brenkanj« je bral še »Pesmi« (najbrž 12. maja 1893), nato epsko pesem »Dva trpina«, prevod neke Heinejeve pesmi in črtico »Pisar«. Od teh branj se ni v »zadružnem« arhivu nič ohranilo, le v »Pesmih« drugega branja (12. maja) bi utegnile biti »Romanca o cvetici« in njeni lirični dostavki, ker kažejo izmed vsega ohranjenega gradiva največ začetniškega.

Za III. poslovno leto (šol. l. 1893/94) so v zapisniku ohranjeni samo naslovi predavanj in imena ocenjevalcev, datirati pa je mogoče le nekaj del. Tako je Iv. Cankar bral pri I. zab. shodu (ob koncu oktobra) epsko pesem »Ivan Kacijanar« (ocenjeval Iv. Kunšič), pri III. zab. shodu (12. nov.) balade »Ljubezen«, »Mohamed in Kadiča« (oc. Iv. Škrjanec) in »Rozamunda« (oc. Drag. Kette); pri V. zab. shodu (26. nov.) pesem »Kaj pripoveduje vrba« (oc. Iv. Škrjanec), pri VII. zab. shodu (10. dec.) epsko pesem »Hagara« (oc. Drag. Kette); kasneje je še nastopil s prozo »Moral« (oc. Robert Eržen) ter epsko pesmijo »Sihem in Dina« (oboje je ocenjeval Rob. Eržen), črtico »Ledeni ljudje« (oc. Alojzij Peterlin) in proti koncu leta še s »Pesmimi« (oc. Al. Peterlin). To leto je tudi bral pripovedno pesem »Sodba« (LZ 1894, 292), o kateri na široko govori deloma ohranjena Kettejeva kritika »Sodba o Sodbi«.

V zadnji seji tega leta je bil Iv. Cankar vdrugič izvoljen za predsednika »Zadruga« v IV. poslovnem letu (šol. l. 1894/95), toda na I. obč. zboru (20. sept.), ki ga je zaradi predsednikove odsotnosti vodil tajnik Drag. Kette, je pri ponovnih volitvah svetoval ud Al. Peterlin, »naj bi se Cankar po svoji lastni želji ne volil v odbor, kar se odobri«. To leto je bral trikrat »Pesmi« in enkrat prozo; ocenjevalci so mu bili: O. Žu-

pančič, Al. Peterlin (dvakrat) in Ant. Dermota; to leto je bilo pač kratko, ker se je zaradi potresa šola sklenila že o veliki noči. Ohranjena kritika A. Dermota 31. marca 1895 omenja neko satirično pesem »Pesnik, ki moralizuje« in romanci »Sultan Soliman« ter »Konfutse«.

V V. posl. letu (šol. l. 1895/96) preneha seznam predavanj prav s praznovanjem društvene petletnice 19. dec. 1895 v gostilni na Drenikovem vrhu. Iv. Cankar, ki je bil na občnem zboru 13. okt. izstopil, a 5. dec. spet vstopil, je pri društveni petletnici bral pesem »O sandalih«, pesem, ki je, kakor pravi zapisnik, »vsem ugajala«, 30. jan. 1896 pa cikel »Helena«. To je bilo njegovo zadnje branje pesmi, ocenjevalec Ant. Dermota je sprožil oster pesnikov odgovor in čez nekaj tednov, ko je še dvakrat nastopil kot kritik, je popolnoma izostal.

V »zadružnem« arhivu so se od navedenih predavanj ohranile te-le pesmi: Romanca o cvetici, Ivan Kacijanar, Ljubezen, Mohamed in Kadiča, Tragedija, Rozamunda, Sihem in Dina, Nauk ljubezni in cikel Helena. Osmerodelna »Helena« ima pri šestih številkah opombo »v knjigo« to se pravi, da so jih prepisali v »zadružno knjigo«, kamor so prišli spisi, ki so bili najboljše; Romanca o cvetici je ohranjena s podpisom Ivan Cankar m. p.; Ivan Kacijanar in Ljubezen sta pisani s svinčnikom in se le malo ločita od besedila, ki je takoj za branjem v »Zadrugi« izšlo v LZ. Ostale pesmi so skrbno prepisane že za uredništvo LZ in so bile brane neposredno preden jih je pesnik izročil za javnost, ali jih je morda bral celo potem, ko mu jih je urednik LZ vrnil.

Zato so bili posamezni popravki v teh pesmih napravljeni v »Zadrugi«; rokopis »Helene« ima pri vsaki pesmi posebej Cankarjevo novo šifro I. S. (Ivan Saveljev), s katero jih je bil izročil LZ-u.

Romanca o cvetici

Na vrtu cvetka mi stoji,
Kot sneg se krona ji blišči,
Nikdo še lepše videl ni.

Ne glej, o deček, je nikár,
Če vname ti srce njen čar,
Več ne pozabiš je nikdár.

A on želi še bolj strastnó,
On ljubi jo še bolj srčnó,
Odruga jo z drznó rokó.

In ko na prsi jo pripnè,
Lepota njena umrjè
In cvet prebeli se ospè.

In lice dečku obledí,
Ugasne ogenj mu očij —
In srce mu še bolj zbolí.

Oj kakó je težko ti življenje,
Vedno več trpljenja nòsi čas;
Nimam niti ljubice prelepe
Niti čaše vina nimam jaz.

Pač imel bi ljubico prelepo
A kar mine, mine za vsekdár;
Pač imel bi vina čašo polno,
Ali kje, o kjé si moj denar? —

Le enkràt sem videl, draga,
Lice tvoje, le enkràt.
Le enkrat je bilo srečno,
Srce moje, le enkràt...
Kdo pozna ljubezni radost
Če jo pije le enkrat?
Solnce ne prikliče vesne
če zasije le enkrat

Gorko te ljubi srce moje,
Kot nikdar še ljubilo ní;
In vendar mi je bilo tesno
Ko gledal tebi sem v oči.

Usodo vso ljubezni svoje
V teh lepih gledal sem očeh,
Opojne gledal sem trenutke
In večno žalost poleg téh.

Ivan Cankar m. p.

Mohamed in Kadiča

»Sree mi od žalosti trepeče,
Kadar gledam v lice ti cveteče...
Strastneje te dan na dan poljubljam,
Vero v tebe bolj in bolj izgubljam:
Jasno gledaš, kadar se poslavljam,
Temno gledaš, ko te spet pozdravljam.
Oh, in ti si, draga še krasnejša,
In ljubezen moja še gorkejša.
Ko bi vedel, da se nisem varal,
Ko bi vedel, kdo te je očaral,
Več solzá ne bi za tabo točil,
Smrti njega meč bi moj izročil...
Reci, da se motim, draga moja,
Naj osreči me ljubezen tvoja...«

Na divánu se Kadiča ziblje,
Glavo tožno Mahom upogiblje.
»Res prehudo, Mahomed, me sodiš!
Ko po svetu za bogástvom hodiš,
Naj li sama v izbi tihi plakam,
Hrepenim po tebi in te čakam?
Naj li vene moje lepo lice
Ko cveto mi še na njem cvetice?
Kamor nesla mene je stopínja,
Vsem junakom bila sem boginja,
Hrepeneč je vsak za mano hodil,
Vsak o sreči neizmerni blodil...
Ali trem le krasna sreča sije,
Izmed vseh so dragi mi le trije —
Mahomed, in ti si mi četrti,
Tudi ti si dragi moj do smrti...«

Mahomedu se je užalilo,
In oko se mu je zasolzilo;
Róma daleč, daleč tja v puščavo,
In ovenča se z visoko slavo...
Podučuje v Meki svoje drage:
»Ne bodite, bratje, duše blage!
Žensk pohótnih slepo ne ljubíte,
V izbe tesne varno jih zaprite,
Jih zaprite, jim zakrijte lice,
Ko cveto jim še na njem cvetice.«

Ivan Cankar.

Tragedija

Kaj-li sanja v jasni lepi noči,
Sam, otožen v svoji temni koči?
Vroča solza mu na lice kane,
Krvave mu spet nekdanje rane.

»Bleda luna je še bolj bledela,
Ko po nebu nočnem je hitela.
Še bledejša zvezde so sijale,
Kakor v strahu vse so trepetale.
Jaz pa trkal sem na okno tvoje:
„Kaj ne čuješ, ti življenje moje,
Ti življenje moje, moja sreča,
K tebi duša si želi kipeča...“
Z belo roko okno si odprla,
Nisi náme se tedaj ozrla;
Slutnja težka mi je v srcu vstala,
Ti ponosno meni si dejala:
„Čuj me, ljubček, žalosten ne bodi,
Več pod okno moje mi ne hodi,
Ne pod okno ne na vrt zeleni,
Da bi pravil o ljubezni meni:
Saj ne ljubi več te srce moje
In ljubezni več ne maram tvoje.
Glej, graščak se v mene je zaljubil,
Pri očetu me je davi snubil,
Dal v zvestobo mi dari bogate,
prstan zlat in pa uhane zlate.
V treh nedeljah ob jutranji zori
Izprehajam že se v belem dvori,
In bliščé se biseri na vratu,
In žaré se roke v svetlem zlatu...
Siromak si ti v leseni koči,
Dari Tvoji so poljubi vroči —
Glej, zato več k meni ti ne hodi,
A otožen pa nikar ne bodi...“
Z belo roko okno si zaprla,
Nisi name se tedaj ozrla...
Mrtvo srce, mrtvo hrepenenje.
Vse usoda, vse si ti mi vzela,
Le ljubezen bolj močno si vnela.«

Vroča solza mu na lice kane,
Krvavé mu težke srčne rane.
In vztrepeče... »Ali se mi sanja...?«
Trudna, bleda ljubica nekdanja
Tiho duri v sobico odpahne
In v ljubeče mu roke omahne.

»Ljubček zvesti, srce mi umíra,
 črni grob že meni se odpira...
 Srce moje bôli več ne čuti,
 Onemoglo mi je v togi ljuti.
 Več ni moglo mi tako živeti —
 Poleg tebe si želi umreti.
 Kaj ni blede lice, prej rudeče?
 Kaj okó ni mrtvo, prej žareče?
 Solze meni so okó skalile,
 Solze beli so obraz močile.
 Tri nedelje me graščak je ljubil,
 Mene, tebe, ljubček, je pogubil...
 O tri dolga leta je trpelo,
 A umreti srce ni hotelo.
 Pa nocoj na gradu z gosti pije
 In okrog vrata roko mi ovije:
 'Več te, draga, moje srce noče;
 Bratje, vzemi si jo, kdor jo hoče.'
 In stemnilo se je v duši moji,
 In bežala sem, da v roki tvoji
 Trudno srce jenja mi živeti —
 Poleg tebe si želim umreti.«
 In poljub na ustna njemu dahne,
 Hladna, mrtva mu v roke omahne.

Nem od jadne sreče ne toguje,
 ustna mrtva strastno poljubljuje...
 Pa iz koč v tiho noč odide
 In v dvorano glasno grajsko pride.
 Tam graščak med dívjo družbo pije,
 vsem na licih strast in vino sije...
 Kot polnočni duh pred njim vstane,
 Pred graščaka v urnem hipu plane:
 »Smrt krvavo, brate, pošljem tebi...«
 In prebode prsi tudi sebi;
 Gosti glasni vsi so obledeli,
 Vsi molčijo kot okameneli.

Trošan.

Rozamunda

I.

Z gradu zvenijo pesmi v noč:	Potihne glasnih pivcev krik,
V Paviji poje roj plešoč;	Zakliče Alboin vodnik:
Na licih vino jim gorí,	»Kje, dragi, vendar je nocoj
Gori jim vino iz očíj.	Kozarec najkrasnejši moj?

Oj Rozamunda, ni li tá
Lobanja lepša od srebrá,
Ki otcu svojemu v spomín
Nekdaj je vzel je Alboin?

O vzemi čašo, srček moj,
Krepča naj mehki duh se tvoj!
Praznuj z menoj veseli dan,
Ko srečno je sovrag pregnan!«

In hrup in smeh in divji spev,
Na licu njenem divji gnjev;
Ostane hladna kakor kip,
Izprazni čašo vso na hip.

Vso noč slaví končani boj
Na gradu sivem divji roj;
Na licih vino jim gori,
Gorí jim vino iz očíj.

II.

Vozi luna se po nebu,
Jasnem nebu nad Pavíjo;
Tam pod oknom Rozamunde
Poje pesmi Helmigis.

Molim, krasna te boginja
Iz vse duše, vsega srca;
Čuj me danes, oh saj danes
Molim te poslednjikrat.

Dà, v usode črno knjigo
Bog mogočni je zapisal,
Kruťo sodbo je zapisal,
Da umrjem od ljubezni.

Čuj me, lepa Rozamunda,
Čuj me danes, oh saj danes
Kličem te poslednjikrat,
Da te ljubim, Rozamunda...«

In omamljen ves od sreče
Stopa tiho po stopnicah,
Po stopnicah s plamenico
Stopa krasna Rozamunda.

»Ljubim te, o Helmigis!
Ljubim te iz vsega srca,
Kakor nikdar še ljubilo
Ni doslej človeško srce.

Daj v slovo mi roko svojo
Daj, poljubi me v slovó;
Naj v objemu tvojem sladkem
Bodem srečna za trenotek.«

»Kaj-li sanjaš o slovesu?
Kdo, povej, naj loči naju:
Ni-li močna moja roka,
Ni nabrušen li moj meč?««

»Loči naju Alboin,
Loči naju čase večne.
Sam odloči: naj li solnce
Nama sije ali njemu.«

»»Nama ali njemu! Dvigni
Plameníco, Rozamunda!
Naj odločím komu solnce
Naj zasíje drugo jutro.««

S plamenico po stopnicah
Sveti njemu Rozamunda;
Luna gleda v izbo krasno —
Tla namaka vroča krí...

In zapro se grajska vrata.
V zori jaše po ravnini
Mlada, lepa Rozamunda,
Nji na strani Helmigis.

Jašeta pod grad mogočen;
Tam v Raveni starodavni
Flavij sprejme ju prijazno,
Flavij, gradu gospodar. —

III.

Objame spanec jo mehák,
Nji bliža lahen se korák.
In Flavij sam pred njó stoji
V željah mu lice plameni.
»V Raveni krasni, oh kakó
Pač živel sem doslej lepó:
Oči ognjene, díven stàs,
Deklet najlepših bel obraz
Ni ganil mi doslej srcá,
Ni vnmal mi doslej željá...
Zakaj-li srce, oh povej
Več nisi mirno kakor prej?
Kdo vendar, vroča moja krí,
Od srca v lice ti velí?
Povejte mi, roké, nogé,
Kdo vodi vedno vas do njé?...
Ljubezen, ti vladar si moj:
Oh tézek res je jarem tvoj!«

In Rozamunda se vzbudí,
Odpro nebeške se oči.

»Pozdravim, Flavij, te srčno!...
Kako ti lice je bledó,
Kako pogled ti je temán,
Kaj dragi Flavij si bolán?«

»Res, draga, sem hudo bolán,
Morda je blizu smrtni dan:
Na srcu sem bolán hudó,
Ozdraviš me le ti samó:
En sam poljub, en sam objem,
In zdravje najde srce v njem...«

Pokrije zemljo svetla noč,
V objeme vre ljubezni moč...
Oko nji solza porosí
In tiho njemu govori:
— — »Ko Helmigis ozrè se v mé,

Kako vztrepeče mi srcé;
In vstane v duši mi spomin:
Nesrečni mrtvi Alboin.
Ubil ga s kletó je rokó,
Objema zdaj z rokó me tó.
Vsak dan v objemih bolj drhtim,
Vsak dan se njega bolj bojím.
Bog dal ti roko je močnó —
Kaj, dragi, treseš se takó?«

Od straha Flavij zadrhti,
Od straha lice mu bledí.
Ne grešuj — lepi angelj moj,
Preveč predrzen duh je tvoj!
Kaj ni ti dosti še gorjá,
Kaj ni ti dosti še solzá?
Kaj ni krvi ti še preveč,
Naj jaz oskrunim še svoj meč?« —

Ves grad že v tihi noči spí,
V dvorani Helmigis stoji.
In Rozamunda se smehljá,
Kozarec vina njemu dá:
»Pij, Helmigis predragi moj,
gotovo truden duh je tvoj.«
In pije slastno... A kakó,
Da zatrepeče mu teló?
Kakó, da lice mu bledí,
Da mu zastaja v žilah kri?
»Na zemlji bila si moj ràj,
Iz zemlje skupaj greva naj;
Saj tu je vina še prevèč,
Saj ni pretežek še moj mèč...«
»Oskrunjen naj ne bo tvoj mèč,
Saj tu je vina še prevèč...«
In lepo lice ji bledi,
In v žilah ji zastane kri...
Na tla se zgrudita obá;
V dvorano luna se smehlja...

Trošan.

Si hem in Dina

Pripovedka v verzih.

Roma Jakob iz dežele sirske
Proti Sihmu, mestu v Kanaánu.
Vodi sabo svoji krasni ženi,

Svoji ženi Ráhelo in Lejo,
a z ženama divno hčerko Díno:
Lepša je kot solnce v prvem svitu,
Lepša je kot luna med zvezdami.
V spremstvo jim je dvanajst lepih deklic,
Jakobu je v spremstvo dvanajst sínov,
Dvanajst sínov in še tristo hlapcev,
Da mu varno je bogastvo silno:
Mnoge čede in zlato in srébro.

Ko priroma Jakob tjà pred Sihem
Z vso družino in bogastvom svojim,
Pa napravi si šatore bele
In vesele dni živi v šatorih.

A zaljubil se je v Dino Sihem,
Sin ponosni Hamorja Hivejca, •
Ki knežuje v belem mestu Sihmu.
In zaljubil se je v Dino Selef,
In zaljubil se je v Dino Tubal,
In zaljubil se je v njo Havila,
Vsi bogati knezi v mesti Sihnu.

Pa izide mladi knez Havila
Tja k šatorom Jakobovih sinov.
Sabo vzame dragocenih plaščev
In orožja in zlatá in srébra.
Kadar pride do šatora Jude
Nagne glavo, govori ponižno:
»Močni Juda, klanja se ti hlapec!
Prosim, vzemi dar iz roke moje
Ako tvoje srce ne mrzi me.«
In Havili odgovarja Juda:
»Res veliki so darovi tvoji
In hvaležno ti je moje srce.
Stopi v šator, pijva čašo vina,
Vmes besedo modro govoríva
In izginil bode dan v veselju.«
In zakolje Juda mlado tele,
In pečenko dene pred Havilo,
Dá mu kruha z gostoljubno roko,
In nevtrudno toči vina v čaše.
Ko napolni glave duh razkošni,
Pa objema Judo knez Havila,
In poljublja kneza močni Juda.
A napósled govori Havila:
»Dragi Juda, lahko mi pomoreš:
Glej, zaljubil sem se v sestro tvojo,
V sestro tvojo, čudokrasno Dino.

Ti pomози mi v ljubezni, Juda.
Dáj, govori svoji sestri Dini,
Dáj, govori Jakobu očetu!«
»»Da si, dragi, prej mi to povedal,
Prej govoril záte bi obema.
Več ne skrbi, o Havila dragi,
Jutri večer bode Dina tvoja.««
In radosten vrne se Havila,
Juda spremi ga do mesta Sihma.

In napravi se mogočni Tubal
Tja k šatorom Jakobovih sinov.
Sabo vzame srebrnine svetle:
Trije hlapci jo nesó na ramah;
Vse daruje Tubal Simeonu,
Da govoril zanj bi lepi Dini,
In govoril Jakobu, očetu.
Pogosti ga Simeon prijazno,
Ga napaja z vinom do večera.
A naposled mu obljubi Dino
In še spremi ga do mesta Sihma.

In napravi se pobožni Seleř
Tjá k šatorom Jakobovih sinov.
Tam daruje Rubenu zlatníne,
Da pomore mu v ljubezni Ruben.
In obljubi Ruben mu prijazno,
Da več solnce dvakrat ne zatone
Ko mu dal bo Jakob lepo Dino.
A napósled spremi ga do mesta.

In zašló je solnce v sinje morje,
Mrak leži nad belim mestom Sihmom.
In odpró se tiho mestna vrata,
In iz mesta stopi mladi Sihem.
Temno haljo vrgel je čez ramo;
A obleka sveti se mu v srebru.

Luna plava žalostno po nebu,
Kakor v boli tresejo se zvezde;
In otožno je pri srcu Sihmu.
Kaj ti, Sihem, tožno je pri srcu!
Glej, kakó se sveti tam v dolini
Beli šator krasne tvoje Dine.
Hiti, Sihem, hiti ji v naročje,
Ko te čaka že z odprtim srcem,
In z objemom in poljubom vročim.
Sihem mladi, pusti bolečino!

Hujše, Sihem, grenko je veselje,
Hujše kakor sama grenka žalost.

Tiho stopa Sihem tja k šatorom
In še vedno mu je srce težko...

»Dina moja, krasna zvezda moja,
Bridka sreča polni me v objemih,
Divna žalost je v poljubih tvojih.
Bog nebeški nama je odločil,
Da se kmalu je ločiti nama.
Ali Dina, prej mi poči srce
Preden tebe izgubim na večno.«
In oči mu solze porosijo,
In pritisne jo na burne prsi.
In od toge zatrepeče Dina,
Obledita ji nebeški lici:
»Tudi meni srce je otožno;
Ali, dragi, saj je Bog dobiten.
Pojdi v jutro k Jakobu očetu,
Pa poprosi njega moje roke.
Če odbije nama gorko prošnjo
Že končano je življenje nama.
Če izpolni nama gorko prošnjo
Pa za naju se prične življenje.«
»Rad bi vstregel, draga, tvoji želji,
Ali srce se boji mi vedno,
Da pokopljem nama s prošnjo srečo.«
»Kaj bi, Sihem, rad še dolgo živel
V upu večnem in pa v večnem strahu?
Ali ni ti težko to življenje?«...

In vso noč sta pila slast ljubezni...
Ko zasiže v jutru zlato solnce
Pa se vrne Sihem proti mestu.

In ko stopi v Hamorjevo hišo
Reče Sihem svojemu očetu:
»Oče dragi, vzemi srebrnine
In zlatnine in oblek najlepših;
Sluge svoje praznično obleci,
Da nesó ti vse darove krasne.
Ker zaljubil, glej, sem se presilno
V lepo Dino, Jakobovo hčerko.
Prosi, oče, zame lepe Dine,
In darove vzemi sabo v šator;
Jaz te spremim, oče, do šatorov.«

In napravi Hamor se k šatorom,
Da za Sihma prosi lepe Dine.

Sabo vzame srebrnine svetle,
 In zlatnine in oblek najlepših.
 In ko pride Hamor do šatorov,
 Se prikloni Jakobu in pravi:
 »Vzemi, Jakob, kar ti v dar prinesem,
 Da zaveza vtrdi se med nama.
 In objame Jakob in poljubi
 Poln veselja Hamorja Hivejca.
 »Hamor dragi, bodi mi pozdravljen,
 In vse mesto in družina tvoja.
 Veselijo tvoji me darovi,
 Krasno hočem ti jih povrniti.
 Pojdi v šator, da gostija glasna
 Srce naše nam razveseljuje.«
 In odide Hamor s spremstvom v šator.

Glasna godba zazveni v šatoru,
 Glasna godba in veselo petje.
 Bliskajo se vrči in kozarci,
 Svetijo se gostom vsem obrazi
 Od veselja in od kaplje sladke ...
 Do večera pije družba srečna,
 Do večera in vso noč do jutra.
 Ko pogleda solnce v tihi šator
 Se začudi Hamorju Hivejcu,
 Se začudi Jakobu očetu,
 Se začudi vsem pobožnim gostom:
 Po šatoru križem vsi ležijo
 In s kozarci v rokah spijo v sanjah.
 Vse je v sanjah, le v šatoru Dine
 Govorita o ljubezni vroči
 Mladi Sihem in čarobna Dina ...
 Že visoko splavalo je solnce,
 Ko vzbude se Jakobovi gosti
 In gostija spet prične se glasna.
 Do večera pije družba srečna,
 Do večera in vso noč do jutra.
 In ko gleda goste tretje jutro,
 Pravi Hamor Jakobu slovesno:
 »Dragi Jakob, glej, zakaj že vtretjič
 gleda solnce goste nas pri tebi?
 Zlate kaplje smo popili mnogo,
 Tvoje čede mnogo pogubili —
 A še nisi zvedel, kar teži me.
 Jakob dragi, mlad je sin moj Sihem
 In bogastva nima ravno malo:
 Daj mu Dino, ako te je volja,
 Ako nočeš, Jakob, pa oprosti.«

»Res prijazna je beseda tvoja,
In prijazno odgovarjam nanjo:
Bodi, Hamor, kakor te je volja.«
Godba zopet zazveni v šatoru,
Glasna godba in veselo petje;
In spet tri dni pijejo veselo.
Tretje jutro pa odide Hamor
Z Dino, Sihmom in vsem svojim spremstvom.

In ko stopa Sihem poleg Dine,
Gleda mrko mladi knez Havila,
Jezno gleda Selef, bled je Tubal.
In vsi trije vzamejo orožje,
V blede jezi vsi hite k šatorom...
»Sram te bodi v tvoje lice, Juda,
Da prelomil si besedo svojo!«
»Nisi vreden, da orožje nosiš,
Ker nečastno si govoril, Ruben!«
»»Odgovori Simeon sleparski,
Kaj si delal z mano kakor s hlapcem!««
»Z mečem, Juda, hočem te učiti,
Da mi nisi vzrasel do raména.«
»»Kleti Ruben, danes ti pokažem,
Da vladar še nisi naše zemlje.««
»»»Naj ti rečem prvič in poslednjič,
Da odpraviš se odtod še danes.«««

A vsi trije bratje obledijo,
Obledijo vsi od silne jeze.
Vsak orožje svoje vzame skrivno,
vsak zabode skrivno zabavljivca.
Žejno zemljo črna kri napaja,
Ali bratom ne pogási gnjeva.
Vsak pokliče hlapcev sto na noge,
V mesto Sihem tolpe vse drviijo.
»Naj se vidi, ni li zemlja naša,
Naj se vidi, kdo naj gospoduje.«
Kri v potokih teče v mestu Sihmu,
Ali žejni še so divji bratje.
»Srečen, Sihem, da pogineš v sreči!«
Kliče Ruben v Hamorjevi hiši —
Mladi Sihem zvrne se na zemljo.

Krasna Dina plane skozi tolpo,
Na krvavo se telo mu vrže
In izdihne v hipu jadno dušo.

Trošan.

Nauk ljubezni

Romanca

Mladi Omar na zemljó poklekne,
Skloni glavo in goreče moli:
»Ti, ki vladaš gori nad zvezdami,
Vladaš zemlji in sedmerim rajem,
Ti, ki vidiš v mojo čisto dušo —
Allah, tebi jaz nocoj prisegam:
Vse življenje svoje, vednost svojo
Darovati hočem v srečo svetu,
V slavo tvojo, tvoje svete vere...
Kje je sreča? Sreča je v ljubezni.
Jaz ponesem jo, ljubezen sveto
med krvave boje, med nasilstvo
Z jasnim vzgledom in z besedo vneto.
Kadar glas moj strè temo sovraštva
Slava moja bo v nebo donela,
Slava tvoja, Allah vekovečni!
A da v slavo jaz pomorem tebi,
Ti pomози meni v maščevanje! —

Hčer imèl je krasno stari Hakim.
Oj odpusti mi, vladar nebeški:
Bolj sem ljubil njo kot sveto Meko,
Bolj sem ljubil njo kot tebe, Allah.
In kakó ne ljubil bi krasote
Kakoršne je nima širna zemlja.
Kadar v prah sem pred teboj pokleknil
Njó sem molil in pred njó sem klečal;
Njeni klanjal jaz sem se krasoti
Kadar sklonil glavo sem pred tabo;
Ko roké sem k tebi razprostiral
Hrepenel sem po objemu njenem...
In naljubši moj prijatelj Ali
V srcu mojem videl je ljubezen.
Ti si hotel, da me je prevaral,
Hóti, Allah, da se mu osvetim!
Vzame Ali tristo svetlih zlatov
Pa odide k Hakimu in pravi:
»Krasna, Hakim, je Zulejka tvoja,
Sultan nima v haremu krasnejše. —
A krasnejši so bleščeči zlati.
Vzemi, Hakim, pa mi daj Zulejko!...
Ko devojko dá mu grešni starec
Pa izgine Ali v tihi noči,
Z njim izgine rádot moje duše...
Da ne brani ga ledena starost
v grob jaz pahnili Hakima bi starca.

Ali kje je Ali, kje Zulejka?
Zemljo širno preletim na konji,
Morje vse na ladiji preplôvem;
In če pridem solncu do zibelke,
Če umrjem ob njegovem grobu —
Duša moja hoče maščevanja,
Najti hočem Alija hinavca
In nezvesto, čarobno Zulejko. —
A kadâr po sladkem maščevanji
V duši srda mi vihar potihne —
Takrat, Allah, posvetim se tebi,
Posvetim se sreči bratov svojih.«

Ko odmoli Omar, pa se dvigne,
Damaščanko svetlo si pripaše
In odjezdi na konjiču iskrem.
Lastvavica ne leti hitreje,
Ne hitreje strela pod oblaki
Kakor jaše Omar proti morju.
Kadar morje pred seboj zagleda
Mladi Omar v ladijo poskoči
In preplôve vse široko morje
Dokler pride v krasni carski Stambul;
Tam pa najde Alija hinavca,
Z njim nezvesto čarobno Zulejko.
In od rane zore pa do mraka
Tam na ravnem polju se borita
Mladi Omar in hinavec Ali.
In ko pade v morje svetlo solnce,
Pade Ali na zemljico hladno —
Tvoja, Omar, je devotka lepa ...
A v prevari umrje ljubezen. —
Odpočije si od boja Omar
Pa povêde k sultanu Zulejko.
»Lepše nima je tvoj harem, sultan,
lepše nima je vsa širna zemlja —
Jaz poklanjam devo ti najlepšo,
Ti pa daj mi tristo svetlih zlatov.«
Dá mu sultan tristo svetlih zlatov.
Takrat lice Omarju zasije,
Zablišče se mu oči v svetosti.
»Čul, o Allah, mojo si molitev,
Ti podaril moč si roki moji ...
Zjasnil dušo mi je žar ljubezni
Do človeštva, do njegove bede
In začeti hočem delo svoje ...
Kaj ne smili se ti narod, sultan?
Naj odprè ves svet očem se tvojim
Pa ne vidiš sreče, ne ljubezni.

Dušo mojo Allah je razsvetlil,
 In poslanec jaz njegov ponižni — —«
 Takrat dvigne sultan temni pógled.
 »Človek, molči, in izgini v hipu!
 Ti sovražiš zlobo svojih bratov,
 Pa je vendar klila v srcu tvojem
 Ko osvétil si se z besnim srdom...
 In učiti hočeš ti ljubezen?
 Ako svet ni tebe spreobrn timeril,
 Tudi ti ne spreobrneš njega!«

Trošan.

Če pri tej ohranjeni pesniški snovi upoštevamo še tiste pesmi, ki so bile natisnjene v LZ od l. 1894 do 1896 in ki jih je bilo vsaj nekaj med njimi lirskih, kakor to omenja tudi Dermotova kritika 31. marca 1895, se nam s precejšnjo jasnostjo pokaže pesniška podoba Cankarja-zadružana. Ob tedanji formalistični liriki se je poizkušal celo s trioleti in kanconi (LZ 1894), dokler se njegova lirika ni s »Heleno« prebila v novo občutje in novo pesniško smer. Najmočnejše je na njegovo svobodomiselnost razpoloženje vplivala Aškerčeva pesem, ki je zaradi svojih miselnih osnov bolj in bolj začela dobivati paraboličen pomen.

Vendar Cankar ni samo Aškerčev posnemalec. Njegov čut za izbrano snov je prav poseben, orientalski prisluh ostrejši kakor pri Aškercu, baladna in romančna zgradba bolj zapletena (Rozamunda, Sihem in Dina), ironija v priliki je predirnejša in finejša. Epsko pesništvo je bilo takrat v ospredju, saj imamo okrog Aškercu več lirsko nastrojenih epikov (Medved, Funtek i. dr.), toda pri Cankarju se budi že tisti ostri, brezprizivni upor proti življenju in tisto omamno erotično občutje, ki je tako značilno za njegovo prvo liriko. Segal je v svet, »Zadružanom« tuj, saj so bili med njimi skoraj sami preprosti ljudje, vneti domoljubi in Slovani. Ta svojstveni Cankarjev svet je odkril že Kette in mu v kritiki »Sodba o Sodbi« na koncu 1893 ali v začetku 1894 leta (»Sodba« je izšla v LZ 1894, 292; Zbr. sp. I., 96) oponesel nedomačnost in tuje vplive: »O Cankarju smo trdili, da je izboren pesnik. Le škoda, da vplivajo drugi pesniki toliko nanj. Skušaj naj torej, da pridobi svojo popolno individualnost. A še nekaj je opomniti! Pesniki raznih narodov se razlikujejo baš v tem, da imajo vtisnjen v svoj duh pečat svojega naroda. Cankar je Slovan, a pri njem pogrešamo slovanskega duha! To smo čuli od zelo kompetentne strani, to razsodi vsak, kdor čita več njegovih poezij... Da dobi stališče trdno stališče na književno slovenskem polju, tudi naj si Cankar vglobi v svoj duh slovensko mišljenje, kar bode izvestno tudi storil, kot ljubeči sin svojega naroda. Škoda bi bilo tako izvrstno nadarjenega človeka. Nič naj se ne straši, le pogumno na delo, katero mu bode uspelo nedvomno v veliko korist in slavo njega in njegovega naroda!«

Pesmi v »Zadruzi« nam ne kažejo le slovstvenega začetnika, ampak že del osebnosti. Del tako značilne »Erotike« iz l. 1899 je že tukaj. Tam najdemo Ivana Kacijanarja, Romantiko (prejšnjo Ljubezen), Sultanove sandale, Konfutseja (bral v februarju 1895, a šele v Erotiki prvič objavil),

Heleno in verjetno še kako pesem iz časov, ko je bil ob Heineju in Francozih započel liriko, ki je vodila v prve zglede naše »dekadence«.

III. Kritik in glosator.

Marsikaj Cankarjeve mladostne samozvesti in kljubovanja omenja že Iz. Cankar v DS 1920. Nas zanima predvsem njegovo razmerje do slovstvenega dela tovarišev, oziroma sodbe o samem sebi. To in ono se nam je ohranilo v nekaterih zapisnikih o »zabavnih shodih«, še več pa v značilnih neposrednih pričah, kakor sta zlasti zadnji dve kritiki, Odgovor Dermoti in ocena Kržetovih »Lovcev«.

Kakor so drugi ocenjevali njegova dela, tako je ocenjeval tudi on Dermotove, Škrjančeve, a največ Kettejeve pesmi. Najstarejša je ocena Erženovega »Liričnega quodlibeta« (4. jun. 1893) in takoj nato Dermotovih pesmi »Iz dijaških let« (Dermota jih je bral 13. jun. 1893). Tu si je Cankar ob nepesniškem Dermotu še enkrat privoščil Eržena in povedal, da čuti v obojnih pesmih ljubezensko prisiljenost in da se najde mnogo bolj vzvišenih predmetov za lirične pesmi in epigrame. Njegova sodba je kljub negativnosti prizanesljiva, na splošno vljudna in formalistično natančna: »Zadnja pesem, katera je zložena na čast Mahniču, ima obliko prav dobro. Le škoda, da ima konec tak, kakršnega bi ne smela imeti nikdar nobena pesem. Tako nizko sovraštvo, namreč boga prositi, naj kogá ubije, to ne spada v poezije, naj mi pesnik verjame.« Dermota je namreč svojo molitev h grmečemu Jehovi takole končal:

Za smrt sem te Mahniču prosil,
Da ne bi rodú več slepil;
Uslišal me nési; a nosil
To v srci bom, dokler bom žil,
Da bi ga ubíl! —

Najpogosteje je Cankar ocenjeval Kettejeve pesmi. Iz teh ocen se kmalu čuti prijateljska vera v talent in pohvala, toda če bi primerjali, s kakšnim občudovanjem je n. pr. Kette razložil in povzdignil njegovo šibko »Rozamundo«, se nam pokaže Cankarjeva prva sodba o Ketteju popolnoma z druge strani:

Kritika Kettejevih pesmi j

Najprej povem nekoliko o prvi pesmi »Vade in pace!« Ker je naslov latinski, mi je ostal precej dolgo nejasen. Sploh pa nevem, zakaj naj bi bil ravno latinski. Ali to naj pustim! — Kaj je ta pesem, ali balada ali romanca? Kajti povest v verzih ne more biti, ker je prekratka in ima zelo malo vsebine. — Balada je pripovedna pesem, katera ima pretresujočo vsebino in v kateri se junak navadno bori z nadnaravnimi ali saj nepremagljivimi silami. — To bi bilo. A dalje — balada naj je pisana v živem jeziku in dejanje naj se razvija dramatično. Temu zadnjemu stavku pa pesem »Vade in pace« nikakor ne zadošča. Ta vsebina bi se lahko spravila v 10 verzih, tako jih pa ima 144. Torej balada nikakor ni! Ali tudi romanca ni, ker romanca ima navadno mirno vsebino in popisuje

vedno bolj čute delujočih oseb. Ali naj bo, kar hoče, poglejmo, kakšna je! Najbolj bi se gotovo vsak spodtikal nad to nenaravno dolgostjo pesmi. Vsebina je sledeča: Menih želi svobode, hoče uteči, ali primejo ga, vržejo ga v ječo in naposled prejme kazen, mislim, da smrtno — kar pa mi še zdaj ni popolnoma jasno, ko sem pesem štirikrat prebral. Menih si želi svobode — a zakaj je šel v samostan? To bi bil moral pesnik jasno povedati, česar pa ni storil. Morebiti nam hoče s temi verzi nekoliko namigniti:

I on imel je zvezdico lestečo.
Kako prijetna je in mila bila!
In ta — mu je prerokovala srečo,
A žal, da je za večno zatonila.

Toliko fantazije pa vendar nimam, da bi iz teh štirih verzov izvedel, kaj se je godilo, predno je šel v samostan. Dalje mi ni zadosti jasna nekaka skrivnostna oseba, o kateri govori menih, da mu pride v pomoč. — Dalje je čudno, da je bila ravno takrat [ko] je menih hotel uteči, kar tolpa menihov pri portalu. Kaj so že nanj čakali? Nejasno! Ali kakor sem že povedal, tudi zadnjih verzov ne razumem. Potem bi bil moral pesnik povedati, v katerih časih se je dejanje godilo. Ker da bi se z menihi sedaj tako ravnalo, tega ne verjamem.

Naj omenim še nekoliko o obliki. — Kitico 1, 3, 9 in 13 lahko pesnik kar izpusti, ne da bi s tem dejanju škodil, ker so do čela nepotrebne. Tako tudi mnogo stavkov v drugih kiticah. Zelo je priljubljeno pesniku začeti stavek sredi kake vrstice in ga v začetku naslednje končati — a naj mi verjame, da to ni lepo. V mnogih verzih je en stop premalo, v nekaterih en zlog preveč. Tudi slovniških napak je nekoliko.

To je torej kritika o pesmi »Vade in pace!« Naj mi pesnik oprostí, če je preostra. Vem, da bi lahko napravil kaj boljšega, a moram kritikovati to, kar je.

Kaj naj rečem o drugi pesmi »Ribičeva hči«. Prav malo. Pesem je balada, to je res; a ima že popolnoma znano vsebino. Preširoka je zelo, in ves četrti del pesnik prav lahko izpusti. Mera ni posebno prikladna slovenskemu jeziku, dasiravno jo rad rabi Preširen. Mešani stopi naj se nikar ne rabijo. Sicer je jezik prav lep, kakor tudi deloma v prvi pesmi. Pesnik naj se samo potruži, da dobi svojemu jeziku lepe misli in lepe snovi. Potem bo tudi kritika popolnoma drugačna. Ivan Cankar.

Cankar, ki je vidno preraščal svoje tovariše, je kmalu začel tudi s svojo sodbo gospodovati v »Zadrugi«. Ko je 31. marca 1895, v zadnji seji IV. poslovnega leta bral kritiko o Župančičevih pesmih, pravi tajnik Kette v zapisniku: »V svoji kritiki podal nam je član Cankar mnogo zabave in zabavljanja«. V isti seji ga je Dermota gotovo užalil, ko je v oceni njegovih pesmi omenil, da je v II. posl. letu njegovo pripovedno pesem »Dva trpina« pohvalil, in nato nadaljeval: »Ko je začel Cankar peti i lirične pesmi — doslej je čital zvečine le pripovedne — dobil sem v kritiko šopek takih pesmi i jaz. Izrazil sem se tako nekako srednje, t. j. ne preveč hvalil in ne preveč grajal«. Pri »Pesniku, ki moralizuje« graja Dermota verze: »Seboj ga ne vzemi papirja / In tintnik svoj, / vse,

česar ti treba, da poješ, / Imaš seboj« — nato omenja še neko drugo pesem in vnovič poudarja, da se jasno kaže, »koliko več more Cankar v epiki nego v liriki«.

Med redoljubnim Dermotom in več kot svobodoljubnim Cankarjem se je začela napetost, ki se je izražala v malenkostnih spopadih in osebnem obračunavanju. Zadrufni predsednik Dermota je težko gledal Cankarjevo netočnost in samozavest. Cankar je večkrat zavračal Dermotove ukrepe in jih skušal osmešiti. Ko je bil 13. okt. 1895 izstopil in je Kette 5. nov. spet predlagal njegov sprejem, je bil sprejet s 4 proti 3 glasovom, a dva uda nista glasovala. Dermota je nasprotoval sprejemu zaradi Cankarjevega vedenja pri sejah (»zasmehovanje, preziranje etc.«), Zevnik pa je zagovarjal njegove zmožnosti. Toda Ivan Cankar je vedno manj mogel biti reden »Zadružan«. Njegove opazke pri sejah, kadar se jih je udeležil, so vedno pogostejše in ostrejše.

Odločilen dogodek je bilo branje »pesmi, ki opevajo Heleno« (zapisnik 30. jan. 1896). Ta cikel, ki je tedaj že čakal, da izide ves v LZ (1896, str. 65, 154), je ocenjeval Dermota. Zoper oceno se je oglasil Cankar sam in želel, da mu dovolijo protikritiko, kar so mu dovolili. V isti seji je še »laskavo« ocenil Kettejeve pesmi, nato se je z ostrimi opazkami pridružil neugodni oceni dveh Kržetovih spisov »Pisk« in »Čardaš«.

Dermotova ocena »Helene« se ni ohranila, toda Cankarjeva protikritika jo tako obsežno uporablja, da iz nje razberemo vse glavne točke. Tu je Cankar v tekočem, ostro naperjenem obračunu, skoraj brez vsakega popravka in oddiha, pokazal »Zadruzi« svojo polemično moč in še posebej osmešil nasprotnika. Njegova protikritika je prvi odličen poskus poznejše hudomušne dialektike.

Odgovor

na Dermôtovo kritiko mojih pesmij

Motto: Izjavljam odločno, da me niso vodili nikaki osebni nagibi, ko sem pisal to (proti-) kritiko...«
Dermota.

Priznati mora vsakdo, da je najtežje delo, samega sebe zagovarjati, zakaj človek ostane v takih slučajih le z največjim trdom sredi med samoljubjem in neumno skromnostjo. Ker pa je že vam vsem znano, da jaz nisem bil nikdar preveč skromen in tudi ne maram biti, a ker vam je tudi znano, da se nisem nikoli vedel tako smešno samoljubno, kakor nekateri drugi naši prijatelji, zato sem prepričan, da bote razumeli moj zagovor takó, kakor ga je treba razumeti, namreč, da ga ne bote smatrali za kakšen pamflet, izvirajoč iz puhle ošabnosti in spisan zató, ker je hotel avtor njegov na vsak način imeti zadnjo besedo.

Praša se, zakaj sem tedaj pisal to protikritiko.

Malokje drugod velja kritika toliko, kakor na Slovenskem. Bodi še tako razumen, vendar ne primeš zlepa v roko knjigo, ki bi bila proglašena po naših listih za slabo. In kdo kritikuje na Slovenskem? Ljudje, ki razumejo o poeziji toliko, kolikor jaz o turškem pravu, pišejo estetične

razprave, in kar oni reko, to je kakor pribito in s trto povezano. Takó na priliko so raztrobili, da so Levstik, Stritar in Cimperman veliki pesniki, nò, in Levstik, Stritar in Cimperman se svetijo odslej pri nas v taki glori, da se jih ne sme nihče niti z mazincem dotakniti; če bi govoril o njih le nekoliko nespoštljivo, kričal bi nanj ves naš kritični in poetastrski Izrael tako, da bi si izkričal hripava grla... Tako je v slovenskem literarnem življenju, in še nekoliko slabše je z Zadruzi. Kolikokrat se je že pripetilo, da je ta ali oni brezpogojno hvalil kakšno ničvredno zmašilo, in to iz same čiste lenôbe; »kajti«, mislil je, »če grajam, tedaj bi moral nekako navêsti kakšno napako,« in ker bi bilo treba zategadelj spis najmanj dvakrat prebrati, začne rajši svojo kritiko nekako z besedami: »Spis je v vsakem oziru dober, samó vidi se, da je mojster malo preveč hitel...« a skonča je: »Naj nas gospod pisatelj kmalu razveseli z novim in še lepšim proizvodom...« Autor je bil doslej gotovo prepričan, da se je blamiral, a zdaj revež ne vé, ali je on sam bolj neumen, ali kritik; komaj se otrese prvega začudenja, pa že kobacá v mastnem blatu samozavesti, češ: »Kritik je dejál, da sem pesnik — ergo sem pesnik.« Kaj pa poslušalci? Nič! Z glavo kimajo, kakor bi tudi kimali, če bi kritik brez pardona mahal po ubogem predavalcu. Hvalilo se je prejšnje čase vse vprek; le časih je skočil kdo z občnega tira, toda nikdar iz stvarnih, temveč navadno le iz osebnih ozirov. Potem pa se je začela doba krvavih kritik; vse navzkriž se je klestilo, kakor na žeganju. In tudi takim kritikom je občinstvo ploskalo, naj so bile že opravičene ali ne. Če je kdo izmed poslušalcev časih malo slutil, da je ocena morda vendar le skrajno bedasta, vendar je molčal in čepel v svojem kotu, ter se je bal blamaže in ni zaupal svoji pameti in svojemu jeziku.

Takšne torej so pri nas razmere, in kdor le hoče, lahko vidi, da predavalcu v nekaterih slučajih ne preostaja drugega, kakor da se brani sam proti ocenjevalcu, ki se je zaletel vanj s svojim topim orožjem, brez najmanjšega kritičnega duhá in ne da bi razumel, kar je ocenjeval.

Pri zadnji seji sem predaval jaz osem pesmij, Kete pa samo tri; njega sem kritikoval jaz, mene Dermôta; ta je dobil svojo stvar v róke štiri dni pred sejo, jaz pa štiri ure, predno sem prišel sem: in kljub temu sem spisal jaz o treh pesmih štirikrat tolikšno kritiko, kakor Dermôta o osmih pesmih. »Na kvantiteti ni toliko ležeče,« bo kdo ugovarjal; zató se predrzmem trditi, da sem jaz v svoji kritiki ne samó štirikrat toliko, temveč najmanj desetkrat toliko povedal, kakor Dermôta v svoji in očitati se mu upam, da mojih pesmij niti kritikoval ni, ker mu tudi ni bilo mogoče, zakaj on ne vé, kaj je kritika, ne vé, kaj je poezija in zato se mu še ne sanja ne, kakó se pesmi ocenjujejo... Vse te trditve skušam dokazati, ker bi bilo sicer v tem zagovoru nepotrebno, kajti tudi Dermôta ni v svoji kritiki niti najmanjše stvarice dokazal, ne da bi mu kdo to v zló štel; pametno bi torej bilo, da bi jaz Dermôto o tej priliki samo pošteno opsoval, in nihče bi mi ne imel pravice ugovarjati: jaz bi se lahko skliceval na Dermôtovo kritiko, ki obstoji iz par brezsmiselnih trditev brez najmanjšega dokaza... Toda ker sem toliko ponosen, da se tudi glede kritik ne maram primerjati z Dermôto, hočem dokazati celo stvari, ki so jasne kakor dan za vsacega, kdor ne obrača nalašč glave v stran. —

Rekel sem, da Dermôta ne vé, kaj je kritika. In to mi bo brez-pogojno pritrdil vsakdo, kdor ni takrat spal, ko je bral Dermôta oceno mojih pesmij. Če berem dobro kritiko kakšnega spisa, ki mi ni znan, tedaj spoznam iz nje duh kritikovanega pisatelja ravno tako dobro, kakor da bi bral spis sam. Zdaj pa naj človek pogleda Dermôtovo zmašilo... Praša se, kaj je predaval Cankar? Z velikim trdom spazi, da je pre-daval lirične pesmi; koliko da jih je bilo, tega Dermôta ni zapisal in bi najbrže tudi vedel ne, ko bi ne stala nad zadnjo pesmijo številka o s e m... Kakšne so bile pesmi, ki jih je predaval Cankar? Dermôta se usekne in zapiše po kratkem prevdarku: »sentimentalne«... Ljubi moj Dermôta, ali sploh veš, kakšne so sentimentalne pesmi? V svoji kritiki si pokazal, da ne veš, in zato bi storil veliko bolj pametno, ko bi lepo molčal o stvaréh, ki jih ne razumeš. Pisal si, da so moje pesmi senti-mentalne; nič manjše budalosti bi ne napravil, ko bi trdil: »Cankar se je preveč zaglobil v korán, in to ni dobro; naj se uči rajši iz svetega pisma!«...

Dermôto je zapeljala melanholija v mojih pesmih. Kar pa ni veselo in poskočno, še ni sentimentalno; to naj si Dermôta zapomni. V senti-mentalnih pesmih se izraža nezadovoljnost s samim seboj, s svojo ne-popolnostjo in z nepopolnostjo družbe in življenja, ki ga gledamo krog sebe, — vse to pa ob pogledu na veličastno, mirno, brezstrastno naravo, ki je vedno ista, a v svoji neizpremenljivosti vedno lepa (neizpremenlj-i-vost rabim tu v pomenu: način življenja). Tudi zaljubljene pesmi so lahko sentimentalne, to pa samó tedaj, če vidi pesnik v svoji ljubicí ideal vse lepote in dovršenosti, in če hrepeni po nji l e z a t ó, ker je toliko do-vršenejša, kakor so drugi in kakor je on sam; sentimentalni pesnik ni žalosten zató, ker ga ljubica ne mara, temveč zato, ker vé, da mu nikoli ne bo mogoče doseči njene popolnosti in dovršenosti in potemtakem tudi deklice same... To se seveda nikjer ne izreče tako naravnost, kakor sem tu povedal jaz. Zaljubljene sentimentalne pesmi delajo ljudjé, ki so v svojem mišljenju še popolnoma otročji in zarudé do ušes, če jih iz-voljenka le nekoliko od strani pogleda... »Sentimentalnost je nezrelost! Tako je dejal Aškerc v zadnji številki letošnjega »Zvona«; toda Aškerc ni imel čisto prav; zakaj sentimentalnost, kakor se kaže v Sterneju, je vse kaj drugega, kakor z a l j u b l j e n a sentimentalnost. Človek, ki je izkusil, kako podel in pokvarjen je svet, in ki je spoznal tudi lastno ne-popolnost, vrača se z vso ljubeznijo k naravi, ki se razvija sama iz sebe, kakor se je razvijala pred tisoč leti, ne da bi jo mogel kdo ukovati v spone konvencionalnosti in etikete. Taka sentimentalnost ni smešna, razen če prekorači vse meje, kakor pri nekaterih nemških pesnikih prejš-njega stoletja. Smešna pa je zaljubljena sentimentalnost in naravnost izziva parodiste... Škoda, da nimam pri roki Stritarja. Če se ne motim, pripoveduje ta človek nekjé, kako leži ponoči na mrzlem pragu pred vrati svoje drage. On se tedaj smatra za tako nizkega in malovrednega, da se véde nasproti svoji ljubicí po pasje. Seveda se mora tu upoštevati, da ona ne vé, kaj se godi na omenjenem pragu... Če bi Stritar dejal, da ona vé, kje je on, pa da ne mara zanj, in se tisti čas zabava v izbi s kom drugim, to bi stvar dobila precej vse drugačno lice; to bi ne bila več sentimentalnost, zakaj pesnik bi storil neumnost in legel na prag pred

vrata svoje drage ne iz visocega spoštovanja in platonične ljubezni do nje, temveč gnala bi ga strast in ljubosumnost... Takih čutov pa se v sentimentalnih pesmi ne dobí... Dermôta moj dragi, morda zdaj nekako slutiš, kaj je sentimentalnost. Jaz bi ti razlagal stvar še natančneje, pa ker bi to ne spadalo več v protikritiki, zato že moraš malo potrpeti in vzeti v roko Kleinpaula ali Schillerja ali Herderja, da se nekoliko poučiš o teh stvareh. Potem pa pridi vdruči in preberi znova moje pesmi, in prepričan sem, da boš ti, Dermôta, pisal o njih takó-le: »Jaz, Dermôta, sem govoril v svoji oceni, da so Cankarjeve pesmi sentimentalne. Takrat, dragi bratje, nisem mnogo vedel o poetiki, ker sicer bi tega ne zapisal. Zato izjavljam tukaj slovesno, da je tedanja moja trditev popolnoma jalova, kar hočem dokazati (četudi svoje dni nisem imel navade, kakšne stvari dokazovati). Cankarjeve pesmi, pravim jaz, Dermôta, niso sentimentalne, kajti, kaj je sentimentalnost, nam je povedal pesnik sam o priliki svoje protikritike, s katero se zdaj popolnoma strinjam... Cankar hrepeni po svoji dragi zato, ker je zaljubljen vanjo, ne pa v ideal, ki je v nji posebljen. Da njegovo pévanje ni mehkužno in osladno, kažeta predvsem s e d m a pesem in č e t r t a, katero sem tedaj popolnoma prezrl, kar pa ni čudno, ker sem jo samo enkrat in še takrat samo površno prebral. Tu je strast, ki ne spada v sentimentalnost, tu je samoljubje, ki še celo ne spada vanjo. Sentimentalnost je vsa nekako v zraku razblinjena, kakor lahen veter se zibljejo čuti v negotovih višinah. Pri Cankarju ni takó! Kdor je bral »Heleno«, bo zapazil, da ima vsaka misel ali bolje rečeno, vsak čut r e a l n o podlago! V sentimentalnih pesmih se razlaga s prilizljivim, osladnim jezikom nekak čut, a Cankar sploh čutov ne razlaga: v vsaki njegovi osmih pesmi je narisana s i t u v a c i j a, in še-le ta vzbuja čutstva, ne pa da bi se iz čutov izvajale posledice, kakor je to v s e l e j pri sentimentalnih pesnikih. Ravno ta s i t u v a c i j a pa je tudi tisto, vsled česar Cankarjevi proizvodi niso toliko lirične pesmi, kolikor romance... Iz vsega tega razvidite, dragi moji, da njegove pesmi nimajo nikakega sorodstva s sentimentalnostjo, in predlagam, da se izreče meni, Dermôti, od celega zbora ukor, ker sem se predrznil sprejeti v oceno pesmi, ne da bi le slutil, kaj je poezija in kaj je kritika.«

Tako bo govoril Dermôta, a to šele takrat, kadar bo prebral par poetik in kadar se bo sam navadil misliti... Nádejam se, da sem dokazal, da moje pesmi niso sentimentalne. To je bila glavna trditev Dermôtova, na katero se je opirala vsa kritika. Zdaj hočem ovreči še druge, ki sicer niso tako važne, ki pa vendar izvrstno karakterizirajo kritikovo površnost in nevednost.

Dermôta pravi o mojih pesmih z vsem kritičkim patosom, ki bi se imel glasiti nekako ironično: »Otožno, žalobno in milobno je vse to, — več pa tudi ne!« Ko bi Dermôta vedel, da mi je izrekel tu največjo pohvalo, ki se more dati liričnemu pesniku, tedaj bi priložil samemu sebi zaušnico. Glej, Dermôta, tako se zgodi človeku, če ne ve, kaj zapiše! »Več pa tudi ne!« Res je, dragi moj, in jaz tudi več zahteval nisem in liričen pesnik niti več zahtevati ne m o r e, kakor da so njegove pesmi »otožne, žalobne in milobne«, kakor praviš ti, Dermôta! Izmed naših liričnih pesnikov, tistih namreč, o katerih pravijo kritiki, da so slavni, sta samo dva zahtevala od svojih pesmij še kaj več. Ta dva sta bila seveda Levstik in

Cimperman, za njima pa kobálijo nekateri drugi, ki so samo tako dobri ali boljše rečeno, ravno tako slabi, kakor njihova učitelja, samó da niso tako slavni, ker jih še nista štempljala Levec v »Zvonu« in Malovrh v »Slovenskem narodu«. Jedno prednost imajo navadno: skoro vsi izidejo v zlati obrezi. A njihovih liričnih pesmij ne bere živa duša; daj jih gospodični, in ko prebere dve, tri pesmi, se ji zazdeha in knjiga roma v miznico, iz katere jo izvleče morda še-le pozni vnuk, da jo vrže v par minutah nazaj na mesto, ki ji jedino pristuje... Nekateri ljudje namreč mislijo, da morajo na vsak način spraviti v verze vsako svojo misel, če je še tako suhoparna in prozajična. Tako dela zdaj tudi Aškerc, in jaz sem prepričan, da se zgodi z njegovimi filozofičnimi in političnimi proizvodi prav takó, kakor se je zgodilo s Klopstockovimi odami: slavili jih sicer bodo, toda bral jih ne bo nihče. V liričnih pesmih se morajo zrcaliti čuti, ne pa globoke in samó za pesnika razumljive misli. Beri ti, Dermôta, pesmi Goethejeve in Heinejeve in jaz stavim, da ravno v tistih, ki so jih celo suboparni kritiki proglasili najlepšim, ne najdeš prav nikakšnega razmišljanja in modrovanja... Pravi pesnik mora gledati, da vzbudi v bralcu iste čute, katere je imel on sám, ko je zlagal pesem; čute, pravim, ne filozofične misli; razumi, Dermôta! Če pa ima pesnik za pointo posebno misel, tedaj mora biti taka, da gane naše srce žalostno ali veselo, ne pa, da nas pusti ledene, kakor nas pusté ledene »Listi ljubezni«, ki jih je v potu svojega obraza skrpucal Cimperman... Tako je, vidiš Dermôta, in ker ti nisi mene poučeval v svoji kritiki, tedaj moram jaz tebe v svoji protikritiki... Dejal si, da so moje pesmi »otožne, žalobne in milobne«. Jaz sem res hotel, da bi bile take, in če jih bralec, in še celo tako strog bralec, kakor si ti, Dermôta, priznava za melanholične, tedaj sem dosegel svoj namen v polni meri, zakaj filozofije nisem hotel učiti nikogar s svojimi pesmimi, in tudi tebe ne, ljubi moj Dermôta, četudi si poduka krvavo potreben. — Takoj za tem stavkom pripoveduje moj kritik nekako očetovsko, da »...časih radi in z veseljem čitamo Heine-ja«. Ali ste že slišali podobno hvalo najodličnejšega modernega lirika? Dà, Dermôta, res ga časih radi čitamo, tega Heineja, in še celo nekako z veseljem ga čitamo, kakor ti praviš... Ali ne, kakó zna Dermôta hvalliti? Kadar bodo odkrili Prešernov spomenik, naprosili bodo Dermôto, naj govori slavnostni govor, in on bo dejal: »...saj časih radi in z veseljem čitamo Prešerna!« Ploskaj, publikum, to je hvala! Dermôta, tako se govori o Vodniku, ali da gremo malo višje, o Gestrinu, ne pa o Heineju!... Ali kljub temu, da si ga spravil na oder svoje kritike, se usojam vendar trditi, da si Heineja komaj od zunaj videl... Prvič si govoril o njem tako nekako, kakor bi bil sentimentalni pesnik, in drugič si ga spravil v neposredno zvezo s pesmimi, ki so imele to komično nesrečo, da si jih ti ocenjeval... Povedal sem že, kaj je sentimentalnost, in kdor je Heineja res čital, ta bo videl, da posnema on narodne pesmi, tako glede vsebine, kakor glede oblike. (Tu seveda ne upoštevam Heinejevih poznejših pesmi, na katere tudi Dermôta mislil ni.) Kdor pa se uči iz narodnih pesmij, ne more biti sentimentalni. Zakaj ne? Nepopačeni narod je še sam tako naraven, da ne čuti nikake potrebe po prirodi in ne vidi njene svobode in dovršenosti, ker je sam svoboden in nepopačen. Zdaj, ko tudi prosti narod suroví, misleč, da se lika, ni tudi narodnih pesmij

več, ali če so, tedaj so čisto drugačnega duhá, kakor so bile prejšnje... Heine tedaj ni sentimentalni, in moje pesmi tudi ne. Kaj imam torej jaz opraviti s Heinejem? Ne bom tu razlagal, kakó silno in zakaj se razločujejo moje pesmi od njegovih; kdor je bral oboje, bo to že sam izprevidel... Zakaj je torej postavil Dermôta Heineja v svojo kritiko? Zató, da bi se mi na skrivnem drezali s komolci in šepetali: »Glejte, glejte, Heineja je bral... To je ženij, ta Dermôta!« Nô, a jaz mislim, kakor sem že povedal, da je Dermôti Heine prav tako malo znan, kakor sentimentalna poezija.

Kritik pravi dalje: ... »nujno je treba, da vzklijejo pesmi res iz srca, ne pa iz želje, nekaj verzov narediti, in ne vedeti, zakaj!« Ponoviti moram, da govori te besede kritik Dermôta, kar se nam gotovo čudno zdi, če ste poslušali vse, kar sem doslej povedal. On zatrjuje malo prej, da so moje pesmi »tožne, žalobne in milôbne«, zdaj pa me očetovsko opominja, naj se vendar toliko potrudim in nujno naročim svojim pesmim, da naj mi vzklijejo iz srca in na noben način ne odkod drugod... Človeku se zdi, da je pisal Dermôta kritiko, medtem pa je tarokiral: vrže »pagat« — in zapiše: »Cankarjeve pesmi so otožne, žalobne in milobne —«, vrže »monda«, in ker je pozabil, kaj je prej zapisal, opominja: »Pesmi naj vzklijejo iz srcá!« V kakšni zvezi je to? — Pesmi niso bile brez utiska na kritika, zakaj sicer bi ne pisal, da so otožne... In vzbuditi so morale v njem čut melanholije, kajti, ko bi ga silile k smehu, tedaj bi dejal: »Pesmi so smešne«, ne pa »otožne so«. In če so vzbudile tak čut že v njem, ki jih je bral s trdnim prepričanjem, da niso dobre, kako je moral čutiti še-le pesnik, ko jih je zlagal... In te pesmi, praviš Dermôta, niso vzklike iz srcá? Po navadi pravimo, da čutimo s srcem in mislimo z glavo... In ti, kritik moj, si se učil logike?... Ti zahtevaš, naj bodo pesmi kaj več, kakor »otožne in milôbne«, torej, da naj bodo polne jedrnatih mislij — in potem pridiguješ, da naj vzklijejo iz srca? Dermôta, meni se zdi, da jaz ne mislim s srcem...

Tako sva torej z božjo pomočjo pregledala tvoje največje napake. Sicer bi ti lahko vdruživ očitati nevednost glede sentimentalne poezije in slovenskega slovstva, kajti na nekem mestu govoriš o Stritarjevi liriki in praviš, kako dobro se še spominjaš, da sem jaz pred par leti strogo obsojal tega pesnika. V veliko zadoščenje mi je, da to poveš, zakaj prvič si s tem dokazal, da sem jaz o poeziji že pred par leti tako mislil, kakor mislim zdaj, in drugič si dokazal, da veš o Stritarju ravno tako malo, kakor o Heineju, o sentimentalni poeziji in o mojih pesmih. Mislim, da se mi je že prej posrečilo dokazati, da moje pesmi niso sentimentalne in zató mi ni treba še-le razlagati, v čem se razločujejo od Stritarjevih, ki je na nekaterih mestih sentimentalec, na drugih pa suhoparen pridigar... Jaz govorim tu o Stritarju seveda le kot liriku in istotako o Levstiku.

Oglejmo si naposled še nekatera interesantna mesta Dermôtove kritike...

Najbolj, pravi, mu je všeč osma pesem; sam bog si ga védi zakaj, ocenjevalec nam tega ni povedal. A mene je spreletel lahen strah, ko sem slišal iz Dermôtovih ust to sodbo svoje pesmi. Všeč mu je, — kaj bi moralo to biti? Hitro jo preberem še enkrat in oddahnem se. Prepričan sem bil namreč za trenotek, da je slabša od drugih, ker je Dermôti uga-

jala. Ali slabša ni in boljša tudi ne, zato še zdaj ne vem, kaj ima na sebi tacega, da je našlo milost pri mojem kritiku.

Tudi tretja in peta pesem mu nekoliko ugajata. Ali glede tretje pesmi nam daje kritik na znanje, da konca ne razume. Naj bo Dermôta preverjen, da mi je to res zelo žal in hudo, toda pomagati mu ne morem. Kdor ne razume tako preproste pesmi, naj pusti literaturo in pisanje pri miru, in če je kdaj upal na kakšen lavorov venec, naj rajši kar obupa in se obesi... Iz usmiljenja mu hočem vendar stvar razložiti, iz usmiljenja, pravim, zakaj ta razlaga bi bila nasproti pametnemu človeku čisto nepotrebna. On prša, kaj pomeni tista uvela roža, ki leži pred pesnikom, samim in zapuščenim, in ki je pala predenj iz roke njegove drage, šetajoče se z veselo družbo po parku... Že s tem, da je on sam in žalosten, medtem ko gre njegova ljubica vesela z drugimi mimo njega, je zadnja kitica dovolj razložena in mislim, da razen Dermôte ne bo nihče prašal, kaj pomeni v očigled mrtve dekletove ljubezni in mrtve sreče uvela roža... In ta roža se je morala omeniti v zadnji kitici, zakaj ljubica je morala pokazati pesniku sama, da ne mara več zanj; in to je storila indirektno, ko je spustila iz roke cvetlico rávno ko je šla mimo njega. Jaz sicer vem, da bi Dermôti bolj ugajalo, ko bi nazadnje deklamovala Helena s solznim patosom svojo ljubavno odpóved, a trdil ne bo nihče, da bi bilo to poetično... Toliko v pojasnilo ubogemu kritiku, ki ima to nesrečo, da ravno najjasnejših verzov ne razume... Sploh se mi pa nekako zdi, da je Dermôta vendarle kapiral tisto kitico, a da se je razkorčil nad njo iz vse drugačnega razloga. Mislil si je namreč: Nekaj podrobnega moram povedati, drugače bodo ljudje mislili, da so Cankarjeve pesmi res brez vsake formalne napake. In kritik Dermôta je šel in zgrabil tisto pesem, ki je bila najbolj pri roki, in to nesrečo je imela ravno tretja pesem in tretje pesmi zadnja kitica. To je še dobro, da je ostala kljub Dermôtovi kritiki taka, kakršna je bila...

Srečno smo tedaj prekoračili plitvi in peščeni potok Dermôtove ocene, in ostaja mi le še par pripomenj... Znamenito in kratkočasno se bere, s kakšnim strahom je pisal naš kritik svoje vrstice. Za vsakim drugim stavkom je preplašen pogledal na svoje delo in — tako bi rekel Nemec — »ergriff das Hasenpanier«. Na priliko takoj v začetku: »Svest sem si bil, da sem si s to kritiko naložil težko breme, to tem bolj, ker se je Cankar odločno izrazil, da bode branil vsako vrstico...« Povem ti, Dermôta, ko bi jaz imel pisati takšno kritiko, tedaj bi jo pisal z lahko vestjó, četudi bi se mi pesnik zagrozil, da hoče braniti vsako piko in vejico posebej. Jaz pa sem se omejil le na vrstice, in moj kritik si je naložil breme, katerega je nosil cele štiri dni, in zato ni čudno, da se je rodila pod tako težkim jarmom tako čudna kritika... Nekóč je že celo sam uvidel, da to njegovo delo ni veliko vredno, kajti imenoval ga je sam golo »besedovánje«...

Tako mislim tudi jaz, da je moja protikritika popolnoma nepotrebna, kajti Dermôta sam dobro vé, da ni v vsi svoji kritiki povedal niti toliko pametnega, kolikor je za nohtom črnega... Pravi namreč, da svoje kritike ne bode branil, če bi ji kdo ugovarjal. Če bi bil Dermôta prepričan, da je pisal razumno, tedaj bi bil gotovo tudi pripravljen, da se brani. A on tega ni storil, ampak izročil je vse stavke svoje ocene nemili usodi,

in poteguje se samo za jednega, ki mu je posebno na srce prirastel. Čujte ta stavek: »Cankarju je podeljen manjši dar za liričnega pesnika nego za epika.« Ta stavek spada v njegovo kritiko ravno toliko, kakor če bi vam jaz zdajle začel pripovedovati o najnovejši smeri finske dramatike. Ker jaz nisem predaval liričnih pesmij, bi se tudi Dermôta ne smel nanje ozirati. Toda ker je on to, kar je, namreč slab kritik, moral je kaj črhiniti, bodisi že potrebno ali nepotrebno, pametno ali ne, samó da bi mu predsednik ne naložil glôbe. Ker ni mojih pesmij dovolj pazno prebral, tedaj je tudi čisto naravno, da ni vedel ničesar povedati o njih. Da mu pa vzamem še poslednje veselje, se nikakor ne bom upiral onemu njegovemu ljubljenu stavku, ampak mu ga pustim, naj ga varuje in neguje, kakor zenico v svojem očesu, da se mu ne pripeti kaj žalega ... S tem pa seveda še ne rečem, da se strinjam z njim, temveč njegov stavek pustim pri miru samo zato, ker vem, kako je hudo takemu človeku, ki ima samo jedno jedino stvar, ki bi se rad potegoval zanjo, pa mu še tiste neče noben oporekati ...

Na vse zadnje moram Dermôta še vpričo vseh pohvaliti in v njegovem imenu še enkrat poudarjati, da svoje kritike ni pisal iz nikakoršnih osebnih nagibov ... To je treba dobro premisliti, kajti jaz si samó predstavljam, kako bi bila njegova kritika šele tedaj ssušmarjena, če bi jo pisal iz osebnih ozirov, ko je že zdaj tako brezsmiselna ...

[Še besedico o tej protikritiki. Ko je zadnjič bral Dermôta svojo oceno, ste mu vsi pritrjevali, kajti vsi ste molčali, a v Zadrugi je navada, da vsak spregovori svojo misel, če ima kakšno. Ker si moram torej misliti, da imate o poeziji vsi take zmedene in meglene pojme, kakor Dermôta, kateremu ste molče prikimovali, zato velja ta moj zagovor vam vsem, in ravno iz tega vzroka tudi pričakujem, da mi nasprotujete vsi, kajti deviza nekaterih Zadružanov je: »Človek mora biti konsekventen v pametnih stvareh, kakor tudi v budalostih.«]

To sem hotel Dermôti povedati; če kakšne točke tega odgovora ne razume, tedaj sem mu pripravljen dati podrobnejših pojasnil

Ljubljana, 7. II. 1896.

Ivan Cankar.

Isti dan 8. svečana 1896, ko je bral Cankar svojo protikritiko, je moral ocenjevati tudi »Lovce« svojega združnega tovariša Fr. Kržeta. Z isto uglajeno ostrino, vendar stvarneje, je pisal tudi ta obračun s prozo; zdi se, da ga je stresel kar mimogrede in da med enim in drugim polemичnim spisom ni oddiha, saj sta datirana kar zapored.

Kritika o Kržetovih »Lovcih«

Motto: Er schmierte wie man Etiefel schmiert.
Platen.

Krže se je nedavno prvič oglasil v »Zadrugi« in takrat, kakor se gotovo še spominjate, nam njegove stvari niso ugajale. Takoj potem, ko je slavno propal, pa oglasi novo predavanje. Ko bi on smatral svoje »Lovce« za ravno takšen spis, kakor sta bila »Pisk« in »Čardaš«, tedaj bi najbrže ne bil toliko predrzen in brezobziren, da bi nam jih čital; smatral jih je torej za mnogo boljše in si mislil: »Zdaj vam pokažem, kaj

lahko napravim, samó če hočem...» Če se je Krže motil ali ne, če je vsebina in oblika »Lovcev« kaj vredna ali prav nič, to hočem s kratkimi besedami povedati in dokazati.

Kakšna je vsebina Kržetovega spisa? »V neki vasi je živel nekoč Janez, ki je hodil s svojim tovarišem Peginom na tatinsk lov. Pri tem pa se je z drugimi tatinskimi lovci sprl in stebel, dobil je v glavo in prsa nekaj svinčenih zrn, takó, da mu te proklete rane še zdaj nagajajo, posebno še zategadelj, ker so se mu prisadile...« To je vsebina Kržetove povesti... Prašam vas, ali spada to dejanje v kakšen leposloven spis? In ali je tu sploh kaj dejanja? Vsa stvar nima na sebi niti trohice zanimivosti in da si je Krže ravno njó izbral za vsebino svojega spisa, priča samó o veliki nevednosti piščevi kar se tiče pomena in bistva povesti, novele in črtice. V pametnem leposlovnem proizvodu mora biti predvsem snov zanimiva, razpletati se mora iz značajev delujočih oseb, dokler ne pride katastrofa sama ob sebi in zató, ker je morala priti. Kje ima Krže v začetku svoje povesti kakšno ekspozicijo, kjé imá potém dušeslovno vtemeljen konflikt, kjé ima nazadnje katastrofo? Vsega tega nima in sicer zató ne, ker bi iz take snoví, kakoršno si je on izbral, tudi najboljši pisatelj ne mogel napraviti izvrstne črtice, da bi polovica ljubljanskih višje-gimnazijcev napravila bolj šo kakor je pričujoča, to je gotovo... Naj pa nikar Krže ne misli, da zahtevam preveč od njega... Prav tak razvoj, kakor sem malo prej dejal, da mora biti v vsaki noveli, zasledi se lahko tudi v najmanjši črtici. Saj ni treba, da bi bilo dejanje samo zunanje, stopnjuje se lahko v duši glavne osebe pod vplivom drugih značajev, s katerimi pride junak v dot/ko. Take psihologične črtice ali novele pa morajo biti pisane še bolj zanimivo in duhovito, da ne dolgočasijo. Za vzgled postavim najlažje Goethejev roman »Werthers Leiden«... Ali kam sem zašel!... Goethe bi se v grobu obrnil, ko bi vedel, da govorim o njegovem Wertherju v svoji oceni Kržetovih »Lovcev«. Snov tedaj je slaba in ne spada v črtico, ki je tudi del pesništva. Kakšni so značaji? Temu vprašanju pri najboljši volji ne vém odgovoriti, zakaj značaje v tem spisu ní. Jaz sem prepričan, da bi mi nihče izmed [Zadružanov] ne vedel razložiti, kakšen človek je bil prav za prav tisti Janez ali Pegin... To sta dva lesena možica, ki jih ima Krže na niti in se morata vèsti in gibati, kakor izvoli njegova milost; kar je drugih oseb, to so ravno tako lesene figure, samo s tem razločkom, da se Kržetu niti vredno ne zdi, da bi jih bezal in premikal, to se pravi, te osebe ne delujejo, in služijo le za štafažo... A pisec ni pomislil, da se smejo privèsti v vsakem spisu na oder le tiste osebe, ki so neobhodno potrebne; če pa se jih že privede brez vsake potrebe, naj pripovedovalec vsaj gleda, da jih opiše takó dobro in zanimivo, da čitatelj njihove brezpomembnosti niti zapazi ne... Tukaj moram pripomniti, da kadar govorim o opisovanju, ne mislim tistega govoričenja, ki je v navadi posebno pri nemških romanopisci, in kjer pisec pripoveduje, da je imel junak tak in tak obraz, v obrazu tak in tak nos, na nosu toliko in toliko bradavico, dalje, kakó se oblači, kakó hodi, kako je, kakó se pači, kadar kiha in kašlja itd. — ne! Novelist ne sme biti blebetáv tolmač, temveč skrbeti mora, da vidi bralec žive in delujoče osebe in ne pisatelja, ki je za njimi skrit in dirigira... Pa tega Krže ne razume; kakor je res, kar je zadnjič Zevnik rekel, da se on, namreč

Krže v svojih spisih ne sili na površje, takó je tudi res in še mnogo bolj, da stojé njegove osebe ravno v tisti megleni daljavi, kakor on sám; tu ne vidiš ne pisateljevih mislij, ne kakšnih drugih mislij, nobenega dejanja, nobenih značajev in sploh nič, kar bi te moglo količkaj zanimati.

Kakšna je kompozicija?... Vredna snovi in značajev. Prvo poglavje je nepotrebno, ker ni z drugim v nobeni zvezi... Če pa misli Krže, da je prvo poglavje bolj imenitno, tedaj je pa drugo nepotrebno... Recimo, da se zdi Kržetu glavna stvar tisti pretèp v gozdu, — kaj imá s tem opraviti tatinski lov v prvem poglavju; kaj imá s tem opraviti zaljubljeni dialog, kaj materino in očetovo opominjanje? Jaz ne vém in zdi se mi, da je vse to napisal Krže le zategadelj, da bi jezil kritika in dolgočasil poslušalce. Zakaj noben prizor v obeh poglavjih nima niti najmanjšega pomena, — in to lahko še povém, kar sem pozabil povedati takoj od začetka, ko sem govoril o vsebini... Dejanje, ki nam ga pisatelj kaže, mora vplivati na usodo junakovo, naj bo že v slabem ali dobrem pomenu; in zategadelj ravno je dejanje za nas zanimivo, ker se nam je glavna oseba tako priljubila, da se z njó veselimo in žalostimo... Kakó pa se moremo veseliti ali žalostiti z junakom, če po vseh burnih skušnjah živí tako, kakor bi živel, če bi se mu nikoli nič zgodilo ne bilo? On mora propasti ali zmagati... In prašam vas, dragi moji, kdo se ogreva za Kržetovega Janeza, ali za kakšno drugo osebo v »Lovcih«; to bi bilo čisto nemogoče, iz česar se zopet jasno razvidi, da v »Lovcih« ni niti dejanja, niti značajev, da torej »Lovci« niso nikakoršen leposloven spis...

Pogledati je še vredno, kako Krže pripoveduje.

V vsej dolgočasni stvari ni niti trohice poezije. Tisto Kržetovo opisávanje noči v začetku črtice je čisto navadno in poleg tega nerodno, a vsaj smešno ní, kakor je smešen tisti ljubavni prizor, ki je pač jedina stvar v vsem spisu, da sem jo z zanimanjem bral. Fant trka na okno, ljubica mu odprè, a zaljubljeni Janez jo po prvih besedah že spet popíha; meni se zdi, da stoji kmečk fant delj časa pri oknu svoje drage, in četudi bi ga čakal v gozdu kdo drugi, kakor kakšen dolgočasen Pegín... Pa to omenim samo mimogredé, dasiravno je odličen dokáz Kržetove nerodnosti, ki se kaže očitno in vsi svoji nagoti v raskavem jeziku in brezprimerno trivijalnem in suhoparnem pripovedovanju. Sami goli stavki; kjer pa pisec poskusi kakšnega daljšega, mu spodleti; več ponavljanja: Janez pa Janez, Pegín pa Pegín itd. Besedi, kakor: reče, pravi, govori, odvrne... kar margolí po spisu... In če že omenim, da se najde v črtici precej slovniških napak a skoro nič ločil, tedáj nimam k svoji sodbi o »Lovcih« ničesar več pripomniti.

K sklepu samo opominjam Kržeta, naj ga nikoli več ne zapelje skušnjava, da bi vse zapísal, kar je slišal praviti v svojem domačem kraju; zanj je morda kaj tacega zanimívo, a pomisliti mora, da v Zadruzi ne predava sebi, temveč nam drugim... Če čuje kakšen interesanten dogodek, naj vzame iz njega tisto, kar je res lepo, naj obdela po svoje, naj si drugo, kar je še potrebno sam izmisli, četudi morda na podlagi samó jedinega zanimivega značaja, — in potem je mogoče, da spiše kdaj kaj dobrega, četudi je ta mogočnost vzpričo njegovega današnjega spisa zeló majhna. —

Ljubljana 8. II. 1896.

Ivan Cankar.

Ko je Cankar sestavljal odgovor Dermotu, je bilo prvih pet pesmi »Helene« že izšlo v LZ, čeprav tega nikjer ne omenja, pač pa iz iste številke LZ navaja Aškerčevo sodbo o sentimentalnosti (Listnica uredništva, str. 128). Za današnjo primerjavo teh pesmi je treba vedeti, da je pesnik v Zvonu vstavil pod štev. 6 novo pesem (str. 154: »Kot začarane stoje«) in da so se številke od 6—8 premaknile na 7—9; v Erotiki 1899 je št. 7 (LZ št. 8 »Oh, Amor, kaj sem ti storil«) opustil.

Cankarjevo stališče v tej polemiki je tako svoje in samozavestno, da se ne igra s samo z dialektiko, ampak skuša vplivati tudi s teoretičnim znanjem. Od kod pozna čustvenega in humornega Laurencea Sterneja (1713—68), od kod Kleinpaula z njegovo sicer precej znano, a obsežno Poetiko v treh knjigah? Morda po Levcu? Pač so se »Zadružani« iz šolskega znanja večkrat sklicevali na Herderja in Schillerja. Zazdi se nam celo, kakor da je neposredno ali posredno poznal Kantova »Razmišljanja o čustvu lepega in vzvišenega«, ali vsaj Schillerjevo razpravo »O naivnem in sentimentalnem pesništvu«. Ali je bilo vse samo prešerna igra z imeni v obraz svojim tovarišem ali res znanje? Da se je z literarno teorijo in slovstvom res mnogo ukvarjal, priča tudi pismo, ki ga je naslednje leto pisal bratu Karlu: »Glede Murna: Svetuj mu, naj si kupi moderne pesnike (n. pr. Richard Dehmel in Detlev v. Liliencron); profitiral bo več kakor iz desetih Gottschallov s Kleinpaulom vred« (DS 1920, 23). Tudi tu je bil Cankar daleč pred svojimi tovariši. Značilno je mesto proti Aškerčevi miselni, t. j. tendenčni poeziji, še bolj pa zavrnitev sentimentalnosti, mimo katere skuša postaviti svoj svet, neromantičen, resničen, tudi povsem drugačen, kakor je Heinejev. Svojo sodbo o Stritarju in Aškercu je čez štiri leta povedal javno v nepodpisanem članku »Die slovenische Literatur seit Prešeren« v dunajskem »Süden« (Zbr. sp. III., str. 288—90, 294), še odločneje pa Aškercu v posebnem pismu (CZ, str. 99). — V kritiki Kržetovih »Lovcev« vidimo, da je Cankar dobro poznal povprečne zahteve tedanjih poetik in da celo po svoje poudarja znano mesto v Levstikovem »Popotovanju« o nepotrebnosti podrobnega popisovanja po zgledu Nemcev in Francozov; tudi on poudarja važnost karakteristike in kompozicije. Toda ob nemodernih, naravnost zastarelih estetičnih zahtevah je duh njegovega pisanja nov, brezobziren v čutu za umetnost. S posebnim poudarkom omenja važnost notranjega razvoja v pripovedi, psihološko gradnjo drobne črtice in novele, s katero se je kmalu uveljavil v »Vinjetah«. Cankar je imel umetnost že popolnoma v rokah in je čutil, kje je vsaj slutnja umetnosti in kje samo neplodna volja. Svoje sodbe je postavljal s popolno vero vase, kljubovalno in zmagoslavno.

Odgovor Dermoti je najbrž zaprl sapo prizadetemu kritiku in »Zadružanom«, toda ocena »Lovcev« je zbudila živahna prerekanja. Nekateri so se zavzeli za pisatelja in menili, da je bila ocenjevalčeva sodba preostra. Krže sam je menil, da je sodba proti njemu zato tako stroga, ker je začetnik; Cankar ga je zavrnil in Kette je predlagal, naj se Kržetu dovoli protikritika. Štefe je grajal tudi motto v kritiki, toda Cankar je ugovarjal, »trdeč, da kar sme reči Platen Heineju, to sme reči tudi Cankar Kržetu« (Tajniška knjiga).

Zadnjič je bil Cankar navzoč pri seji 22. II. 1896, ko je ocenjeval Kettejeve in Murnove pesmi ter spis tovariša Jaka »O narodnih pesmih«. O Kettejevih pesmih se je tako izrazil: »Kritika o teh pesmih se ne da pisati, ker so brez napake in bistveno dobre.« Murnove pesmi je pismeno ocenil, toda ocena se ni ohranila, o Jakovem spisu pa je sodil, da je napravljen po Levčevem predavanju in po šolskem berilu.

Pri tej seji so razglasili Cankarju tudi ukor, ker je kljub predsednikovi prepovedi še nadaljeval v »Dopisni knjigi« razvneto debato o predmetu, ki ga je Iz. Cankar podrobno opisal v DS 1920, str. 16. Ostrino je bil vsej zadevi zopet dal redoljubni in pikri Dermota, dolžec nekatere člane društvene malomarnosti zaradi — krokanja. Cankarju ugovor zoper ukor ni nič pomagal; ker se naslednjih sej ni udeležil, je bil 7. III. 1896 zaradi nerednosti izključen (s 7 proti 5 glasovom; 2 nista glasovala). Natančnejši zapisnik o izključitveni debati je predsednik Lovrenčič, kakor pravi knjiga, tajniku zabranil. Čez štirinajst dni so vendar še brali njegovo oceno o spisu Dominika Puca. Ko je dober mesec kasneje (25. apr.) Murn bral protikritiko o svojih pesmih, je sklenil predsednik debato s pripombo, »da se je prikazal duh Cankarjev v obleki Murnovi«. S Cankarjem je izostal iz »Zadruge« tudi Kette. Za odhodnico ob koncu leta so »Zadružani« z 8 proti 3 glasovom sklenili, da oba povabijo k sodelovanju. Zadevo so vnovič obravnavali 4. julija, ko je Dermota vprašal odbor, če sta Cankar in Kette svoja predavanja predložila; odgovorili so mu, da ne, pač pa sta obljubila sodelovanje kot prosta gosta in zato nista primorana predložiti svoje spise. Z ozirom na odlično družbo tujih gostov, ki bo pri valeti navzoča, bosta gotovo gledala, da ne bosta kaj spotekljivega predavala, saj bi si s tem le na svojem ugledu škodovala (Tajniška knjiga). Tako utihne ime Ivana Cankarja v »Zadrugi«. Zadnji ga imenuje Dermota v svojem poslovnem govoru v isti seji 4. julija, ko priporoča delo in skrb za društvo. Njegova misel, da so si v »Zadrugi« kolikor toliko pridobili Cankar, Kette in Župančič, je kajpak za vse tri, posebno za Cankarja, prenegla. Ivan Cankar je z vsem svojim značajem, še bolj pa s pesniškim delom stal zunaj kroga svojih tovarišev in se je po vsem ločil od njih.

Vse to se je godilo, ko Cankar ni bil več dijak, saj je v šol. l. 1895/96, ko ni opravil mature, ostal zunaj šole; ti zgodovinski drobeci dokazujejo, da je bival večinoma v Ljubljani, sicer bi ne bili razni društveni ukrepi proti njemu upravičeni. Takrat sta uživala s Kettejem, ki je bil tudi moral ostati izven šole, dvojno siromaštvo in prvo svobodo bohemskega življenja, kakor je to kasneje opisal v črtici »Konec literarne krčme« (DS 1911, str. 430); podrobno o tem poroča tudi Fr. Govekar (LZ 1934, str. 97 do 100) in odstira pisano podobo Cankarjeve »Helenine« dobe.

Slovenka

II. Pod uredništvom Ivanke Anžič Klemenčičeve¹

Po poroki (aprila 1899)² je prva urednica Slovenke Marica Nadlišek Bartolova pod pritiskom rodbinskih vezi pričela resno misliti na to, da se Slovenki odpove, kar je z zaključkom tretjega letnika tudi storila. Ko se v svoji poslednji številki poslavlja od sodelavcev in čitateljev, podaja hkrati tudi nekakšno bilanco triletnega dela pri Slovenki ter opravičilo za različne nedostatke. Na očitek, »da list prinaša premalo stvari, tičočih se ženske in ženskega vprašanja«, odgovarja: »Ali morda nisem čutila tega sama najbolj? Toda kje in odkod jemati takih spisov, ako naše ženstvo še ne more seči tako globoko v te razprave? Čujem, da obrne moja naslednica vso pozornost prav tem spisom in tako je prav.«

Tudi naslednica Ivanka Anžič se je v tem času že oglašala z leposlovnimi črticami; feministični članki, s katerimi se je javljala v Slovenki in Edinosti, pa pričajo, da v nasprotju s prejšnjo urednico njeno delo veliko bolj teži v socialno publicistiko ko pa v breztendenčno poezijo.

Podlaga za različno usmerjenost ne izvira zgolj iz različnih pozicij obeh urednic, marveč zlasti tudi iz različnega okolja, v kakršnem sta se razvijali. Medtem ko je Marica rastla v dokaj ugodnih meščanskih razmerah — njen oče je bil geometer — in ji je učiteljska služba pomenjala le bolj ali manj nadležno prehodno stanje, dokler se varno ne reši v zakonski pristan, je Anžičeva že v zgodnji mladosti skusila pomanjkanje, pred katerim jo je vse življenje do zaslužene upokojitve ščitilo le delo lastnih rok.

Ker njenemu očetu kot ljubljanskemu predmestnemu gostilničarju ni dobro šlo, je gostilno opustil in postal cestni nadzornik. Ob njegovi smrti ji je, trinajstletni, grozila težka gmotna stiska. V tovarno ni hotela. Mesta trgovske uslužbenke se je rešila s pobegom. Ker je dovršila meščansko šolo in je veliko brala, med drugim tudi nemško feministično čtivo, ji zlasti nemščina ni delala težav. To jo je usposobilo, da jo je sprejel advokat dr. Papež k sebi v pisarno; tu je ostala do svojega štiriindvajsetega leta, ko so jo zvalili v Trst za urednico.

¹ O Ivanki Anžič Klemenčičevi in o Slovenki pod njenim uredništvom prim. poleg SBL še: Slovenska žena. Zbrala in uredila Minka Govekarjeva, 1926, 204—8, 216—7; Pavla Hočvarjeva, Ivanka Klemenčičeva, ZS 1931, 65—9; Boršnik Marja, Cankarjeva pisma urednici »Slovenke«, SJ 1938, 130—44; Marja Boršnik Škerlak, Aškerc, 1939, 242 s., 246, 256 s., 269 s., 280 s., 297 s., 301. — Za ustne biografske podatke kakor tudi za obsežno uredniško korespondenco, ki sem jo prejela v uporabo, sem dolžna ge. Klemenčičevi toplo zahvalo.

² E 10., 11. apr. 1899.

Ivanka Anžičeva in Zofka Kvedrova sta bili med prvimi, če ne sploh prvi Slovenki, ki sta si v pisarni sami služili kruh. To ju je poleg skupnih literarnih zanimanj prijateljsko družilo in, ko se je Zofka, skušajoč se sprostiti ozkih razmer, na koncu stoletja preselila v Trst, je kmalu posredovala, da se je njena družba — zlasti urednik Rudečega prapora Etbin Kristan in dr. Gregorinov stenograf, stalni sodelavec Edinosti Fran Klemenčič — pričela zanimati tudi za njeno tovarišico. Končno je Klemenčič sprožil idejo, naj ta postane Maričina naslednica.

Ko je prispela Anžičeva v Trst, Zofke tam ni več našla — odpotovala je bila medtem v Švico — našla pa je tem več zaslombe v Kristanu in Klemenčiču. Poslednji jo je kot velik srbofil krepil v navdušenju za naše južne brate ter jo podpiral zlasti jezikovno in pri upravnih poslih. Ti so se povečali, ker je Slovenka s četrtrim letnikom prenehala biti štirinajstdnevna priloga Edinosti in je, čeprav še zmerom v rokah istega založništva, postala samostojen mesečnik. Kristan pa naj bi bil nekakšen tih Slovenkin sourednik; tako si je vsaj sam kot izkušen starejši literat vso stvar predstavljal in se v tem smislu tudi izjavljal,³ ker ni dovolj upošteval uredniščne svetovnonazorske usmerjenosti in javnega mnenja meščanskih krogov.

Slovenski Narod in Slovan, na katera je bil njen oče naročen, sta Ivanko sicer že od osmega leta vzgajala v naprednem duhu, protiklerikalno miselnost ji je še povečalo različno drugo, zlasti zgodovinsko čtivo, vse to pa ni omajalo njene strogo konfesionalne vernosti, ki je našla netiva v Lichtenthurnovi vzgoji. Njen brat kot krščanski socialist tudi ni ostal brez vpliva nanjo. Zlasti močno je učinkoval nanjo govor J. E. Kreka na nekem zborovanju, kamor jo je brat povedel. Njena tedanja navdušenost za krščanski socializem in za njegovo glasilo Slovenski list se zlasti kaže v člankih, ki jih je od 9. avgusta 1899 priobčevala v Edinosti. Že koj v prvem nastopa kot izrazita nasprotnica idej socialne demokracije, češ da niso drugega kot utopija, ker njih zastopniki premalo računajo z obstoječimi političnimi razmerami. »Ustvariti so hoteli popolno drugačne, temeljno nove zakone za človeško družbo. O tem pa niso pomislili, da ta družba nikdar ne bo hotela podreti stavbe načel in ustave, katero je ... zidala in utrjevala skozi tisočletja. Niso premislili, da je temelj te stavbe svet in sploh tudi nerazrušljiv, da sestoji iz večnega človeške duše ... Zato nikakor ne morem simpatizirati s socialnimi demokrati; pač pa sem se pridružila krščanskim socialistom.« V nečem pa naj bi Slovenska krščanska socialna zveza vsekakor posnemala socialne demokrate. Tudi ta naj sprejme v svoj program žensko enakopravnost. Slovenski list da je kot krščanskosocialno glasilo že ponovno pokazal, da ni nasproten razvoju ženske emancipacije, za svoje načelo pa da tega vendarle še ni priznal. »Sploh se žensko vprašanje — ki je pa v najtesnejši zvezi ravno s socialnim vprašanjem — več ko preveč ignorira, ali se mu izogibljejo v 'Slov. kršč. soc. zvezi'. ... Kakor najiskrenejša privržnica krščanske socialne ideje in najtoplejša zavzeta za prospeh in napredek 'Slovenske socialne zveze' bi priporočala vodstvu zadnje, naj ukrene potrebno, da

³ Dolinarjeva Anžičevi 1. dec. 1899.

se bo predavalo o ženskem vprašanju in sicer v smeri ženske jednako-pravnosti.⁴

Slovenski list je ta svojevrstni dopis sicer ignoriral, vsekakor pa ne bo brez zveze, da kmalu nato — točno mesec dni po tem dopisu (9. sept. 1899) — z uvodnim člankom poziva slovenske žene in dekleta k javnemu socialnemu delu za izboljšanje človeške družbe ter k organizaciji v duhu dunajske Krščanske ženske zveze. Značilno pa je, da v nadaljnjih dopisih, kjer govori o razvoju tega društva, v njegovem delovnem programu nikjer ne naglašja ženske enakopravnosti; zato nič čudnega, da med moškimi in ženskimi imeni v zvezi z delom pri tem društvu ni najti imena njegove idejne predhodnice. Anžičeva je bila za to društvo preradikalna, zato ni iskala stikov z njim.

Pa tudi Slovenski list si je vse drugo prej ko prizadeval, da bi jo pridobil. Dne 6. jan. 1900 je takole naznanil novo uredništvo Slovenke: »Nekateri pa pravijo, da je za to Ivanka skrit Etbin Kristan. Konsorcij 'Edinosti' je dolžen, da pojasni to razmerje.«

Še preden je mogla iziti prva številka nove Slovenke, že je neizkušeni urednici pretila nevarnost, da se zaduši njen idealizem v ognju svetovnonazorskih nasprotij in političnih intrig. Na eni strani vezanost na naklonjenost narodnih dam in na rodoljubarsko tradicijo mlačno liberalnega založništva, na drugi nevarnost pred strupenimi napadi s strani tistih krogov, ki so ji bili svetovnonazorsko najbližji, a po taktiki najdlje, na tretji tesna osebna povezanost z zastopniki najradikalnejše umetnostne in politične smeri, ki jo je po svetovnem nazoru sicer odbijala, a ji je bila po slogu in po odnosu do ženskega vprašanja najbližja — vsa ta nasprotstva so trla njeno ravno linijo, jo silila k previdnosti in h korekturi marsikakšne posrečene zasnove.

Socialnodemokratski borec Etbin Kristan, ki ji je ž njim zagrozil katoliški tabor, ni bil edini in najbrž tudi ne najnevarnejši element, ki bi bil utegnil porušiti Slovenkino meščansko idilo. Njegovo dotedanje literarno delo v tem listu kaže dokajšno brezbarvnost. Huje bi bili znali vznemirjati občinstvo nekateri sodelavci nekdanje Nove Nade, ki so se v tem času zbirali krog karlovškega Svjetla. Njihova revolucionarnost — deloma bolj moda ko nujnost — sicer ne umetnostno ne politično ni bila enotna ne izčiščena, zato pa v taktiki tem srboritejša.

Sprva je vse kazalo, da se bo urednica naslonila na to strujo, zlasti, ker ji je pripadala tudi Kvedrova. Eden najglasnejših tedanjih hrvatskih literarnih prevratnežev, Zofkin fant Vladimir Jelovšek je v svojih pismih že koj od početka skušal pokroviteljsko učinkovati na bodočo urednico. Dajal ji je sicer trezne in pametne nasvete, jo svaril pred gmotno odvisnostjo in skrajno radikalnostjo, hkrati pa navajal k odločnemu, samostojnemu, brezkompromisnemu postopanju. Na njegovo pobudo se je Anžičeva odločila, da povabi k sotrudništvu tudi druge Hrvate in da spremeni svoj list v nekakšno jugoslovansko feministično revijo. Jelovšek je ni bil voljan podpirati le z nasveti, marveč tudi s sodobnimi feminističnimi knjigami, zlasti pa je bil pripravljen, da ji nudi sotrudiško pomoč.

⁴ Ivanka, Socijalizem in žensko vprašanje, Edinost 1899, št. 181.

Dne 30. dec. 1899 ji pošilja za prvo številko članek s prošnjo, naj ga uvrsti koj za pesmijo, vendar je v dvomih, če si ga bo upala objaviti. Dalje ji pošilja poročilo o neki češki knjigi, z željo, naj da vsaj začetek natisniti že v prvi številki kot samostojen članek. Prilaga tudi članek prijatelja Milana Marjanovića in nekaj za »listek«. Poplavlja jo še s kopico ponudb in zaključuje: »Nemojte se bojati neprilika — neka babe gundraju, što ih volja, pa i popovi — idite samo lijepo čvrsto svojim putem dalje! Mi ćemo Vas drage volje pomagati. Ta Vi znadete, kako mi je sreću prirasla Vaša stvar!«

Končno je z dokajšnjo zamudo prva številka Slovenke izšla, prišla pa ni ne zdaj ne kasneje nobenega prispevka ne od Jelovška ne od Marjanovića, pa tudi ne od Henrika Krizmana ali Mihovila Nikolića, ki sta ji bila prav tako radovoljno ponudila zaželenene prispevke.⁵

Jelovšek se 16. jan. seve razburja, da se urednica boji objaviti njegovo delo v prvotni obliki. Dva dni nato (18. jan. 1900⁶) pa ji piše tudi Marjanović: »Danas sam primio glas od Jelovškega, da 'Slovenka' neće biti slobodno glasilo, nego vezano obzirima na više strana, a osobito na klerikalizam i njegovu kliku, pa za to, što se bojite dapače i Vi i konzorcij jednoga diformiranoga — imena, molim, da pod nipošto ne uvrstite moj poslani članak u Vaš list, jer neću da stvar zbog kojih obzira ne izadje podpunom, a niti da izadje uz ovoliko obzira i klauzula. Ako je sve to istina... neću sudjelovati pri listu i molim moj članak bezodvlačno natrag.«

Tragična ironija, da je ta prva številka tudi brez Kristana in brez Hrvatov naletela na besen odpor prav iz tistega tabora, čigar območju je Jelovšek prisodil Slovenko. Ogorčenje je povzročil zlasti Daničin (Elvire Dolinarjeve) članek Svobodna ljubezen in zakon.

Po Daničinem klic po odpravi zakona in proslavljanje svobodne ljubezni »ni toliko znak propadajoče morale kakor znak pripravljajoče se revolucije v javnem življenju — preobrata in prenovljenja naše zastarele morale«. Avtorica odklanja svobodno seksualno izživeljanje, ki bi pomenilo »ogromen korak v civilizaciji nazaj« in bi imelo za posledico »skrajno poživinjenje človeštva«. Odklanja pa tudi trdo okorelost zakona, ki jo občuti človeštvo kot spono. V primeru, da pride med zakoncema do nespravljivega razkola, zahteva svobodno ločitev, ker se ji zdi »taka zveza človeškega dostojanstva nevredna ter ga poniža na nivo prostitucije«. Pa tudi ženska, ki se poroči samo iz gmotnih razlogov, se prostituira. V nadaljnjem dokazuje, »kako vzgojevalno upliva svobodna ločitev na zakone« in kako postaja v državi, kjer so ločitve zakonito dovoljene, »zakonska zveza blažja, plemenitejša, idealnejša«. K ublažitvi zakona bo v veliki meri prispevala popolna ženska osvoboja, ki gmotno samostojne žene ne bo več tirala v zakon pod tako poniževalnimi pogoji. Idealno urejena družba prihodnjih rodov bo temeljila »v prostovoljnem a s v o b o d n e m zakonu; ljubezen se ne bode več dala kovati v verige«.

⁵ Na podlagi tedanje korespondence omenjenih hrvatskih literatov z urednico.

⁶ Letnica 1899 na datumu je po vsebinj in po pečatih sodeč na vsak način pomota.

Daničin članek sicer odločno odklanja vsakršne izrastke živčno razdražljivega, senzacij željnega, bolesto prenasíčenega hiperindividualizma, naglašajoč nujnost harmonično razvitega, zdravega in krepkega rodu, kljub temu pa je v svojih izjavah in zahtevah za naše tedanje razmere tako nov in radikalen, da je moral vzbuditi v katoliških krogih ogorčen protest.

Ne da bi avtorico imenoma navajal, ji posveča Slovenec 24. februarja pod naslovom Naš Bebel cel podlistek, naglašajoč, da nazoni, ki se zavzemajo za prosto ljubezen, izpodkopujejo katolicizem in moralo ter pripravljajo teren za socialno demokracijo. »Tudi v ženskem vprašanji nastopile so torej pri nas uže javno protiverske težnje in ne zapisujemo fraze, ako zapišemo tu sem znani opomin: Caveant consules!«

Istega dne se je lotil Slovenke tudi Slovenski list, napadajoč Danico med drugim takole: »Ne, to sramočenje ženske in zakona ni spisala slovenska kristjana, to je podtaknil mokraški Kristjan, ki se je le poslužil firme bivše institutke usmiljenih sester, da je tembolj neusmiljeno prostituiral žensko čast. Slovenka, ki trpi v hiši „Slovenko“, mora že biti nele moderno naduta, ampak na duši in telesu garjeva, ali pa gotovo postane.«

Ker so pričeli Slovenko napadati celo z lece in je dr. Gregorin urednico posvaril, da utegne imeti to še težke posledice, nemara celo izobčenje iz cerkve⁷, je bila ta prisiljena k umiku. Naslednjo številko zaključuje z Razgovori, kjer se skuša na dokaj neroden način zagovarjati. Namesto da bi poudarila, da Daničin nekoliko socialistično pobarvani liberalizem nima zveze s Kristanovim marksizmom, ker sanjari le o nekem idealnem cilju, ne pozna pa sredstev in ovir — se zateka k pojasnjevanju, da osebno poznanstvo še ni pogoj za enako politično prepričanje. Glede Daničinih nazorov pa meni: »Saj s tem, da se priobči ta ali ona razprava, še vendar ni rečeno, da je ista neovržna resnica, ki se komurkoli vsiljuje.« Da dokaže tolerantnost lista, poziva k debati, priobčujoč kot začetek Ilešičevo medlo obsodbo Daničinega članka z avtorjevo zaključno zahtevo: »ne pošiljajte mi „Socialistinja“, ampak „Slovenko“.«

Čeprav ta kompromis Slovenskega lista ni zadovoljil⁸, se je gonja vendarle do neke mere umirila, dasi ne povsem poglela.

Nekaj opore je našla Slovenka edinole v Edinosti, kjer se je zavzemal zanjo uredničin bodoči soprog Klemenčič.⁹ Celo Slovenski Narod se je isti dan, ko sta sprožila napad njegova katoliška nasprotnika (24. februarja), srečal z njima v podlistkarjevi opazki o »naših anarhistkah«, pri čemer je vzel v misel poleg Danice tudi Ivanko.

Ivanko je zadela podlistkarjeva ironična ost zaradi njenega odklonilnega stališča do primitivne Valenčičeve knjige Vzgoja in omika, ob kateri je našla priliko, da je zavrgla vsakršen bonton kot ceremonialno krinko neumnosti, hinavstva in nazadnjaštva.

Ivankin odpor zoper vsakršen formalizem korenini v miselnosti Cankarjeve generacije, zato nič čudnega ni, da je naletel s Cankarjeve strani

⁷ Klemenčičeva 26. in 30. apr. 1937 ustno.

⁸ SL 24. marca 1900.

⁹ E 14. febr. 1900 i. dr.

na odobravanje¹⁰, s strani nasprotnikov Cankarjevega »anarhizma« pa na ogorčenje. Med zadnje je spadala zlasti prejšnja urednica, ki se je čutila pri tem tudi osebno prizadeto. Kajti prav ona se je prejšnje leto v Slovenki za omenjeno knjigo brez pridržka navduševala in jo toplo priporočala.¹¹ Zato je 5. marca 1900 objavila v Narodu podlistek, kjer deloma utemeljeno zavrača stališče Slovenke.

Ta Narodova epizodična polemika s Slovenko, ki ni bila zadnja¹², je zgolj rahel vnanji izbruh nasprotij, ki koreninijo globlje. Marica je z Narodom vred začutila, da za njeno miselnost pri novi Slovenki ni več prostora. Nič več se ni oglasila ne v Slovenki ne v zvezi z njo, tudi prebirala je ni več.¹³

Novi Slovenkin program na prvem mestu naglašja pomembnost socialnega vprašanja, v katero vključuje tudi žensko vprašanje; poleg duhovne izobrazbe poudarja važnost ženine eksistenčne borbe in izjavlja, da hoče biti glasilo vseh ženskih slojev, začeniši pri najnižji delavki. V prvi vrsti bo torej Slovenka strokovno glasilo, čeprav bo upoštevala tudi leposlovje in umetnost sploh. Izrečno pa poudarja, da »ni namenjena mladini, marveč zrelemu in razsodnemu občinstvu«.¹⁴

Takšen program je mogla v tistem času uresničiti komaj peščica najnaprednejših slovenskih izobraženek, medtem ko so druge obstale pri Marici, obžalujoč spremembo v uredništvu. Neka Helena Baudek vrača Slovenko zaradi Daničinega članka, poudarjajoč, da se naroči, kadar bo v glasilu toliko verskega duha kot je zdaj socialnodemokratskega.¹⁵ Takih, ki so časopis vračale ali izražale vsaj željo po konservativnejšem urejanju, je bilo precej, med drugimi celo »moderni« dokaj naklonjeni Vidice^{15a} in mlada pesnica Ljudmila Poljančeva, ki 9. sept. 1900 urednici naravnost izjavlja, da se njuni nazori v marsičem glede urejanja povsem razlikujejo.

Niž čudnega, če prizadeta Danica že 15. marca vzklika nasproti prejšnji urednici, ki jo še zmerom visoko ceni: »Ali pa nismo Slovenci morda le pravi otroci? Članek, ki bi ga drugje niti več ne pogledali, ker ne prinaša absolutno nič novega, pa povzroča tak vik in krik... Narod brez slobodnega ženstva ne more šteti med civilizirane rode.«

Zato pa je našla Slovenka tem več opore — vsaj moralne — pri moški mladini, zlasti pri tisti, ki je prisegala na Cankarja.

¹⁰ Prim. SJ 1938, 130, 132.

¹¹ Ska 1899, 403 s., 424.

¹² Prim. Grigorovičovo Sobotno pismo v SN 21. jul. 1900 in temu sledeče nedatirano Govékarjevo »opravičilo« Anžičevi.

¹³ Bartolova v nedat. pismu podpisani dec. 1939.

¹⁴ Pro domo, Ska 1900, 24.

¹⁵ Anžičevi 10. marca 1900.

^{15a} Značilna je Vidičeva izjava Maričini prijateljici Mankočevi 26. febr. 1901: »Slovenka' je res zašla na čudna pota. Zdi se mi, da je par desetletij prej zgodaj krenila na to pot. Jaz namreč mislim, da pri nas še nimamo takega ženstva razen par emancipirank, ki bi čutilo potrebo po takem listu. 'Slovenka' naj bi bila ostala še nekaj časa na svojem prvotnem stališču, zlasti ker se je tudi Zvon oddaljil s pripovednega polja, tako da so našim dekletom na razpolaganje le še — 'pobožne novelice', 'Doma in Sveta'.«

Da si je pridobila naklonjenost in sodelništvo zastopnikov naše »moderne«, izvira predvsem iz okoliščine, ker se je mladina pod Cankarjevim vodstvom zarotila zoper Aškercov Zvon.

Razgibana in bojaželjna urednica se je čutila s Cankarjevo generacijo preveč sorodno, da bi ji v tej borbi ne prepustila prostih rok, zlasti še, ker v Aškercu ni zaslutila zgolj idejnega nasprotnika »moderne«, marveč tudi protivnika ženske enakopravnosti. Vprašanje pa je, če bi se bil Aškerc v tem pogledu kdaj koli tako daleč zakrknil, ko bi se ne bil čutil tako globoko zadetega z Župančičevimi in Klemenčičevimi epigrami ter s Cankarjevim Literarnim pismom v prvem letniku Slovenke. Njegov brutalni izbruh proti urednici v pismu Gavriloviću (17. jul. 1901) dokazuje, da njegova subjektivnost ni poznala mej, če je bil prizadet njegov ugled.¹⁶

Medtem ko je bila Maričina Slovenka zlasti sprva zgolj nekakšna filialka Zvona in je radovoljno prevzemala blago, ki za Zvon ni bilo več porabno, se je Ivankina Slovenka v tej zvezi nehote^{16a} razvijala v konkurenčno revijo, ki je pretila, da Aškercu odjé najboljše sodelavce.

Preden je prejel prvo Ivankino številko v roke, se Golarju še zdi, da se Slovenka doslej še ni mogla meriti z Zvonom (Anžičevi 24. jan. 1900). Nekaj mesecev kasneje (22. aprila) pa Baebler urednico že navdušuje: »Čestitati Vam moram na velikanskem napredku 'Slovenke'. Vsaka številka mi bolj ugaja, in, da govorim popolnoma odkrito (pritrčila sta mi tudi Župančič¹⁷ in Cankar) v malem času bo 'Slovenka' dohitela 'Zvon', ki je v zadnjem času, kakor Vam je znano, v konfliktu z mlajšimi literarnimi močmi.« In že dober teden dni nato (30. aprila) vzklika Šorli: »Slovenka' je pa res prav fletna frajlica! Saj ima krog sebe že skoraj vse iste punce in fante, ki jih ima 'Zvon'!... Tudi Medved nosi svojo najboljšo robo k nam! Talent hoče prostosti, vsaj zavest prostosti hoče, če jo tudi ne uporablja...«

Zanimivo, da je ostal Medved sprva tudi Ivankini Slovenki zvest; prispeval ji je uvodno pesem in se ni dal ostrašiti od Slovenskega lista, ki je bil 24. februarja izrazil grožnjo, da se Medved, »ako ima še kaj spoštovanja do samega sebe, ne bode več dal tiskati v listu, kateri p o d i r a z a k o n, temelj krščanskega družinskega življenja«. Nasprotno, Medved je kot edini od starejših naših pesnikov povsem soglašal z izjavami mlajših: »Slovenka ima svoje mesto in nalogo v slovenskem knjištvu. Tega ne dvomi noben razsoden človek. Takisto naravno je, da piše v interesu in zmislu prostomiselnega, zavednega ženstva in ne v zmislu onih kreatur, ki hočejo z bobnom katoličanstva zopet rekrutirati ženske na stalo paganstva. Čujem, da vzbuja Slovenka vedno več simpatij.« (Anžičevi 19. aprila.)

¹⁶ Prim. SJ in monogr. o Aškercu, cit. v op. 1.

^{16a} Prim. uredničino izjavo: »Postavili smo se na stališče, da namen edinega slovenskega ženskega lista nikakor ne obstoji v tem, da z leposlovnim gradivom dela konkurenco 'Zvonu' in 'Domu in Svetu' ter pomore slovenskemu ženstvu, da čim prijetneje pretolče svoj prosti čas. Nalogo 'Slovenke' vidimo marveč v tem, da budi naše ženstvo na resno delo za obči blagor, ne le v narodnem, temveč tudi v gospodarskem oziru.« (Ska 1900, 42.)

¹⁷ Prim. Župančičevo pismo Anžičevi 16. maja 1900: »Slovenka' se lepo razvija — skoro bo delala 'Zvonu' konkurenco.«

Sredi leta pa je Medved utihnil in se v Slovenki ni več oglasil. Mogoče urednica res ni vedela, da je sodeloval pri njej s ponatisom iz Doma in sveta¹⁸, in je šele na podlagi opozorila Ljudmile Poljančeve z dne 19. aprila prišlo med njo in pesnikom do kakšnega konflikta. S tem je izgubila zadnjega pomembnega pesniškega pripadnika starejše generacije, tako da se je odslej opirala skoraj izključno na mlajše.

Od pesnikov Maričine Slovenke so se tu pa tam oglašali samo Gangl, Šorli, Baebler in Rudolf Mole (Tehomil), pa še ti le prvo leto; od pesnic prvi dve leti Trojanškova (Zorana), Schullerjeva (Kristina) in Jerajeva (Vida), medtem ko sta Strnad-Cizerljeva (Marica II.) in Poljančeva (Bogomila) že prvo leto utihnile. Molk Marice II. je v zvezi z njenim odhodom v Rusijo in z njeno tamošnjo službo, zaradi katere se je razvila polemika med Slovenko in Slovenskim Narodom¹⁹. Poljančevo pa je odbilo zapostavljanje njenih pesmi in odtujitev Slovenke od prejšnje miselnosti in prejšnjih sodelavcev.²⁰

V nečem je imela Poljančeva vsekakor prav: nova urednica je s strožjim izborom občutno dvignila nivo časopisa, bila pa je stalno v nevarnosti, da bo morala sama zalagati lačne predale.

Le prekmalu je morala ugotoviti, da ogorčenje nad Aškerčevim uredniškim tiranstvom prečesto ni upravičeno in da pesniki, ki so se, odbiti pri Zvonu, samozavestno zatekali k Slovenki, niso prinašali le suhega zlata. Murn (Aleksandrov) je žal utihnil že po prvi pesmi, iz Kettejeve zapuščine je objavil Sajović en sam sonet, Župančič se je drugo leto spet povrnil k Zvonu, ostali, kakor Cvetko Golar (Demeter), Vekoslav Spindler (V. S. Fedorov), Fran Valenčič, Žiga Laykauf (Mozirski) in nekateri drugi, manj pomembni (Milivoj Ivanov, Franjo Klemenčič-Sophos, Fran Žgur), pa pesniške strani lista niso mogli vzdržati na višini prve naše revije.

Zlasti se čuti usihanje ženskega pesniškega naraščaja, ki prihaja v tem našem edinem ženskem glasilu čedalje manj do veljave. Edina nova moč, ki se do neke meje razvija v zadnjih dveh letnikih, je Ljudmila Modic (Mila, Utva), medtem ko ostali dve novi imeni (Vanda²¹, Terevčeva Marica) le slabo nadomeščata pomembnejše pesnice, ki so polagoma umolknile.

Komična igra usode, da se antifeminist Aškerc v času, ko Slovenka Zvonu preti odtrgati najboljše moške moči, zateka k nekaterim pomembnim pesnicam in pisateljicam, zlasti k Poljančevi, Bartolovi in Kvedrovi, za katere v Slovenki ni več prostora.

Že Maričin molk je bil za Slovenkino prozo občutna škoda, razdor z Zofko na prelomu predzadnjega in zadnjega letnika²² pa je Slovenko pokopal.

Proti koncu Maričinega urejevanja Zofka s Slovenko nič več ni bila zadovoljna in je sklenila, da jo pusti.²³ Z nastopom nove urednice pa se

¹⁸ Prim. neznatni varianti O mraku: DS 1899, 399, Ska 1900, 89.

¹⁹ Hostnik Klemenčiču 14. okt., 23. nov., urednici 1. dec. (?) 1900; Ska 1900, 241, 1901, 16 s.; SN 30. nov. 1900; E 31. jan. 1901.

²⁰ Anžič Klemenčičevi 19. apr., 28. jun., 9. sept. 1900.

²¹ Marica Gregorič Stepančič — nova le v liriki.

²² Prim.: E 18. dec. 1901, 22. in 23. jan. 1902; SN 17. jan., 3. febr. 1902; IDKZ III, str. XXI s.

²³ Kvedrova Anžičevi 11. jul. 1899.

je v listu vsa razživila in je s svojim sočnim leposlovjem pa tudi s temperamentnimi socialno-feminističnimi članki in beležkami Slovenki občutno pripomogla do pestrosti in razmaha. Prvo leto je tu objavljala roman Študentke — razgiban odsev življenja, kakršno je imela priliko doživljati v kratki fazi univerzitetnega študija v Švici. Kljub mladostni naivnosti pa tudi površnosti, ki so jo deloma povzročile neurejene in težke razmere, v katerih je delo nastajalo, in kljub kompromisom, na katere je morala pisateljica pristati na željo uredništva, da časopis razbremenijo napadov,²⁴ je ta prvi in edini izvirni roman, ki ga je Slovenka prinesla v teku svojega obstoja, zanimivo delo, za katerim Zofkina ostala leposlovna proza zadnjih letnikov občutno zaostaja. Naslednji letnik je polnila z dramatskimi prvenci, ki jih je koj nato izdala v posebni knjigi Ljubezen. Ta delca dokazujejo, da se Zofkina izrazito epska narava ne dá utesnjevati v zakone dramske discipline in napetosti in da ji je dramska borba v obliki dialogov nekaj skoraj povsem tujega. Zaradi dokaj pereče vsebine, zlasti v najuspelejši, socialno močno občuteni poslednji enodejanki Ljubezen, pa ta delca kljub temu niso nepomembna in se vrzel v zadnjem letniku, ko je v Slovenki utihnila, tudi v leposlovju občutno pozna.

Od ostalih nekdanjih sodelavk so razen urednice, ki je prispevala nekaj črtic (Ivanka, Adela), v pripovedništvu vse utihnile, kar bi ne bila nobena škoda, ko bi si bila mogla Anžič-Klemenčičeva vzgojiti pomembnejši naraščaj. Oglasila pa se je ena sama nova (Lina Lavrič), ki ni veliko obetala.

Da ni urednica pritegnila niti enega od pomembnejših Maričinih črtičarjev in novelistov, kot so bili Finžgar, Meško, E. Kristan, Kraigher,²⁵ Govékar, ima najbrž tudi svoje politične razloge. Prvima dvema se je Slovenka utegnila zdeti preradikalna, druga dva sta bila preradikalna — prvi po naziranjih, drugi po slogu — Slovenki, Govékarju pa že Cankarjev napad v Literarnem pismu tega ne bi bil dovoljeval, ne glede na uredniško nasprotstvo do njegove struje.²⁶

Najpomembnejše je poleg Šorlija (Fedor Sokol) prispeval Cankar, dasi se tudi temu pozna, da sodeluje le mimogrede in da se mu zdi za Slovenko primerno tudi kaj takšnega, kar so drugi časopisi zavrnil. To velja za njegovo najdaljšo prozo v Slovenki — Jesenske noči, ki je končno preko Naroda, Zvona in Života tu le našla zatočišče. Čeprav je to delo značilen izraz boleznega velikomestnega razpoloženja, s kakršnim se je opajal Cankar v svoji prvi, dekadentski fazi, ga je avtor sprva le precenjeval, medtem ko ga kasneje tudi v izboljšani obliki ni več zadovoljevalo.²⁷

²⁴ Poleg IDZK II, str. I s, prim. še Zofkino nedatirano izjavo urednici: »Pustiti mi moraš nekaj prostosti in, če se bom tudi v celoti ravnala po Tvoji želji, se v posameznih poglavjih in v vsakem nadaljevanju ne morem.«

²⁵ Glede novelice To je usoda..., ki jo je poslal pod psevdonimom Al. Poljak za Slovenko 1900, Kraigher leto nato (24. apr. 1901) urednici ugovarja, da je za v koš, da pa ji, če želi, pošlje kaj boljšega.

²⁶ Prim.: Slovenkina opazka o »zdravem realizmu« v zvezi s Kostanjevcem: Ska 1901, 21 s, ter skrajno krivična ocena Zolaja: Ska 1902, 322.

²⁷ Aškerc, 245, 442.

Da se Cankar v Slovenki ni tako razmahnil, kot je obetal, bo v precejšnji meri vzrok tudi skromen honorar, dasi je v hipni velikodušnosti obetal celo brezplačno sodelovanje.²⁸

Urednica, ki si je od svoje uredniške plače (mesečnih 50 gld.) le težko kaj več utrjala, ker je bila to njena edina gmotna podlaga za življenje, se v tem pogledu ni mogla meriti na primer z Aškercem, ki je ves svoj honorar razdelil med sodelavce. Skrbela pa je, da so nekaj malega prejeli vsaj najpomembnejši in najpotrebnejši.²⁹ Ker je bil pa od mlajših skoraj vsak potreben, se je morala zadovoljiti tudi z manj pomembnimi prispevki,³⁰ če za pomembnejše nagrada ni zadostovala. Takšen je Zbašnik (Doljan F. J.), ki se je v zadnjem letu kot edini starejši pisatelj pridružil Slovenkinemu krogu, večkrat prekosil s svojimi dokumentarističnimi črticami, zajetimi pretežno iz sodnijske prakse.

V pomanjkanju dobrega izvirnega leposlovja v verzih in prozi se je urednica zatekala k prevodom in je med drugim l. 1902. objavila tudi Puškinovega Borisa Godunova (poslovenil Edvič-Prijatelj) in Macharjevo Magdaleno (v šibkem Dermotovem prevodu). Kakor pri izvirni epiki je tudi pri prevodih težišče v socialni problematiki (Machar, Ada Negri, Jakoby, François de Ninon) in, kolikor se ta rešuje konservativno (Lazarjevič), je očitvidno upoštevana zgolj iz narodnostnih razlogov. Ta težnja, da bi bila s priznanimi imeni zastopana vsa večja slovanska slovstva, je skoraj edina rahla dediščina Maričine Slovenke.

V ostalem pa je tolikšen prelom, da zadeva celo format lista. Iz malega Zvonovega formata se je prvi Ivankin letnik spet zatekel k velikemu Slovanovemu, dokler ni časopis v zadnjih dveh letih sprejel Dominsetove oblike. Prvo leto je kot priloga prinašal tudi slabe, iz večine nabožne enobarvne reprodukcije, ki niti vsebinsko niti oblikovno niso v skladu z linijo revije. Ta je v ostalem veliko enotnejša in doslednejša kakor poprej in zasleduje v glavnem en sam smoter: izboljšanje ženinenga položaja. S tem je dobilo leposlovje, dasi je skrbneje izbrano, podrejeno vlogo, glavna pozornost pa je odslej posvečena ženini duhovni in gmotni osamosvoji.

Kakor poprej tudi odslej naglaša Slovenka, da hoče biti glasilo vsega našega ženstva; vendar medtem ko je poprej predvsem ustrezala zahtevam rodoljubne malomeščanke — žene in matere, se zdaj v glavnem posveča socialnim vprašanjem, ki zadevajo poklicno ženo, v precejšnji meri tudi proletarko.^{30a} Skrbno si prizadeva, da ne zdrkne na nivo družinskega lista, zato v njej ni več prostora ne za modo ne za gospodinjsko

²⁸ SJ 1938, 135.

²⁹ Klemenčičeva 28. jun. 1937 ustno.

³⁰ Ostali pripovedniki: Župančič, Regali, Golar, Klemenčič, Ivan Podlesnik (Ivan P—k), C. Jekovec (Nirvan), Ivo Trošt, dr. Ivan Merhar, R. V. Lačevski, A—A, E. E.

^{30a} »Žensko vprašanje se ne začinja pri vseučiliščih, marveč v brezupnem stanju proletarskega ženstva. Tu se ne gre edino le za to, da nekatere ženske postanejo doktorice, profesorice itd., da se s tem dokaže intelektualno zmožnost žene. Tu se gre veliko več za to, da se nižje ženstvo otme moralni pogubi in socialni bedi.« (Ivanka, Bistvo ženskega vprašanja, Ska 1900, 26.)

rubriko. Ker nima več namena vzgajati leposlovke³¹, opušča tudi uredniško listnico.

Namenjena je v prvi vrsti izobraženkam, s pogojem, da té posredujejo njeno miselnost tudi proletarkam.³² Uredništvo ponovno opozarja poklicno ženstvo, naj mu pošilja podatke o svojem položaju in, čeprav v tem pogledu ne doseže posebnih uspehov, si vendarle, zlasti prva leta, z neumorno vestnostjo prizadeva nadrobno informirati čitatelje o bednem položaju in krivičnem zapostavljanju naše učiteljice, poštna uradnice, trgovske, krojaške, hišne pomočnice ter delavke. Bori se proti prostituciji in dvojni morali za spolno vzgojo in osvobojo od predsodkov, ki tudi moralno zasuznjujejo ženin položaj v družbi.

Sredstev za izboljšanje vidi pred seboj dveje: organizacijo, strokovno in feministično, ter vzgojo.

Časopis poziva neštetokrat k organizaciji in, ko pride končno l. 1902. do ženskega društva v Ljubljani, ki ima v svojem programu poleg splošnega izobraževanja naše žene še posebej vzgojo »v socialnih vedah«,³³ ustanovitev radovoljno podpira, dokler ji rodoljubarsko brezdelje naših »narodnih dam« ne odpre oči.^{33a} Oceno programatičnega Tavčarjevega predavanja v tem društvu sprejema sicer z rezervno, češ da je ne more kontrolirati, očitvidno pa soglašja z mnenjem ocenjevalca, da Tavčarjev program: potreba po ženinem nastopanju v javnosti, po svobodnem mišljenju ter po osvoboditvi od duhovniškega varuštva, ni zadosten, ker da »žensko gibanje pozna tudi važnejše točke«. ³⁴ Soglašja pa z ocenjevalcem tudi glede »klerikalne« stranke, v prepričanju, da nima žensko gibanje prave zaslombe ne v prvi ne v drugi.

Vendar medtem ko se s prvo ne spušča v polemiko, klerikalizem v različnih zvezah neštetokrat napada. Braneč čisto religioznost obsoja vsakršno izkoriščanje vere v politične namene, hkrati pa nasprotuje vzgoji v samostanih in sirotiščih, češ da se tam vzgajajo dekleta k hinavščini, ovaduštvu, nevednosti in najmračnejšemu tercialstvu in da se pri tem uporabljajo »vsa sredstva, da se v njih zamori človek«. ³⁵ Dasi naglašja, da smatra krščanstvo »za nedotakljivo svetinjo naroda«, tega svojega intimnega prepričanja noče nikomur vsiljevati.³⁶

Čeprav si časopis prizadeva ostati nadstrankarski in opozarja na absurdnost naše strankarske zagrizenosti, ki ne dopušča možnosti za stvar-

³¹ Ska 1902, 117.

³² Ska 1900, 28.

³³ Mila Dobova (Govekarjeva), Splošno žensko društvo, Ska 1901, 90 s.; Pravila »Splošnega slovenskega ženskega društva«, Ska 1901, 193.

^{33a} Značilna je v tem pogledu nedat. izjava Govekarjeva urednici (pečat 23. jul. 1901): »Da ste glede našega društva pesimističnih nazorov, je povsem naravno in pravilno. ... Naše dame niso za resno delo, njim je vse igrača, zabava; saj so same vsled slabe vzgoje večinoma le lepe igračke. Sedaj mislijo, da bodo rešile s skromno knjižnico ves slovenski narod, Druzega ne vejo in tudi nočejo začeti.«

³⁴ Homo novus (Ciril Premrl), Žensko vprašanje in naši narodni stranki, Ska 1902, 54. — Prim. tudi ugodno reakcijo v Slovincu, ki jo Ska z zadoščenjem registrira; S 15. marca 1902, Ska 1902, 94 s.

³⁵ Ska 1900, 224 s. Prim. še: Ska 1900, 192, Ska 1901, 106, 165, 166 i. dr.

³⁶ Ska 1900, 292.

no presojo, in dasi ponovno poziva k debati v svrhu razčistitve različnih nazorov, se vendarle neprestano duši v svetovnonazorskih in političnih polemikah. Slovenec je s Slovenko še nekako strpen³⁷, zato pa prihaja do tem bolj vročih spopadov s Slovenskim učiteljem, z Dergančevim Jugom in Rudečim praporom.³⁸ Značilno, da največkrat in najostreje polemizira s tisto stranko, pri kateri ima v borbi za socialno pravičnost in žensko enakopravnost največjo zaslombo — s socialno demokracijo.

Tedanja strankina internacionalnost Slovenke niti ne bode v oči. Slovenka sama hodi v tem pogledu pot, ki jo je najjasneje označil tedanji masarykovec Lončar: »Ne deklamirajmo vedno o sami ljubezni do domovine in naroda, ampak rajši iz ljubezni zanj socialno delujmo.«³⁹

Socialni cilji Slovenke soglašajo s cilji socialne demokracije. Najjasneje priča o tem že Danica v omenjenem toli napadanem članku Svobodna ljubezen in zakon, kjer razgrinja perspektivo srečne bodočnosti, »ko bode svet ves preobražen, ko bode zavladalo splošno bogastvo in bode izginila razlika stanov, ko bode vsa družba le družba naobražencev.«⁴⁰

Prepad med obema pa je v sredstvih za doseg tega cilja. Medtem ko socialna demokracija pričakuje socializacijo kot plod političnega razrednega boja, pri Danici o takem pojmovanju ni sledu. Ona vidi eno samo pot do cilja — vzgojo. Kasneje, po napadih v katoliških listih, se Slovenka ogiba jasno razglasiti svoje poglede v bodočnost, čeprav se toplo zavzema za izboljšanje sedanjosti. Pri tem jo ščiti Krekov krščanski socializem, čigar stališče o osebni enakosti, o telesnem in duševnem eksistenčnem pravu proglašča urednica v drugem letniku svojega časopisa za program ženske emancipacije.⁴¹

Prav Ivanka, ki se od vseh naših dotedanjih meščanskih žen najzreleje ukvarja s socializmom, globoko občuti razliko med Krekom in Luegerjem, zato odklanja »Krščansko žensko zvezo« v Ljubljani, osnovano po vzorcu dunajske »krščanske ženske zveze«, ki se ji zdi le »imeniten aparat zvitega župana Luegerja«. Gnusi da se ji »brezvestno, frivolno izrabljanje vere in ženstva v politične in osebne svrhe«, od srca rada pa podpiše krščanska načela, prepričana, »da bi bilo v veliko korist ne samo našega naroda, marveč vsega človeštva, ako bi se ta načela vselej dosledno in odkritosrčno dejanski izvajala.«⁴²

Prav svetovnonazorske razlike med urednico in socialno demokracijo pa so tista zaseka, ki mora nujno privedi do preloma med Slovenko in Rudečim praporom.

Uredništvo opozarja, da »Slovenka« ni glasilo kake stranke ali kakega društva in tudi ne glasilo urednice, marveč glasilo sloven-

³⁷ Po ustni izjavi ge. Klemenčičeve z dne 15. jun. 1937 ji je dr. Žitnik sam priznal, da je on preprečil nadaljnji napad na Slovenko. Njenemu možu pa da je izjavil, da je pripravljena SLS v Ljubljani zalagati Slovenko pod istimi pogoji in istim uredništvom, če se zaveže, da se ne bo borila zoper verske dogme.

³⁸ Poleg Ledinega (Klemenčičevega) članka Feminizem v zrcalu slovenskega novinstva, Ska 1901, 183 prim. še: Ska 1900, 45, 1901, 165, 220, 229 i. dr.

³⁹ Ska 1900, 8.

⁴⁰ Ska 1900, 4.

⁴¹ Ska 1900, 171.

⁴² Ska 1901, 106 s. Prim. tudi Ska 1900, 67.

skega ženstva, kateremu pa ne misli to glasilo ničesar diktirati». Zato je pripravljeno upoštevati sodelavce najrazličnejših strank in prepričanj, da le stvarno razpravljajo o stvareh, ki zadevajo ženin napredek.⁴³ Založništvo je dalo urednici v tem pogledu nekaj smernic le ob nastopu, ko so se širile vesti, da se skriva za njo E. Kristan, to je, socialna demokracija; kasneje pa se v njeno delo ni več vmešavalo.⁴⁴ Na ta način so prišle, zlasti sprva, do besede različne napredne smeri: poleg drugih naprednih Slovanov, zlasti nekaterih Srbov in Hrvatov, ki deloma objavljajo celo v originalu, da nas tesneje povežejo s seboj, prihajajo do veljave tudi naši rusofili, tako pristaša rajnega Slovanskega sveta Hostnik in krvoses slovenščine Stiftar (Božidar Tvorcov); zmerni liberalci in simpatizerji socializma, njim na čelu Danica, ki pa je žal že prvo leto utihnila,^{44a} in Zofka, ki sicer ni imela izčrpičenih nazorov, zato pa tem več socialnega čuta in feministične navdušenosti; krščanski socialisti, ki sta jih zastopala urednica in njen v polemiki nasilnejši, ideološko in načelno pa šibkejši soprog; masarykovci z zmernim Lončarjem ter z Dermoto in Ferfoljo; levicarji brez izrazite pripadnosti, kakor na primer bivši socialni demokrat Rok Drofenik, ki je pomagal tudi pri upravi; zmernejši socialni demokrati kakor Prepeluh, z naziranjem o nujnosti, da se poveže žensko vprašanje z bojem zatiranega razreda proti kapitalizmu.⁴⁵

Kmalu pa se je skazalo, da ljudje tako različnih življenjskih naziranj ne morejo delovati drug poleg drugega. Zlasti Prepeluhovi nazori so bili v prehudem nasprotstvu z linijo Slovenke, saj načelno odklanjajo vsako emancipacijo, ki ni povezana z razrednim bojem.⁴⁶ Nujno je moral slediti razkol, četudi bi ga ne izzval Rudeči prapor. Polemiko je zaključila urednica z izjavo, »da se z ljudmi, ki zmerjajo onega, ki se z njimi ne strinja, ne da paktirati«, ^{46a} in s tem levici dokončno zaprla vrata v svoje glasilo.

Ker je temu prelomu kmalu nato po večini iz osebnih razlogov sledil prelom tudi z Zofko, se je Slovenka nenadoma znašla v opoziciji do vseh strank, zapuščena od vseh pomembnejših idejnih sodelavcev, tako da je zadnje leto le s težavo vzdržala, prikrivajoč idejno brezbarvnost z večjo količino leposlovja in literarne kritike.

Kot literarni ocenjevalci in esejisti so ji stali ob strani zlasti štirje strokovni slavisti: dr. Ivan Prijatelj, dr. Fran Ilešič, dr. Josip Tominšek in dr. Ivan Merhar. Prvi je prispeval l. 1900 vsekakor najpomembnejše delo te vrste: Tip slovanskega skitalca v ruski poeziji, zanimivo študijo, ki je le del prvotne razprave o Tolstoju. Pri objavi v Zvonu je bil Aškerc

⁴³ Ska 1901, 229.

⁴⁴ Klemenčičeva 26. in 30. apr. 1937. ustno.

^{44a} Prim. Daničino zadnje pismo urednici, kjer 16. apr. 1901 navaja za vzrok odstopa nedopustno kratenje težko prisluženega honorarja.

⁴⁵ Abditus, O ženi in njeni ravnopravnosti, Ska 1901, 82 s.; Upliv gospodarskega razvoja na ženo, Ska 1901, 178.

⁴⁶ »Jasno je, da je vsaka emancipacija v razredni družbi le mogoča z zasužnjenjem svojega bližnjika. V tem smislu je tudi umevati meščansko žensko gibanje.« Ska 1901, 180.

^{46a} Ska 1901, 230. Ker Rudečega prapora teh let v Jugoslaviji ni mogoče dobiti, tega spora zaenkrat ni mogoče točneje osvetliti.

ta del izpustil,⁴⁷ izgovarjajoč se s pomanjkanjem prostora, vsekakor pa je to storil še iz drugih, globljih razlogov: boleča razklanost med slovan-skim inteligentom in ljudstvom je s Prijateljevim poudarkom tudi njega v živo zadela.

Ostali k eseistiki, ki je bila tedaj pri nas še skoraj povsem neraz-vita, niso prispevali česa pomembnega, pač pa so vzdrževali literarno kritiko na revialni višini. Težke porodne bolečine v zvezi z urednično sve-tovnonazorsko reakcijo na Merharjevo oceno Cankarjeve Knjige za lahko-miselne ljudi⁴⁸ pa dokazujejo, da se niti Cankar niti Merhar v tem času ne bi bila mogla uvrstiti med idejne glasnike Slovenkine smeri. Uredničina liberalnost in toleranca sta s težavo premagali prepričanje, da dela, ki ruši občeveljavne vrednote, ne velja hvaliti. Saj je kljub čistemu strem-ljenju po socialnem izboljšanju Slovenka ostala glasnica starega reda in priznanih idealov, tako da teh idealov s Cankarjem ni mogla rušiti, še manj graditi nove.

Zadnji trije letniki Slovenke pomenjajo vsekakor ogromen razvojni korak v primeri s prejšnjimi, vendar si jih brez podlage prvih treh skoraj ne moremo predstavljati. Medtem ko je Maričina Slovenka naše povprečno ženstvo šele naučila brati, ga obudila iz brezbržnosti in vzgojila k na-rodni zavesti in k ljubezni do naše kulture, ga je Ivanka vsaj deloma iztrgala iz vodenega meščanskega, vase pogreznjenega rodoljubarstva in mu pokazala smernice moderne socialne vzgoje in problematike. Medtem ko je Maričin časopis v glavnem za osrednjim literarnim glasilom daleč zaostajajoč družinski list, skuša biti Ivankin moderna feministična revija, ki postaja Zvonu nevarna ne samo zaradi zarote mlade generacije, marveč tudi zaradi naprednejše in popolnejše obravnave socialnega vprašanja, ki si jo je tudi Aškerc stavil v program. Medtem ko je Maričina Slovenka glede ženskega vprašanja še tako razcepljena, da se zateka celo k skrajno konservativnim načelom, vzdrži Ivankina glede osnovnih zahtev ženske svobode in enakopravnosti na nivoju tedanjih najnaprednejših nemških meščanskih feminističnih revij, ki so ji za zgled,⁴⁹ dasi ima komaj peščico pristašev. Prav ta razmah pa poleg idejnih in osebnih trenj v ozkem so-trudniškem krogu izpodkopuje njeno trdnost: razvoj je presunkovit, da bi mogel potegniti za seboj vsaj del našega ženskega izobraženstva. In ker hoče neodvisno, nadstrankarsko presoјati napake našega javnega in zasebnega življenja, tudi pri politično organiziranih moških ne najde več opore. Liberalna stranka, ki ji je bila Maričina Slovenka dobrodošlo sredstvo za nacionalno prebujo, se je pred Ivankino Slovenko umaknila, sluteč v njeni socialni ideologiji, če že ne nevarno opozicijo, pa vsaj reprezentativnim narodnim damam povsem tujo miselno in delovno usmerjenost.

Medtem ko je posvečala Marica vzgoji ženskega literarnega na-raščaja največjo pažnjo in je ostala z njim v najtesnejših stikih, se je Ivanka po večini naslonila na naprednejše moške, ne sluteč, da njena

⁴⁷ Aškerc, 298.

⁴⁸ SJ 1938, 142 s.

⁴⁹ To velja zlasti za berlinsko *Die Frau*, ki jo tu pa tam celo ponatiskuje, medtem ko prihaja z dunajsko *Dokumente der Frauen* včasih tudi dokaj navzkriž. (Prim. Ska 1901, 96 s., 306.)

intelektualno visoko razvita stvarnost na tedanje ženstvo učinkuje hladno in nedostopno. Ivanka je v veliki meri doumela duha novega časa in mu je z vso prizadevnostjo služila. Sodobna problematika in silna mladostna razgibanost Slovenke pod njenim uredništvom je razbila intimno patriarhalno idilo, razpršila omahljivost in nenačelnost ter postavila ženskemu meščanskemu gibanju močan realen temelj, trden tem bolj, ker je zgrajen z nesebičnimi, čistimi rokami.

Slovenka pomenja prvo samostojno manifestacijo združenega hotenja naših tedanjih najnaprednejših žen in tvori kot taka v svoji dobi vrh, ki ga skuša po dolгих letih molka šele v današnjem času preseči vrsta novih ženskih teženj.

Alojz Turk

Skrita posmrtnica Prešernovi Lavri

Dne 2. februarja 1864. ob dveh zjutraj je po daljšem trpljenju, previdena s tolažili katoliške vere, v 48. letu svojega življenja v gradu Neuhofo v Kandiji umrla Julija pl. Scheuchenstuelova, roj. Primčeva, soproga predsednika c. kr. okrožnega sodišča v Novem mestu.

To vest je sorodnikom, prijateljem in znancem pokojničine rodbine naznanil nemški obsmrtni list.

Dva dneva nato je bil pogreb: po tihi maši v grajski kapeli jo je novomeški prošt Jernej Arko pokopal na šmihelskem pokopališču.

»O njeni smrti ni nikjer v javnem časopisju tistih dni prav nobenega glasú. Ni črke ne.«¹

Petnajst let po smrti Franceta Prešerna, o čigar »živenji še niti kratkega popisa« nismo imeli², trideset let po izidu Sonetnega venca, ki nosi črke njenega imena, med novomeškimi izobrazenci,³ tudi med »zastavnimi gospodi«, ki so osebno poznali pesnika in se v trinajstih letih Julijinega življenja v Kandiji dostikrat menili o njem,⁴ ni bilo nobenega, ki bi bil Slovencem sporočil, da je umrla žena, ovekovečena v njegovih Poezijah.

Šele dobra dva tedna po njenem pogrebu je utegnil pozoren bralec nemške Laibacher Zeitung (1864, št. 41, sobota 20. februarja, str. 163) med »lokalnimi in provincialnimi poročili« najti tele vrstice:

»A. R. Neustadt l, 17. Februar. Seit wir Ihnen letzthin⁵ schrieben, hat sih so Manches in Neustadt l und dessen nächster Umgebung zuge tragen, was zu übergehen uns Herz und Pflicht verbietet. Unsere Gegend ist nicht darnach gethan, der Kunst und was mit ihr zusammenhängt, Rosen zu streuen, die Kunst, sie liegt hier, wie allerwärts am Lande, brach und ihre Anhänger und Verehrer sind nur äußerst dünn gesäet; daher kommt es, daß manches Ereigniß nicht derart gewürdigt wird, wie es seiner Wesenheit nach verdienen würde. So kam 's auch hier. In den ersten Tagen des Monats Februar ging der Genius der Poesie hart an uns vorüber, doch sein Antlitz war verhüllt, denn trauernd senkte er seine

¹ Dr. Avgust Žigon, Francè Prešeren, Pripombe, 66. in Ob Langusovi sliki Prešernove Julije, DS 1921, 40.

² Tako so pisale Novice 3. februarja 1864, 35: predavanje dr. E. H. Coste o ljubljanski narodni čitalnici »Kaj je zgodovina? Kako se piše zgodovina?«

³ Odvetnik dr. Josip Rozina, Prešernov konkurent za advokaturo; prošt Jernej Arko, Prešernov znanec in korespondent, hišni prijatelj Scheuchenstuelov; profesor p. Ladislav Hrovat, Julijin izpovednik.

⁴ Trdinovi neposredni in posredni informatorji o »Doktorju Prežirju« (LZ 1885, 652; Zbrani spisi IV, 80): Jožef Viljem Vesel, Trbuc = Martin Tribuzzi, Janez Ažman, Ravnik = Ludvik Ravnikar, Gropa = Gregor Keržič — razen drugega tedaj vsi v službi pri sodišču v Novem mestu.

⁵ LZg 1864, št. 4, 7. januarja, str. 15.

Fackel als letzte Leuchte über ein edles, ihm nah' verwandtes Wesen, das einst unseren Dichter Preßern seine goldene Tage träumen half, das der häufige Impuls seiner wahrhaften dichterischen Begeisterung gewesen und das in all' der Schöne und der verklärten Herzensgüte aus den Sonnen widerspiegelt, in denen es der gefeirte Dichter so idealisch besungen hat. Preßern's Laura ist nicht mehr, doch wird sie leben unsterblich fort, leben mit dem Dichter, der sich und sie mit sich verewigt hat. Wer aber Herz und Sinn für Kunst überhaupt und für unseres Preßern's meisterhafte Poesien insbesondere hat, dem wird das Grab seiner Laura ein Heiligthum sein und bleiben und dieses Bewußtsein, diese Erinnerung ist der schönste Kranz von Immortelen, den wir auf das noch frische Grab der Verklärten mit einiger Rührung legen.«

Kdo je bil ta ljubitelj umetnosti in Poeziji, ki se je v začetku daljšega dopisa iz Novega mesta s tako toplimi besedami v javnosti spomnil Prešernove Lavre, a brez navedbe njenega imena?

Spokojno idilo Novega mesta iz desetletja Bachovega absolutizma so po uvedbi ustavnega življenja začeli motiti slovenski avskultanti, adjunkti in sodniki, ki so od leta 1861. prihajali ali se vračali k novomeškemu okrožnemu sodišču iz Ogrske, iz Banata in iz Hrvatske, od koder so razen večje samostojnosti v uradovanju prinesli tudi »die leidigen Nationalitätsgelüste, deren Fahne sie nun bald nieder, bald wieder hoch schwingen, wie eben der Windzug ihrer Entfaltung förderlich ist.«⁶

Za prebivalce dolenske metropole, v kateri sta po Trdinovi besedi že nad deset let »v vseh rečeh svet dajala in odločevala«⁷ prošt Jernej Arko in predsednik okrožnega sodišča Jožef pl. Scheuchenstuel, pa so konec dotedanjega mirnega, feaškega življenja pomenili dopisi, ki so se pod šifro A. R. vrstili v Laibacher Zeitung od sredine 1863.⁷

»Novomeški Napoleon«⁸ je o dopisniku poročal višjemu deželnemu sodišču v Gradcu: »Unglücklicher Weise nehmen seine Artikel eine Richtung an, welche ganz geeignet ist, die Gemüther in hohen Grade aufzuregen, Partheiungen zu bilden, kurz den Frieden und die Eintracht, welche in einer so kleinen, alles Comfortes entbehrenden Stadt von doppeltem Werthe ist, zu stören.«⁸

⁶ Scheuchenstuelovo poročilo višjemu deželnemu sodišču v Gradcu 3. junija 1864. — v registraturi okrožnega sodišča v Novem mestu; o Gregorju Keržiču: »Er ist durch und durch Serbe.«

⁷ Razbor teh dopisov: Janko Jarc, Ob petstoletnici Novega mesta l. 1865. (Kronika II.) in Narodno prebujenje Novega mesta ob njegovi petstoletnici 1865. (Kronika III.) Šifro A. R. si je po srednjih črkah svojega imena in priimka izbral Franz Sorko = Franz Zorko, roj. 13. 10. 1833. v Novem mestu; tu študiral šest-razredno gimnazijo, v humanitetnih razredih se 1848—1850 pod profesorjem Fulgencijem Arkom učil tudi slovenščine iz tehle knjig: Potočnikove in Janežičeve slovnice, 4 snopičev Kranjske Chelice, Pesmi Valentina Vodnika, Malavašičevega Erazma iz Jame, Koseskega Device Orleanske in v začetku iz Bleiweisovih Novic (Sejni zapisnik 4. julija 1850. v gimnazijskem arhivu); po maturi v Ljubljani (?) in dovršenem jusu služboval od 6. 5. 1857. kot poskusni praktikant, potem avskultant v N. m., od 20. 8. 1859. v Litiji, od 10. 11. 1859. v N. m., od 13. ali 18. 1. 1860. kot provizorični sodni adjunkt v Zagrebu s plačo 525 fl., od 1. 6. 1861. kot avskultant v N. m. s plačo 315 fl. (Registratura sodišča v Novem mestu.)

⁸ To in pozneje: iz koncepta uradnega spisa Scheuchenstuelovega, ohranjenega med prezidialnimi akti v registraturi okrožnega sodišča v Novem mestu, št. 319. z dne 4. julija 1864.

Dopisnika ni bilo težko odkriti: treba je bilo samo poizvedeti, kdo pošilja dopise na pošto in kdo prejema od uredništva lista honorar zanje. Scheuchenstuel, birokrat iz Metternichove dobe, je, kakor sam priznava, oboje tudi storil in pod šifro A. R. se mu je razodel Franc Zorko, avskultant pri c. kr. mestnem delegiranem sodišču.

Prvi službeni opomin šefov zaradi časniških napadov na novomeški občinski odbor z županom T. pl. Fichtenauom na čelu je avskultanta za nekaj časa oplašil. Pod vtisom tega opomina je čakal, da bo kateri drug Novomeščan javnosti sporočil smrt Scheuchenstuelove žene; ker pa se to ni zgodilo, se je le odločil in previdno v dopis skril posmrtnico Prešernovi Lavri, posmrtnico, ki ni nosila črk njenega imena.

Predsednik okrožnega sodišča je odslej na Franca Zorka še bolj pazil in štiri mesece nato ga je že posvaril — »zaradi neprimernega, neprevidnega govorjenja« v privatni družbi in mu »ponovno priporočil, naj gleda, da ne bo še nadalje s svojimi slabo uporabljanimi šalami motil sloge sicer tako mirnega mesteca«.

Navdušenemu pristašu ustavnosti je bilo to preveč. Že nekaj dni nato je Laibacher Zeitung 1864, št. 148, z dne 2. julija prinesla oster dopis s pozivom na koncu, naj se tisti, ki bi radi vedeli ime kraja, kjer je kljub ustavi prepovedano govoriti, obrnejo na A. R.

Po tem odgovoru bi bil Scheuchenstuel dopisnika najrajši zasledoval po državnem pravdniku; z njim se je o tem že posvetoval. A da se izogne vsem nadaljnjim podobnim konfliktom, je v posebnem poročilu predsedniku višjega deželnega sodišča dva dneva po izidu dopisa predlagal, naj avskultanta Franca Zorka, oženjenega in očeta dveh otrok, o prvi priložnosti premesti v kak večji kraj, kjer bo njegov nemirni duh mogel najti več zaposlitve, hkrati pa javil, da ga je od mestnega delegiranega sodišča poklical k okrožnemu sodišču.

Graško višje deželno sodišče je predlogu nemudoma ugodilo: z odlokom Präs. Nro. 1480. z dne 8. julija 1864. je nemirneža premestilo k deželnemu sodišču v Ljubljani. In natančno pet mesecev potem, ko je pisal posmrtnico Prešernovi Lavri, se je Franc Zorko moral umakniti iz Novega mesta.

Kranjska Čbelica

(Njeno mesto, pomen in cena v razvojni črti slovenskega preroda.)

Posvetna pesem pred Kranjsko Čbelico

Dasi so Pisanice 1779 do 1781 in pozneje Vodnik dokazali, da je slovenski jezik tudi za posvetno verzifikacijo sposoben, vendar dvajseta leta prejšnjega stoletja niso vredno nadaljevala niti ne dvignila našega pesništva. V tem desetletju je prav za prav vodil naše slovstvo Jernej Kopitar, saj je 1820 sklical na Dunaj slovanski filološki kongres, katerega odmev je bil precejšno zanimanje za slovenska slovnična vprašanja, posebno za črkopis. Potemtakem je bilo to desetletje čas filološke romantike.

Vendar pa so se v desetletju 1819—1829 poskušali s pesmimi Kuralt, Bilc, Stanič, Grabrijan, Kosmač, Potočnik, Holzapfel, Cigler, Burger, Kastelic in Prešeren (Koseski je zaenkrat utihnil), a ti poskusi so večinom ostali res le poskusi v rokopisih ali pa je sem ter tja zašel kdo v Ilirski list in se moral stisniti med nemški tekst. Poleg tega kranjsko-goriškega kroga je treba omeniti tudi preroditelje, ki so na Štajerskem in po Koroškem posnemali delo v Pisanicah, kakor: Koren, Jug, Lipold, Strašek, Podvinski, Slomšek, Vodušek, Urek, Modrinjak, Dajnko ter ljudska pesnika Vodovnik in Simoneti. V nobenem središču pa si preroditelji takrat niso osnovali lista, ki bi bil ves njihov, samo slovenski, tudi ni v tem času nihče šel v posnemanju Valentina Vodnika tako daleč, da bi bil izdal svoje pesmi v posebni zbirki. (Prim. o tem L. Legiša, Slovenska poezija od Vodnikovih Pesmi za pokušino do priprav za Kranjsko Čbelico 1806—1828; Slov. jez. I. 63—112.)

Kljub vsemu temu pa se zlasti v Ljubljani proces našega preroda glede posvetne poezije ni povsem ustavil, marveč je krepko napredoval prav med ljubljanskimi bogoslovci (Burger, Fink, Vovk, Svetličič, Holzapfel). Ti so 1823—1824 ustanovili tajni krožek, da so se vadili predvsem v pesnjenju. Iz tega krožka je izšla misel slovenskega lista Slavinje; za dovoljenje so jeseni 1824 vložili Cigler, Andrioli in Holzapfel na ljubljanskem guberniju prošnjo. Ko bi je Sedlnitzki ne bil odbil, bi bili dobili Slovenci svoj list in marsikakega Vodnikovega epigona, saj so snovatelji Slavinje sami naglasili, da bo list služil literaturi, zabavi in pouku. Zaradi neugodne ocene, ki jo je dal o snovateljih Slavinje škof Wolf Schmidburgu, pa je ideja slovenskega lista ostala še za pet let nerešena. (Prim. Prijatelj, ZMS 1907.) Prav zato pa to desetletje tudi ni rešilo nalog, ki so še čakale slovenske preroditelje: treba je bilo popularizirati preroditeljsko ideologijo vsaj med izobraženci, odstraniti stari predsodek o nesposobnosti slovenščine za posvetno verzifikacijo, za slo-

vensko korespondenco idr., utrditi slovenski knjižni jezik in pravopis, pritegniti vse kulturne delavce v skupni krog in eno samo središče, zbrati in objaviti v tisku naše narodne pesmi, izoblikovati naš jezik estetsko in ga tudi prečistiti, ustvariti umetniška dela, ki bi prenesla vsako kritiko idr.

Čeprav ideja lista tudi po neuspehu 1824—1825 ni zamrla, je vendar gotovo, da marsikateri gornji nalogi kdor koli od prej naštetih preroditeljev ne bi bil kos, zakaj bili so ali množitelji starih tekstov, nekoliko janzenistično pobarvanih, ali filologi ali pa epigoni. Zlasti za zadnji dve gornjih nalog je bilo treba močne umetniške potence — dobili smo jo v Prešernu —, pa tudi velike estetske izobrazbe — prejeli smo jo v Čopu. Ta dva sta 1827—1828 prišla skupaj v Ljubljani in potegnili črto slovenskega preroda v posvetnem pesništvu — do vrhunca.

Tudi v Celovcu in Gradcu se je 1829—1830 začelo živahno delo za slovenski prerod; Slomšek in Vraz sta združila delavce v slovstvu, toda njihova dela so ostala v rokopisih ali pa včasih izšla v nemških listih. Ljubljana pa je uresničila željo iz 1824—1825 in si ustanovila svoj slovenski organ — Kranjsko Čbelico. Njo so čakale zgoraj omenjene naloge.

Naloge novega lista in snovatelj Čbelice

Misel na izdajo almanaha se je porodila Mihiu Kastelcu v avgustu ali septembru 1829. Kastelic je pač najprej obvestil o svoji nameri Čopa, Prešerna, Zupana in Kosmača, potem pa se je spomnil tudi nekdanjih snovateljev Slavinje Holzapfla in Ciglerja, da bi si jih pridružil. Holzapfla sta Kastelic in Kosmač osebno obiskala v Mengšu in ga prosila za pripevke. Tako so bili navezani stiki med Slavinjo in Kranjsko Čbelico. Z dne 3. oktobra 1829 nam je ohranjeno doslej še ne dovolj upošteto pismo, ki ga je pisal Holzapfel Kastelcu in mu v njem sporočil, da bo prejel Kastelic njegove pesmi, kakor hitro jih bo prebral in morda popravil Potočnik, »kot smo se dogovorili«. Da se je celó Holzapfel vsaj deloma zavedal nalog, ki čakajo snujoči se pesniški almanah, priča odstavek iz tega pisma: »Naj se kranjska Muza, ki je doslej toliko časa molčala, sedaj oglasi tem krasnejše, da ne bomo čuli večnih očitkov: Kranjci so slabi.«

O zavesti nalog novega lista nam priča tudi precèj vestna organizacija delavcev ob Kranjski Čbelici, kajti Kastelcu so pri urejevanju pomagali Prešeren, Čop in Zupan, založnik in izdajatelj je bil tudi Kastelic, njen kritik in branitelj pred vsemi napadi pa Čop.

Namen Čbeličarjev je bil povsem estetskega značaja. Hoteli so z izdajanjem periodične publikacije napraviti tistim izobražencem, ki se zanimajo za materinski jezik, prav ta jezik lep in enakovreden drugim živim jezikom in so s tem hoteli ovreči podobna mnenja o našem jeziku in književnosti, kot jih je zapisal dve leti pozneje Čelakovský, češ da je naša književnost tako uboga, da je že povsem obupal, da bi se Slovenci sploh še kdaj mogli dvigniti iz zaostalosti. Ovreči pa so hoteli tudi mnenja, kot jih je pisal še v januarju 1828 sam Čop v pismu Kopitarju, češ kako daleč je še Ljubljana in kako malo je upanja, da se kdaj združijo izobraženci v krožek, kot se je zgodilo že poldrugo leto nato, češ: »In litera-

rischer Hinsicht ist Laibach mit Lemberg nicht zu vergleichen. Das Interesse für solche Dinge scheint hier immermehr abzunehmen — es ist nichts zu machen... Meine hiesigen Bekannten haben sich theils zerstreut, theils so verändert, dass wir uns nicht viel mit einander zu verkehren veranlasst finden...»

Tudi iz namena o izdajanju almanaha sledi jasno, kako dobro so se zavedali snovatelji Čbelice nalog novega lista. V prošnji 8. januarja 1830 so svoj namen izrazili nekako tako: naj bi bila Čbelica mogočna spodbuda za vse prijatelje kranjske Muze, da bodo skušali svoje moči v plemenitem in dobrem, da hočejo likati slovenski jezik, da nameravajo z razširjanjem plemenitih misli dobrohotno vplivati na srčno izobrazbo našega naroda.

Ta namen Čbelice z jasno podčrtano preroditeljsko tendenco pa ni bil lahko dosegljiv, ne toliko zaradi tega, ker bi ne bila sklenjena črta v posvetni verzifikaciji našega preroda, pa tudi ne zaradi pomanjkanja moči, ampak zato, ker so Čbeličarji zadeli ob odpor Jerneja Kopitarja in janzenistov. Ko je moral Čop pred Kopitarjem braniti pomen Čbelice, je zopet dokazal, da se zaveda nalog novega almanaha. Večkrat mu je zatrjeval, da je Čbelica namenjena izobražencem, ki jim že zelo ugaja in zbujajo mnogo zanimanja med njimi, ne pa kmetu, za katerega jih že mnogo piše. Niti za dobiček ne gre Čbeličarjem, je pisal Čop Kopitarju 16. maja 1830, ampak glavni dobiček bi naj bil ta, da obrnejo pozornost izobraženstva na domači jezik in njegovo oblikovanje, a to ne samo gramatično. Čop je pisal: »Upoštevam kmeta povsem, a pri literaturi, zlasti poetični, ga lahko prezremo. Zanj ni druge poezije kot tista, ki jo dela sam; ta je namreč, če je dobra kot srbska, tudi za izobraženca dragocena, poezija izobraženca pa z redkimi izjemami ostane kmetu tuja.« S temi besedami je Čop bolj poudaril svoje, Kopitarju nasprotno mišljenje kakor pa svoje misli o našem prerodu; ko bi namreč preprostega človeka ob prerodu pri literaturi povsem prezrli, bi nastal med izobraženstvom in preprostim ljudstvom prepad, ki bi ga bilo pozneje težko premostiti; bil bi pa prerod naroda, ki sploh ni odločal o svoji usodi, pri takem mnenju o preprostem človeku naravnost nemogoč.

Janzenistov so se Čbeličarji rajši ognili. Huje je bilo, ko sta se ta dva načelna nasprotnika Kranjske Čbelice 1833 združila in se je pridružil še abecedni boj. Toda iz vseh teh bojov je Čbelica zmagoslavno izšla, dokaz, da so jo vodili možje, ki so hoteli pospešiti naš prerodni proces na vsak način.

Odločno in neustrašno delo Čbeličarjev je treba tembolj dobro ceniti, ker so v predmarcu morali jadrati po zelo ozkem otoču med klečmi pretirane janzenistične npravnosti, spoštovanja do dinastije in do obstoječega političnega reda v državi.

Prerodna borbenost Čbeličarjev

Ob Čbelici se je združilo 16 sotrudnikov, pridružili pa so še Vodnikove pesmi in slovenske, srbske in češke narodne pesmi. A vsa ta množica ni dala našemu drugemu almanahu nič jasnega, izrazitega in svojrskega. Ves preroditeljski ton je vodil Francè Prešeren. Prvi zvezek 1830

je bil ustanovni, programni zvezek, ker so v njem Čbeličarji javno, v pesniški obliki povedali namene, ki smo jih zgoraj povzeli iz prošnje za dovoljenje in iz zasebnih pisem. Drugi zvezek 1831 je prav isto še odločneje poudaril in bil kar naravnost bojno razpoložen proti moralistom, ker so se spotikali ob Prešernovih pesmih in njegovem prevodu Lenore že kar iz početka. Poudarili so tudi svoje estetske nazore o umetnosti in svojo narodnost. Prešernova lirika pa je nemoteno izražala njegova nagnjenja do Laver v krasnih sonetnih oblikah. V tretjem zvezku 1832 je obračunal Prešeren s Čbeličarji samimi kakor tudi z metelkovci. Ta letnik je tudi podčrtal, da je naš prerod že dodobra oplojen s tisto črto romantike, ki je značilna za vse slovanske literature tiste in še naslednje dobe: z zbiranjem narodnega blaga. Kot prejšnji zvezki v sonetih tako je dosegel četrti zvezek vrhunec v gazelah, Vodnikovih anakreontskih in srbskih narodnih pesmih. Tako so se stopnjevali prerodno bojni momenti do tretjega zvezka, v četrtem pa bojevitost poneha, ker je bila takrat že dobojevana črkarska pravda. Erotični motiv pa je v četrtem zvezku po Juliji povzročil najlepše produkte slovenske lirike. Peti zvezek 1848 pa je izven našega obdobja.

Prerodni pomen Čbelice

Če naj ocenimo pomen Kranjske Čbelice in zberemo momente, s katerimi je dvignila in pospešila prerodni proces slovenskega naroda, bi navedli téle:

Kranjska Čbelica je po časovnem redu naš drugi almanah, toda visoko nad Devovimi Pisanicami, kajti v nji se je prvič razodela svobodna umetnost, svoboden polet človeškega in pesniškega duha, ki je postal glasnik prave intimne poezije in dal taka umetnostna dela s povsem novo vsebino, da jih moremo meriti s pravimi, za umetnost edino pravilnimi estetskimi merili. Čbelica je dvignila našo posvetno poezijo visoko nad Pisanice in Vodnika in se v Prešernu povzpela na evropsko višino literarne umetnosti. Dala je posvetni verzifikaciji dotakratnega preroda novo vsebino, ker je od preprostega opevanja narave, ptičev, rož in letnih časov, od naivnega navduševanja za lepoto naše zemlje preokrenila v močno pesniško občutje, v erotiko, v življenjske boje posameznika s svetom in samim seboj, pa še dalje v trpko satiro in ostre puščice: spojila je življenje in umetnost.

Ta globoka, resnična poezija se je v Čbelici izredno obogatila s povsem novimi oblikami, kakor jih je Prešeren presadil k nam z romanskega juga in zahoda ter iz orienta.

Čbeličarji so objavili v svojem almanahu mnogo narodnih pesmi, ne samo slovenskih, ampak tudi srbske in češke. Zato ni brez pomena, da sta bila Smole in Korytko v tesnem stiku s Čbeličarji, saj je Korytko njihovo delo nadaljeval.

Čbelica je v poeziji dohitela druge, celo državne evropske narode; narode pa, ki so bili v enakem socialnem, kulturnem in političnem položaju kot Slovenci, je celó prehitela. Bilo je seveda to mogoče le ob osebnostih, kot sta bila Čop in Prešeren.

V Čbelici se je s Prešernom dvignil naš slovenski jezik tako visoko, da je bila sijajno dokazana njegova sposobnost tudi za oblikovanje najvišjih estetskih vrednot in ovržena kljub šestdesetletnemu napredovanju v prerodu še vedno vladajoča tradicionalna misel, da je slovenščina le za molitvenike in pratike.

Z vsem naštetim je Čbelica dokumentirala zvezo s svetlimi točkami v dotakratnem slovenskem prerodu, s Pisanicami, Linhartom in Vodnikom in njihovo umetniško delo dvignila tako visoko, da so šele naša zadnja desetletja s poezijo dostojno stopila Čbelici ob stran.

Odločno je pometla s takratnim utilitarističnim pojmovanjem umetnosti in z vsem napačnim ocenjevanjem umetniških del. Uveljavila je prava estetska merila, za praktično porabo in za mladino pa naj pišejo drugi, za katere veljajo druge sodbe in drugačni sodniki.

Navdušila je za poezijo izobraženstvo, zlasti njegovo mladino, zato je ta rasla v povsem drugačnem pojmovanju vrednosti in porasta slovenske književnosti; važno je, da se je oglasilo mnogo epigonov in da so se kakor Čbeličarji družili v krožke ali mislili celo na samostojno izdajo pesmi.

Isti mladini je Čbelica odkrila in pokazala narodne pesmi, pa tudi v Čbelici natisnjene umetne lirske pesmi so nekatere kmalu ponarodele.

Združila je v svojem krogu može, ki so hoteli pospešiti naš prerod s tem, da so dali slovenskemu izobraženstvu v roke novo, umetniško slovensko knjigo in ga že s tem navdušili za čim hitrejšo napredovanje našega preroda. Ob Čbelici se je naše slovensko izobraženstvo mnogo temeljiteje razgibalo kakor ob Pisanicah, Linhartu ali Vodniku. Čbeličarji so vsaj med izobraženstvom popularizirali prerodno ideologijo in ga s tem pripravili za njeno nadaljnje delo zlasti v prerodno političnem poslanstvu. Žal je bila sila predmarčne birokratične vlade tako močna, da tudi »leto pomladi narodov« ni moglo še napotiti izobraženstva med narod. Šele v šestdesetih letih se je slovensko izobraženstvo povsem zavedel nalog, ki so mu jih že Čbeličarji pokazali.

Čbelica je bila odločna manifestacija svobodnih misli v predmarcu in je premagala ob naklonjenosti ljubljanskega gubernija marsikatero oviro, ki jih ji je sicer delala stroga cenzura, ker je ostro pazila, da ni kdo napisal kaj proti obstoječemu državnemu redu in vladajoči dinastiji. In prav zato, ker gubernij Čbeličarjem ni nikoli nasprotoval, so tembolj zamerili članom svojega naroda, tako ljubljanskim janzenistom kot »dunajskemu gromovniku«, da so iskali dlako v jajcu največ iz osebnega nasprotstva.

Proti Kopitarju so Čbeličarji pokazali visoko poslanstvo umetnosti, visoke romantike, ki je sledila Kopitarjevi filološki romantiki.

Dalje so Čbeličarji nastopili za enotnost pisave, za ohranitev starega Bohoričevega pisma. Pomen njihove zmage ne tiči toliko v njihovem zagovarjanju konservativne pisave, kolikor v poudarku, da je odločilno to, kaj pišejo in kako oblikujejo pesniki svoje nove misli, kakor tudi v tem, da so vse dotlej, ko se je vpeljala gajica, ohranili našo enotno pisavo z bohoričico.

Čbelica je bila prvi publikacijski organ, ki so se v njem poleg Kranjcev oglasili in po prestanku 1834 še vedno hoteli oglašati tudi Korošci in Štajerci. Prav takrat so se torej podrle ograje pokrajinske ločenosti in prebivalci posameznih slovenskih dežel so se jasno začeli zavedati, da morajo kot člani istega naroda skupno ustvarjati vseslovensko književnost in kulturo.

Istotako je Čbelica prva zbudila može, ki so začeli razmišljati o enotnem knjižnem jeziku pri Slovencih. Ob krogu Čbeličarjev je Vraz že stvarno razpravljal o tem, koliko naj na središčnih narečjih sloneči knjižni jezik popusti tudi koroškim, zlasti pa vzhodnoštajerskim narečjem.

Preko slovenstva je Čbelica poudarila pripadnost Slovencev k veliki skupini Slovanov in stopila v tesne stike s češkim narodom. Čelakovský se je Čbelice zelo razveselil, pohvalil porast slovenske književnosti in jo pokazal v pohvalni oceni še drugim slovanskim narodom. V nekaterih stvareh — v sonetu — nas je drugim Slovanom celo stavil za zgled.

Ob Čbelici je celó »dihur, ki noč in dan žre knjige«, stopil na dan in v Ilirskem listu pokazal estetske vrednote almanaha, ki mu je bil sam duša. V tišem ozadju, zlasti v boju s cenzuro, pa se je izkazal tako odličnega njeuega branitelja, da niti Kastelic niti Prešeren nista po njegovi smrti upala stopiti na njegovo mesto.

Kranjska Čbelica stoji v isti vrsti s prvotnim Janežičevim Glasnikom, Zvonom 1870 in Ljubljanskim Zvonom 1881, ker je obenem z njimi tvo-ren list, ki pomeni novo dobo v našem slovstvu, saj je prinesla povsem nove elemente v naš preroditeljski proces: nov stil, novo pojmovanje umetnosti. Čbelica je mejnik: prejšnja doba je cenila le praktične in koristne stvari, doba za njo pa je mogla spoznati pravi namen umetnosti. Le žal, da po 1834 ni bilo nobenega organizatorja in se je le tako moglo po letih Čbelice razbohotiti puhlo klasje verzifikatorjev, ki so za tri desetletja zakrili visoko umetniško ceno Kranjske Čbelice in Prešerna.

Končno je pomembno še to, da so Čbeličarji postavili nov slovenski literarni program: poleg umetne pesmi ustvariti še novelo, roman in dramo. Prešeren je k izpopolnitvi tega programa skoraj že pristopil, a tragika njegovega življenja mu je načrte uničila. (Prvo slovensko izvirno povest je napisal vprav Čbeličar Cigler.) Čbeličarji so izpričali samostojnost slovenske književnosti in kulture. Saj so bile ravno štiri bukvice Kranjske Čbelice Prešernu velika moralna opora v obrambi slovenstva proti Vrazovemu ilirstvu, vsem Slovincem pa najboljši dokaz lastne kulture, ker so se ob njih mogli desetletja navduševati za slovenski jezik, za njegovo ohranitev in oblikovanje, pa tudi za slovenska umetniška dela v pisani besedi. Čbelica je slovensko misel poudarila tako odločno, da so Mladoslavenci pokazali nanjo in na Prešerna, preden so se mogli uveljaviti v slovenski književnosti.

Katere prerodne naloge so Čbeličarji rešili

Od nalog, ki so po Zoisovi in Vodnikovi smrti 1819 še čakale na pospeševalce slovenskega preroda, so Čbeličarji večino rešili: popularizirali so prerodno miselnost vsaj med izobraženstvom, odstranili staro

tradicijo o nesposobnosti slovenščine za posvetno verzifikacijo, vsaj deloma so pritegnili vse slovenske kulturne delavce v skupen krog, zbrali in objavili v tisku mnogo slovenskih narodnih pesmi, estetsko izoblikovali naš knjižni jezik in ustvarili prava umetniška dela.

Katere prerodne naloge so še ostale nerešene

Naslednike Čbeličarjev so čakale še tele prerodne naloge: utrditi slovenski knjižni jezik in pravopis in očistiti jezik; še trdneje združiti Slovence ob enem samem skupnem središčnem časopisu, ki bi ga bilo treba ustanoviti. Na sploh je slovenskemu prerodu po Čbelici še manjkalo: v besedni umetnosti novele, romana in drame; res izvirnih in domačih prozaičnih del; prave estetske književne kritike; znanstvenih del vseh strok v slovenskem jeziku; popolne in celotne izdaje slovenskih narodnih pesmi, pregovorov, pravljic in pripovedk; družinskega, strokovnega in umetniškega časopisa; povsem političnega lista; ustanove narodnih društev za pouk in izobrazbo; znanstvene in umetnostne akademije; slovenskega vseučilišča v Ljubljani; narodnega gledališča in podeželskih odrov; popolne ravnopravnosti slovenskega jezika v uradu in šolah; družb za izdajo lepih, zabavnih in strokovnih knjig; ureditve socialnih prilik, političnega preroda in politične samostojnosti slovenskega naroda. Vse to pa so zahteve, ki se uresničujejo le polagoma pri vseh narodih, a so za popolno samostojno kulturno življenje vsakega naroda neobhodno potrebne. Šele z uresničitvijo vseh teh zahtev se narod povzpne do popolnega preroda.

Vpliv karantansko-panonske teorije na razplet ilirizma

Kopitarjev nazor v poreklu in bistvu slovenskega in hrvatskega jezika je v poslednji dobi pridobil na zanimivosti, ko je opozoril profesor Kidrič v svoji izdaji Zoisove korespondence¹, da prav za prav ni Kopitar duhovni oče karantanske in panonske teorije, temveč Zois. V času, ko je pisal baron Zois pismo hrvaškemu feldmaršallajtnantu Vukassovichu², na katerega zares zanimivo odkritje se je oprl Kidrič, je imela Kopitarjeva teorija šele prve rahle obrise v njegovi slovnici, kjer je poizkusil mladi Slovenec uveljaviti proti dotedanjim pogledom novo razmejitev med hrvaško in slovensko jezikovno skupino, oziroma knjižnim jezikom.

V uvodu slovnice je Kopitar razdelil po Dobrovškem južne Slovence na dve jezikovni veji, ilirsko, ki da obsega Bolgare, Srbe, Bosance, Slavonce, Dalmatince in Dubrovčane, in hrvaško, kamor da spadajo tudi »Vindi« iz Kranjske, Štajerske in Koroške, a pri poslednji pristavil opombo »*Wird vielleicht bey näherer Untersuchung anders befunden werden*«³, ki je že obetala, da bo prispeval slovenski slovnicaar k spoznanju zapletenega vprašanja jezikovnih razmer pri južnih Slovanih boljše razlago, kakor jo je mogel podati v svoji oddaljenosti ob nezadostnem poznanju gradiva češki slavist.

Ob izbiri pravopisa za Slovence se je Kopitar v slovnici res še enkrat vrnil k vprašanju, zopet v rahli polemiki z Dobrovškim. Ta je menil v »Slavinu«⁴, naj bi se »Vindi« vendar prilagodili hrvaškemu pravopisu ali bolje, se še dalje zenotili na enaka načela pisanja vsi tisti Slovani, ki so rabili latinski črkopis. Kopitar je naslonil svoje pomisleke proti slovenski podreditvi hrvaškemu knjižnemu jeziku na več dokazov: na narodno-številčnega, po katerem bi se moralo 700.000 Slovencev (*Karantener-Slawen in Inner-Oesterreich*) podrediti 600.000 Hrvatov; na političnega, po katerem je menil, da je samo zgodovinski pojem »Kraljevina Hrvatska« zmotil Dobrovškega, ko je hotel, naj bi se ostale južnoslovanske dežele kulturno organizirale okoli Hrvatske; na pravopisnega, s katerim je opozoril, da je bilo vprašanje slovenskega pisma urejeno že 1584, medtem ko vlada pri Hrvatih še vedno velika zmeda, še poleg tega, da so slovenski znaki mnogo bližji točnejši oznaki

¹ Kidrič F., Zoisova korespondenca 1808—1809, izdala Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani, Ljubljana 1939, 204, 206.

² Zois — Vukassovichu okoli 14. marca 1809, istotam 182-3.

³ Kopitar B., Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark, Ljubljana 1808, uvod str. XX.

⁴ Dobrovský J., Proben aus dem angezeigten Windischen Neuen Testamente, Slawin, Botschaft aus Böhmen an alle Slawischen Völker... II, zv. (1806) 85.

glasov, ki jih hočejo predstavljati; na slovstvenega, ki je pokazal, da je hrvatska literatura mnogo revnejša kakor slovenska, saj nima še niti prevoda biblije, medtem ko ima slovenska že dva.⁵

Prav tam je Kopitar tudi izrekel misel, ki je že kazala na jedro karantanske in panonske teorije. Kakor pogled na celo vrsto vprašanj iz duhovnega in gmotnega življenja Slovanov, je tudi onodobne nazore o Hrvatski odlikovala velika neenotnost. Kdor je Hrvatsko gledal s političnega, zgodovinskega vidika, mu je razpadalo hrvatsko ozemlje na več ločenih pokrajin: Dalmacijo, Slavonijo, Hrvatsko... Kdor jo je gledal z narodnega in vzel za kriterij narodne pripadnosti jezik, mu je šele več, sicer upravno-politično ločenih pokrajin sestavljalo Hrvatsko. Kopitar se je v slovnici pri Slovencih ravnal po drugem, tedaj modernejšem, narodnostnem načelu; s tem je kazal razumevanje potreb in stanja zamudniških, nedržavnih narodov. Zato je imel tudi za hrvatsko vse, kar je govorilo katerega izmed bolj razširjenih dialektov, to je Dalmatince, Slavonce in Hrvate iz »Kraljevine Hrvatske«; tej historični politični tvorbi pa je pritaknil več ozemlja, kot ga je imela, kajti sledil ni njenim mejam, temveč mejam razširjenosti kajkavščine; h kajkavcem pa je štel tudi del spodnještajerskih Slovencev in Prekmurce ter Hrvate na Ogrskem. Ker pa je bil v skupini severno-zahodni slovenski element kulturno močnejši in je kazal večjo asimilacijsko sposobnost, je mislil Kopitar, da se ta ljudska skupnost, ki se je res šele oblikovala v narod, ne bi smela imenovati hrvatska, temveč karantanska⁶.

Še globlje kot slovnica kažejo nekatera istodobna Kopitarjeva pisma, kako pereča slavistična znanstvena potreba se mu je zdela razrešitev vprašanja medsebojnega jezikovnega odnosa Hrvatov in Slovencev. Zlasti drastično obliko je dobilo iskanje v Kopitarjevi zasebni korespondenci z Dobrovskim, kjer se je moral boriti proti višjemu ocenjevanju Hrvatov, obenem pa sam poskušal dognati na podlagi bližjega jezikovnega sorodstva in poznanja dejansko zgodovinsko odvisnost⁷. Polagoma so se mu nazoni ustalili, da je menil sedaj, da je »... *provincialni Hrvat Slovenec po svoji slovnici in zgodovini*«⁸, sedaj, da bi bil potreben samo skupni pravopis, da bi se oba jezika zblížala in končno zlila⁹, sedaj, da čaka prav Slovence naloga, skrbeti za ponovno kulturno zblížanje s Hrvatikajkavci: »*Tudi provincialno Hrvatsko in zapadno Ogrsko si moramo še priboriti*«¹⁰ — to je združiti Slovence, kajkavski del Hrvatov in Prekmurce v enoten slovenski narod.

Osnove za karantansko kulturno-politično središče ni izoblikoval šele Kopitar. Iz politično neorganizirane gmote slovanskih plemen, ki so ob naselitvi prodrle do vzhodnih obronkov alpskega masiva, jo je dvignil že Linhart v svoji zgodovini Kranjske oziroma slovenskih dežel: »*Nicht nur das heutige Kärnten — die Grenzen dieses Herzogthums sind Folgen*

⁵ Kopitar, Grammatik..., 207-8.

⁶ Istotam 207.

⁷ Prijatelj I., Slovenščina pod Napoleonom, Veda I (1911) 324-7.

⁸ Kopitar — Zoisu 24. oktobra 1809, istotam 226.

⁹ Kopitar — Serresu, po Kopitarjevem posnetku v pismu Zoisu 26. oktobra 1809, istotam 229.

¹⁰ Kopitar — Zoisu 7. junija 1811, istotam 424.

*späterer politischen Begebenheiten und Verhältnisse — sondern die Wohnsitze aller Slaven im Süden Deutschlands, an der Save, Drave und Mur, bis an die Ens und Donau hin, durch Krain, Kärnten, die Steiermark und Oesterreich, wo sich die julischen, karnischen und norischen Alpen durchkreuzen, heissen in der Sprache des Mittelalters Karantanien*¹¹. Linhartovo zgodovinsko delo je bilo s smrtjo prezgodaj pretrgano, da bi bil mogel slediti razvoju deželnih in državnih idej in političnih tvorb na tem ozemlju v pozni srednji vek in dalje, toda za dobo sedmega stoletja je dal deželi, ki ji je vladal Samo, ki se je stikala na Donavi s češko zemljo in s katero je prišlo kot s prvo na slovanskem jugozahodu v stik krščanstvo, večji pomen kot oblikovanju katerega koli drugega središča prednikov Slovencev.

Linhartov delež pri utrditvi pomena Karantanije nam samo potrjuje prepričevalnost poročila, da je Kopitar posnel svojo misel iz razgovorov z mentorjem. Dejstvo, da piše Zois, kako se je sam zanimal za vprašanje preteklosti južnoslovanskih narodov (*»...obschon ich schon seit langer Zeit für Slavische Sprache und Geschichte Materialien sammle«*¹²), nam prav kaže, da je šla tradicija od Linharta preko Zoisa h Kopitarju. Kopitarjeva priloga Zoisovemu pismu, naročil jo je baron za izpopolnitev svojih podatkov hrvatskemu generalu v avstrijski službi, ki je zbiral informacije, ker je želel svoje otroke bolje poučiti o preteklosti svojega naroda, kakor je znala vzgoja poučiti njega samega¹³, razvija za stopnjo dalje »popolnoma nov sistem«¹⁴ ocenjevanja hrvatske jezikovne pripadnosti: današnji Hrvatje so panonski Praslovani; mednje se je res primešalo nekaj pravih Hrvatov, vendar pa ti niso tako izpremenili značaja jezika, da njih jezik ne bi bil še vedno odtenek karantanščine, medtem ko spada slavonsčina že k srbščini¹⁵.

Nazor o hrvatsko-slovenski kajkavski enoti po Kopitarju ni zamrl. Tradicija je tekla še dalje proti sredi 19. stoletja in se celo poglobila.

*

Dunajsko delo se je Kopitarju v naslednjih desetletjih raztezalo vse širje in širje po področju slovanske filologije in po celi vrsti sorodnih stranskih področij. Iz njega se je razvil učenjak bolj enciklopedičnega tipa kakor prerodnega delavca; vzdrževal je pač izredno razsežne, vprav evropske znanstvene stike, a zanemarjal zvezo s svojim ljudstvom. V domačem razvoju se je dotedanje slavistično delovanje obrnilo s Prešernovo generacijo v nenavadno naglem vzponu, ki ga je mogla ustvariti samo močna pesniška individualnost, v povsem literarno kozmopolitsko smer, a noviško v drugo skrajnost, v prizadevanje za gmotni in civilizacijski dvig kmečkih množic (ali bolje kmečkega posestništva) in obrtniškega stanu. Potrebe prve smeri Kopitar ni priznaval in se je zapletel z njo v

¹¹ Linhart A., Versuch einer Geschichte von Krain... II, Ljubljana 1791, 137. Glej tudi Zwitter F., Prva koncepcija slovenske zgodovine, GMS XX (1939) 335—72.

¹² Zois — Vukassovichu okoli 14. marca 1809, Zoisova korespondenca 182.

¹³ Vukassovich — Zoisu 2. oktobra 1808, istotam 182, op. 1.

¹⁴ Zois — Vukassovichu okoli 14. marca 1809, istotam 183.

¹⁵ Delni koncept Kopitarjevega članka istotam 182—3, op. 3.

boj, drugi — noviški — smeri so bila njegova filološka raziskavanja, propaganda ljudske folklore za idejno in oblikovno osnovo nastajajočega umetnega pesništva itd. previsoke stvari, da bi imela ob njegovem publicističnem in znanstvenem delu do njega kaj več neposrednih odnosov kot spoštovanje velikega rojaka in slavista. Pač pa je bil na Slovenskem krožek, ki se je mimo obeh vodilnih domačih krogov v Kopitarjevi dozorili življenjski dobi zopet tesneje naslonil na dunajskega slavista. Bila je to tista slovenska generacija, ki sodi po času nastopa med dobo velike Prešernove tvornosti in začetek izdajanja Novic, vzhodnoštajerska družba, ki se je po 1835 približala hrvatskemu ilirizmu.

Dva člana družbe sta sledila Kopitarju: Miklošič in Vraz, prvi življenjsko, saj je postal po preselitvi iz Gradca na Dunaj nadaljevalec Kopitarjevega slavističnega dela, drugi idejno, ker je svoje nazore o visečih jezikovnih vprašanjih med Hrvati in Slovenci končno uravnal s prevzemom Kopitarjeve teorije. V delu poslednjega je dobila karantansko-panonska delitev pomen, ki je daleč presegal njen prvotni jezikovni značaj in bi ob večji popularnosti ilirizma lahko globoko zarezal v splošni slovstveni razvoj dobe okoli 1848.

Vrazov pristanek na sprejem ilirizma v njegovi zreli obliki, ki je zahteval od Slovencev opustitev misli na samostojni knjižni jezik, se je izvršil v okoliščinah vplivov zelo različne vrste: družabnih, osebnih, literarnih in idejnih. Toda, ko je bilo treba po že izvršenem dejanju prestop utemeljiti, a ob razidu s Prešernom opravičiti, ni pritegnil v razpravo drugih kot poslednje, načelne vzroke. Za svoje idejno izhodišče je prevzel Kollárjevo zamisel slovanske vzajemnosti, ki je priznavala upravičenost zgolj štirih slovanskih narečij, v današnjem pomenu knjižnih jezikov, in sicer poleg češkega, poljskega in ruskega za vse južne Slovence skupaj še ilirskega. Vraz sam je bil sicer poglavitni propagator naukov slovaškega ideologa, toda v svojem oboževanju Kollárja tedaj prav nič osamljen. Na slovenskem štajerskem je bila popularnost Kollárjevega slovanskega učbenika takoj po njegovem izidu tolika, da je verovala v možnost izvedbe idealistične zamisli poleg Vraza še cela vrsta mladih glav, vnetih za slovenstvo, slovanstvo in napredek.

Kakor pa je to pri večini idej, ki v prividu neslutnih možnosti razvoja naglo razplamte duhove, da jih življenjska stvarnost zavrne nazaj v kolosek človeških zakonov in družabnega ravnotežja, je tudi prepričevalna sila ideje slovanske vzajemnosti in mesijanizma pri dnevni svetlobi morala začeti kmalu usihati. Mejnik so prva leta Vrazovega življenja na Hrvatskem med 1839 in začetkom 1842. Prav to je doba, ko se je tudi Vrazov odnos do Slovencev bistveno izpremenil. Nekaj let sožitja z ilirskim Zagrebom in z njegovo literarno, družabno in politično razigranostjo je v njem znatno izpodrinilo zanimanje za slovensko slovstveno življenje, ki je preživljalo po ustavitvi izdajanja Čbelice itak krizo. Praznота je nastopila tudi zato, ker je omilil tako ustno kot pismeno propagando za priključitev slovenske inteligence k ilirizmu.

Uskok iz slovenske književnosti se je moral vrniti k domačim vprašanjem leta 1842, ko je začel v Zagrebu izdajati četrletno revijo »Kolo« in je v nji v rubriki Pregled hotel objavljati slovstvena poročila iz vseh slovanskih dežel. Prvo slovensko poročilo je prinesel tretji zvezek, ki je

izšel po precejšni zamudi spomladi 1843. Do te dobe se je v Vrazu dovršil idejni proces, ki bi ga mogli imenovati *preorientacijo* od Kollárja h Kopitarju.

Posseg prvega ilirskega literarnega kritika v slovensko slovstvo bi mogel biti zanimiv in njegova literarno-kritična razčlemba tedanjega slovenskega stanja v vseh ozirih dobrodošla pomoč onim slabotnim prizadevanjem, ki so še ostala po Prešernovem molku. Toda v štajerskem ilircu se še niso polegli veliki notranji boji za narodnostno vprašanje, da bi bil mogel mimo njih pristopiti k literarnim.

Delo, ki ga je izbral za svoj vidik, je bila druga izdaja Murkove slovnice¹⁶, prav tiste, s katero se je dobro desetletje prej med štajerskimi prerodnimi in dušebrižnimi delavci uveljavila mlada graška dijaška generacija, ki ji je pripadal tudi Vraz. Vzrokov, zakaj bi se mogel sedaj najprej ustaviti prav ob Murkovi slovnici in njo prvo podvreči kritiki zrelih let, je bilo nešteto: pregledati, z delom kakšne vrste in smeri je nastopila njegova generacija; kakšno mesto ji bo pripadlo v kulturnem razvoju slovenskih dežel; še enkrat pretehtati Murkovo razmerje do kranjskega knjižnega jezika in pravopisa, ki ga je osvojil, in Dajnkovega vzhodnoštajerskega, ki ga je zavrgel; do načel pesništva, kot jih je razvil; pretresti Murkovo oceno Prešerna...

Nobenega teh vprašanj ali podobnih, ki bi kako mejila na literarno področje, se ni dotaknil Vraz. Ocena opušča vse druge kriterije in se omejuje samo na primerjanje Murkovega vidika obravnave slovenskega jezika s karantansko in panonsko teorijo. Svoj pristanek h Kopitarjevim naukom o slovenskem značaju kajkavščine je izpričal Vraz mimogrede že v članku »*Narodne pësme Hárvatah*« v istem 3. zvezku »Kola« (str. 31–2); kot svoj vir je tam navedel Glagolita Clozianus. Kopitarjev pogled na razširjenost slovenskega jezika je bil v ilirskem tisku nov, zato ga je obrazložil Vraz načelno in v podrobnostih, kakor bi šlo za samostojen lingvistični traktat in ne le za pritegnitev tujega načela v slovensko kritiko. Po Kopitarju ilircu Vrazu gornja veja južnih Slovanov, Slovenci, niso segali samo do mej Štajerske, Koroške, Kranjske, Primorske in Benečije, marveč tudi po železni in saladski županiji na Ogrskem, po vsem Medjimurju, po Vojni krajini, vsej Hrvatski med Dravo, Savo in Kolpo severni Slavoniji do blizu Požege, a na jugozahodu globoko v Gorski Kotar, skratka povsod, do kamor je segala kajkavščina. Ves ta jezikovni kompleks je v notranjosti razdelil na panonski in karantanski del, a mejo med njima določil s črto, ki je potekala od Rabe do Radgone na Muri, po Slovenskih goricah do Maribora, dalje po desnem bregu Drave do Ptuja, proti jugu na Rogatec, v bližino mesta Krapine in sredi po Zagorju med rečicama Krapino ter Sotlo na Savo pri Samoboru in še dalje proti Gorjancem in Gorskemu Kotaru do Hrvatskega Primorja. V zadnjem delu mu je bila razmejitev težavna zaradi silne pomešanosti kajkavskega, čakavskega in štokavskega elementa. Vraz je navedel za obe polovici njiju poglavitne

¹⁶ (Vraz S.), Literatura južnih Slavenah. a) Knjiženstvo Slovenacah, Kolo III (1843) 119–20. O pomenu Murkove slovnice (Theoretisch-praktische slowenische Sprachlehre ... Grädec 1832) za mlado Štajersko glej Petré, Poizkus ilirizma pri Slovencih 12-6.

dialektološke značilnosti in ugotovil, da se nanaša Murkova slovnica samo na karantanski del Slovencev, a pušča vnemar panonskega — s tem je izžrpal kritične poglede na to filološko delo.

Postopek s karantansko-panonsko teorijo odkriva celo globlje notranje vzmeti Vrazove miselnosti in sploh psiholoških črt značaja, kakor poglobitev v prave vzroke njegovega prestopa k ilirizmu in osvojitvev Kollárjeve ideologije. Ne govori nam več samo o Vrazu entuziastu, temveč o predstavniku najčistejšega tipa romantika — idealista, ki more nasloniti svoj nazor o vprašanju iz povsem izkustvenega sveta na čisto neempirično zamisel, sproščeno vezi predmetne stvarnosti, zgrajeno kakor v abstrakciji brezračnega prostora.

Stoletni razvoj je oblikoval slovanska plemena v alpskih predelih v strnjeno skupnost socialne, politične in kulturne opredeljenosti, ki jo je po pokrajinskih enotah določalo upravno-politično sožitje, a do zavesti slovenske skupnosti privedla kulturna povezanost s knjižnim jezikom, slovensko cerkvijo, šolo in vrsto drugih činiteljev vsakdanjega življenja.

Linhartovo idejno izhodišče, da v vprašanju pripadnosti ljudstev ni odločilen razvojno politični moment, ki ga je v slovenskem primeru predstavljala nemška organizacijska akcija na slovanskem jugu, temveč prvotni narodni, kakor se kaže že v ločitvi po plemenih, je doživel na poti od Kopitarja do Vraza še večjo poglobitev. Vraz je sploh zanikal, da bi imelo kasnejše človeško delo kak pomen za usodo naroda in moglo kaj izpremeniti v danostih krvi in jezika prastarega stanja. Svoj nazor je ugnetal v naslednje narodnostno načelo: *»Nu iztraživalac jezika neka se nedade varati i slěpiti od uredjenjah ljudskih, već neka njega vodi uredjenje božje: jezik i kàrv«*.¹⁷ S to romantično teorijo je bila sicer strogo izvedena ločitev med prvotnim prasllovanskim prebivalstvom in kasnejšim nemškim naseljevanjem na slovenskem ozemlju, ljudstvo ločeno od plemstva in nemške uradniške upravno-politične mreže, toda zanikan obenem tudi pomen vsake kulturno-politične organizacije, ki je vedla v poznejših dobah k drugačnim narodnim enotam, kakor je bila staroslovenska. Ker je Kopitarjeva teorija priznavala samo karantansko-panonsko kajkavsko skupnost, brez ozira na to, kaj je nastalo na tem jezikovnem ozemlju kasneje, je tudi Vraz izključil vsak poznejši vpliv. Vendar je med Vrazom in Kopitarjem bistvena razlika. Kopitar je gledal na problem jezikoslovno, hoteč utrditi jezikovno stanje določene historične epohe. Naj je bila stopnja pravilnosti ali nepravilnosti njegove teorije večja ali manjša, je ostal z voljo do empiričnega raziskovanja historične gramatike na realnih tleh stvarne znanstvene analize. Vraz je shematično prenesel zgodovinski vidik na sodobnost in ocenjeval pod njegovim zornim kotom pojave ne neke pretekle faze dialektov, temveč novega knjižnega jezika, ki se je v zadnjih stoletjih izoblikoval pod čisto svojimi razvojnimi vidiki. V tem je bil neživljenjski idealizem njegove teorije. Kopitarjeva historična hipoteza s področja lingvistike je v njegovi roki prevzela funkcijo osrednjega kriterija vseh

¹⁷ St. Vr(az), Kolo III 31.

novih prizadevanj tako na področju knjižnega jezika kot slovstvenega in kulturnega življenja sploh.

Primer z Murkovo slovnico iz 1843 ni osamljen; nanizala se je nanj cela vrsta drugih, ki nam kažejo, da je ostal Vraz svojemu novemu pogledu zvest do kraja svojega slovstvenega udejstvovanja.

Prevzem Kopitarjeve teorije je vplival tudi na končno ustalitev Vrazovih nazorov o knjižnem jeziku. S svojo podreditvijo smernicam ilirizma je pristal Vraz na Gajevo izbiro štokavščine za skupni ilirski knjižni jezik, dasi tedaj ni prav vedel, kako naj poslej gleda na »kranjščino« kot na nastajajoči skupni slovenski knjižni jezik. Ko se mu je pokazalo celotno kajkavsko ozemlje v podobi enote, katere dialektu ni več priznaval pravice do višjih kulturnih ambicij, ki bi stremele po dvigu »kajkavščine« v knjižni jezik, je zadobilo njegovo razmerje do slovenskega knjižnega jezika in knjižne kajkavščine, ki jo je delno pisala Hrvatska pred Gajevo reformo in mimo nje, povsem preprosto jasnost: obe »prostonarodni podnarečji«¹⁸ bi se smeli uporabljati v tisku samo za oni preprosti nujni stik inteligence in ljudstva, ki je potreben na primer za gospodarsko povzdigo dežel ali za sporazum duhovnika z verniki. Misel o dveh jezikih za knjižno rabo — prvi naj bi bil za vse višje, kulturne namene, drugi za goli ljudski utilitarizem — srečamo pri Vrazu prvič v bežni, prehodni obliki že zgodaj, v začetku 1839, ko je predlagal nekaj takega za Slovence semiškemu kooperatorju Matevžu Ravnikarju¹⁹. Javno je izdelal svojo novo delitev v isti dobi, kot je porabil Kopitarjevo teorijo, in sicer ne v domačem tisku, temveč v svojem najobširnejšem ekspoziju o slovstvenem stanju pri južnih Slovanih, ki ga je pisal za tuje slovanske interese. Objavil ga je varšavski slavistični časopis vseslovanske smeri, Dennica-Jutrzenka²⁰. Brez zagrizenosti in odpora je tam predočil ljubljansko slovstveno in izdajateljsko delovanje ter zagrebško, kar ga je bilo v kajkavščini, kot hvalevredno, požrtvovalno delo za najnujnejše potrebe preprostega ljudstva in še poudaril, da nima slovstva te vrste v tako obilni meri noben drug slovanski narod.

Pot Vrazovega povratka k slovenstvu se je torej izvršila v okoliščinah, ko je njegova informativna služba tujini zaradi poniževalnega merila več škodila domačim interesom, ki so stremeli po uveljavi v slovanski literarni tekmi, kakor koristila. Prav isti vidik je porabljal za Slovence tudi v svojih poročilih češki javnosti v praškem leposlovnem almanahu Kwěty²¹.

V taki izčiščenosti jezikovnih nazorov je imela za Vraza raba vseh knjižnih jezikov pri južnih Slovanih, z edino izjemo pisanja v štokavščini, samo značaj rabe dialekta; za samosvoj knjižni jezik ni priznaval niti bolgarščine²². Prezir slovenskega knjižnega dela mu je lajšal dejanski

¹⁸ Vrazov izraz v Dennici-Jutrzenki II (1843) zv. III 47.

¹⁹ Petrè F., Poizkus ilirizma pri Slovencih, 185 (vir 359).

²⁰ St. Vraz, Обзоръ иже литературы южныхъ славянъ за 1842 г. — Przeglad literatury Słowian południowych za 1842 r., Dennica-Jutrzenka II (1843) zv. III, 20-51, zlasti 47-9.

²¹ (Vraz S.). Ze Štyrská (Wýjimek z dopisu přátelského K. Jaromírovi dne 16. dubna r. t.), Kwěty XI (1844) 235; St. Vr., Ze Záhřebe (Literatura. Štyrská maticе. Umělci. Z přátelského dopisu.) Kwěty XI 571.

²² St. Vraz, Ze Záhřebe, Kwěty XIII (1846) 282.

upadek literarne tvorbe v Ljubljani in drugod po Slovenskem, ki ga je zaznamovati po dobi delovanja in vpliva Prešerna in Čopa, saj vse desetletje po Čbelici in bojih okoli nje ni več pokazalo dela, ki bi bilo toliko zanimivo ali umetniško zrelo, da bi vzbudilo pažnjo tudi zunaj domačih meja. Poezijo desetletja predstavlja samo priložnostna noviška lirika, pripovedništvo pa prireditve po okusu in slogu povesti Krištofa Schmidta, kake dramatične produkcije ni bilo. Koseskega besedna patetika s heroično nacionalno noto pa je imela po svoji osnovni ideji med literarno tvorbo nekaj prav tako zgrešenega in le iz dobe razumljivega kakor romantična jezikovna in narodna idealizacija slovenskega ilirca v svetu političnih idej sodobnikov.

Po neki notranji zakonitosti je spremljala orisano Vrazovo literarno poenostavitev tudi splošna generalizacija javnega življenja južnih Slovanov, tako da njih ozemlja ni več imenoval srbsko, hrvatsko, bolgarsko..., tudi ne več ilirsko, temveč s skupnim imenom slovinsko. Izraza ni posnel po češkem nazivu Slovencev, marveč po starejši primorsko-hrvatski praksi iz 17. in 18. stoletja, zlasti iz del Juraja Barakovića in Andrije Kačića²³, ki sta tako imenovala južne Slovane, kadar sta menila njih celoto. Mesto priznanja pravice do novega formiranja kulturnih središč in upoštevanja zgodovinskega procesa, historizem torej tudi pri pokrajinskih imenih in to v času, ko so prav zmagovale tendence, ki so ustvarile delitev, kakršna je končno ostala.

*

Če je imelo obveljati prepričanje, da vežeta slovenski in kajkavsko-hrvatski svet dve bistveni in najgloblji prvini človekovega bitja, kri in jezik, to ni moglo ostati brez vpliva tudi na najznačilnejši izraz duševne napetosti in sproščenja ljudstva s tega ozemlja, na njegovo v anonimnosti izoblikovano in kolektivu pripadajočo narodno pesem. Res je karantansko-panonska teorija bistveno izpremenila Vrazove nazore o domači folklori.

Misel o kajkavski enoti se je usedla vanj že po izdaji zvezka narodnih pesmi, s katerim mu je uspelo izvesti leta 1839 prvi korak v monumentalnem življenjskem načrtu, zasnovanem na misli, da bo zbral in izdal tekste in napeve narodnih pesmi vseh tistih predelov balkanskih Slovanov, ki jih ni izčrpal Vuk Karadžić. Vraz načrta, ki bi mu prinesel enako slavo, kot sta jo uživala Karadžić in Čelakovský, ni izvedel, dasi ga nikdar ni opustil. Objavljeni zvezek je vseboval le slovenske pesmi, zbrane po Štajerskem, Kranjskem in Koroškem, vendar se je odločil, da jih bo imenoval »Narodne pjesni ilirske«. Pripravil jih je v dobi svojega največjega zanosa za ilirizem, ko ga ni motilo, da je pritaknil naslovu tendenco, ki je obetala več, kot je mogla dati vsebina. Gluhota, s katero je sprejel ilirski Zagreb njegov načrt, denarne neprilike s prvim zvezkom in brezploдни napor v zvezi s Prago so pokopali mogočno zasnovo. Vseeno pa se je ponudila Vrazu neka prilika, ko bi mogel dati v javnost drobec iz svojih velikih zbirk, čeprav po tuji roki, v tuji obliki in pod tujim

²³ Baraković J., Vila Slovinka, Benetke 1614 (za Vrazovo poznanje gl. Kolo III 33); Kačić M. A., Razgovor ugodni národa slovinskoga, Benetke 1756 (za pomembnost, ki jo je Vraz pripisoval temu zgod. delu glej m. dr. Vraz — Dragoić Jarnjević 25. okt. 1841, Gradja za povijest hrv. književnosti III (1901) 201. Vraz je imel pač Wenediktovo dunajsko izdajo iz 1836.)

imenom. To je bilo vabilo Anastazija Grüna, grofa Auersperga, naj bi mu oskrbel gradivo za prevode slovenskih narodnih pesmi v nemščino. Bilo je to leta 1846. Vrazovo pripravljenost, da ugotovi prošnji, je spremljal poskus pridobitve Auersperga za kajkavski koncept.²⁴

Po oceni Murkove slovnice je bil to drugi primer, ko je obrazložil Vraz problem v vsej širini in brez navedbe, da se naslanja na Kopitarja. Nemškim etnologom naj bi bile po njem predstavljene narodne pesmi s slovenskega ozemlja in ozemlja provincialne Hrvatske kot duhovna enota, izvirajoča iz enotnega jezika Slovencev. Tudi Vrazu se je zdel sicer značaj hrvatskih in slovenskih narodnih pesmi različen, toda prav tako se mu je zdelo potrebno, razumeti vzroke, ki so dovedli do tega, in odkloniti posledice, izvirajoče iz njih. Zaključki, ki jih je v takih mislih nanizal za grofa Auersperga, so izčrpno prikazali njegov pogled na razvoj obeh ljudstev. Po njih je bila provincialna Hrvatska s svojim slovenskim prebivalstvom (*mit seiner windischen Bevölkerung*²⁵) že pred več stoletji politično in socialno ločena od jezikovno sorodnih Slovencev na Kranjskem in v ostalih slovenskih deželah, a prišla v ožji stik s srbskim in pravim hrvatskim jezikovnim deblom. S tem je dobilo tudi notranje življenje značaj, ki se nagiba bliže k srbski in hrvatski psihi kot k slovenski, čeprav ne more povsem izgubiti prvotnega duha in izraza. Kot je 1843 odklonil vsako vplivno upravičenost novejšega kulturnega razvoja in zakoreninil oni pravi značaj, ki ga sme imeti knjižni jezik, v romantično mistični povezanosti krvi, je tudi 1846 opredelil bistvo narodnega poslanstva z vplivom iracionalne sile: Hrvate — kajkavce je postavila *Previdnost* (*die Vorsehung*) za most med srbskim, pravim hrvatskim in slovenskim svetom. Po njem je bil posredniški duh izredno močno ugneten tudi v večino kajkavskih narodnih pesmi, ki nosijo zato znake svojeverstnega političnega in socialnega stanja in ni njih značaj niti srbski, niti slovenski. Duhovna izmenjava, ta najkarakterističnejša lastnost dežele se ni ustavila niti ob nasprotnih mejah, zato so posamične srbske narodne pesmi prodrle celo preko Hrvatske v južne predele Štajerske in Kranjske.

Tudi v tem načrtu Vraz ni imel sreče, da bi ga dovedel do kraja, kajti prav tedaj mu je odvrnila skrb za idejne boje trpkejša skrb za borni redni osnovni zaslužek, ki si ga je končno le želel prvi literat na slovanskem jugu, ki se je spustil v nevarnost življenja brez meščanskega poklica.

*

Karantansko-panonska teorija je doživela torej tik pred marčno revolucijo poglobitev in posplošenje, po katerem naj bi postala osrednji vidik pri reševanju hrvatsko-slovenskih vprašanj. Soočenje tega prenosa z življenjsko stvarnostjo bi pač pokazalo, če bi do njega prišlo, da je bila tudi to le ena izmed romantičnih oddaljitvev od pravih smernic dobe. Nastala je pod velikim vplivom filološke šole in vsega neustaljenega iskanja inteligence, ki je zapustila vrste ljudstva, a se še ni znašla, kako

²⁴ Vraz — Auerspergu 24. junija 1846, Djela Stanka Vraza V (Zagreb 1877) 391—3.

²⁵ Istotam, 392.

bi zastavila delo, da bi tudi z nove ravni ohranila povezanost s tradicijo in bodočim razvojem svojega naroda. Medtem ko je imela pri Kopitarju še samo značaj aktualnega lingvističnega problema, je Vraz iskal v nji rešitev mnogo širših vprašanj, kar je preseglo njeno vplivno področje. Ob njem nas že več ne zanima toliko nazor sam, temveč vse bolj in bolj nemirna, a zanimiva osebnost slovenskega ilirca.

Danes je Vrazov končni zatek h Kopitarjevi razlagi slovensko-hrvatske skupnosti kot k rešilni vrvi iz nejasnosti narodne problematike toliko kakor pozabljen, saj ga ne poudarja niti slovstvena zgodovina. Ne, da bi poznejših generacij njegova omahovanja ne zanimala. Kljub vsem izkušnjam še vedno sveže in vedno znova in znova razpravljano vprašanje nam govori o prav nasprotnem. Le to je, da si iščemo za predstavo miselnosti nekega človeka ali tudi dobe posplošenj, ker ne moremo trajno zadržati podobe preveč zapletenega duševnega razvoja. Pri ilirizmu je to tem težje, ker ga je gnalo njegovo osnovno romantično stališče zaradi drzne in s tem negotove podjetnosti v vedno nove nepravilike, ki so ga silile, da je iz leta v leto izpreminjal svoje nazore.

Razvoj karantansko-panonske teorije nam je znan bolj po njenih lingvističnih iskanjih, s katerimi je hotela dognati kraj nastanka staro-cerkvenoslovanskega jezika. Toda tudi ta druga faza njenega vpliva prav za Slovence ni omejena na ožja jezikoslovna vprašanja. Po splošnem pomenu, ki ga je imel Miklošič za razvoj slovanske filologije, so se zajedli tudi njegovi, oziroma Kopitarjevi romantični nauki globoko v boje za izoblikovanje slovenskega knjižnega jezika in jim sledimo še daleč v drugo polovico stoletja.

France Vodnik

Med Staroslovenci in Mladoslavenci

(Nekaj pripomb k periodizaciji ali novejšje naše literarne zgodovine.)

V drugi polovici minulega stoletja je bilo pri nas mnogo pisateljev, katerih ustvarjanje po navadi delimo v delo »mladih« ter »poznejših« let. Seveda je jasno, da nam taka zgolj biografska razdelitev ne pove mnogo ali pa nič o dobi, v kateri je pisatelj živel in deloval. Že to dejstvo samo pa nas dovolj glasno opozarja na težkoče, na katere naletimo, ko nam je treba uvrstiti takega pisatelja v okvir določene dobe ter ga označiti po smeri njegovega delovanja.

Profesor dr. Ivan Prijatelj je razdelil dobo novejšje slovenske književnosti v obdobje Staroslovencev (1848—1868) in v obdobje Mladoslavencev (1868—1895). Ta vsekakor utemeljena in tehtna razdelitev pa je dejansko splošna označba teh dveh dob in se potemtakem ne omejuje na literarne tokove, marveč označuje predvsem njuno splošno kulturno in politično strukturo. Zato je Prijatelj poimenoval s posebnimi nazivi tudi literarne struje, a le za dobo Mladoslavencev, ki jo je v tem pogledu razdelil na dve obdobji: na obdobje romantičnega realizma (1868—1881) in na obdobje poetičnega realizma (1881—1895). Človek bi si zategadelj želel prav takega v z p o r e d n e g a literarnega poimenovanja za slovstvene struje v dobi Staroslovencev. Res da je dr. Prijatelj pozneje tudi dobo Staroslovencev razmejil v obdobje tvornega konservatizma (1848—1860) ter v obdobje okorelega konservatizma (1860—1868).¹ Toda tako poimenovanje je zopet samo splošno in se dotika v prvi vrsti duhovnega in družbenega pomena staroslovenske dobe, ne pa tudi takratnih literarnih prizadevanj. To pomanjkljivost občutimo kljub naslednjim besedam: »Jemati kak literarno-teoretičen naziv pa ne kaže, že zato ne, ker ne vodijo peres piscem te dobe predvsem literarno-umetnostna gesla.«²

To je sicer res; a prav tako je res, da moramo v tem obdobju r a z l i k o v a t i dvoje med seboj bistveno različnih in druga drugi nasprotujočih si literarnih struj, kar na drugem mestu priznava Prijatelj sam, ko pravi že o Janežičevih slovstvenih poskusih: »V primeri z ljubljanskim ozko praktičnim Bleiweisovim in ozko moralističnim Jeranovim slovstvom pomeni ‚Slovenska bčela‘, ta prvi idealistični obmejni korak v svobodnejše leposlovje, kljub vsemu velik napredek. V n a s p r o t j u z ljubljanskimi ‚staroslovenskimi‘³ preganjalci erotike si je upala ‚Bčela‘ vplesti v kakšno povest ali pesem celo motiv spolne ljubezni, seveda še ne v

¹ Prijatelj, Kulturna in politična zgodovina Slovencev (1938), I., 3.

² Tam.

³ Podčrtal jaz.

vlogi elementarnega življenjskega nagona, pač pa kot poetično rahlodajlno slutnjo.⁴

Še jasneje pa čutimo to pozneje, ko govori pisatelj o »Vajevecih«, kasnejših sodelavcih »Slovenskega Glasnika«, katerih delo in pomen označuje s temile besedami: »Narodni hram se je bil po letu 1848. zgradil in postavil za silo od politične in narodnogospodarske, torej bolj praktične smeri in je kot tak nujno potreboval samo še dojemljivosti mladega naroda primernih delavcev ob docela zanemarjenem traktu narodne umetnosti. In v to vrzel je skočila ta mladina, polna idealizma in dobre volje, zlasti pa smisla za organizacijo enotnega pokolenja, ki ve, kaj hoče, torej smisla za solidarnost smeri ene cele generacije,⁵ ki je podlaga za vsak uspešen napredovalni razvoj. In po združni in složni organizaciji se odlikujejo ti zidarji, ki so gradili na narodnih tleh in pogosto na osnovi ljudskega fabuliranja slovensko leposlovno stavbo tako zelo, da razločno vidimo ne samo njih kipeče lastno delo, ampak otipljivo čutimo za njimi večjega, velenadarjenega narodnega arhitekta, ki ni bil nihče drug kakor naš veliki — Levstik.«⁶

Vse to priča, da moramo v dobi Staroslovencev dejansko razločevati dve literarni struji, izmed katerih se ena še zmerom oklepa literarno-utilitarističnega pojmovanja »Novic« in njihovega kroga, medtem ko je za drugo značilno že globlje literarno-sociološko gledanje na umetnost. Razložek med obema je ta, da je bila prvi literatura samo sredstvo za doseg različnih praktičnih, recimo narodnih in moralnih ciljev, dočim so drugi — z Levstikom na čelu — pojmovali literaturo razen tega taudi kot — ogledalo ljudskega življenja.

K tej prvi generaciji Mladoslavencev, kakor bi jo zaradi premnogih, s Staroslovenci diferencirajočih potez, po Slodnjaku⁶ v resnici lahko imenovali, bi bilo po moji sodbi treba poleg Janežiča, čigar poskusi, ustanoviti samostojen leposlovni list, so bili zmerom bolj ali manj v opreki s težnjami Staroslovencev (o tem pričajo hladni sprejemi in celo nasprotovanja v »Novicah«) — šteti zlasti še Levstika in Vajevece, katerim se je kmalu pridružil tudi nekoliko mlajši Mencinger. K temu naj dodam, da je skupino — navaja na primer Jenka, Erjavca, Mencingerja in druge — imenoval »neposredne prednike in deloma vrstnike slovenske literarne dobe kat'eksohen, to je Stritarjeve (mladoslovenske) dobe — že dr. Fr. Vidic v oceni Glaserjeve Zgodovine slovenskega slovstva.⁷

Poglavitno, kar ta rod — poleg časovnega okvira — še zmeraj veže s Staroslovenci, je miselnost, da bodi literatura slej ko prej v službi narodne prebuje, ter želja, da iztrebi v narodu vražarstvo in babjeverstvo,

⁴ Tam, II., 65. Prim. tudi str. 68.

⁵ Tam, 79.

⁶ Slodnjak, Pregled slovenskega slovstva, 165. — Ta izraz privzemam za označbo enega dela pisateljev v petdesetih letih, torej ne kakor Slodnjak za vse takratne leposlovce. Semkaj je po mojem mnenju treba šteti zlasti tisti pisateljski rod, ki po svojem literarnem poreklu pripada mladostovski generaciji, čeprav je nastopil in se uveljavil že v dobi Staroslovencev.

⁷ LZ 1898, 311.

kar je bila na primer tudi ena izmed poglavitnih prosvetnih nalog Bleiweisa in njegovih.⁸ Toda vse drugo ga bistveno loči od njih ter ga označuje za predhodnika in znanilca novega časa.

Ti diferencirajoči znaki bi bili zlasti: pojmovanje literature že tudi v estetskem smislu; s tem v zvezi zahteva po posvetni literaturi in klic po posebnem leposlovnem listu; dalje — zelo značilno — pozitiven odnos do Prešerna in njegovega pesniškega dela ter hkrati že negativen odnos do Koseskega⁹; zahteva po kritiki. Pa tudi sicer vidimo mnogo znakov, ki kažejo v nov čas: da se narodna misel zmerom bolj družijo s svobodoljubnimi, demokratičnimi idejami; da se tradicionalni historizem premaguje z idejo o napredku, a domača patriarhalnost s kozmopolitizmom kljub še vedno močnemu poudarku o veliki vrednosti ljudskega izročila.

Ta rod — prva generacija Mladoslovencev — je doraščal in se oblikoval v glavnem pod vplivom l. 1848. To leto »pomladi narodov« je sicer prineslo Slovincem le malo trajnih uspehov, vendarle pa je bilo zelo pomembno za nadaljnji razvoj našega narodnega, političnega in literarnega življenja. Kajti kljub »molčeči tišini obnovljenega absolutizma«¹⁰ so tlele iskre revolucionarnih idej nadalje, posebno v mladini. Le-ta je že tako imela v programu poleg politike tudi leposlovje.¹¹ Ko pa je »naraščajoča in proti absolutizmu jadrajoča reakcija«¹² politično delovanje onemogočila, se je tem bolj oklenila literature, ki je sedaj »postala družabna (socialna) potreba«¹³ slovenske kulturne sredine in organsko dopolnilo narodnosti.¹⁴

Poleg mnogih listov, ki so v porevolucijski dobi prevzeli v svoj program tudi literaturo (Vedež, Ljubljanski časnik in drugi) ter Janežičevih poskusov, da ustvari Slovincem samostojen lepokolni list, je treba opozoriti zlasti na Levstikovo pisateljsko delo ter še posebej na njegov literarni program, katerega je l. 1858. razvil v »Popotovanju iz Litije do Čateža« in kjer je nekako strnil prizadevanja te dobe v naslednje zahteve: da bodi literatura v službi slovenstva, vendar tako, da bo »Slovenec videl Slovenca v knjigi, kakor vidi svoj obraz v ogledalu«; da naj se zaradi tega naslanja izključno le na ljudsko govorico ter naj zajema snovi iz zaklada narodnega izročila in resničnega življenja; da bodi literatura v pravem pomenu besede, da bodi torej ne le poučna ali verska, ampak tudi posvetna in estetska; ter — končno — da naj se goji v prvi vrsti pripovedništvo z motivi, zajetimi iz kmečkega življenja.¹⁵

⁸ Prijatelj, o. m., 83.

⁹ Mnogo tozadevnega dokumentarnega gradiva najdemo n. pr. v Mencingerjevih spisih. Kar zadeva Prešerna, glej Skušnjave in skušnje (IS, II., 50), glede Koseskega in Levstika pa Mojo hojo na Triglav (izd. 1897, str. 103).

¹⁰ Prijatelj, Istorija najnovije slov. knjiž., Letopis Matice Srpske, 244, 22/23

¹¹ Prijatelj, Kulturna in pol. zgod. Slovencev, II., 15.

¹² Tam, 58.

¹³ Prijatelj, Letopis Matice Srpske, 244, 23.

¹⁴ Prijatelj, K. in pol. zgod. Slov., II., 47.

¹⁵ Slodnjak, Levstikovo Zbrano delo, III., str. 51—56.

Marja Boršnik Škerlak

Dve Aškerčevi pismi

Sledeči doslej še neobjavljeni pismi navajam v celoti kot popravek oziroma kot dopolnilo k Aškerčevi bibliografiji (Maribor 1936) in k monografiji o Aškercu (Ljubljana 1939).

Prvo, naslovljeno na dr. Danila Majarona, last Majaronovih dedičev v Ljubljani, sem prejela — po prijaznem posredovanju dr. J. Šlebingerja — šele po izidu obeh knjig in ga tam nisem mogla upoštevati. Iz Aškerčeve korespondence z Majaronom, ki sem jo imela že dotlej na razpolago, je razvidno Majaronovo prizadevanje za izboljšanje Aškerčeve eksistence,¹ zato nič čudnega, da Aškerc, ki se je očitvidno v tej zvezi sestel z Majaronom tudi v Ljubljani, svojemu političnemu somišljeniku že koj naslednji dan po prejemu službenega dekreta sporoča novico o novem premeščanju. Kot navaja v pismu, je dekret za Škale prejel že 5. oktobra 1894, torej šest dni prej, kot je premestitev navedena v službenih zapiskih v arhivu škofijskega ordinariata v Mariboru.² Aškerčeva izjava, da te premestitve »ni smatrati kot kazen«, je subjektivno pač utemeljena, če je sam želel proč iz Mozirja, objektivnih dokazov pa je dovolj, da so bili razlogi za kazensko premestitev, da jih je Aškerc dobro poznal in je to premestitev kot negativno kasneje tudi bridko občutil. Če v pismu omenja neznosne razmere v župnišču kot edini vzrok, zakaj da si je želel iz Mozirja, bo to pač v zvezi z napadi in natolcevanji razjarjenih svetohlink, ki so »skrbno prežale, kako bi ga čimprej onemogočile kot duhovnika in človeka«.³

Njegova pesem Grešnik mu je položaj v katoliških krogih še poslabšala, pri čemer pa mozirski župnik Zehelj, ki je ostal v spominu Mozirčanov kot strpen, nepolitičen, Aškercu naklonjen predstojnik⁴, najbrž ni bil dosti kriv.

Drugo pismo, last ljubljanskega mestnega arhiva, ki sem ga pred objavo omenjenih knjig uporabljala samo v izvlečku in zaradi tega pomotoma in po krivici pripisovala Ivanu Hribarju,⁵ je vsekakor naslovljeno na

¹ Prim. AB, 62, 67; Aškerc, 105 s., 108, 432. — Pobude za izboljšanje Aškerčevega položaja je dajal predvsem sedanji senator g. Ivan Hribar, ki me v pismu 26. februarja 1940 obvešča, da je tudi prvič on predlagal pritegnitev Aškerca k Slovenskemu Narodu. Popravljajoč opombo k 127. str., 17.—22. vrsti »Aškerca« na str. 432, izjavlja: »Ravno tako je stvar bila, kakor sem jo jaz popisal. Jaz sem namreč Majarona nagovoril, da je Aškercu pisal in on je z mano popolnoma soglašal. Da je v pismu Aškercu omenjal dr. Tavčarja, storil je zato, ker mu je o stvari moral pro forma poročati kot predsedniku „Narodne tiskarne“.«

² Aškerc, 132.

³ Aškerc, 119.

⁴ Aškerc, 118, 128.

⁵ AB, 60; Aškerc 227.

pesnika Ivana Resmana, ki se je z Aškercem spoprijateljil zlasti v času svojega službovanja v Velenju. Pisano je na prelomu, ko je Aškerc zapustil kaplansko mesto v Škalah in se nastanil v Celju, da tam počaka na nastop arhivarske službe na ljubljanskem magistratu. Aškerčeva domneva, da župan Hribar ni v Ljubljani, je pravilna, ker se je tá prav tedaj mudil v deputaciji ljubljanskega občinskega sveta na Palackega slavnosti v Pragi.⁶ Aškerčevo tedanje nerazpoloženje in odpor do hrupnih veselje mu nista dopuščala, da bi se bil mogel odzvati vabilu tovariša Resmana, znanega rodoljuba in veseljaka, ki ga je hotel pridobiti za sestanek v Zagorju. Tam se je 26. jun. 1898 vršila ob velikih pripravah in s precejšnjim uspehom veselica v zvezi s koncertom mešanega pevskega zbora ljubljanske Glasbene Matice.⁷ Ta veselica je bila organizirana v nemškutarskem Zagorju predvsem iz narodnovzgojnih nagibov in navdušeni naprednjak Resman je hotel Aškerca očitvidno pridobiti za javnega govornika. — Z objavo tega pisma popravljam na napačno osebo naslovljeno domnevo, da je očitvidno »tudi pokrovitelj Hribar Aškercu namignil, da pričakuje od njega politične pomoči«, ⁸ hkrati pa se g. senatorju zahvaljujem za prijazno opozorilo, ki mi je odkrilo pomoto.

I.

Velecenjeni gospod doktor!

Cenjeno pismo Vaše sem našel na mizi prišedši domov. Hvala Vam za prijazne vrste. Po cirkusu nisem mogel priti k Zajcu, ker bi sam ne bil našel in tudi sem dvomil, da bi bili Vi ob najstih še tam. V četrtek zjutraj me je dež tako melanholičnega naredil, da sem kar odišel iz Ljubljane; tudi mi čas ni več dopuščal.

Včeraj sem dobil d e k r e t, ki me prestavlja iz Mozirja v Škale pri Šoštanji — ali mej Šoštanjem in Velenjem v Saleški dolini. Bomo torej premog kopali, ha-ha!

Tá prestava ni smatrati kot kazen; jaz sem sám želel priti proč iz Mozirja jedino zarad nekih neznosnih razmér v tukajšnjem farofu. Za Mozirjem mi je žal; Mozirčani so dobri ljudje.

Škale so samotna fara in ne vem, kaj bo tam...

Čim se malko uredim na novi štaciji, pridem spet študirat v Ljubljano slov. dramatiko. Ljubljana se mi čedalje bolj dopada. Obetam Vam tudi, da bom, kadarkoli bo mogoče in povod za to, postal kaj »Narodu« v tej ali drugi obliki.

S posebnim spoštovanjem

klanja Vam se

Mozirje 6/10 94.

Aškerc.

⁶ SN 17., 20., 21. jun. 1898.

⁷ SN 21., 25., 27., 28. jun. 1898.

⁸ Aškerc, 227.

II.

Celje, Hermanova ul. 6.

Dragi gospod Ivan!

Hvala lepa za pismo in pozdrav!

Dekret sem dobil včeraj. In zdaj ne vem, kdaj bi nastopil službo. Gosp. Hribar pa zdaj gotovo ni doma, ampak je bržčas v Pragi. Sicer bi bil prišel že n. pr. včeraj ali danes predstaviti se in »prisegati« ter, kar je važno, stanovanje najemati si. Bog vé, kdaj se povrne g. župan?

Časa imam res dovolj, čeprav nisem brez dela, pa denarja nimam preveč!

V Zagorje me gotovo ne bo.

Reči Ti moram kar a priori, da jaz tam pri Vas ne bom nikdar in nikjer osebno in javno nastopal niti držal kje kakršnih si bodi govoranc! Skušal bom opravljati svojo službo, pisaril tudi dalje za »Zvon« — drugače pa živeti kot pravi puščavnik, samotar. V javnost me ne spraviš ne Ti, ne nihče drugi! To je kakor pribito!!

Nisem za nikake izlete, za nikake zabave. Prestar sem zato. Glasbo in petje pa bom vžival lahko v Ljubljani.

Toliko Ti povem že zdaj Tebi kot prijatelju in videl boš, da ostanem pri svojih besedah! —

Tukaj mi je že res dolg čas. Vsega sem že sit.

Bržčas se vidiva prav v kratkem, še ta mesec.

Do svidenja Te lepo pozdravlja

Tvoj stari

Aškerc.

17. VI. 98.

Valjavčev „Dnevopis“

Valjavčev dnevnik se v slovstvu večkrat omenja. Prvič beremo o njem v Novicah (1848, str. 5) v opombi k Valjavčevi pesmi Seničica: »S pričijočo pesmico vpeljemo pervikrat veliko obetavniga mladenča na slovenski parnas. Matija Valjavec je imé mladiga pesnika, učenca visoko častitiga gosp. profesorja Martinaka v šesti šoli v Ljubljani, od kteriga imamo — kakor pričijoča pesmica spričuje, pri kateri nismo ne čerke popravili — v prihodnje veliko lepih pesniških děl pričakovati. — Drugo pot bomo iz Valjavčeviga dnevo-pisa (Tagebuch), ki ga je v pretékljih velicij šolskih praznikih domá spisal, en sostavek v prozi bravam za poskušnjo podali, namreč: pravlico od le-sene sklede. Vredništvo.«

Res so Novice dve številki kasneje (N 1848, 15) prinesle omenjeno pravljico z opombo: »Pričijočo pravlico podamo po obljudi bravam iz dnevo-pisa Valjavčeviga, kteriga so nam gosp. profesor Martinak prebirati dali. Z velikim veseljem smo ga dvakrat prebrali in v njem toliko lepiga našli, de želimo, de bi gosp. Martinak od svojih učencov več taci dnevopisov dobivali. Častiti gosp. Martinak imajo namreč posnemanja vredno navado, de svojim učencam po dokončani peti šoli o velicij šolskih praznikih dnevnik pisati ukažejo, naj si bodi v latinskim, nemškim ali slovenskim jeziku, v prozi ali v pesmih, kakor kdo hoče in more. Vredništvo.«

V prvi opombi noviškega urednika je treba popraviti trditev, da je vzeta pravljica o leseni skledi iz dnevnika, napisanega v preteklih velicij šolskih praznikih, torej v velikih počitnicah 1847; napisana je bila marveč o veliki noči 1847 (gl. niže objavo). V drugi opombi ne drži, da bi bil Martinjak ukazal pisati dnevnik po dokončani peti šoli o velikih počitnicah, temveč že po četrti šoli; o tem govori Valjavec sam v avtobiografiji (Knezova knjižnica II, 170): »Iz četrte šole — „sintakse“ zvane — stopil sem v peto, zvano „poezi“ pod Martinjaka. Ta je imel navado, ko mu je bilo iz šeste spet v peto šolo stopiti, proti koncu leta priti v četrto šolo in naložiti učencem, da morajo na leto stopivši v peto šolo prinesiti mu dnevnik čez praznike. Ta so dnevnik sploh pisali nemški, jaz pa sem ga spisal slovenski in po svojem načinu in s tem sem se mu zavalil na srce, da me ni mogel več odvaliti ž njega.«

Levec (Knezova knjižnica II, 187) pravilno omenja, da je Valjavec izročil dnevnik prof. L. Martinjaku, »stopivši v peti gimnazijski razred«, netočno pa je, da ga »je nadaljeval tudi med počitnicami po dovršenem petem razredu«. Levec »Dnevopisa« ni poznal, zato ni mogel vedeti, da ga je pisal v petem razredu tudi med šolskim letom, o binkoštih in veliki noči.

Škoda, da ga ni poznal Pregelj, ko je v svojem spisu Na vakance (Izbrani spisi VI) tako spretno zbral o mladem Valjavcu vse drobne podatke, med njimi tudi vesti o njegovem dnevniku.

Iz Martinjakove zapuščine hrani vseučiliška knjižnica v Ljubljani še štiri dnevnike (Ms 494). Pisali so jih Janez Trdina, Janez Božič, Matevž Freljih in J. Kogej. Dnevnik obsegajo samo binkoštné počitnice 1848 (Valjavčev je iz 1847!) in niso tako obsežni ne tako osebni kakor Valjavčev »Dnevopis«, čeprav se v njih ponekod že kaže vpliv prebujenja leta 1848.

Del Valjavčevega »Dnevopisa«, ki mi je prišel bolj slučajno v roke, obsega: a) 5 (nepovezanih) pol po 2 lista; pole nosijo številke 1—5 in ob robu datume: 27. sušca 1847... 3. Mali travna; — b) 9 (nepovezanih) pol po 2 lista, le prvi in zadnji poli manjka drugi list; pole nosijo številke 1—3, 9—14 in ob robu datume: 22. Velikiga travna... 29. Kim.; — c) 1 list s pesmima Edini dol in Srca rana se ne sceli. Na nekaterih straneh je zgoraj ime (Matija Valjavic).

DNEVOPIS.

27. Sušca 1847.

Koj, ko ob desetih z šole pridem, perpravim, kar je k popotvanju potrebniga, in predin je ura enajst bila, sva jest pa Božič¹ Ljubljano že dalječ za herbtam imela. Enó je ravno vdarila, ko stopiva v Medvodah k Martanu² v kerčmo. Polič vina po šestnajst sva pila, pa je bilo kej burno. Kislo je bilo, de je obema usta na skriž vleklo. Južnala bi bilà kej rada, pa v posti imajo po kerčmah na kmetih grozno piškave jedi. Prežgano juho so nama ponudili pa kisliga fižola. Préste bi se bilé tudi dobile, pa predin bi bilé poparjene, sva djala, bi se vtegnila predolgo zamuditi. Vsak slanika si tedaj rečeva pernesti. Že sva se naprej namenila, kar pridejo moj oče v kerčmo. Po me so peršli, de bi se domú peljal, in celo dopoldne so po opravkih v Ljubljani hodili, brez de bi bil kej védil. O poldne še le so me v Ljubljani zgréšili, ko so na mojim selu zvedili, de sim že davno domú potégnil. Berž vprežejo in kmalo perdirjajo v Medvode. Pa je bilà tudi kobila mokra, de je od nje kapalo. Zdaj nama je biló pa še treba čakati, de se je kobila nasitila. Še nekej vina smo pili, tode boljiga, kot je bilo poprejšno. Štir je pred še odbila, predin smo od tod odrinili, takó dolgo smo se mudili. Javeljne bi bil jest k nógam šel, ko bi bil védil, de so z vózam po me peršli, pa se mi je zató toliko bolj potlej peljati perleglo, ker sim se popred na poti spéhal. Meni je biló sicer prav, de so peršli, Božiču se vé, de ni bilo kej všeč, de je tako dolgo čakati mogel, zakaj, ko bi bila midva naravnost svoj pot naprej hodila, bi bil Božič ravno z nočjo vred že doma, tako je pa še le pozno v terdi noči, javeljne pred desetém, domú perlézil. Ravno solnce je zahájalo, ko se perpeljemo v Krajnsko mesto. Tukaj dam za kaki dve nedelji Božiču slovó, veséle praznike mu vošim in lepo jasno vreme njemu in sebi saj véliki téden, če ves čas ne, de bi mogla brez potika vse dni, zunej praznikov, sádje trébiti, kar sva se tri nedelje nar mánj popred dan na dan védno pogovarjala. Tudi žago sim kupil, prav enako nji, ki je v krajnskim vertnarju³ na malim obrisana, desiravno sim dvajsetico na pósodbo vzeti mogel, kar pa brez zvijače in láži, lahkó se vselej ne dobí. Poomračilo se je že, ko se domú na Bélo perpeljem in luna je sijala in zvézde so migljále, jasna spomladanska noč je bilà.

28. Sušca.

Ob desetih grem v cerkev v Preddvor. Dečki ali mladenči so me srečovali, ki so nosili gobance ali bogance ali, kot jih še drugač koj butare imenujejo, razne visokosti k blagodarjenju. Nekateri so imeli koj golé, to je samé léskove in verbove pálice v butare zvézane, nekatérih so bile z zelenjavo ovíte; na nekatérih so pa še clo rumeno-rudečkaste jabelka bengljále. Tode lahkó bi jih izštel, ki so jabelka na gobancah iméli. Zúčili so se namreč že, de jih ni varno v cerkev nositi, zakaj otroci in tudi odrášení še, ne lé jabelka z gobance snamejo, ampak tudi, ko se za nje pulijo, vso gobanco razstergajo in táko naredé, de ni nikomur podobna. Dekličí, dekléta in zénske sploh so z olikinami vejami pod pásho v cerkev drobnéle. Na poti s cerkve doidem trop terdo kméških. Počasi grem za njimi in poslušam, káj se menijo. »Ti, Gašper! sim slišal nekiga sojimu tovaršu reči, ki je vštric njega šel, ti, Gašper! lej tole jabelko je dans že v tretjič na cvetno nedeljo blagodarjeno. Zdaj ko domú pridem, ga bom snédel, de me gorečica več ne popeče, lej! domá so mi djali in več drujih sim že slišal reči, de se potem gorečica zgubi, de ga žive dni več ne peče. Sej bi ga že po poti snédel, pa pravijo, kdor v cerkev ali s cerkve gredé kej jé, de ob létu vmerjé.« Več jih nisim slišal, tode na tihim sim se smejal in mislil sam

¹ Božič Janez, doma iz Nove vasi pri Lescah (pozneje duhovnik, pisatelj in urednik Einspielerjevega Slovenca), je bil Valjavčev sošolec. Prim. SBL I, 55; Valjavec, Poezije 147; Levec KK II, 171, 173, 176.

² Pri Martanu: danes gostilna Cirman v Mednem.

³ Krajnski Vertnar, ali poduzhenje v kratkim veliko fadnih drevef sarediti... Spifal Franz Pirz. (Izšel prvič v 2 delih 1830/34, drugič 1845.)

per sebi: »Te dve vraži pa še spét nisim slišal«. — Lep dan je bil še dosti dans, ako se jutro ne preverne, sim djál, bom pač lahko drevje trébil. Povsod, še per večérji, sim védno mislil, kakó bom jutro po drévu lázil, ktére véje odžagal, ktére odrézal, ktére pustil, kakó bom máh in šperasto skorjo ostergoval itd, kar petelin zapoje. »Drugo vreme bó« zavpije vsa družina; pravijo namreč per nas, kadàr zvečer petelin poje, de drugo vreme kmalo poj je. — Malokdaj rës obstoji vreme, ki je popred bíló, če se ravno koj drugi dan ne preverne, pa se gotovo kmalo; le rédko je, de, kadàr petelin o takim času poje, vreme stanovitno ostane. — Zdaj je pa šlo moje veselje rakam žvižgat, le stém sim se še tolázil, de se mordé ravno zdaj ne bo prevernilo, pa sim se le védno bál; skor spatí nisim mogel samih skerbi.

29. Sušca ali Brezna.

Že koj zjutrej je bíló vse z meglami prepreženo, k dežju se je ravvalo, pa vènder se napravim sadje trébiti. Od sedmih do enajstih sim bil soj pot na drévu in še bi bil vse popoldne, če bi me dež ne bil pregnal. Sim mislil, de bo sáj kej prenéhal, pa je celo popoldne lil. Zdaj nisim védil, káj bi počénjal, kam bi se djál. Vlégel sim se, kër me je preveč gerlo bolélo, zakaj takó sim bil trépast, de sim v spavnici obá večera obá okna odperel, brez, de bi pomislil, de je nezdravo, de sim le poslušal našo vodó Bélico šumljáti.

30. Sušca.

Še vse dopoldne me je vrat silo bolel, takó, de sim še slino komaj požéral. Dež tudi ni nič prenéhal. Šel je do enajstih v eni méri koj naprej. Zdaj néha. Komaj se nemalo drevje posuši, sim že trébil. Pa ob štirih je zopet jél iti. Zvečer, ko smo ravno per večérji sedéli, se je jélo bliskat' in grométi, de je bíló kej. Vsi okoli mize so djali, de gromenje o takim času ne poméni, kej poséбно dobriga. Kar pred sv. Jurjam gromi, pravijo kmetji, pred sv. Mihélam rada slana pade.

31. Sušca.

Celi ljubi dan so šle po jugu meglé. Kadàr se je kaka bolj sivozačernéla meglá pervlékla, pa se je dež vlil. Enekrate je pa vènder takó šel, kar ga je z nebés moglo, de je prav od tlá poskakval; le na rédke čase je nemalo pojénjal, pa se je spét vsel.⁴ Spét dans je bíló vse moje veselje proč, in celi dan v nič. — Ravno dobro noč se je storila, kar perpodí od sv. Jošta sim v naše kraje jûg togotno sivočerno mèglo. »Ta ga bo pa dala kej, ta,« smo djali, kar se vsúje precej debéla sipa ali sodra ali babje pšeno, ali Bog vé vse imena drobcine toče, de je je bíló reč na tléh. Gor po Storžiču in po bližnjih goráh je je bíló še drugi dan vse bélo. Čez sédemnajst tédnov po sodri ali sipi, pravijo nekatéri, gre rada toča. Tegà ne smém pozabiti, de bom vidil, ali bo okoli sv. Jakopa toča pobila. kej okoli nas, kjer je sipa šla, ali ne. — Zlo sim tudi želel, de bi se po noči kej prevédrilo, de bi saj vidil, kakó mesec mèrkne. Tak' o pol enajstih sim vender za kake dve trenutja nemalo tàmne lune skozi razstergane oblake vgleдал, pa jo je berž drug siv oblak pokríl, de se več spet ni perkazála.

1. Mali travna.

Še dans se ni zvédnilo, pa pred veliko nočjo se bo javelne tudi, ko se že zdaj ni. Zdaj že vidim, de bom mogel za letas veliko drevés neotrebljenih pustiti, pa de bi le te jablane dókaj sadú obródlile, kar sim jih otrébil, zakaj desetkrat bolj ceno bodo jabelka z otrebljenih drevés iméle, ko vse drugo še slajši sadje, desetkrat raji jih bom zobal. — Po večérnicah pred večérjo sva bíla s hlapcam samá v hiši; jest sim per mizel sedel, Tine — takó je poslu imé — je pa zavijal (olje stiskal).⁵ K meni na mizo perleze zdaj pókalica ali skó-

⁴ usul.

⁵ Prim. avtobiografijo: »Na srednji Beli in tudi na gornji so bili mlini in zlasti stope za olje, katero so prodajali v Tržič in Kranj.« (KK II, 167.)

kalica, majhina živalica, černe perute ima, de lahkó léta, pás, to je med glavó in spodnjim životam, kjer repetnice perčnó; je rudečkast, imá šestéro nóg, na vsacim kraju troje, pa dve čutilnici. Če se ta živalica preverne, de znák obleží, se napné póči in še precej visoko skoči, de se zopet na práv postavi. Zavoljo poka se ji tedaj pókalica, zavolj skoka skokalica pravi. »Tine! rečem hlapcu, pokalica je k meni perlezla.« »Bo pa čas ječmen sejati« mi je odgovoril. »Ali se takrat ječmen séje, ko pókalice perlezejo?« ga vprašam. »Ječmen je takrat treba sejati, ja,« mi odgovorí.

2. Mali travna.

Spet dans je bilo celi dan dežévno tudi zvečer petelin ni pél, de bi se prevléklo. Po večernicah mi je pravil Tine od nékiga peslájnarja tole, kar terdi, de je res: »Blizo Vokel, vasí na Gorenskím pod Šent Jurjam, v gojzdih je bil pred nékej léti peslájnar. — Kajne? Matija! sej veš, kaj de je peslájnar?« O ja! pol psa, pol pa človeka, odzgor pes, od spod človek, mu odgovorim. — »Ovce pa teléta, pravijo je kradil in dalje v tamnih gojzdih po berlogih jih je kahal, ali, kakor čenčajo, koj siróve pojédal. Z Vokel in bližnje okolice že več niso ovec ali telét hotli na pašo goniti, zgol strahú, de bi peslájnarju ali samí v pesti ne padli, ali pa de bi jim živinčet ne pokrádil. Zbralo se je nekdej več možakov, de bi peslájnarja spod nog spravili; stréljat so ga šli, pa so djali, de se ga króglá ne prime. So bíli zé, rajtam, preveč vájeni v streljanju, ga pa zadéli niso; de bi se s sramote zlékli, bi djál, so govorili, de se ga ne prime. Ráda, ki je bil takrat berič v Krajni, debel, širok, močín močín mož, tudi narajma v tistih gmájnah ali gojzdih tegà peslájnarja, tode mu je bil zagomèc.⁶ Peslájnar parkrat vanj zalája in nezastopljivo reče: »Te'm snédel, te'm snédel, če se'm na sprav'sh.« Rada ga perbríše s pušo parkrat čez rébra, de se zvalí. Vkléne ga in pélje ga v Krajnj. Stó pálie so mu naštéli in voják je mogel biti. Bil je namreč ta peslájnar vhaínik, de bi se tedej bolj skrivati mogel, se napravi, kot peslájnar. Ukradil je namreč pasjo kožo, in napravil se je po peslájnarsko.« — Velikokrat sim že kej slišal tacih komatij od peslájnarjev, pa mi ne pridejo vse na misel. Sej je že beséda peslájnar sama na sebi čudna, ki se lé, rajtam, okoli nas sliši, po družih krajih mislim je ne poznajo. (Po nemško, bi jest djál, peslájnar, je nar bolj primerjeno merkevci, ki se ji pravi Ourang-Outang, nej bo že prav ali ne.)

3. Mali travna.

Ob sedmih zjutrej sim šel v Preddvor v cerkev. Ravno ogenj so blagodarovali ali žegnali. Komej sta gospoda odšla, plánejo z góbamí nad ogenj, de so ga nesli vsak na svoj dom. V naši vasi, to se pravi, kar je srédnje Béle, je že od nékdej navada, de ga cerkvár nósi. Za krajcar ali pa za dva pírhá ga povsod oddá. Potem na njivah zakurijo, de cíli dan gorí. Tudi je vraža po več krajih, de se lišáj zgubi, če se takrat z vodó umije, ko zvonove odvežejo. Ob petih popoldne sim šel k vstajenju.

4. Sušca.⁷ Velikonočna nedelja.

Še precej so popoldne po litanijah štručali, ali terkali ali turčali ali kakó še pravijo; pa meni se ni ljubilo. Spomnil sim se rancih starih oča,⁸ ki so drugi petik o njih godú, po sv. Matiju vmerli — Bog jim daj nebesa, vmiru počivati, naj jim svéti véčna luč —. Spomnil sim se kakó so tudi oní radi štručali, zatorej, ko jih več ni, tudi jes nisim hotel. Veliko število jih je že smert od Božiča okoli nas pobrala, to je dobro, de le stare bolj morí; ob tednu vsacíga skorej spravi, ki le bolehá. Kar gláva ga boléti začnè, in če ga mráz strése, gre ob tednu gotovo po herbtu (znak) v cerkev.

⁶ zagomèc biti komu: biti komu kos. (Plet.)

⁷ Napačno namesto malega travna.

⁸ Ded Matija (materin oče) je zelo rad imel Valjavca (KK II, 168).

5. Sušca. Velikonočni pondeljik.

Tudi dans niso manj štručali, ko včerej, desiravno so jajca o zdajnim času silo dragé. Tudi dans se nisim med njé vtikalval. Šel sim domú, vsedel sim se na vertu pod oreh, kamor je brat mlinsko koló (kamen) v podóbi mize včinił, in dilje okrog za stole položil. Na rokó sim glavó naslónel in mislil sim svojih mladih dni. Ranca stara mati⁹ so mi peršli na misel. Spomnil sim se, kakó sim jih rad imel, kakó sva večkrat po léti jes pa moj brat Miha po vertu okrog njih vesélo skakljala. Tik našiga verta Belica teče. Blizo per bregi smo nar večkrat z materjo bili, kjer se je zahodno solnce nar bolj vidilo. Néki spomladanski dan, še se dobro spomniti vém sva brala z Miham stari materi ob kraju Bélice já-gode, ki so jih mati zlo čislali, jih radi jédli, prvič, kér so se jim dobre zdéle, in drugič, ker so jih tudi brez zób lahkó zobali. Vsak eno mavrico sva jih nabrała, in ko sva vidila, kakó z veseljam so jih hrustali, sva se neizrečeno veselila. Ko so naju pridnost pohvalili, nama je takó dobro djalo, de sva jih zopet hotla iti nabirat, in šla bi jih bilá tudi, ako bi djali ne bilí, de jih imajo dovolj. Na tó so nama mogli vselej keč povédati. Takrat so nama pravili od Baraga in Pirca.¹⁰ Rekli so: Lejta, Miha pa Matija! tamle za unim gorámi, za ktére se solnce pomikje, tэм so gospod (pa sej so le djali gospos — prav po gorensko) Baraga, tam so gospod Pirc; nejevérnike in divjáke praviga Bogá poznati učita. Z všési, z očmi, z odpertim ustami sva sedé per njih z Miham poslušala. Naju um pa je bil še preslab, de bi bilá razumela, kar so nama perpovedovali. Zdaj sva jih prašala, kdó so bili Baraga, kdo Pirc, zdaj sva véditi zažéléla, kaj de je Amerika, zdaj so nama mogli razlagati, kaj so nejevérniki, ali kaj so divjáki, pa nikoli nama niso mogli dovolj povédati. Takó dolgo sva jih z vpraševanjem nadlégvala, de se je mračiti jélo, pa še le nisva mogla néhati, jih le vprašati, kako reč še, pa lé. Zdaj Omarijo ali véčno luč zazgoni. Angeljsko česenje moliti začnemo. Mati naprej molijo, mi dva pa za njimi. Po molitvi smo se po časi proti domu majáli. Včasi so nama pa še, ko smo dálj zvún ostali, od lune ali méseca, keč perpovedovali. Zdaj so pravili, de je Abel ali Kajn v luni, zdaj, de kovač kuje itd. Ali so nama od zvézd keč pravili, kakó se ti ali uni pravi, kar so jih poznali. Večernico so nama nar večkrat pokazali in zjutrej danico, ki je skoz okno v spavnico svitila; ali Burovž, ali Šmarni križ, ali Rimsko pálico. Rimsko césto. Gostoštévke pa, so djali, se še le bolj pre tje zimi vidijo. Žmirej sva jih na tanjko poslušala. — Ognja tudi, se še spomnim, sim se zlo bál. Vidil sim nékdaj, tegà ne bom nikoli pozabil, zvečer je že biló, kmalo po zgonu véčne luči, ko je neki ravno gorélo, skoz okno svit ognja. Jokati sim se jél, trésel sim se, kot želca (žovca) ali ko bi merzlico imel. O jómna! oče! sim jih trepetaje vprašal — ali bo tudi naša hiša pogoréla, kaj? (sicer sim po gorensko vprašal, prav, kakor per nas na Beli govoré: Ojemnasta, voča! a bo tud naša šiša pogoréva, kaj?) Kar moliti sim jél in nisim pred jénjal, de je ogenj pogásil, de je goréti néhalo. Kot ognja, ravno takó in še bolj, sim se bál tudi bliska in gro-menja, posébnó pa, če se je po noči nevihta pervlékla, de je hudó treskalo. — Na vérhi, to je v posamésni hišici, sva ležala jes pa brat, in stara mati so naju strahú varovali, de naju ni snedel, in de sva predin sva se spat vlegla, molila. Mnoge kratke molitvice so naju učili. Škoda, de sim skor vse pozábil, le to še vém, ki smo jo vsak večer molili, predin smo pospali. Nej jo tú perstavim, sej ne potrebuje veliko prostora, le majekin kotičik je za njo perpravin: »Angelj varh, ki si me varval dans ta dans, varuj me še nocoj to noč, in ves čas mojiga

⁹ Prim. avtobiografijo: »Jaz sem pa najrajši imel ‚staro mater‘, materino mater, kajti ona me je varovala, z mano molila ne le očenaš in druge navadne molitve, ampak tudi necerkovne, ki so bile večjidel v stihih, in se nj utrudila odgovarjati, kar sem prašal, a popraševal sem neki toliko, da mi je samo babica mogla na vse odgovor dajati.« (KK II, 168.) Prim. tudi Sanje (Poezije, str. 142).

¹⁰ Baraga in Pirc, znana misijonarja; Pirc (r. 1785 v Kamniku, župnik v Podbrezjah) je tudi veliko storil za dvig sadjarstva pri nas (prim. op. k 27. sušcu); v Ameriko je odšel 1835, a Baraga je tam deloval od 1831. Prim. Jaklič, Misijonski škof I. Fr. Baraga, Celje 1931 in Hrovat p. Florentin, Franc Pirc, oče umne sadjereje na Kranjskem in apostolski misijonar med Indijanci v severni Ameriki. Družba sv. Mohorja 1887.

življenja pred vso nesrečo na duši in na telesu. Amen.« Tudi so naju prelepe svete pesmice učili. Veliko sim jih znal, pa sim skoraj vse pozabil, kakor postavim:

Delajmo, delajmo kolésa,
De se popeljemo vsvete nebesa,
Angeljc' trobentajo
Duše pa rajajo,
de se vse stresa.

Druge mi ne pridejo v glavo, pa kam sim néki zašel takó dalječ od namena? Kako sim se bliska in strela bál, sim mislil povedati, pa sim na vse drugo peršel! De se tedej k temu vernem, vse drugo na stran. Ležala sva, kakor sim že povedal, pod strého z bratam, in stara mati so naju strahú varovali. Néki poletni večer smo šli zgodēj spat. Okoli desete ure se pervleče hudo vreme. Od konca se je le bliskalo in na redke čase je zagromelo, pa kmalo se je jélo hitréji bliskati, in za vsacim bliskam je zabučalo. Zmirej terši in terši treska. Dež se vlije, šel je, kar ga je doli moglo. De siravno so stope zlo ropotale,¹¹ se je vender grom takó slišal, de je vse po všésih bučalo. Bliskalo se je vse križem in akoravno sim mižal in skril glavó pod odéjo, se je skozi vso takó posvitilo, de mi je skor pogled uzélo. Kadàr se je zabliskalo, sim zamižal, de bi bliska ne vidil, in všesa zatisnil, de gromenja nisim slišal, pa vse zastonj. Kakó sim takrat trepetal, kakó sim takrát molil, si je lahkó misliti. Trešilo ali vdarilo je biló tudi takrát na spodnji Béli v néko hišo. Oče so šli gasit. Nikoli ne bom pozabil tiste noči, védno soje žive dní se je bom spomnil, in kadàr se zdaj še kako hudo vreme napravi, de se bliska in treska, mi pride tista strašna noč na misel in od tod se še zdaj vedno gromenja bojím. — Zdaj je dež jel kapljati in pregnal me je spod oréha.

6. Malitavna.

Desiravno še današni dan praznujejo, vendar nisim mogel sterpéti, de bi drevje ne otrebljeval. Dans sim ga precej otrebil. Kej sim bil vesel, de se je vsáj že zadnji dan vreme naredilo, de je komú podobno. Ko sim na sredi verta jabelko otreboval, sim se spomnil nekih češpljevih dreves, ki so davno tamkej rastle, kako sim tamkej nogó zlomil. Okoli petih lét sim mogel star biti, ko sim nekđaj že pozno v jeseni pastirju krave pomagal pasti. Sadja ni bilo tisto leto. Eno češplo vgleda pastir še na suhý češplji viseti. Po to je plezal. Jest pa Miha sva prav pod-nj stopila, de bi češpljo dobila, če bi vtegnila doli pasti. Precej visoko je že perplezal, kar se mu suha veja vlomi, pade z drevesa ravno na me, noga se mi zvije, zlomi se. Jest sim jokal na vse gerlo, bratu so šolzé v luč (oči) stopile, pastir je bléd postal, ko zid; bóžal me je, tolažil me je, češpljo mi je dal, vsake baže igre mi je omislil, de bi le mirni postal. Koj drugi dan pride zdravnik, me obeže in gre in še oblubi priti. Valjavčevi, ki so me obiskali, so djali, »zdaj se bodo pa naš stari oče pred ozdravili, Matija, ko ti«. (Valjavčevi oče [stari] so si tudj neke nedelje pred nogó vlomili) pa kdaj sim že jest zdrav, Valjavčevi pa še lé po berglah hodijo, — mladost pa starost!! Za tega voljo mi še zdaj pravijo součenci, de ne znam hoditi, pa nej že hodim šepasto, hvala Bogú, de sim le zdrav.

7. Mali travna.

Tri je na Béli odbila, ko sim dom zapustil in pred desetém sim se že v Ljubljano perpeljal. Javeljne bi se bil pred vernél, kot v četrtik, ko bi oče oprava v Ljubljani ne imeli; sej še nikoli nisim takó zgodaj peršel, ko ravno zdaj, pa tudj nikoli več ne mislim pred priti, ko zadnji čas. — Popoldne sim kupil »Poezije Doktorja Fr. Prešerna, Pesme Valentina Vodnika, Veséli dan ali Matiček se ženi, in Varh, kar sim že védno želel.¹²

¹¹ Prim. v avtobiografiji: »Hiša ima mlin, stope in žago.« (KK II. 167).

¹² Kupil si je torej vse, kar je tedaj bilo znamenitega na slovenskem knjižnem trgu; Novice pa je dobival od 1847, saj je Kmetijska družba na Martinjakovo

8. Mali travna.

Ob devetih začnem pričujoči dnevopis pisati, kar sim si še zmisliti védil, kaj sim domá počenjal, pa mi je kej naglo teklo, ko bi peró samó pisalo.¹³ Celi dan sim pisaril, de so me persti boleli. Ob petih sim spisal do sedmiga Mali-travna, une dva dni, sim djál bom pa kot jutro zjutrej berž naredil in spisal, kar se zvečer spomnim de še nisim vse dognal, de moram še nekaj storiti, kar bi davno že končano imelo biti, pravlico od lesene sklédé namreč.¹⁴ Vsedem se tedej po večerji k pisanju in berž skujem takole:

»Izročil je starček svojimu sinu celo pohišstvo in vse premoženje, de bi na stare dni brez skerbí o miru in pokoju živeti mogel. Pa zmotil se je sivi starček, Nehvaležni sin, kot se navadno po svetu godí, je dobrote stariga očeta z hudimi vračeval. Dokler je sivček še za kej bil, de je sinu in sináhi ali zétinji per delu pomagal, so se še nekaj zastopili, ko je pa od dné do dné starši in s starostjo slabši perhajal, sta ga jela pisano gledati, in želéla sta, de bi se ga skorej znébila. Sosebno težkó sta ga tudi zravin sebe per mizi glédala, in zlo se jima je gnusilo (studilo) ko so starčiku zavolj prevelike starosti vse rédke jedi z žljice na mizo pljuskale. Starost mu je namreč slabost pernesla, de so se mu roke tréle. Kmaló je mogel posebej v koti za pečjo jesti. V végasti sklédi mu je nehvaležna sináha slabe in pičle jedila dajala. To je starimu očetu težkó djalo in marsiktéro grenkó solzico je skrivej pretočil, pa vendar ni godernjal, le žal besede ni rékel sinu. Vdal se je božji volji in mirno je terpel. Permeri se pa, de starčiku sklédá z rók uide, na tla pade in se vbije. To viditi zétinja se jezí, godernjá, kólne, ozmerja stariga, namesti, de bi sivi glavi perzanesla. »Ščasama bo še vso posodo poterel, in dnar ne pada z nebés, de bi vsaki dan z nove sklédé jedel« je tožila zdaj brezvéstna zétinja, napihnjena in rudečo bléda od goliga serdú zdaj krivico starčika. Kupila mu je tedej leseno skledico v ktéri mu je perhodnjič še slabši jedi in na pol ne takó dobre céne, kot sebi in svojim móžu, nosila. V serec je ta nehvaležnost stariga očeta zaboletela, na glas je zdihval in jokál in sinu nehvaležnost očital. Sin! je djál, ali tako vračuješ starimu očetu dobrote, ki sim jih s trudam zate perdóbil? Je tó zahvala ljubezni moje proti tebi, nehvaležnik? Se ti ne smilijo sojiga stariga očeta sivi lási, plešasta glava, zvéle lica, suhe roké? Si mar pozabil, kako je Bog v četerti zapovédi božji otroke, ki svoje starše ne spoštujejo, oístró kaznovati obljudil? Vse to svarjenje terdoseréniga sinu ni ganilo; ni porajtal očetovih solz, ni se vsmilil sive glavé sojiga stariga očeta; v posamesnim koti je tudi za naprej v leseni skledici pičle, slabo osoljene jedila dobival. Permeri se pa, de je nehvaležni sin sojiga, kakih 7 let stariga sinčika vprašal, kaj de igrá s treskami in diljčami. Kaj družiga, mu otrok odgovori, ko majhino koritice, skteriga hočem vam, ata! ko boste takó stari, ko tamkej za pečjo moj stari oče, jesti dajati. Te besede so očeta takó presunile, de je svojo nehvaležnost spoznal, se milo zjokál in stariga očeta klečé za zamero, za odpúšanje prosil. Odsle zanaprej je do smerti per eni mizi z sinam in sináho vred jedel...

Kmaló je biló to narejeno in spísano. — Škoda, de so takó naglo velikonočni prazniki pretekli. Veliko veselja sim res užival vse dni, kar sim bil domá, pa še večí bi biló veselje, ko bi mi biló perpušeno celi čas sadje trebiti, ali pa, de bi se bilí prazniki teden pred perčéli, to mi bilo še bolj všeč, pa kaj, ko bi vse človek dosegel, kar poželi, kam bi peršel nazadnje?¹⁵

pobudo brezplačno delila Novice 12 učencem višje gimnazije (prim. Novice 1847, 15 in Imena prejemnikov kmet. in rokod. Novic v letu 1847, str. 12): o drugem slovstvenem zanimanju mladega Valjavca gl. še Trdina, LZ 1905, 466.

¹³ Dnevnik od 27. sušca do 8. malega travna (velikonočne počitnice) je Valjavec spisal torej v Ljubljani dne 8. malega travna, ko se je vrnil s počitnic.

¹⁴ Dnevnik je bil namenjen za prof. Martinjaka; »pravlica od lesene skledé« je bila pač domača naloga in Valjavec jo je kar v Dnevnik vrnil. Objava v Novicah (o tem gl. zg.) kaže pravopisne in stilistične popravke.

¹⁵ Tu je konec prvih petih pól. Ker se štetje pól pri binškošnem dnevniku spet začinja s številko 1, se zdí, da tu nič ne manjka.

22. Velikiga travna.

Ni jih letas šolskih praznikov biló, de bi ne bil šel domú, tud o binkuštih ne smém Ljubljane strážiti. Ob desetih koj bi jo bil že domú navézal, tode ni se mi ljubilo o poldne v nar hujši vročini popotvati, torej sim čakal kosila in manjši vročine. Že skor nisim mislil iti, pa sim djál, moram sáj glédát iti, kako se káj sadje obnaša, ki sim ga o veliki noči otrébil, ali je káj cvetélo, ali ne, ali bo kaj prida obródló ali slábo. Tedaj jo potégneva jest in Lombar¹⁶ ob eni čez poldne z Ljubljane; kar k nogam sva jo mahala. Vročé, se vé de, nama je biló takó, de nama je scurkama pot po čelu líl, in de se je srajca herbta deržala, kot de bi bilá nánj perlimana ali s kléjam namázana. V vsako senco, kamor sva peršla, sva se zavalila, de bi se nekoliko ohládila. Vínó v Medvodah se nama je bolj perleglo, kot dve za úh, desirávno ni biló preveč posebne dobrote. Ko je sonce vtonilo za gorámi sva še le v Krajnj perlézla. Ko prideva zún mesta, so ravno moj oče kobilo vpregali. Bèrž se jim na voz usédeva in kmalo smo odrinili od tod. Pa nas je vendar le roč prehitela, predin smo na spodnjo Bélo peršli. Tù se Gašper na stran zavije in gré domú v Babji vert. Majhino je manjkalo devetih, ko se perpéljeva z očetam domú. Zéjo sim si berž pogásil s hruševó vodó in s kislim ali z izsédénim mlékam. — Odvečerjali so nama že bili.

Drugi dan, to je 23. Velikiga travna ali binkúšno nedeljo me kmalo po štirih pokličejo, de sim ustál. Zdaj so šli mati poljé kropiti z blagodarjeno vodó, de se stara šéga, ki so jo že naši spredniki rábili, ne pozabi. Ko nazáj pridejo smo molili vse tri déla rožnikranca, tudi de se stara naváda ohráni. Vraža, kterih se po kmétih ne mánjka, je tudi v nekaterih kótih naše vasi (Béle) in bližne okolice ravno takó, de, katér ima garje, lišaj, če se z rosó na binkúšno nedéljo zjutraj, kadár dan perterkáva, vmije, vse té in táke oskrúmbe zgubi. Sosebno pa ženske vrázami prav verjámejo. Za tri osébe z naše vasi vém, ki so tudi takó vražne, de so se dans z rosó umiti hotle, de bi se lišája znébile. Dve ste bilé ženski, edin možák. V Predvdar sim bil obákrat šél v cerkev, zjutraj in ob desetih, popoldne pa, namest de bi bil h keršanskim náuku šél, sim domá sadje ogledováł. De te vender, kak so češnje polne! kar v šópéh se češnja češnjice tiši in véjce v grojzdih bengljajo. Škoda, de bodo pred dozoréle, predin domú pridem.

24. Velikiga travna.

S potama v cerkev in s cerkve smo se razne reči menili. Med drugimi, kak je sadje letas cvetélo, de se ga bo obilno perdélalo, vse saj ne bo negodno pocépalo; dovolj ga bó, ako bi le kakiga hudiga vreména ne bilo, toče postávím, de bi še nedozórjeno sadje nepokončala; de žita, kjer niso pozéble, tudi niso preveč búrne, kjer jih je pa mraz zaterel, so rédkke. Na poslednjič smo še na čebéle peršli. Tudi té so se dozdaž dobro obnašale in úpati je, de bodo tudi dobre ostale do konca, ako le ajdovi cvét prepíčel ne bó, ko so pa češnje letas zlo zlo cvetéle, tudi mislijo, de bo ajdoviga cvetja precej. Že so rojile v naši vasi v vsakim čebelnjáku gotòv (ulnjaki so pa štirji na srednji Beli, za trideset hiš, mislim dovolj). Nekatére so že tudi po dvakrát rojile. — Popoldne, namest de bi bil v cerkev šél drémat, sim rajši čebél ogledóval. Še jih nisim pol ure ogledóval kar z nekiga panjú ali úla na prav in znak in ritnisko čebéle súti začnó, rojile so, in namreč ta panj že vtretje. Ni bil preveč velik roj, pa za tretjica dovolj. Cerkvarjev je bil z naše vasi, kteri ni več, ko dva úla čebél imel, zdaj imá pa še šest panjóv. Ta panj, ki je danas rojil, je prvi roj dal v srédo pred vnebóhodam. Vdrugo je rojil čez šest dní, to je v tork pred binkústi, in vtretje dans. — Ko so od keršanskiga náuka peršli, sim bil šél k stricu v vás. Vínó smo pili in mnoge reči smo se pogovářjali. De vročina prezlo pertiska, sim povsod slišál, kamor sim doletel; de bi kaj kmalo Bog dežja poslál, je vsih želja, de lan in sploh vsa setev, sosebno pa zelje, dežja zlo potrebuje. Zdaj se teta oglasé in pravijo, de bo kmalo dež rekoč: Ne bo dolgo več tako lepó ostalo, kmalo se bo sonce v dež preménilo, sim že zgon od Krajnja slišála brenčati. Oče moj, ki so ravno tudi zravin peršli in slišáli, kaj se menimo, so djali

¹⁶ Lombar Gašper, Valjavčev sošolec.

de zna priti, pa takó berž še ne; ko bi se bilo, perstavijo še, zgonjenje od sv. Jošta slišalo, bi bil pa dež berž berž tù. O, sàj se je tud' od sv. Jošta, perstavi teta. No, takó bo pa, predin dva večera pretečeta, dež šel, rečejo spet oče. Ne bo dolgo ne, de pride, stric pravijo, sim vidil černiga polža lésti. Tih in takih znamenj dežja so še več povédali, ki so že dolgo skušene, pa tudi večkrat spodleté, de niso rês; torej so djali stric, Bog že vé kdaj in komú je dežja tréba in so povédali neko pravlico, ktero okrajšano tù perstavim:¹⁷ — Jezus in sv. Péter grestá v hudi vročini nekđaj popotvat. Kmaló sréčata popotnika, ki je v senci na kraji ceste počival. Peter ga vpraša: Mož! ali vam je kaj vroče? Se vé, de mi je, odgovori popotnik in pravi dalje, pa mislim, de bo kmalo dež, sim že vidil černiga polža. Ne bo ga še ne za vas, reče zdaj Jezus ter gresta naprej. Ne dalječ od tod zopet dobeta nekiga počivati. Spet ga Peter vpraša, če mu je kaj vroče. Vse po čelu mi teče, taka vročina je, pa mora kmalo dež priti, že gobe na gnoju rastejo, jima odgovor da. Jezus mu o kratkim odgovori, kot pervimu. Zdaj prideta do tretjiga popotnika in ga ravno tako ogovorita, kot prednje dva. Ta pa jima reče, de ima kmalo dež priti, je že v kadi berbljalo. Gospod mu reče kot pervima dvéma ter gre s sv. Petram soj pot naprej. Čez nekaj časa doideta bolj perlezniga možá tudi počivati. Peter ga navadno vpraša, ako mu je kaj vroče. Starček mu odgovori: Že dolgo ni biló take vročine in suše ko je zdaj, de bi se nas le Bog revnih grešnikov vsmilil, in nam kaj kmalo nebeške rose ali dežja poslal! Jezus, vesel, mu reče: Mož! vaša vera je prava, kmalo bo dež in šla sta s sv. Petram naprej. Kmaló se nebó pooblačí in o pol ure je že dež šel. — Ko so to pravlico dokončali, smo vsak nemalo pili in potém smo vnovič govorico natvézli, pa na drugo reč, namreč od dragine današnjiga dné. Per ti priči so stric spet neko pravlico povedali. Naj jo tù perstavim de se prostor spolni. Začéli so: Pod svitlim Cesarjam Jožefam je neki bogatín polne skedné žita nakupil, de bi ga bil za dobiček prodájal. Še ga ni prodajati jél, kar se pervleče neki dan hudo vreme, ura sile; bliskalo se je vse križem in tréskalo je, de je po všesih šumélo, ko de bi se hotlo nebó pogrénziti in tréšilo je v — skedenj bogatina in vse poslopja z žitam vred so mu pogoréle, na beraško pálico je bil peršel. V ti révi gré h Cesarju, mu razodene svojo nesrečo ter ga prosi de bi mu pomágal. Cesar ga popraša, ali je sam vse žito perdélal, ali si ga je nakupil. Ko je pa bogatín (zdaj beračón) z glavó zmajal, in djál, de ne, de ga je le nakupil, mu Cesar pravi: Prav se ti je zgodilo, Bog že vé, kéri kozi rog odbije; ako bi bil ti žito sam perdélal in ga cenó med vboge predajati mislil in njih révo podpéral, bi ti bil vse povernel; ker si pa žita nakúpil, le de bi se dobička nalézil in vboge še v več révo správil, ti ne dam nič, le bodi sam berač in skusi palico réve. — Ta pergodba vse vtiče, ki hočejo v časih dragine vse pokupiti (so perstavili stric zdaj) de bi potém prav drágo prodajali in reveže zaterali. Sàj sim že dókaj takih pravlic bral od Jožefa, te pa še nisem, ali pa, če sim jo, sim jo že davno, davno, de sim jo tako čisto pozábil; sam sebi ne verjamem, de bi jo bil kdaj bral ali kjé slišal. — Kakó je to, de se je ta pergodba clo na kmete vtepla in tako dolgo nepozabljena ohranila? Po gostvanju smo šli stricov vert ogledovat. Lepé in čedne so sadne drevésa vsake baže, mladé, srednje in stare. Še čez trideset mladih drevésc so letašno spomlad stric vcepili in vse zelené, nobeno se ni posušilo. —

25. Velikiga travna.

Popoldne proti večeru pride k nam berač moke prosit. Ker se mi pa ni še preveč star zdel, ga poprašam, zakaj, ko je še tak korenják, de služit ne gré. Odgovoril mi je: Sàj sim služil od sv. Jurja do sv. Marka¹⁸ od tistihmal sim pa móko brál. Smehljaje sim mu strésel periše moke v mavho, ki ni bilá preprazna.

¹⁷ To je snov za legendo v vezani besedi Znamenja dežja, ki jo je Valjavec objavil v Novicah naslednjega leta (N 1848, 121); verzi se zelo naslanjajo na stričevo pripoved.

¹⁸ Sv. Jurij je 24. aprila in po mnogih krajih novo leto za posle; sv. Marko pa je že naslednji dan 25. aprila; služil je torej samo 1 dan.

26. Velikiga travna.

Ravno drevje sim oglédoval, ko pride Mihovic memo po césti. Mihovic stanuje v Tupaličah, je godec (v obojnemu pomenu, godec de gode, in godec de burke vganja, nemško *Boffenreißer*). Na vsako ženitvanje je povabljen, de svate s svojimi burkami in šalami razveseljava. Ženitvanje, kjer ni Mihovca zravín, ne velja dosti. Tegà, ko sim ga vglédal, sim se spomnil, nekaterih burkov, ki jih je počenjal, in pravlic in kratkočasnic, ki jih je za sméh na stote nakvasil. Le enó naj povém, ki mi je ravno v glavo trešila, ktero je sam takole perpo-vedoval:

»Ko sim že veliko rokodél (tukaj sam od sebé govori) skusil, in ker so mi vse spodletéle, mi svétje žena še klobčarstvo poskusit in pravi: Ti, mož! klobčarija tudi dnarje nosi, poprimi se še te. Imaš prav, žena! ji pravim, še klobčat se moram navaditi, ter grém na Koroško in si volne nakúpim. Polno beságo jo nesem čez Zaplato. Ko je bilà pa še nemalo mokra od dežjà, ki me je bil včeraj do dobriga opral, de sim bil moker, ko bi me bil spod kápa po-tenget, jo zgernem verh Záplate po tléh, de bi se posušila na soncu. Sam se pa vlézem za germ v senco, de bi se nekoliko shladil, in skor bi bil zaspál, drémal sim že. Zdaj veter potegne, volno zgrabi vzame jo sabó, de bi v Ame-riki klobčaril. Jest skočim na noge, upijem za njim, de naj mi volno nazáj da, ko sim pa vidil, de me ne posluša, mu pravim: No pa srečno pot v Ameriko, pa dobro klobčari namest mené. Vesél (kaj bi žalostin bil) grem domú. Berž me žena popraša: No, ti! kakó ti je káj pomédlo? »Čisto.« ji odgovorim.« Vsi svatje so se smejali, de so hotli popókati. Pa kakó se možko obnaša, kader kaj per-poveduje, nobedin ne vé! Sam se nikoli ne sméja, včasi le ne malo šobo napné, ali z obrazam pokaže, če kaj takiga na versto pride, ali koj z rokó perpoveduje itd. de se mu bolj smejajo. Židane volje je vsák, ki je vsvátah, kjer je Mihovic zrávin, pa tudi skorej nobene ženitnine ni, kamor bi ne bil Mihovic povabljen, kjer bi burke vganjal. Take jim včasi kvási, de ne vedó, ali so kúhani ali pe-čeni, takó se jim laže, de sam misli, de je rés, kar perpoveduje. — Zató tudi pravijo, kadàr kdó kaj takiga pové, de je gotovo bosa, alj laž: Ta je pa gosčeva (godcova) [še drugač: ta je s pête vzeta]. Bi še več takih burkov načental, ali mi časa zmanjkuje, naj se pa za kdaj drugikrat hranijo. — Dans je bil tudi zlo nesréčen dan. Zjutraj gre neki berač po bervi čez rov, spodletí mu in pade, de si rebra polomi, in komaj je perlézel do mojiga strica. Po gospoda so mu šli in v sv. olje so ga djali. Stric ga naložé potém na voz in ga peljejo na Breg domú, kjer je gostval. To je perva nesreča, ki se je zjutrej na vse zgóda perpetila. Druga je pa ta, ki se je pa v terdi noči naklučila: Kovačica gre v mlin k mojim stricu po móko: Dež je ravno šel. Ko bi imela nazáj iti, ji rečejo stricovi: Varuj se de ne padeš. Ne bom ne, je djala, še nisim nikoli, kar živim, rajtam, de tudi dans ne bom Pa, lej! ravno pred vežjó, ji spodletí, ker je bilo prepolzko, in pade, polnúk ji z róbam na róko telébi in róka se vlomi. —

27. Velikiga trávna.

Pretje poldné naprežemo in v Ljubljano dirjamo in predin je ura 4 bila, smo bili že na koncu popotvanja. Berž se vsedem in začnem pisati leta dnevpis. Ga prepisújem in perpisujem clo v terdo noč, de me je spanje posililo in tako so binkuštni prazniki prešli, sam né vem — kám? — — —¹⁹

— — — — —
— — — — —
... takim bi tudi posel znal izlečke iz cvetic napravljati in bolnike ozdravljati. Med tem pridemo verh gojzda, kjer se starček na drugo pot zavije, midva sva

¹⁹ Tu je konec binkoštnega dnevnika (na koncu 3. pole). Naslednje pole so zaznamenovane s številkami 9—14 in vsebujejo dnevnik velikih počitnic; manjkajo torej pole 1—8 ali vsaj 4—8, t. j. začetek dnevnika velikih počitnic.

pa naravnost kviško lézla po sami travi, in komej bi bilo de bi bila krampžarje²⁰ imela, zakaj zlo je spodletvalo. Prideva na verh pa se družiga ni vidilo, ko megla, in kakih pet pedí od nosa komej tla. Megle so se vedno, brez de bi kaj prenehale, vlačile semtertje, de ni bilo moč na nobeno stran kej viditi. Lom nad Teržičam se je kake tri trenutja vidil, pa berž berž ga pokrijejo gosté meglé in spet sva bila vsa v oblacih, kakor copernike ali copernice, kadar menijo s točo vbozih kmetov poljé pokončati; ki si pred perpravljajo orodje za brambo zemlje sinam, kateri zastopniši od svojih bratev z Eve, bi vtegnili točo vstaviti, in takó delo in ravnanje copernikov vsih in copernic zraven, ako bi kóličikaj napák biló, pod nič spraviti. Na verhu na nar višjim naju pa še dež vjame, in véter začne briti, de naju je prav v róke zéblo; višnjeve so že perhajale. Toliko ste omreli obranile, de do pása nisva bila mokra. Škrice je pa véter po dežju vihal, namočil jih je, de bi se bilo iz njih, kaj bi djal, precej deževnice vželo. Kar od kolén naprej ni dež premočil je še dolga trava, borovničje in kamničje do dobriga namočilo; škornice so se vode napile za več dni, veljbljode posnemaje, védši, de bodo malokdaj vodó gorá Gojskih²¹ pile. Jerébov in jerebic par za param je s crétja ali kakor tuki pravijo crétovja zletelo, de bi jih tri nedelje dovolj bilo za Križki farovž, le kar sva jih midvá vidila; par vjétiš sva tudi midvá med cretjam zazerla, z ocnóv snéla in sabo vzela ne za gospod fajmoštra, naká, samá zase. — Opoldne se verneva in po dolinah alj senožetih greva nazaj. Vsaka dolina ima svoje ime, ki je legi ali velikosti senožetu permerjeno, ali od kake pergodbe osnuto. — Perpovedujejo²² de je po zimi v nedeljo sená nekimu Gojžánu za živino zmanjkalo. Torej velí svojima sinovama vgoro po vlake. So pa vlake takele: Terta se položí po podolgim ena, po počez več; na te se dene sená do pol; vsredo se vtakne hrastova ali kakoršina si bodi veja, to s senam zadevajo, le de deblo vún moli, in tej véji se pravi duša. Potem povežejo s tertami senó in to je vlaka ali kakor v Bledi pravijo danka. Po sneg se še le senó iz gora zdriča. — Do vlak prideta in lej, odterga se verh gore plaz in oba podsuje. Oče nesrečo zvédši se néki zdihnil: Čej sta, moja edina, čej sta?! In od tod se imenuje tista senožet še dandanašni »edini dol« in leži med dolinama Povico in Gašperko. — Čez noč še ostánem v Gojzdu²³ in drugo jutro sim si še le naménil, domú iti, in še bi bil kake dva dni v Gojzdu obtičal, če bi ne bila ravno angeljska nedelja, naš semenj, in na semenj ne domú iti, i no! kdo bi tega ne želim. Še ki v daljnih krajih služijo posli in dékle pridejo na semenj in de bi jest ne šel, o! o! tega ne, po nobeni ceni ne. De te vender! klobase bi pušal in namest štrukljev in boba v gojzdu ričet tolkil! pač bi ne imel možgane na pravim kraj in bútiici, kaj ne de? Pač rés!

28. v. serp.

Še le o poldne po južni pridem domú pa se berž spravim dva jablana obirat, vosevko in tofelj, obá polna, de bi jih škoda bilo pustiti nočnim postopáčem. Obojno pleme bi še ne bil obral, pa se je bilo báti, de bi jih ponočni vasvavci ne obrali in polomili; zapazili so ju bili že, gotova tedej je, de bi bili danes vse čisto pokončali. Je že navada vkoreninjena, de vso noč pred semenjám ta dan zunéj ostanejo, pijančevajo, pokažo s korobači, ki si jih celi téden z ličja

²⁰ Navadna gor. oblika je »krampežarje« ali »krampeže«, nekake močne deréze, ki si jih navezujejo na čevlje zlasti ob košnji po hudih strminah ali po hribih pozimi, kadar so poti ledene.

²¹ Gojske goré mu seveda pomenija Križko goró nad seliščem Gozdom, koj nad zdraviliščem Golinikom.

²² To pripovedko je verzificiral Valjavec pod naslovom Edini dol in jo v začetku 1848 objavil v Novicah (N 1848, 29). Pesem je ohranjena tudi na koncu Dnevopisa.

²³ Valjavečev komentar v Novicah pod pesmijo Edini dol: »Gojzd je majhna vas na Gorenškim. Koj nad Gojzdam se dvigne gora, kjer imajo Gorci ali Gojžani svoje senožeti. Vsaka senožet, večidel dolinice, ima svoje imé, katero je legi ali velikosti primerjeno, ali od kake druge take reči osnovano. Med družimi je »Edini dol« taka senožet, ki je svoje ime od pričihoče zgodbe dobila.« (N 1848, 29.)

v vodi nalaš za to rabo godniga, spletajo, in strelajo in ukajo, trudnim celo noč nepokojo delajo. Sadja žlahne so ta večer réve. —

Ravno obral in shranil sim jabelka, ko začne perterkvat semenju.²⁴ Sercé od veselja človeku poskakje, kadar veselimu prazniku zvoní. Semenj bo jutro, veseli se Matija! zgonenje veselo, vstreženo oznanuje velik praznik, veselo obhajanje, posvečenje cerkve sv. Ilina,²⁵ dočakuje cela Béla in se veseli juteršniga dné; očétje ali hišni gospodarji perpravljajo meso, hišne matere štruklje narejo, za bob méšijo; fantiči, deklíči, nove oblačila od krojarjev, mojšker in čevlarjev nosijo, umivajo obraze, vratove, roké, nogé, de bi jutro, svítile zvezde zmed drugih blisketale. — Sonce zahaja, z dimnikov skaka dim, bob se cré, od déleč diši crenje, poljsko delo jenjuje, mlinsko ropotanje vtihje — pok s korobači, strél s puškami, ukanje se sliši, razléga po ravnim, jek odrekuje iz Storšica, z Záplate in sosednih gorá po dvakrát in trikrát; temá, noč zemljó pokrije, mírni in pametniši pospavajo, vasvavei, fantini, otroci, o čúdo! vriskajo, pokajo, strélajo, trudnim celo noč nepokojo delajo, sadja lomijo; pijančevajo; pa so v vednimu strahu, po stranskih potih postopajo, na césto si ne upajo; desét je ura, kerčme morajo zapustit; žandarmov se bojé, bojé se žandarmov, ječe, pálice še bolj; pa piján človek, sej ne vé, kaj déla, v vinu v žganju si možgane vtopí, um skalí, pamet zapravi, jezik se mu odvéže, vrisk sam, kletev sama z gerlá vré, nogé ga ne derzé, vsa stezá, cesta je pijancova, v rov telébi, se v jamo zvérne; počasi se spet na noge skomatá, oči zakaljene ne poznajo ljudi, z žandarjam se sréčata, ta ga še le vkroti in drugi dan ječa. — Grem pa vender desetkrát raji spat, ko bi se po noči okrog klatil, in vlačil, ko megla brez vétra, ne védil, kam bi se obernel. V kerčmo ne sméš in vso noč pod milim Bógom postópaj, se boš kmalo naveličal; pa tudi drugi dan, poglej ga pijanca, ki je vso noč brez potrebe préčúl in prevriskal, poglej ga vlice, bléd je ko zid, oči zakaljene komaj odpéra, bolj je smerti, le de kóse še nima, bolj je smerti ko človeku podobén; ga šiplje, kólje, glava, trébuh ga bolí, ne ljubi se mu jésti ne piti, pa, de bi zasramován ne bíl, se sili z jedjó in pijáčo, in pije, de se spet vpijani, in méni, de ni fant, ako ni pijan ta dva večéra, pa zdravje zapravlja, grob duši in telési koplje, kmalo oveni, ki bi lahko še sive lasé, sive dni doživel. Kje so, mati Krajna! nekdANJI čversti sinovi tvoji? Zganjé, pijača Satana, vse, vse ti je spačila. Poberi se žganje z dežele in klét na védno bodí; če te na gnoj vlije, skaziš ga, poberi se z dežele, nisi za rabo, nisi ji v prid, poberi se. Pijanci vi dozorjeni! ki ure skorej ni trezne za vas, kléti vas ne smém. Jezus prepové, pa zaničujem vas, zaničujem na vso moč zavolj nespámeti; pa zató vam ne prepovém piti vina, piti kar je prav in židane volje bíti se smé, tode kar je prav, kar je preveč, je pa preveč; tudi sam ga rad pijem, ne skrivam očitno povém; sej vince je sladkó, daje moč človeku, veselje mu v serce vlija, če se zmerno pije, ali če ni čobódra in zmešano z svinčam in žveplam, in na rávnost povém, de ga bom jutro, sej je semenj, če Bog hoče, še čívkal, zakaj bi ga ne, ker se mi ponuja.

29. serp. v.

Vesélo preterkvanje zjutrej ob dvéh že je oznanovalo velik praznik, veselo obhajanje. Ze pred dnévam krave na pašah bokajo, ukanje pok strel se zopet bolj zažene, dan se zaznani, veseli praznik je, vse kar ima zdrave ude, hití v cerkev h božji službi, mladi, starí, žené dekléta, vse, vse kleči pred Bogom na kolenih. Po deseti maši, velikim opravilu v domači cerkvi sv. Ilina, kjer so pévke sicer pele, ali godcov ni bilo in tudi topov groma ni bilo slišati, kér je bil strel pred 3 leti prepovédan, po deseti maši se začné semenj in z bližnih krajev pride skoro vselej precej ljudi na semenj, kjer, kadar so godci, do terde noči ostanejo. Kar poslov ali dékel drugódi služí vsi vsi pridejo domú na semenj. Mesá, klobás, štrukljev, boba je biló na mizah, de so se šibile. Vina, to se takó vé, je biló

²⁴ Prim. opis tega semnja v Sanjah (Poezije 134 sl.)!

²⁵ Srednja Béla ima podružno cerkev sv. Egidija ali sv. Tilna (god 1. sept.); več o razvoju slovenskih narečnih oblik iz latinskega Aegidius odn. Aegilius gl. Fr. Ramovš, Historična slovnica II., str. 246 sl.

za vsaciga dovolj, kateri je dnarje imel, de je zanj dajál. — Navada je o semnju per nas, de pastirji in pastarice na vse zgođej ženejo, skušajo se, kateri bo pred gnal, in ki zadnji na pašo žene ga dražijo, de ga mora sram biti, ako je le količkaj sramožljiv: Pominjek pogodal, godavs, godavs!²⁶ in še nekakošino drugač prav v pesmici, pa me je povedati srám.

30. 31. v. s.

Dans ni človeka, de bi ga glava ne bolela, de bi se za trebuh ne deržal, de bi ne bil vertoglav, vsakiga je semenj pobodil, vsaciga, vsaciga.

1. Kimovea

Komej se je nekoliko trebuh spraznil, pa ga je tréba spet napolniti, gláva, komej trézna, spét se zméša, možgani se vnaméjo; žganje plamen gneti.

2. Kimovea.

Spet si vertoglav, opotekaš, lice ti prebleduje, rad bi ležal, pa ti ne tékne, vstaneš, délat se ti ne ljubi, križem roke pokladaš, greš po vasi, sréčaš svojiga brata per žganji, tožiš mu, de te glava boli, v trebuhu te šiplje, kolje, tovarši, ki se jih berž nabere celi trop, ti tudi potožijo, de jih nogé ne derže, komaj stojé, pa prav'te: De se pozdravimo, bratci! gremo spet nad žganje, ga spijemo vsak merco, pregnane bodo težáve; merca za merco, maselje za maseljcam mine, mrak se stori, noč je, pa ni še konca ne kraja pijače, zasemenjevávec, praviš, mora biti, éhe bratci! le pimo, sej ga jutro ne bó; ura je desét, zdaj moraš žganjé zapustit.

3. Kimovea.

Si se mislil boléhnosti včerajšne znebiti, pa žganjà se napivši, spet dans nisi za rabo, ne primeš za nobeno delo, pohájkovaš, lenobo páseš, delo ti zastaja in zastane.

4. Kimovea.

Celi teden je prešel, de nisi nič, čisto nič podélal, dans je že sabóta, praviš, pet dni je preteklo, de nisim nič delal, naj pa še danes, de bo ravno celi teden. — To dela pijača, to stori žganjé!

Lani je zlo korún²⁷ pognjil, ker ga niso ljudjé v práv rabili; žganjé kuhajo žnjega, strup, hujši kot gada, gad če piči, piči le na redke čase kakiga, ali žganjé, kamor se je zaneslo, celo deželo v kratkim pokóplje, desiravno takó berž ne, ko gad, pa kmalo se pokažejo njega naslédkí; dela zastajajo, mladenči namest rudečih lic, imajo bledé ko zid; žganjarjev síníke, poglej jih, že v zibelí nimajo prave barve, bledí so, kot oče; ni znati lic rudéčih, navadno znaminje zdravih otročičev; mladenči bolj odrašeni žganjà navajeni kmalo zvénijo in zgodni grob je plačilo žganjà. Ali ni óčitno gnjiloba korúna kazin božja, ker ljudje korún v prav ne obračajo? Ali ni boljši, če ga v oblicah sneš, ko žganje, ki ga ž njega skuhaš? V kozíci napravljen gotovo je bolj ko v žganje stlačen; morebiti ni rés? Kaj pa de. — Kmet objokuje gnjilobo koruna, ker se lakote bojí, kér ga v oblicah jésti ne bo; gospodi se tudi milo dela, ker v kózi zanaprej ga le malo

²⁶ Prim. San je: »Zbude se zdaj pastirji, in sramota — ga čaka, ki prižene prvi, grenka, — še večja pa, ki zadnji prikoraka... O, kako róžno na uhó buči mu: — »Glodávs, glodávs, pomijnik si poglódal!« (Poezije 136.)

²⁷ Krompir. L. 1846. je krompir močno gníl (prim. N 1846, 123, 125, 126, 134, 150 itd.).

bó; žganjopivca vprašaj po komú mu je žal, res bo miloval gnjilobo, ali derzno poreče:

De jésti nima, kmet zdihúje,
Ker ves korún mu je zognjil,
Gospoda, de ga ni, žaluje,
Ker zlo je v kóz' okúsen bíl;
Jes tudi lijem zánj solzice,
Ker málo bo žganjá, medíce.

De bi te tí in tvoje žganjè! ni ti v mislih družiga, ko sama pijača; pojdi pojdi in pij ga noč in dan, pij ga, ljubi žganjè, pij si grob; jes pa grem, si kupim raji políček tertniga soká, presladkiga vinčika, ki cedí v sercé veselje, skerbí odganja in pojem:

Mi zmérna pijáča
Iz terte soká
Skerbí oduráča,
Veséle dní dá.

Le pij ga Matija
Če volja te je,
V kozárček nalija
Če zmérno ti se.

5. Kimovca.

Nedelja je nedelja!

6. 7. Kimovca.

Répa bi že iméla opléta biti, pa per nas žé še ni; ni bilo časa, torej ker pred malim Šmarnam ni bilà opléta, ne bó répa, bo répica, pravijo. Ali gosénc na repi! na vsaki njivi, kjer répa raste, jih je vse černo, same štible po konci molijo. Ométajo jih sicer z brinjevim véjami in jih zaterajo, pa jim je nič ne obránijo. Zmeram jih je vse živó. — Alo Prešérin! zapojite, kar ste obljubili v imenu učenca »gosence káj na répo varje; mož beséda, gospod dohtar! zapojite!

8. Kim. m. Šmar.

»Dê te! berhko se redi.«

Dans grem v Kokro na božjo pot k divici Marii. Ob desetih se začne opravilo. Po maši je bilo darilo (ofer). Tudi Zauer²⁸, ki je per Polájnarju na vakancah bil, je dal nekej krajcarčikev. To se je básal in majál s trebuščikam! Kméški ga viditi so ga nalâš še stiskali in djali: Dê te! berhko se redí, itd. itd. itd. itd. itd. — — — — —

10. Kimovca.

Dans smo pervikrat korún pokúсили; precej je gnjiliga skor več, ko lani; tode naš je od družih še precej lepši in tudi lani ni bilo sile gnjiliga per nas; drugod ga je pa polovico skor črniga. — Bog nas obvaruj! kaj bo? Korún gnijè, repo bodo gosence požérle, s kom se bo živina redila? lakota za petámi lázi, jédo (ajdo) naj pa slana pokončá, so se pa vernile tiste leta, ko so ljudje travo zobali; dobra bo kislica in druge take trave; kateri jih pozná, si bo že še pomagal, kateri pa živi, ko božji volek, ven'dan, temu bo jalova péla. Žganjarji he! kupite si žganjčika, korún gnije, kupite, kupite, de ga boste saj namest kruha iméli, če ga berž ne napravite, si ga boste po leti s trave, po zimi pa s sréža nacejali! he, berž!

²⁸ Sauer, sošolec (KK II 169).

14. Kimovea.

Prostost²⁹

Do jeséni preživéla,
se je mlada tičica,
Ker za njó je mat skerbéla,
Serca mati miliga.

Ali mater skol ujame
Ji na pozno že jesén,
Vso podpóro tici vzame
V sercu svojim skol ledén.

Zdaj si sama tica vbóga
Živež iše na zimó,
Po drevésih vél'ga lóga
Leta simtertje skerbno. —

Gaj ogóli ojstra zima,
Perje spadlo je z drevés,
Piče tičici več nima
Posmojen od burje lés.

Ker tedaj je log goliše,
Gojzda trate zapusti,
Tikama na vertec hiše
Jést iskat si perleti.

Al sirotica se vjame
O gorjé! na limanco,
Z limance jo deček sname,
V klétko jo zaprè tesnó.

Rés de pít in jést iméla
Dosti zméram je vsigà;
Al kot zunej ni veséla
Nikdar nikdar več bilà.

Le zdihúje vjéta réva,
Ker zgubila je prostóst,
Védno poje, védno péva
Súznosti téšké grenkóst.

Od 16.—29. Kim.

sva z bratom v mlini delala, ker je dosti dela, pa delavcov malo. V mlini ni veliko pokoja, zdaj kdo pernese ali perpélje, zdaj na kamen zasuj, tega zapri, temu vodo daj, pred pšenarjam presej, vólju perlij, stopam perméšaj, zavijaj pojdi, noč in dan ni pokoja ne mirú, še per jedi ne. Kadar je bilo količkaj časa sim pa na obode kaj zrezval; na kamen, kteri pšenico melje, sim zarisal:

De bóde pogáča,
De bóde potica,

Se kámen obráča,
Se mélje pšenica

ki za kruh in kúho melje téle verstice:

Za ljubi se krúhek
Ta kámen vertí,

De pólni trebúhek
Se lačnih ljudi.

Na pšenarja:

Okúsno za kašo
Zdelujem prosó,

De lačen si pášo
Za čéva dobó.

in tako dalje na vsaki kamen posebej sim kaj zapisal in med tém čas preteče, de nisim védil kdaj. Od sadja nisim nič povédal, kar sim obljubil, pa so že taki zaderžiki, de ne dajó. Vgánk ali zastávic tudi nisim nič perdjál — obljubim oboje za Bóžič, če bom še živel.

Dijak ob praznicih

(Nekoliko zabavlj.)

I.

Mož in žena.

Mož:

Nekóliko sim pred od déla néhal,
Je rés, pa káj? sej je sabotni dán,
Se céli téden tróčil sim in péhal,
Je žuljev polna roka, polna rán;
Tedèj, če spijem polič ga, se gréhov
Pomnožiti število ni mi v stán',
Poliček saj se spiti danes móre,
Sabóta je, šlo sonce je za góre.

Od južne úr prešlo je že petéro,
Pet úr brez jéd' se tud zlakotvâ,
Pet úr brez jéd' in dela po stotéro,
Je ljuba moja tudi jalovâ;
Tedèj pernès' enó mi saj ga méro,
H Gorjancu pojď, imâ nar boljigâ. —
Bo žel! nalij in pij, se vsédi k meni,
Per móžu biti se spodóbi ženi.

²⁹ Nekoliko popravljena je pesem izšla v Vedežu 1848 in Valjavčevih Pesmih 1855, 53.

Je vroče, de mi znoj po čelu teče,
 Naj pijem, vino je nar bolj ohlād,
 Če sonce ga čez dan na polji peče
 Na večer pije vsak ga merco rād;
 Ki se ga brani, ki ga piti neče
 V sosěščini ga ne poznām enkrāt. —
 Bog živi te! le pij, sej ga je dosti.
 Per vin' in kruhi se nikar ne posti.

Žena :

Nagnil se dan je, se temā je strila,
 Poglej skoz okno, dān je terda noč,
 Migljā na nébu lučic brez števila,
 Svitěl krog mesca vidi se obróč,
 Bo tréba, za večerjo de b' zak'rila,
 Ležāt' in spati lačen ni mogoč'. —
 Lej někdo gré, gosposkiga je duha,
 Škric bije mu na pétē permarúha!

Mož :

Kdo neki je? gotovo kos beriča. —
 Ohô, žandarm! tak pôzno na večér,
 Kaj semkaj ga perneslo je hudiča?
 Ciganov in tatów saj ni nikjér. —

Žena :

O joh! zavil se k nam je, Bog je priča,
 De napčniga nič ni; per moji vér!
 Po Miha!!³⁰ pojdi, reci, de se skrije,
 O hiti, teci, zadnja ura bije!

Mož :

Prepozno! mislim de ne bo pa sile,
 Poprosim jes, poprosiš ti kej zánj,
 Solzé so že precej jih omečile,
 Če pa po sili, s hudo plane nánj,
 Kar solza ní, petice bodo strile,
 Zató ne bóde mošna lóž' in tánj;
 Petíca pa gotóv beriča gáne,
 In Mihec per namā domā ostane.

Žena :

Kar nam novgā so komisarja dāli,
 Dobili smo zapovedi terdē,
 Kar pred je prav blo, kar se nismo
 bali,
 Se zdaj bojemo, vse na róbe gré,
 Za vsako málo stvarico so gnali,
 U ječo dókaj jih, kjer še sedé,
 In réveži preveč popréd veselí,
 Sedejo, da se bodo nasedéli.

Mož :

Če Miha vzamejo, pa ni pravice,
 De bi se v misel vzélo, vredno ni,
 Kar storil je, ter tol'ko ni krivice,
 De vječí bó, se zoperno mi zdi;
 Pa čuj! čez věžne stópa že stopníce,
 Morivko, puško vidim pred očmí.
 Tristó medvedov! že stoji na pragi.
 Odpéra, de b' ga vsi peklénski vragi!

II.

Oče. Mati. Sin.

Oče in mati :

Moj sin! moj sin! kakovi strah narédil
 Si náma bil, poznala nisva te,
 Domú de prideš danes, kdo bi védil,
 Berič, sva mislila, de k namí gre.

Žena sama :

Si lačen sen, kaj ne? boš malo jedil?

Oče :

Se vé de lej! na pótí človek speha se,
 Sim sam že skušil, kak po dolgi pótí
 Diší jedilo v vsakim bodí koti.

Sin :

Cel dān hoditi, to se človek spéha!
 Pa ne de z vozam po me bi peršli,
 Sej védili ste, de se šola néha,
 De se perčnejo šolski prazniki;
 Kaj ne? ločit' od vina se in sméha,
 Ki v naši se ne manjka ga vasi,
 Ločit' od vina se ne dá nikóker,
 Naj potva sin, naj potva znoja móker.

Oče :

Kdo zlodja bode védil, kdaj končáte,
 Sej delapúst je komej svet'ga Jakopā,
 Eksamen že prestopno létas 'mate,
 Kak bo prestopno le še leta družigā,
 Tak zgodej létas že domú capljáte,
 To ne pomeni kej preveč veseligā;
 Ne rečem, če te s šole niso zgnáli,
 Kogā si spét počél, de so te dali?

Sin :

Se vidi, de ste ga preveč serkljali,
 De vino sivi glaví um kalí,
 Možgani so se vam unéli, vžgali,
 Šte časi bolj per pameti bili;
 Mi, ki smo v peti šoli, smo končali
 Za létas šólo préd za dvoje dni. —

Oče :

Si zdélal pa, de spét ne bó plačila?

Sin :

Sim zdélal ja, ne bo plačati sila.

³⁰ Miha je bil Valjavčev brat (prim. spredaj Dnevopis »5. Sušca«).

O č e :
 Pernesi še ga, žena, ta je stékel,
 De pije, ker po volji je končal,
 Naj boljiga naj dá, rečl, sim rékel,
 Le urnih nóg, že rad bi ga serkljal,
 Tačas se ravno jajčnik bode spékel,

Lepó dišeč, okúsen, terd in práv.
 Bog živi te! ker spéhan si siróta.

S i n :
 Naj ga pa dosti bó, ker je sabota.

III.

(Drugo jutro v nedeljo.)

Dijak in njegovi brat.

B r a t :
 Je sédem preč, enó že čez odbila,
 Ohô Matija! kaj še zdej ležiš?
 Je šesta maša davno že minla,
 Le leži, de kosilo³¹ zamudiš.
 Ustán' ustani, žgance zabelila
 Že déčla je, hoho! kaj le še spiš?
 Le berž, le berž, kosilo je na mizi,
 Le berž, si ustnice nikár ne grizi.

D i j a k :
 Okróžnik pernesite, ni drugači,
 De vzámem nanj si vsako bodi jéd.

B r a t :
 Lej gá, gosposki dúh, kakó se pači,
 Si rojen kmet, in si, kar bil si préd,
 Se peto leto krog gospode vlačí,
 In misli, de jo mora že posnét',

Z leséne ne, s košene hoče žlice
 Ze jesti, ko ima komej druge škrice.

So že premálo žganci mu polití,
 Ocvírki so na njih mu prežerí.³²
 Zdaj zelje mora hujši kisló biti,
 In ak je kisló malo bolj, renčí,
 Z vodó vred mléko se ne smé topiti,
 Premalo v soku zdaj mu je solí,
 In ričeta gospos še ne pokusi,
 Od déleč viditi ga, se mu gnusi.

Je zadnji v cerkev šel, pa prvi dámi
 To mora Bog, to cerkev mu dišát!
 Sam bil gosposki v cerkvi je med nami,
 Sram bó³³ ga je na tléh prašnih klečát,
 Per povzdigvánj' ganil se ni z nogámi,
 Koléna se mu niso hotle vdát
 Križ delal je sam Bog vé po kakóvo,
 Serecé je ménim zmerznilo njegovo.

IV.

V kerčmi per G u.³⁴

Dijak in tovarši.

T o v a r š i :
 Povêj, te prosimo, povêj Matija,
 Če kdaj v Ljubljani v kerčmo kam
 grestè?

D i j á k :
 Še prašate, ne v'ste de ošterija
 Je izzidana zató, de se pije,
 De vsaka kerčma bla bi beračija,
 Kar jih v Ibljan' povsod naraajma se.
 Kerčmarja kerčma iméla bi sromáka,
 Ak bi ne blo žolnirja in dijáka.

Pred pustam, rečem de ga ni večéra,
 De bi se trop ne zbral ukupej nas,
 Stanica polna se nas skup nabéra,
 Po kerčmah kratimo si dolgi čas;
 Nam stréže Francika, Marička, Jéra,
 Ko mlék' in kri rudečkasta v obraz
 Tobáka, de se vse kadí, pijemo,
 Nam jezik vin' odvéže, de pojemo:

Cynthia prima suis miserum me cepit
 ocellis.

T o v a r š i :
 Nikár, nikár ne kroži po leténsko,³⁵
 Belili v šolah nismo si glavé,
 Zapojo, zapoj nam raji po Slovénsko,
 Sej vidiš, kar nas je, smo Krajnci lé,
 Al pévaj ráj' enó nam po Gorénsko
 In stavi namest k v besédah é.

D i j a k :
 Naj volja vaša moja bode volja.
 Zapojem pesem krajnskiga vam polja:

V jasno zri zvečér nebó,
 Dókaj zvézdíc gori sije,
 Ali mem dvéh svitleji ni je,
 Obójno Milice okó,
 Ktéro sije lé še zá-se
 Mene révo vléče na-se.

³¹ Kosilo = zajtrk v gorenjskem narečju.

³² Navadna oblika »prežerkí«, iz gor. žerèk, žerkà, -ó, knjižno žárek, žárka, -o.

³³ Gor. oblika iz buq < biló.

³⁴ Beri: per Gorjancu (prim. zgoraj 2. kitico).

³⁵ Zraven stoji v oklepaju: gorensko; reči hoče, da je to gorenjska oblika.

Miš

Bila je mišika v poglavitnim mestu mišjiga vojvodstva, mirna, tiha, pridna; ali vse miši so jo zaničevale, jo pisano gledale, sovražile. Zdaj umerje mišji vojvoda. Mačka, kraljica miši se perpelje v mesto noviga vojvoda izvolit. Vse žlahtne miši ji hité naprot in vse mislijo, de bodo vojvodi, pa mačka poterdi za vojvoda — mišiko zasramovano.

Če konec po sréči
Izsteče se nám,
Težáve nar véči
So vse za herbtám.³⁶

Tožba zavolj smerti pute

Sodník. Katra ki toži. Špéla tožena.

Sodník. Kdo ste? Katra. Kdo? Sod. Vi. Kat. Jest — kdo? Sod. Kdó ste? imé čem védit, kogá ste, kjé stanújete? Katr. Kdó? jést? Sod. Ja, vi. Katr. Kdo sim? Sod. Ja. Katr. Katra Jékovka, vdova, gostujem. Sod. Kje? Katr. Kogá. Sod. gostujete? Katr. Na verhi pod strého. Sod. Pod čigavo strého? Katr. Pod Jurgeljnjeho. Sod. Kaj želíte? Katr. Kaj želim? ta baba mi je puto okradla, želim jo nazaj. Špela. Ni rés gospod. Katr. Je rés, v pričo laže. Sod. Molčati, jezík za zobmi zdaj, znate potem govorit, ko pride verstá na vas. Vi Katra —. Katr. Kdó? jest? Sod. Ja. Katr. Kaj? Sod. Vi Katra, povejte berž zdaj kogá in kakó se je vse godilo. Katr. Gospod žlahtni! Ob enajstih —. Sod. Kdáj? Katr. Ob enajstih. Sodn. Zjutrej? zvečer? Katra. Snoč grem spat. Komej oči vkup stisnem kar slišim v izbici, kjer hči spava, neki ropot. Jes ustanem, se napravim, peržgém luč, grem glédát, kaj se godí, pridem pred vrata, pa se mi spodtakne, padem in luč ugasne; ustanem, odprém vrata, kaj meníte, gospod žlahtni! kogá, mislite si, kogá dobím. Ta prekleta Špéla, s kuro je ravno skoz okno lezla, jes skočim, de bi jo za kite nazaj potegnila, pa starke, ni je bilo več; šla je čez drevá, ko bi jo véter nésel. — Hči se zbudi, praša kaj je — rev'ca nič ni védla. Luč vkréšem, kar vidim pérje po hiši stréseno, vidíte gospod žlahtni, sej sim ga za priče sabó pernesla. — Sod. Špéla, ste slišali, zakaj ste toženi? Šp. Slišala, sej imam všésa per sebi. Sod. Kaj rečete vi na to? Šp. Kaj rečem jest na to? jest rečem de se je zlagala, vse vse zlagala, de ni resnične besede z njé ust slišati bilo. Sod. Takó? pa spríčajte, de ni résnico govorila. Šp. Snoč ob desetih sim bila še na ženitnini, ob enajstih še tudi, dvanajstih, ob eni — ob dvéh sim šla še le domú, pa je bilo temá, de se ni vidlo tri pedí od nosa, vse krave so bilé černe, mačke pa rijave. Moj sin se je vženil; sim iméla jedí na zbiranje, mi nj bilo már Kattrine pute krast' iti. Sodite. Sod. Katra govorite. Katr. Sej sim jo za kožúh prijéla, ko je skoz okno vbežala, še prav mehkiga je iméla, Bog vé, kjé ga je pa zmuzala, stara babávs. Šp. Ni rés; je pa že kakšni per hčeri vási bil, ko je tebe slišal, je pa zbéžal. Katr. Ti si bila, ti, sej sim kožúh čutila. Šp. Ni res. Sod. Ni rés ne; je že lesica kuro obvohala, in šla žnjo, ko je vas čutila, za kožo ste jo potipali, ste pa mislili, de je kožúh. — Z Bógam! —³⁷

³⁶ Te verze je objavil Bleiweis v Novicah 1848 brez Valjavčevega imena z naslovom: V tolažbo zatíraním. (N 1848, 163.)

³⁷ Tu se konča dnevnik velikih počitnic, ker stoji na začetku lista, zaznamovanega s številko 14, zgoraj v sredi beseda »Konec«, medtem ko je vsaka prejšnjih pol imela na istem mestu »Dalje« ali »Naprej«.

Edini dol³⁸

(Gorenska pravljica.)

»Živina nima jesti, stradala de ne bo,
Je treba, de v senožet grešá ji po senó,
Res danes je nedelja, alj iti morata
Po dvojno vlako v góro, očeta bogajta.«

»Nedelja, oče! dans je, nedelja, svetj dan,
Nedelja, velik praznik, povsod bo praznovan,
Se ne spodobi danes, hoditi na goró,
Sej sosed nam posodi za silo že senó.«

»Ni zgovora, jes pravim, in morata v goró,
Gorjé, če v petih urah sená domá ne bo!
Velevati ne dajta po dvakrat si nikár,
Če vama je beseda očetova kej már.«

Takó grozi se oče, mož star čez petdeset,
Sinovama veleva v nedeljo, praznik svet,
Iti po vlaki, — svisli ker so spraznile se —
V senožet na goró, kjer senó do zime je.

Sinova, kér sta vedla, de bógat morata,
Nerada scer, pa vender na pot se dvigneta,
Scer sonce je sijalo, alj mraz je blo na moč,
Ker padel sneg na stari je nov preteklo noč.

O mrazu in po snegu pergazita do vlak,
Ozeblen bil je niju od hud'ga mraza vsak,
Ker sevra bil je v gori strupeni pihal piš,
Ker mraz biló je toljko bolj, kar bilá sta viš'.

Tedej se brez odloge berž verneta s senám,
In uro pičlo pota imela še sta dóm,³⁹
Kar plaz neznan odterga se ravno nad jimá,
In predén se zavésta, podsulo je oba.

In oče nij, ko ravno je gledat šel, če žé
Sinova njega dámi nék prideta z goré,
Z lastnim očmí je vidil, kakó je plaz podsúl
Edina dva otroka, edina dva sinú.

Strahú se strese, več ne deržé kolena ga,
Na tla se zverne, zdihne: Edina dva siná!
Edina moja, kje sta? zadela mene, vém,
Za greh je roka božja! ne dihne več potém.

Nad Gojzdam je senožet, pergodbe le te kraj,
»Edini dol« od zdiha se zove zmir še zdaj,
In žalostne pergodbe te še današnji dan,
Z grozó se neko spomni in strahoma Gojžan. —

Nedelja, velik praznik! oskrunit se ne smé,
Ki praznik ne praznuje, desetkrat mu gorjé!
Je svetj dan nedelja, je praznovanja čas,
Praznujmo jo, de božja serd ne zadene nas.

³⁸ Ta in naslednja pesem sta na posameznem listu, ki kaže po papirju in pisavi, da sodi k Dnevopisu, a ga ni moč uvrstiti med ohranjeni in tu objavljeni del dnevnika. Edini dol je v nekoliko spremenjeni obliki objavljen v Novicah 1848, 29; zgodbo v prozi gl. spredaj v Dnevopisu pod 27. vel. srpanom.

³⁹ Tu je Valjavec na robu dodal: »Gorensko nameš domú«.

Serca rana se ne sceli⁴⁰

(Elegija.)

Ni še sonce dokončalo
Svojga pota letni ték,
Kar sercé bolnó si zbralo
Rani je globoki lék.

Sladko je biló zdravilo,
Sercu bolnimu ohläd,
Rano naglo je celilo,
In ozdravel sim nakrät.

Ali kmalo zagrenilo
Slaja sladkiga popréd
Serca rani je zdravilo,
Ter zbolí sercé mi spét.

Ino huji in huji sile
So zavalile se nanj,
Rano toljko se zveršile,
Kar popréd bilä je manj.

De bi še kdej ozdravelo,
Vidim, upam de zastonj,
Mi veselje je zvenelo,
Brez dobička hodim ponj.

Svet veselja za me nima
Ništo več današnji dan,
Kadar roji huda zima,
Gaj u serce je bolän.

Odevetela je cvetica
Vsake moje radosti,
Obledavajo mi lica,
Kdej veseli duh medli.

Vidim, vidim perbližuje
Že se mi prijazna smert,
Vrata zlate odklenuje,
Ki deržé v nebeški vert.

Tamki bo se ohladilo
Serce tužno bolečin,
Tamki bo se zveselilo,
Zabilo svetä spomin.

⁴⁰ Te pesmi Valjavec ni sprejel v svojo zbirko (Pesmi), tudi Levec je v Poezijah ni objavil.

Avgust Pirjevec

Doneski k slovenski bibliografiji

V pričujoči seznam sem sprejel le tiske, ki sem jih imel sam v rokah. Pri vsakem tisku sem navedel tudi, kje se hrani; to seveda še ne pomeni, da tiska v drugih knjižnicah ni. Marsikaj tega, kar hrani UB v Ljubljani, ima tudi knjižnica ljubljanskega NM. Nasprotno pa UB še nima tistih tiskov, pri katerih sem navedel kot hranišče knjižnico NM.

Tiskov, ki jih poznajo že drugi dodatki v ČZN, nisem sprejel, pač pa sem sprejel tudi take tiske, ki jih morda ta ali ona razprava ali SBL imenujejo. Posebne odtise sem sprejel le tedaj, če jih paginacija in naslovni list karakterizirata kot bibliografske enote.

Kratice: Lj.: Ljubljana. — NM: Narodni muzej v Ljubljani. — ÖB: Öffentliche Bibliothek. — s. a.: sine anno. — s. l. a. et t.: sine loco, anno et typographo. — UB: Univerzitetna biblioteka. — Ostale kratice kakor v SBL.

Formati: 16° do 15 cm; m. 8° do 18½; 8° do 22½; v. 8° do 25½; 4° do 35 in f° do 45 cm.

Znaki: V oglatih oklepajih [] stoji vse, kar sem dodal naslovu iz drugih virov; v okroglih oklepajih () so vsa dopolnila naslovnega lista iz tiska samega; kotni oklepaji < > zastopajo originalne oklepaje naslovnega lista.

A. M. Gl.: Mežnarec, Anton.

ABC Bukvize za te, kateri sheli jo flogenfke Zherke posnati inu brati fe navuzhiti. 1818. s. l. et t. 16°. Str. 23 (+ 1: Einmahl eins).

Primerek hrani UB v Lj., sign. 40485.

ABECEDNIK. Abezédnik sa Šhole na Kmetih ... v' Ljubljani. 1822., 1826.

Gl.: Ravnikar Matej.

ABECEDNIK. Abezednik sa fhóle na kmétih, v' zefar. kralj. der-shavah ... S' zefarfikiga kraljeviga opoftoljfkiga (!) Velizháftva pravizo in dovoljênjem. Na Dunaji. V' salógi zef. kralj. bukvárnize sa fhólfke bukve per f'v. Ani v' Jánesovih ulizah. 1845. (Natifnil L. Grund.) m. 8°. 32 str.

Izvod se hrani v UB v Lj. s sign. 40491.

ABECEDNIK za šóle na kmétih. Na Dunaji. V zalógi ces. kralj. bukvárnice za šólske bukve pri sv. Ani v Jánezovih ulicah. 1850. (Natisnul L. Grund.) m. 8°. 32 str.

Izvod v UB v Lj. s sign. 40492. — Prim.: Simonič, str. 3, z letnico 1851.

ABECEDNIK za šole na kmétih ... V Tersti. Vladarska tiskarnica. 1850. m. 8°. 32 str.

Izvod v UB v Lj. s sign. 40497.

ALEŠOVC, Jakob: Ein Held der Sternallee. Roman aus der Gegenwart. Laibach. Druck u. Verlag von Ign. v. Kleinmayr & F. Bamberg. 1866. m. 8°. 78 str.

Izšel v LZg 1866, št. 106—136 (SBL).

Primerek v UB v Lj. s sign. 26604.

ALEŠOVC, Jakob: Laibacher Mysterien. Sittenroman aus der Gegenwart. Laibach. Druck u. Verlag von Ign. v. Kleinmayr & F. Bamberg. 1868. 8°. 92 str.

Izšel v LZg 1868, št. 162—203 (SBL).

Izvod v UB v Lj. s sign. 27306.

ALTMANN, Josip: Prvo cvetje. Pesmi. V Ljubljani. Založil skladatelj. — Tisk Blasnikovih nasl. 1893. m. 8°. Str. 22 + (2).

Izvod v UB v Lj. s sign. 35055.

APOSTOLJSTVO molitve v zedinjenji z naj svetejšim božjim Sercem Jezusa Kristusa in njegova podružnica v kloštru častitih gg. devic Uršulinaric v Ljubljani. (Založila podružnica bratovščine. Natisnil Jož. Blaznik.) 186[0]. 8°. 8 str.

Hrani UB v Lj. s sign. 26086.

ARBEITSORDNUNG der krainischen Kunstwebeanstalt. Delavnica red kranjskega zavoda za umetno tkanje. Laibach - Ljubljana. Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1899. 8°. 13 str.

Besedilo nemško in slovensko. Izvod v knjižnici NM v Lj. s sign. 3004.

ARTIKELNI Tiga ta 9. dan fedajnega meřza v' Luneville fkleneniga, inu sa poterjenje podpifaniga meru. (1801.) s. l. et t., m. 8°. (4 listi brez štetja).

Hrani se v knjižnici NM v Lj. s sign. 5594.

AUSZUG aus der provisorischen Wahlordnung zur Verfassungs-Urkunde vom 25. April 1848. Izpisik is tačasniga reda volitve po ustavnim pismu od 25. maliga travna 1848. (Na Dunaji <Beču>) 9. veliciga travna 1848. s. t., f°. 8 str.

Besedilo nemško in slov. Primerek hrani ÖB v Celovcu. Ljubljanski tisk gl. pri Simoniču 166.

BELEHRUNG. (Ad Num. 895)... Podučenje. Od c. k. deželne komisije za odvezo zemljiš na Koroškem. V Celovcu 10. maja 1850. Gedrukt bei v. Kleinmayr in Klagenfurt. f°. 1 list.

Besedilo nemško in slov., primerek v ÖB v Celovcu.

BERGGEBETH. Molitev. s. l. a. et t., m. 8°. (2 lista). (Nemško besedilo na 1. listu v gotici, slovensko na 2. listu v bohoričici.)

Primerek v NM v Lj. s sign. 13717 iz knjižnice Anast. Grūna.

[BILC, Janez]: Pozdrav »Narodne Čitalnice« v Bistrici na Notranjskem svojim gostom pri prvi slovesni besedi 7. avgusta 1864. (Založila nar. čitalnica v Bistrici. Natisnil J. Rud. Milic v Ljubljani.) v. 8°. 2 lista.

Prim.: N 1864, 269. Izvod se hrani v UB v Lj., sign. 25979.

BLEIWEIS, Janez: Blagorodnemu gospodu ... Bleiweisu za ... 70. rojstni dan l. 1878.

Gl.: Cimperman Josip.

BRANJE sa Fare na Deshelli, inu v' Lublani od Jubilevma ali Svetiga Lejta, dovoleniga od njegove Papeshove Svetofti Piusa tiga Scheftiga

(!) uŕem Zefarŕkim deshellam sa tu lejtú 1795. V' Lublani. Per Ignaziú Merku Utifkavzu. (1795.) m. 8°. (8 listov brez ŕtetja.)

Prim.: Simonič, str. 46 in 611; primerek se hrani v knjiŕnici NM v Lj., sign. 2626.

BUKELCE. Nove pobulshane Sainske-Bukelze sa na vezh Sort svojo Srezho v' Lottoriskme Spillu najdet. 1813. s. l. et t. 16°. (19 listov brez ŕtetja.)

Izvod hrani UB v Lj., sign. 47385.

[CEGNAR, Franc]: Kresni ŕarki blagorodnimu ... Janezu K. Kersniku, staraŕinu c. k. akademiŕkiga učeliŕa ... o njegovim veselim godu od hvaleŕnih slovenskih učencov posvečeni 24. Roŕnika 1849. [V Ljubljani.] (Natisnil Joŕef Blaznik.) 4°. 2 lista.

Izvod hrani UB v Lj. s sign. 23596.

CIMPERMAN, Jos[ip]: Blagorodnemu gospodu dr. Janezu Bleiweisu za velečastiti 70. rojstni dan l. 1878. [Sonet.] V Ljubljani. J. Blaznikovi nasl. v. 8°. 1 list.

Slavnosten tisk. Okvirne črte modre, tisk rdeč. Primerek v UB v Lj.

CIMPERMAN, Jos[ip]: Pevčeva zahvala. [Sonet.] s. l. a. et t. 2 lista. m. 8°.

Izvod hrani UB v Lj.

COSTA, E[tbin] H[enrik]: Bibliografija slovenska ali slovensko knjigoznanstvo od začetka 1868. leta do konca 1873. leta ... Tretemu arhajologičkemu kongresu v Kijevu. V Ljubljani. Zal. pisatelj. Tisk Blaznikov. 1874. 8°. 16 str. [Posebni odtis iz LMS 1870.]

Primerek v knjiŕnici NM v Lj. (sign. 3173) vsebuje samo gradivo iz LMS za l. 1870, torej bibliografijo za 1868—1869, ne pa, kakor trdi naslovni list, »do konca 1873. l.« Ali je nadaljevanje muzejskega primerka zgubljeno, ali morda v ponatisu sploh ni izŕlo, ne morem ugotoviti.

CURRENDE (N° 205/O. C.) der politischen Organisirungs-Commission für Kärnten ... Razglas (ŕt. 205/ urav. komis.) politiŕke uravnavne komisije na Koroŕkim. Razdelik, obseg in začetek politiŕkih oblastnij u Koroŕkej kronovini. (Ferdinand Kleinmayr.) [Celovec. 1848.] f°. 25 str.

Besedilo nemŕko in slov., primerek v ŐB v Celovcu.

CVETKO, [Franc]: Nafledovanje nemshkih Pefmi sa obvarnike flavenske; katire je vkupŕpifo F. Zwetko. V' Grazu 1809. s. t. 8°. (8 listov brez ŕtetja.)

Prim. SBL pod značnico Cvetko; primerek v knjiŕnici NM v Lj., sign. 5573.

CAST. Ta uŕselei terpeozha Zhaft Mariae Matere Boŕhje. Koku taifla u' Leblani od Bratouŕhine Mariae Nebu usetja bode zhefhena. s. l. a. et t. 1 list.

Na 1. str. pod naslovom lesorez Matere boŕje z besedilom v gotici: Erzeige dich eine Mutter zu seyn. Na 2. str. navodila za člana bratovŕŕine. Primerek v arhivu NM v Lj. med zapuŕŕino Val. Notarja.

ČERNE, Anton: Kras in njegove razmere. V Trstu. Tisk Sinov K. Amati. 1881. 8°. 15 str.

Prim.: SBL pod značnico Černe Anton; primerek se hrani v UB v Lj., sign. 34198.

ČRKOVIJE. Zherkovje. s. l. a. et t. 8°. 7 str. — (Na str. 3.: Zifre, ali Snamle sa Shtenje. Str. 4.: Tabla sa V'kupfhtenje. Str. 5.: Tabla sa Doljemanje. Str. 6.: Tabla sa Verftovanje. Str. 7.: Tabla sa Rasdavanje.) [Vsi napisi v verzalkah.]

Izvod hrani knjižnica NM v Lj. s sign. 5571.

DELNIČARJEM Narodne tiskarne. Poseben iztisek iz 26., 27., 28. in 29. lista »Novic«. (V Ljubljani. Blaznikova tiskarna.) [1873.] 8°. 10 str.

Izvod hrani knjižnica NM v Lj. s sign. 2850.

DEM ... Johann Bapt. Kersnik ... zur Nahmensfeier ... 1841. Laibach. Gl.: Malavašič Franc.

[DEŽMAN, Karel]: Kranjci pazite! Prostemu ljudstvu v poduk in prevdarek pri novih volitvah za kranjski deželni zbor. V Ljubljani. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & F. Bamberg. 1867. 8°. 8 str. — (Naslov na ovitku.)

Primerek hrani UB v Lj. s sign. 26843.

DEŽMAN [Karel]: Notranjske gore in Cirkniško jezero. V Ljubljani. Natisnil Jožef Blaznik 1850. 8°. 12 str.

Izvod v UB v Lj., sign. 23618.

DOJENEC. Vzgojevanje njegovo in vzrejevanje v dnevih zdravlja in bolezni. Voditelj za vsako mater, ki hoče vzrejevati svojega otroga (!) in ga vzgojevati zdravlju primerno. Izdal otroški zdravnik ... Dunaj. Založil samo R. Kufeke. Tisk. pl. G. Moser. 1899. m. 8°. (Naslov na ovitku.)

Izvod v UB v Lj., sign. 55844.

DOLINAR, Juri. [Življenjepis. Posebni odtis iz ZD 1859, št. 1—3, 5. V Ljubljani.] (Nat. Jožef Blaznik.) [1859.] 8°. 7 str.

Izvod v Lj. NM s sign. 3164.

FERDINAND I. cesar avstrijski: Wir Ferdinand der Erste ... Mi Ferdinand Pervi ... (Dano ... na Dunaji sedmi dan kimovca tavžent osemsto in osem in štiridesetiga léta ...) (Dunaj, 1848.) s. t. f°. 4 str. [Razglas o prenehanju podložništva.]

Besedilo nemško in slov., primerek se hrani v ÖB v Celovcu.

(FRANKE, Ivan): Zboljšanje ribarstva v Krki. (Kleinmayr & Bamberg, Ljubljana. 1899.) 8°. 28 str.

Izvod v UB v Lj. s sign. 35897.

(FREYER, Heinrich): Verzeichniß slavischer Pflanzen-Namen. Zur Completirung allen Vaterlandsfreunden anempfohlen. (Laibach. s. t. 1836.) 4°. 8 str. — (Nemški naslov in nemški zaključni pripisek v gotici.)

Primerek v UB v Lj. s sign. 23660.

GEBETH, welches der Pfarrvikär von heil. Kreuz bey Thurn — vermög der Vereinigungs-Urkunde ddo. Laibach den 16. Juny 1826 an jedem Sonn- und gebothenen Feyertage, gleich nach abgehaltenen Pfarr-Gottesdienste von der Kanzel, oder vom Altare für die bereits verstorbenen, und die noch lebenden Glieder der Freyherrlich Gall von Gallensteinischen Familie in der Landessprache laut zu verichten verpflichtet ist. s. l. et t. (1826). 8°. 2 lista. (Nemško besedilo v gotici, slovensko v bohoričici.)

Na str. 2. (brez štetja) je nemški Gebeth, na str. 3. mu sledi slovenska Molituv.

Primerek v knjižnici NM v Lj. s sign. 2803.

GERKMAN, Fr[anc]: Prestave vaj iz »Slov.-nemške gramatike« za II. razred glavnih šol. I. zv. V Ljubljani. Založil in prodaja Janez Giontini. (Tisk Egerjev.) 1864. 8°. 21 str. — ... za III. razred glavnih šol. I. zv. Zal. in prodaja Janez Giontini. (Tisk. R. Eger.) 1864. 8°. 28 str. — ... za III. razred. I. zv. 2. nat. Založil in prodaja Janez Giontini. (Tisk J. R. Milicev.) 1867. m. 8°. 25 str.

Gl. tudi SBL pod značnico Gerkman. Izvodi v UB v Lj. s sign. 25989 in 26007.

GERKMAN, Fr[anc]: Vaje v številjenju. Šolski mladosti za rabo. V Ljubljani. Zal. Janez Giontini. (Natis. Rozalia Eger.) 1864. m. 8°. 23 str.

Izvod v UB v Lj. s sign. 25914. Tisk omenja tudi SBL.

GERKMANN, Franz: Kurzgefasstes Auskunfts-Handbuch des Herzogthums Krain. Zum Gebrauche für Geistliche, Beamte, Gemeinde-Vorstände, Advocaten, Notare, Ärzte, Lehrer u. Geschäftsleute. Laibach. Druck u. Verlag von Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1865. 8°. XVII+111 str.

Izvod v UB v Lj. s sign. 26008.

GERKMANN Franz: Personalstand der k. k. Behörden und Aemter im Herzogthume Krain. Laibach. Druck von Klein & Kovač <Eger>. 1880. v. 8°. 27 str.

Primerek v UB v Lj., sign. 31031.

[GLASER, Marko]: Poboshnoft k' fvetem Fauftini Mart. kerega fveto truplo je na 8. den Šeptembra 1844 pri fari fvetega Petra blisu Marburga zhaftitlivo prenefheno, ino ... fkus ofem dni obhajano bilo. 1844. s. l. et t. 16°. 31 str. 1 slika.

Izvod v UB v Lj., sign. 55790.

[GLOBOČNIK, Anton pl. Sorodolski]: Zapiski starega Ljubljančana. (Ponatis iz III. letnika »Slovenskega lista«.) [V Ljubljani. J. Blaznika nasl. 1898.] m. 8°. 31 str.

Prim.: Simonič, str. 590. Pisca anonimnih »Zapiskov« je razrešil Iv. Vrhovnik v izvodu UB v Lj. (sign. 41876). Globočnik jih je napisal nemški. Poslovenil in izpopolnil jih je Anton Koblar.

GORE, Notranjske, in Cirkniško jezero. V Ljubljani 1850.

Gl.: Dežman Karel.

GOSPODU. Golpódu Janesu K. Kerfniku... o njegovim godu... 1833. V Ljubljani.

Gl.: Žakelj Anton.

GOVOR pri slavnosti petdesetletnice gospoda Matije Kaderžaveka dné 27. junija 1875. Festrede ... bei der 50 jährigen Jubelfeier des ... Mathias Kaderžavek ... V Ljubljani. Tisk »Narodne tiskarne«. Založilo tiskarsko društvo. v. 8°. 2 lista. (Slov. in nem. besedilo.)

Primerek hrani UB v Lj. med ostalino Lujize Pesjakove (ms. 488).

[GRABRIJAN, Juri]: Pozdrav gostom o odprtii »ipavske čitavnice« 14. avgusta 1864. (Založila ipavska čitavnica. Natisnil J. Rud. Milic v Ljubljani.) 8°. 1 list.

Gl.: N 1864, 287. — Primerek v UB v Lj., sign. 25981.

GRAJŠČINA družbe sv. Cirila in Metoda na Muti ... V Ljubljani. 1899.

Gl.: Koblar Anton.

GREGOREC, Lavoslav: Stara in nova šola. Za prosto slovensko ljudstvo. II. Gradec. Založba pisateljeva — tisk društinski — prodaja Moser-jeva. 1871. 8°. m. 8°. 56 str.

Izvod v knjižnici NM v Lj., sign. 2955.

GREŠNIK. Grefhnik ne odlahaj vezh pokore, sakaj zait bo prelhov in fmert te bo prehitela. s. l. a. et t. (1 list v velikosti $25 \times 17\frac{1}{2}$ cm.)

V bakru rezan naslov je na zunanji strani lista in začrtan v obliki pisma z dvema narisanimi pečatoma z monogramom Marije in angelom, ki se naslanja na navzdol obrnjeno ugašajočo baklo. Ako se list zloži, dobi torej obliko pisma. Besedilo na notranji strani lista se začne:

Eno posebno Pismo od katerega je she na vezh krajeh flifhati, de taifto bliso Rima najdeno blo, v' katirno sa terdouratne grefhnikne stralšno shuganje stoji. P i f m o. Gorje vam terdouratni grefhnikam...

Hrani se v knjižnici NM v Lj. s sign. 2801.

GREŠNIK. Grefhnik ne odlahaj vezh pokore, sakaj zait bo prifhel, in fmert te bo prehitela. s. l. a. et t. 16°. 20 str.

Na prvi strani ovitka slika sv. Jošta z napisom: Sveti Jofht profi sa naf; na zadnji strani ovitka slika in besedilo: Svete Stenge per S. Jofhti.

Izvod se hrani v knjižnici NM v Lj. s sign. 2442.

GREŠNIK. Grefhnik spomni fe, de morafh umreti. s. l. a. et. t. 16°. 20 str.

Na listu, ki ga je dobil tisk verjetno pozneje kot ovitek, je slika Jezusa ob vodnjaku v pogovoru s Samaritanko, podpis pod sliko nemški. Izvod iz Vrhovnikove zapuščine v UB v Lj., sign. 53708.

GRLICA. Gerlica. Venec slovenskih pesem. Vredil J[uri] Fleišman. Založil in natisnil Jožef Blaznik. V Ljubljani. s. a. I., II., III. zv. Nova [t. j. 3.] izdaja.

Izvodi v UB v Lj. s sign. 25969.

(HAŠNIK, Jož[e]f): Kronanje nebeške kraljice na Slovenskem. (Ponatis iz »Zgodnje Danice«. V Ljubljani. Tisk Blaznikov. V lastni založi. 1874.) 8°. 2 lista.

Izvod v knjižnici NM v Lj., sign. 2853.

HRIBAR, Ivan: Kazenska pravda gospoda dra. Ivana Tavčarja, advokata v Ljubljani. Po poročilih v »Slov. Narodu«... V Ljubljani. Natisnila »Narodna Tiskarna«. 1887. 16°. 57 str.

Primerek hrani UB v Lj., sign. 41278.

IGRA sa kratek zhaľ s 32 kvartami sa vlězhi. Na Dunaji pri Pater-novi vdovi. 1846. (Na prodaj pri Giontini v Ljubljani...) 16°. (Futeral iz lepenke z 32 kartami z besedilom.)

Izvod hrani knjižnica NM v Lj., sign. 2354.

ISKRE pri vmestjenji ... korarja Janeza Kerst. Novaka v čast vodstva ljubljanske duhovšnice po ... knezu-škofu ljubljanske škofije Antonu Alojziju Wolfu v znamenje ponižnega spoštovanja in dolžniga počesjenja od bogoslovcov c. k. učiliša v Ljubljani 16. Velkitravna 1845. (Natisnil Jožef Blaznik). 4°. (3 listi.)

Izvod v UB v Lj. s sign. 23590.

IZOBRAŽEVANJE, Nadaljevalno, ljudskih učiteljev na Kranjskem. Pojasnilo »letnega sporočila c. k. izobraževalnice za učitelje v Ljubljani, na koncu šolsk. l. 1872«. <Ponatis iz »Uč. Tov.«> ... V Ljub-

ljani. Zal. vredništvo »Uč. Tovariša«. — Natis. Rud. Milic. 1872. v. 8°. 10 str.

Primerek v UB v Lj. s sign. 28619.

J. L. Gl.: Lipold Jožef.

[JEREB], Joahim O. F. M.: Štiri pridige čestitega očeta Joahima. V Ljubljani. V lastni založbi. Tisk Blaznikov. 1883. m. 8°. 43 str.

Izvod se hrani v knjižnici NM v Lj. s sign. 2569.

JOŠT. Š. Jofht. s. l. a. et t. (1 preganjen list, 22×16 cm. V sredi barvan lesorez, predstavljajoč sv. Jošta.)

Primerek v UB v Lj., sign. 10126.

KADERŽAVEK, Matija: Govor pri slavnosti 50 letnice ... M. Kaderžaveka ... 1875 ... V Ljubljani.

Gl.: Govor...

(KADILNIK, France): Devet jézer v enem dnevu. (V Ljubljani. Zal. France Kadilnik. — Natis. Klein in Kovač. 1872.) 8°. (2 lista.)

Izvod v knjižnici NM v Lj. s sign. 3167.

(KADILNIK, France): Izhod na Triglav. (V Kranji 1866. Natis. Klein in Kovač v Ljubljani). 8°. (2 lista.)

Izvod v knjižnici NM v Lj. s sign. 3169.

(KADILNIK, France): Na Triglav! (V Ljubljani. Zal. pisatelj. — Natis. Klein in Kovač. 1873.) 8°. (2 lista.)

Izvod v knjižnici NM v Lj. s sign. 3171.

(KADILNIK, France): Pa le zopet na Triglavu! (V Ljubljani. Zal. pisatelj. — Tisk Blaznikov.) [1874.] v. 8°. (2 lista.)

Izvod v knjižnici NM v Lj. s sign. 3168.

[KALTENEGGER, Friedrich Ritter v. Riedhorst]: Zur Wahlfrage ... Laibach. 1867.

Gl.: Strahl Eduard v. & Friedrich Kaltenegger Ritter v. Riedhorst.

KAPRETZ, J[osef]: Vorschlaege zur Anbahnung der Uibertragung der Gabelsberger'schen Stenografie auf die slovenische Sprache. <Vortrag ... bei der Monatsversammlung vom 7. April 864 im Stenographenverein Laibach.> (Autographie u. Verlag J. Kapretz. Druck des Jos. Blasnik. 1864.) v. 8°. (2 lista; besedilo predavanja stenografirano.)

Izvod v UB v Lj. s sign. 25933.

KEESBACHER, Friderik: Pouk o bistvu, nastopu in razširjanji azijske kolere in o pravilih, katerih se je držati ob koleri. V Ljubljani. Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr & Bamberg. 1886. 8°. 19 str.

Primerek v knjižnici NM v Lj., sign. 2862.

KERSNIK, Janez K.: Gospódu Janesu K. Kerfniku ... o njegovim godu 1838. V Ljubljani.

Gl.: Žakelj Anton.

KERSNIK, Janez K.: Iskrene želje ... ob njegovim veselim godu ... 1843. V Ljubljani.

Gl.: Želje Iskrene...

KERSNIK, Janez K.: Kresni žarki ... o njegovim veselim godu ... 1849. [V Ljubljani.]

Gl.: Cegnar Franc.

KERSNIK, Johann Bapt.: Dem Herrn Joh. Bapt. Kersnik ... zur Namensfeier ... 1841. Laibach.

Gl.: Malavašič Franc.

[KLUN, Vinko Fereri]: Anton Alois Wolf, Fürstbischof von Laibach. Ein Beitrag zur Geschichte der Diöcese Laibach ... Wien. Druck von Ludwig Mayer. 1858. 8°. 18 str. (V gotici.)

Prim.: SBL pod značnico Klun; primerka v UB v Lj. s sign. 41947 in v knjižnici NM v Lj. z razrešitvijo anonima, sign. 991.

KNJIGA, Žepna, za nosilce ranjencev avstrijske družbe rudečega križa. V Ljubljani. V založbi dežel. patrijotičnega društva za Kranjsko 1886. (Natisnila Klein in Kovač). 16°. Str. (12)+143.

Izvod v UB v Lj. s sign. 58958.

KNJIŽNICA za ljudstvo. Izdaje katoliško-politično društvo v Ljubljani. I. Zadruga in njihovi nasprotniki. Uredil Janez Krek. V Ljubljani. Založilo katol-polit. društvo. Tiskala Katoliška tiskarna. 1899. 16°. 63 str.

Izvod v UB v Lj. s sign. 35924.

[KOBLAR, Anton]: Grajščina družbe sv. Cirila in Metoda na Muti. Ponatis iz »Slovenskega lista«. V Ljubljani. Tisk J. Blasnikovih nasl. 1899. 8°. 12 str.

Primerek v UB v Lj. s sign. 41922.

KRANJCI pazite! ... Ljudstvu v poduk ... pri novih volitvah za kranjski deželni zbor. V Ljubljani. 1867.

Gl.: Dežman Karel.

KUNDMACHUNG (N° 935) ... Oznaniło (št. 935) c. k. deželne komisije za odvezo zemljiš na Koroškem. (V Celovcu 13. maja 1850 ... Gedruckt bei v. Kleinmayr.) f°. 4 str. [Vsebuje »cenitveno tarifo«.]

Besedilo nemško in slov., izvod hrani ÖB v Celovcu.

LAUFENSTEIN, Anton Pad.: ... Gospodu Antonu Paduanu od Laufenstein ... Laibach. 1842.

Gl.: Repnik Ivan.

LEON XIII. papež: Delavsko vprašanje. Okrožnica. Preložil Andrej Kalan. V Ljubljani. Samozaložba. Tisk »Katoliške tiskarne«. 1891. m. 8°. 1 list + 54 str. (Naslov na ovitku.)

Primerek v UB v Lj. s sign. 34511.

LESAR, Josip: Sv. Ignacij in Tovarištvo Jezusovo. Govoril v dan 31. julija 1889. leta v cerkvi sv. Florijana v Ljubljani. V Ljubljani. Samozaložba. — Tiskala »Katoliška Tiskarna«. 1889. v. 8°. 16 str.

Primerek hrani knjižnica NM v Lj., sign. 2921.

L[IPOLD], J[ožef]: Land-Wehrs Lieder des zusammen gesetzten zillier Bataillons. verfaßt vom Feldpater J. L. s. l. et t. 1810. m. 8°. 24 str.

Naslov v gotici. Nemške in slovenske pesmi. Prim. SBL pod značnico Lipold. — Izvod hrani knjižnica NM v Lj. s sign. 5599.

LITANIJE. Lytanie S. Neshe. Divize inu Marternze. s. l. a. et t. m. 8°. 2 lista.

Izvod hrani UB v Lj.

M. F. Gl.: Malavašič Franc.

M. S. Gl.: Smolej Matija.

(MAH, Janez): Kratek poduk, kako izrejevati hrastove svilne gosence, Yama-Maï imenovane. (V Ljubljani. Natisnil Jož. Blaznik. — Zal. c. kr. kranjska kmetijska družba. 1868.) m. 8°. 5 str. [Pos. odt. iz N 1868, št. 45—46.]

Primerek v knjižnici NM v Lj. s sign. 3029.

(M[ALAVAŠIČ], F[ranc]l): Dem Herrn... Johann Bapt. Kersnik, Senior am k. k. Lyzeum zu Laibach ... Zur Namensfeier als ein Denkmahl der Liebe u. des Dankes ... von den ... Hörern des 2. philosophischen Jahrganges den 24. Juni 1841. Laibach, gedruckt bei Joseph Blasnik. 4°. 3 listi

Hrani UB v Lj. s sign. 23594.

MARIJA Pomočnica na Brezjah in čudne dogodbe na tem kraju. (V Ljubljani. Založil H. Ničman. — Tisk Egerjev.) [Med 1867—1873.] 16°. 16 str.

Hrani UB v Lj. iz Vrhovnikove zapuščine, sign. 55765.

[MÉSENGUY, François Philippe]: Sveta Maša inu kerfhanfku premifhluvanje sa ufsak dan is S. Pifma, tudi druge nuzne molitve od Jurja Gollmayrja ... V' Lublani. Per Joann (!) Frideriku Egerju. 1783. 16°. 223 (+3) str.

Po Simoniču (str. 305) je izšel Mésenguy-Gollmayrjev molitvenik v 16 ali 17 natisih. A Simonič ni zabeležil vseh izdaj in prireditiv. Prvih pet izdaj (1783—1797) je založil Janez Frid. Eger, šesto izdajo je založila njegova vdova Terezija (1801). Sedmo izdajo je oskrbel po njeni smrti Andrej Gassler 1803. leta. Še istega leta je prodal Gassler nekdanjo Egerjevo tiskarno Janezu Retzerju (gl. SBL 205), ki je oskrbel v l. 1804—1813 osmi do dvanajsti natis. Z 12. izdajo je dobil molitvenik novo notranjost, pomnožil, jezikovno ga je predelal in predgovor mu je napisal Matevž Ravnikar. A še preden je izdal Retzer Ravnikarjevo prireditev, je izšel pri A. H. Hohnu sledeči molitvenik:

MOLITVE svete Maše sa fpoved inu obhaylu, sjutrejne, vezherne, inu druge molitve. Tudi Kerfhanfku Premishluvanje sa vřak dan tiga Mefza is Svetiga Pifma. V' Lublani. Se najde per Adam Heinrich Hohn Bukveveszu. 1811. m. 8°. 226 (+2) str.

Hohnov molitvenik je ponatis Mésenguy-Gollmayrjeve »Svete Maše«, kar je zabeležil Zois v svojem izvodu (zdaj v UB v Lj., sign. 10202) s sledečo svinčnikom v gotici pisano beležko: Dies ist eigentlich die 12te Auflage die aber Hahn (!) mit verändertem Titl et Datum herausgab, weil es ein Verlags Artikel des Retzer ist.

In der 12ten Aufłag bei Retzer hat man obige ignorirt, folglich sind der 12ten [Auflage] zwei. Zois m. p.

Hohn je skuřal dati svojemu ponatisu vsaj videz novega molitvenika. Zato mu je spremenil naslov. Tudi ni ponatisnil Retzerjeve 11. izdaje, ampak je segel nazaj na 5. Egerjevo izdajo iz leta 1797. Mésenguy-Gollmayrjev molitvenik je namreč nekdo že pred Ravnikarjevo prireditvijo jezikovno popravljal. Prve pomembne jezikovne spremembe zasledimo pri 6. izdaji. Kot primer naj nam bo prvi stavek druge molitve na 3. str. V 5., to je v zadnji izdaji J. F. Egerja (1797) se glasi: »O moi Bog! pred katerim fe snajdem, jeft te molim, kakęr mojiga Stvarnika...« — V

6. izdaji Egerjeve vdove 1801. l.: »O moj Bóg, prizho kateriga le snajdem? jeft mólim tebe mojiga Stvarnika...«

Besedilo Hohnove izdaje iz l. 1811. se glasi: »O moj Bog! pred katerim le snajdem, jeft te molim, koker mojiga Stvarnika...« in je tedaj identično s 5. natisom.

Kakor začetek molitvenika, to je naslovni list, tako je prenaredel Hohn tudi konec molitvenika na ta način, da je »Drugo pelem per fveti Mafhi«, ki vsebuje mašne pesmi od »kyrija« do »shegna«, umaknil na konec molitvenika, medtem ko stojijo v 9. izdaji (1805), kjer so prvič natisnjene, takoj za »pefmijo k' fveti Mafhi«, nekako v prvi tretjini molitvenika. Hohnov molitvenik »Molitve fвете Mafhe...« iz l. 1811 je tedaj recte 12. natis Mésenguy-Gollmayrjeve »Svete maše«.

Dvanajsta [recte 13.] izdaja v Ravnika rjevi prireditvi (1813) je bila natisnjena na navadnem in na boljšem papirju; dedikacijski izvod na močnem, svetlosivem papirju z Ravnikarjevim posvetilom Kopitarju hrani UB v Lj. (sign. 10210).

Dvanajsti [recte 13.] izdaji je sledil po Simoniču »13. popravljeni in pomnoženi drugi natif« iz l. 1815., ki ga je sicer natisnil J. Retzer, a je bil »na prodaj per Ružičku bukvovezu« in je štel 305 str. Te izdaje [recte 14.] nisem imel v rokah, pač pa sledečo:

Bres islage dvanajftiga, poprálvena bres njé perviga natifa. V' Ljublani 1816 Natifnena per Mizi Rezarzi, vdovi. Na prodaj per Henriku Hohnu, bukvovézu. 16°. 211 (+1) str. — (V UB v Lj., sign. 46829.)

Te izdaje Simonič ne pozna. S to izdajo, ki je prav za prav že 15. natis našega molitvenika, se začanja vrsta izdaj Hohnove založbe. Njegovo štetje 12. (1.) lahko razložimo le tako, da Hohn Ravnikarjeve popravljenе in pomnožene izdaje ne upošteva. Sedaj sledijo po vrsti:

Bres islage trinajftiga, poprálvena bres nje drugiga natifa. V' Ljublani, 1817. Na pródaj per Henriku Hohnu, bukvovésu. s. t! 16°. 208 str. — [to je recte 16. natis.]

Štirinajftiga, poprálvena trétjiga natifa. V' Ljublani ... 1820. (Natifnene per Joshefu Safenbergu.) 16°. 224 str. — [recte 17. natis.]

Petnajftiga, poprálvena zhetertiga natifa. V' Ljublani ... 1822. (Natifnene per Joshefu Safenbergu.) 16°. 224 str. — [recte 18. natis.]

Šhéftnajftiga, poprálvena pétiga natifa. V' Ljublani ... 1826. (Natifnene per Joshefu Sassenbergu.) 16°. 238 (+2) str. — [recte 19. natis.]

Na zadnji strani 16. (5.) [recte 19. natisa] sledi kazalu seznamek tiskovnih napak »Hujlhi pogréfhki« (primerek UB v Lj. sign. 13104), ki nam dokazuje, da Hohn odslej novih natisov ni več štel!

V roki imam drug izvod 16. (5.) Hohnovega natisa (UB v Lj., sign. 46823), ki je izšel verjetno šele 1834. leta, čeravno nosi na naslovni strani letnico 1826 in tudi označbo 16. (5.) natisa. Dokaz, da je to povsem nov natis [torej recte 20. natis], so oni »hujši pogreški«, ki so v besedilu popravljeni in manjka zato tudi za kazalom seznam tiskovnih pomot. Pri vezan pa je temu izvodu sledeči tisk:

Krishov Pot, pervizh v' lahkim jesiku od brumniga Patra Leonarda imenovaniga a Portu Maurizjo ... sloshèn ... sdej pa

v' krajnfko preftavljen ... Tretji popravljen natif ... V' Ljubljani, 1834. Natifnil Joshef Sassenberg. Na prodaj per Adam Henr. Hónu... 16°. 62 str.

Cetudi ima »Križov Pot« poseben naslovni list in posebno paginacijo, pa ga moramo vendar smatrati za sestavni del molitvenika, kar dokazuje vez v skupnih sodobnih platnicah. Sklepati smemo tedaj, da je ta izvod »Sv. Maše« bil natisnjen 1834. leta, čeravno nosi naslovni list letnico 1826. Ali in koliko drugih izdaj je izšlo med natiskoma 16. (5.), recte med 19. in 20. natisom, to je v dobi 1826—1834, se bo moglo dognati le s primerjanjem posameznih izvodov.

Leta 1839. je natisnil 17. [recte 21.] izdajo Hohnovega založništva že J. Blaznik.

[MÉSENGUY, François Philippe]: Molitve fвете Maše sa fповед inu obhaylu, sjutrejne, vezherne, inu druge molitve. V' Zelouzi, vtifnjene fkus Aloisia Ignazia Kleinmayerja, desheltvega (!) fтamparja. [Med 1785—1794.] m. 8°. 77 (+ 2) str.

[MÉSENGUY, François Philippe]: Molitve fвете Maše sa fповед inu obhaylu, sjutrejne, vezherne, inu druge molitve. V' Zelovzi, Natifnil ino jih ima na prodaj Antoni Gelb. [Po 1794.] 16°. 103 (+ 1) str.

Oba primerka v UB v Lj. sign. 13077 in 13124.

Dva koroška tiska Mésenguyjevega molitvenika. Stavek iz molitve na 3. str. se glasi v Kleinmayerjevem tisku: O moj Bug! pred katerim le snajdem, jef te molim, kaker mojiga Stvarnika... Jes tebe sahvalim...

V Gelbovem natisku pa: ... pred katerim le snajdem, te molim, kaker mojiga Stvarnika... Tebe sahvalim...

Jezikovno se naslanja Kleinmayerjeva izdaja na 1. do 5. ljubljanski natis, kar pomeni, da je izšla pred 6. ljubljansko izdajo, to je pred l. 1801. Ker pa je Ign. Al. Kleinmayer dal svojo celovško tiskarno že 1794 v najem J. Kümmlu in A. Gelbu (SBL I, 459), moramo datirati njegov tisk med 1785 do 1794, Gelbov pa po l. 1794. Gelbovo izdajo je nekdo jezikovno popravljal — morda že pod vplivom Ravnikarjeve prireditve, — in je zlasti preganjal nepotrebne osebne zaimke.

M[EŽNAREC], A[n t o n]: Jezus na križi moja ljubezen! Molitvene bukve, ki obsežejo mašne, spovedne, obhajilne in druge molitve. Sv. križev pot, litanije in pesmi... V Ljubljani. (Natisnil Jožef Blaznik.) 1858. 16°. Str. 346 (+ 6).

Simonič navaja osem natisov, deveti je izšel 1903 s 448 str.

Pisc A. M. je v inventarnem katalogu UB v Lj. pod sign. 23235 razrešen kot Mežnarz Anton. Mežnarec Anton je bil duhovnik ljubljanske nadškofije, rojen 13. junija 1833 v Breznici, ordiniran 22. julija 1856 in je umrl 11. junija 1900 kot župnik in dekan v Kranju. Prim. šematizme ljubljanske nadškofije, ZD 1900, 192, 200, 216; S 1900, št. 132.

MIKLOSICH, Franz: (Verhältnis der classischen Philologie zu den modernen Philologien.) Eröffnungsrede (der 18. Versammlung deutscher Philologen, Schulmänner u. Orientalisten in Wien vom 25. bis 28. September 1858). [Izšlo v]: Verhandlungen der 18. Versammlung deutscher Philologen, Schulmänner u. Orientalisten, Wien 1859. Str. 1—4.

MOLITEV Iderfkkih knapov, ki gredo v jamo. Gebeth der Bergknappen zu Idria bei ihrer Anfahrt. s.l.a.ett. m.8°. (2 lista brez štetja; slov. in nemško besedilo, nemško v gotici.)

Izvod v knjižnici NM v Lj., sign. 2799.

MOLITEV. Molitu enga greshnika k' Marii sa gnado te resnizhne pokore. s.l.a.ett. m.8°. (2 lista.)

Primerek hrani knjižnica NM v Lj., sign. 2792.

MOLITEV. Molituv ob vojlki. s.l.a.ett. m.8°. (2 lista.) [Nemško besedilo na 2. l. v gotici]: Allgemeines Gebeth.

Izvod hrani UB v Lj. s sign. 23714.

MOLITEV. Molituv Zhes Tresk inu hudu Vreme. V' Lublani, per Joan. Frid. Egerju, s.a. m.8°. (1 list.)

Izvod se hrani v knjižnici NM v Lj., sign. 2797.

MOLITEV. Ponishna molitu k' prelveti Divizi Marii, sa eno frezhno sadno uro! s.l.a.ett. m.8°. (2 lista brez štetja.)

Izvod v UB v Lj., sign. 55854.

MOLITEV, Polebno mozhna, k' fvetim Angelam sa odpulhane grehov sadóbiti. s.l.a.ett. m.8°. 8 str.

Naslov stoji na 2. str. Na 1 str. bakrorez, predstavljač Kristusa v ječi, ki je pripet z verigami okrog vratu, rok in nog; podpis: Nesnano terpljenje Chriftusa; angel s trakom in napisom: na lodni dan fhele resodeto.

Primerek v knjižnici NM v Lj., sign. 2794.

MOLITEV sa mojega fpovednika. s.l.a.ett. 16°. (2 lista.)

Hrani se v knjižnici NM v Lj. s sign. 2790.

MOLITEV v nevarnostih ali v skušnjavah zoper čistost. [V Ljubljani.] Natisnil J. R. Milic. 1853. 16°. 1 list.

Hrani UB v Lj., sign. 23723.

MOLITVE fвете Mafhe sa fpoved inu obhaylu, sjutrejne vezherne... V' Zelouzi... Al. Ign. Kleinmayer. s.a.

Gl.: Mésenguy François Philippe.

MOLITVE fвете Mafhe sa fpoved inu obhaylu, sjutrejne vezherne... V' Zelovci... Ant. Gelb. s.a.

Gl.: Mésenguy François Philippe.

MOLITVE fвете Mafhe sa fpoved inu obhaylu, sjutrejne vezherne... V' Lublani... 1811.

Gl.: Mésenguy François Philippe.

MOLITVE, Te narbolffe, katere je nafh fvitli ozhe Papesh Pivs VI. relvetil... V' Lublani 1808.

Gl.: PIUS VI. papež.

MOLITVE. Tri prou lepe Molitue per enmo zhloveku, kater umira. silno nuzne, k Svelizhanja souje (!) dushe sa uzata. s.l.a.ett. m.8°. — (4 listi brez štetja. Na naslovni strani lesorez, predstavljač umirajočega in dva duhovnika, ki molita.)

Primerek v knjižnici NM v Lj., sign. 9699.

MOLITVE. Tri sil lepe Molitue per enmu umiriozhim zhloveka. silno nuzne, k' Svelizhanja suoje dushe sa uzata. (Tele tri molitue so

Mefnimfh kega naf louino druka ne.) s. l. a. et t. m. 8°. (4 listi brez štetja. Na naslovni strani lesorez: monštranca z angeli.)

Hrani se v knjižnici NM v Lj., sign. 2793.

MOLITVE za odvrnitev potresa. s. l. a. et t. 16°. (1 list.)

Izvod v UB v Lj. s sign. 53639.

MOLITVE za popolnoma odpustke, ktere zamorejo kristjani v god sv. Feliksa m. od popoldne sv. dné do večera sv. Štefana pri mestni farni cerkvi sv. Jakopa v Ljubljani zadobiti. ... V Ljubljani. Natisnil J. R. Milic. 1859. 16°. 12 str. (Hrani UB v Lj., sign. 23557.)

NA Dunaji zbrani nadškofje in škofje Avstrijskega cesarstva... vernim svojih škofij... (Na Dunaji 1849.)

Gl.: Pismo, Pastirsko, avstrijskih nadškofov...

NAHMENBÜCHLEIN zum Gebrauche der Landschulen... Laibach. 1826.

Gl.: Ravnikar Matej.

NAUK, Kratek, od fvetih sakramentov. (V Ljubljani. Natisnil Joshef Blasnik. s. a.) m. 8°. 16 str.

Izvod v knjižnici NM v Lj. s sign. 2849.

NAUK, Potrebnu obilne, sa ta Od njegove Papeshave Svetulfe Piusa tega VI. Na tu lejtu 1776. dadejlen vefzhihern Jubilaem, tu je Odpuftek S. Lejta. Koku fe leta velek Odpuftek v' Lublani inu v' zlemu Lublanskemu Shkofiftvu od 14. dneva Malega Travná da (!) 13. dneva Kosaperlka letega lejta sadobiti ima. v' Lublani. Vtífñjen, inu naprudej poftavljen per Joan. Fridr. Egerju Vtífkauzu Kraynke dushelle. N. 189. (1776.) 16°. 48 str.

Hrani se v knjižnici NM v Lj., sign. 2748.

NAVODILO za prisilne upravnike. Izd. c. kr. pravosodno ministerstvo... poslovenil Gregor Krek. V Gradcu 1899. Založilo predsedništvo c. kr. višje deželne sodnije. (C. kr. vseučiliščna tiskarna 'Styria'.) m. 8°. Str. IV + 74. —

Izvod v UB v Lj. s sign. 58999.

NAZNANILO od odrajtvil za pisma z pisemskimi markami. [Izd.] (C. kr. poštno vodstvo za Kranjsko. V Ljubljani. Natisnil Jožef Blaznik. 1850.) f°. 1 list.

Hrani UB v Lj. s sign. 23758.

NAZNANILO od skapulirja terpljenja in naj svetejših sere Jezusa in Marije. (V Ljubljani. Natisnil J. Rud. Milic.) [Po 1850.] m. 8°. 16 str.

Izvod hrani UB v Lj., sign. 24387.

[NAZNANILO] Odbora za stavljenje spomenika na čast ... Antonu Martinu Slomšeku ... V Mariboru. J. M. Pajkova tiskarna. 1878. 8°. 1 list.

Primerek hrani UB v Lj. s sign. II. 58356.

NAZNANILO popolnoma odpustkov za brate in sestre III. reda sv. Frančiška, ki med svetom živijo. V Ljubljani. Natisnil J. Rud. Milic. Založil III. red v Kamniku. 1872. m. 8°. 11 str.

Primerek v UB v Lj. s sign. 28621.

NE zavarujte se pri »Ogrsko-francoskej zavarovalnej družbi« in tudi ne pri »Avstrijskem Féniksu«. Ljubljana. Založil Srečko Magolič. Narodna tiskarna. 1889. 16°. 18 str. —

Primerek v knjižnici NM v Lj. s sign. 2721.

NOVAK, Janez Kerst.: Iskre pri vmestjenji ... v čast vodstva ljubljanske duhovščine ... v Ljubljani 1845.

Gl.: Isk re...

OBRAVNAVE, Tri, pred goriškimi porotniki v mesecu aprilu l. 1893. namreč: I. Nemški profesor Bobsch proti »Novi Soči«. II. Šest slovenskih Podgorcev pred porotniki. III. Zdravnik Braun proti bivšemu uredniku »Rinnovamenta«. < Ponatis iz »Soče«. Založilo uredništvo »Soče«. > V Gorici. Tiskal A. M. Obizzi. 1893. m. 8°. 96 str. —

OBREZA, Adolf: Svojim volilcem o svojem delovanji v zborovanji državnega zbora na Dunaji l. 1879—1880. V Ljubljani. Založil poročevalec. Tisk J. Blaznikovih naslednikov 1880. 8°. 32 str.

Nadaljnja poročila ima tudi Simonič. Izvod v UB v Lj., sign. 31845.

OD novega posojila. [Dunaj.] (Iz c. k. dvorne in državne tiskarne.) [1854.] 8°. 23 str. —

Izvod v knjižnici NM v Lj., sign. 2852.

OPOMINJANJE. Opominanje Eniga svetiga Elterajza na Krajnze. Lublana. Per Joan. Fridr. Eger. Na Polanah Nro. 3. [Najkasneje 1798.] 4 listi. —

Iz predgovora izvemo, da je naročil ljubljanski škof baron Mihael Brigid o »Opominjanje« posloveniti, natisniti »inu med Njih duhovne ovzhize kakor eno dobro palho rasdeliti«. Nemški original je izšel na Dunaju, napisal ga je »en svetl Zelarjov podloshen«. — Primerek se hrani v arhivu NM v Lj. med zapuščino župnika in dekana Valentina Notarja, ki je umrl 1828. (Več o njem gl. Pokorn, Šematizem 1788.)

OPRAVILO, Sveto, očitne službe božje za slovenske duhovnije Tržaško-Koparske škofije. V Trstu. Zal. škofijska pisarna. Tisk »Katoliške Tiskarne« v Ljubljani. 1892. v. 8°. (4) + 120 str. —

Primerek v UB v Lj., sign. 34702.

ORGLAVEC, Cerkv eni, na deželi. Vredil Gregor Tribnik. I. zv. 1884. Izdal in zal. Karol Tribnik na Teharjih. V Gradcu. Natisnila tiskarnica Styria. 1884. v. 8°. 238 str. —

Prim.: Simonič 350, ki pa ni imel izvoda v rokah. Hrani UB v Lj. s sign. II. 59212.

OSEMSTOLETNICA v Šentvidu nad Ljubljano ... V Ljubljani 1886.

Gl.: Žan Ivan.

OSNOVA učnih črtežev za slovenske ljudske šole na Kranjskem. [V Ljubljani.] (Zal. uč. društvo za Kranjsko. — Natis. J. Rud. Milic.) [1871.] v. 8°. (1 list.) —

Izvod v knjižnici NM v Lj. s sign. 3162.

PAJK, Johann: Zur Theorie der menschlichen Nachahmungen. Psychologische Studie. Separatabdruck aus dem Jahresberichte des zweiten deutschen Gymnasiums in Brünn. Brünn. Eigenthum des Verfassers. (Druck v. C. Winiker.) 1887. v. 8°. 35 str. — [Doktorska disertacija.]

Izvod z avtorjevim posvetilom škofu Napotniku v UB v Lj. s sign. II. 58453.

PESEM. Ena nova Pejsem od pokonzheine te voiske. [ca. 1813.] s. a. l. et t. 1 list. 21½×16½ cm.

Hrani se v knjižnici NM v Lj. s sign. 5596.

PESEM. Ena Nova Pejsem od rranzosov. [ca. 1800.] s. l. et t. m. 8°. 2 lista.)

Primerek hrani knjižnica NM v Lj. s sign. 5595.

PESEM od svetiga Heinriha Cesarja. (Natisnjeno pri J. A. Kienreihu.) [Gradec, 1861?] 16°. 8 str.

Primerek v UB v Lj. s sign. 41.634.

PESEM. Pejsem Od Sazhetka Suete Prehke Martre, Kadera fe je u' letu 1708, na Peravi funej Willaka, u' Koroshki Diheli s' enga gladkiga Sidu fazhela un fpushat. S' Perpushejnam vishi Gofpolke un dana 1774. s. l. et t. m. 8°. — (5 listov brez štetja s signaturami C, C₂, C₃.)

Hrani knjižnica NM v Lj., sign. 2459.

PESEM. Pejsem per fveti pejti Malhi. s. l. a. et t. m. 8°. (4 listi.)

V knjižnici NM v Lj. pod sign. 2468.

PESEM. Peiffem od Divilhtva. s. l. a. et t. m. 8°. (2 lista.)

Hrani knjižnica NM v Lj., sign. 2460.

PESEM. Preperanja zadnje ure. Tožba. Kako se bolnik iz smertjo boruje, in kako se hudič in Angel za dušo pravdajo. (V Trstu. Tisk. Huala. Založil Franc Švara.) s. a. [ok. 1870]. 16°. (4 listi brez štetja. Na naslovn strani slika: ob postelji umirajočega stojijo smrt s koso, duhovnik, angel in hudič, nad njim angel s tehtnico in mečem.)

Hrani UB v Lj., sign. 55800.

PESMI, prepevane 8. septembra 1862 v Vipavskem trgu. V Ljubljani. Natisnil J. Rudolf Milic. v. 8°. 10 str.

Izvod v UB v Lj., sign. 25649.

PESMI. Romarske Pesmi sa S. Vsharije. s. l. a. et t. m. 8°. (12 listov brez štetja.)

Vsebuje 8 pesmi s štetjem: Ta prva Pejsem per S. Joshtu ... Ta drugo (!) pesem v Lubnem ... Nadaljnje pesmi niso lokalizirane. Osmi pesmi sledijo: Pesem. Nashe ferza gor povs dignimo ... Peisem od S. reshenga Telesa ... Pesem Krishovga pota ...

Se hrani v knjižnici NM v Lj. s sign. 2468.

PESSIACK, Louise: Am 16. Juni 1879. Laibach. Blaznik. v. 8°. 2 lista. — [Pesem ob smrti Roberta Luschina, sina stotnika Luschina.]

Izvod se hrani v zapuščini L. Pesjakove v UB v Lj. Ms. 488.

(PESSIACK, Louise): Eine Immortelle auf Beatrice's und Bruno's Grab. (Laibach. Kleinmayr & Bamberg. [1884.]) m. 8°. 2 lista.

V zapuščini L. Pesjakove v UB v Lj. Ms. 488.

(PESSIACK, Louise): Epilog zum Abschieds-Concert am 7. September 1876. (Bischoflak, 7. September 1876. Verlegerin Louise Pessiack. Druck von J. Blasniks Erben in Laibach.) v. 8°. 2 lista.

Primerek v UB v Lj. v zapuščini L. Pesjakove. Ms. 488.

(PESJAKOVA, Lujiza: Gröbne cvetlice.) Blagorodnemu gospodu Dr. J. Zupancu v znamenje globocega sočutja. (V Mariboru. Tisk Narodne tiskarne. Zaloga L. Pesjakove.) [1874.] 4°. 2 lista.

Izvod v zapuščini L. Pesjakove v UB v Lj. Ms. 488.

PESSIACK, Louise: Hab gekannt ein süßes Kindlein ... Laibach
31. August 1877. s. t. 8°. 2 lista. [Pesem z akrostihom: Hans Koch.]

Primerek v UB v Lj. v zapuščini L. Pesjakove. Ms. 488.

(PESJAKOVA, Lujiza): Palackemu. (V Ljubljani 23. aprila 1876.
Tisk Blaznikov.) v. 8°. 2 lista.

V zapuščini L. Pesjakove v UB v Lj. Ms. 488.

(PESJAKOVA, Lujiza): Proslov [za proslavo Matije Kaderžaveka]. V Ljubljani. Tiskala in založila Klein in Kovač <Egerjeva tiskarna.> [1875.] v. 8°. 2 lista.

V zapuščini L. Pesjakove, ki jo hrani UB v Lj. s sign. Ms. 488.

PESSIACK, Louise: Pri vpeljevanji novega mestnega fajmoštra prečastitega gospoda G. Köstel-na pri sv. Jakobu 24. mal. travna 1867. — Seiner Hochwürden, Herrn Stadtpfarrer Gustav Köstel. Zum 24. April 1867. Tisk in zalog Rud. Milicev v Ljubljani. v. 8°. 2 lista. — (Nemško besedilo v gotici.)

Tisk je izšel v 2 izdajah, luksuzna izdaja z zlatimi črkami na močnem belem blešččem papirju. V zapuščini L. Pesjakove v UB v Lj. Ms. 488. Izdaja na navadnem papirju z navadnim tiskom v UB v Lj. s sign. II. 58502.

(PESSIACK, Louise): Zur Feier der Eröffnung und Einweihung des Elisabeth Kinder-Spitals in Laibach am 19. November 1865. (Schlummerlied ... in Musik gesetzt von Theodor Elze. Laibach. Druck von Josef Blasnik. Selbstverlag.) 1865. 8°. 2 lista.

Dva izvoda v UB v Lj., sign. 26159 in Ms. 488.

PESJAKOVA, Lujiza & [Josip STRITAR], psevd. (B[oris] M[i-ran]): V spomin Antona Janežiča. (Na Dunaji. Založil J. Stritar, tiskala A. Keiss in F. Löb. 1876.) v. 8°. 1 list.

V zapuščini L. Pesjakove. UB v Lj. Ms. 488.

PINTAR, Lovro: Kaj dela deržavni zbor na Dunaju. (V Ljubljani. Natisnil in založil Jožef Blaznik. 1867.) f°. (1 list.)

Primerek hrani UB v Lj. s sign. 26872.

PISMI, Dve, iz »Novic« našim Notranjcem. Poseben iztisek iz 29. in 30. lista »Novic« [tečaj XXXI]. (V Ljubljani. Blaznikova tiskarna.) [1873.] 8°. 8 str.

V knjižnici NM v Lj. s sign. 2999.

PISMO, Odprto, gosp. E. Terpinu! (V Ljubljani. Natisnil in založil J. Blaznik. 20. sept. 1868.) 8°. 1 list.

Izvod se hrani v knjižnici NM v Lj. s sign. 2854. — Terpin Edmund je bil posestnik v Ljubljani in si je pridobil zasluge za oplešanje Tivolija. Umrl je 29. oktobra 1891 v Celovcu. S 1891, št. 251.

[PISMO, Pastirsko, avstrijskih nadškofov in škofov] (1849): Na Dunaji zbrani nadškofje in škofje Avstrijskiga cesarstva vernim svojim škofij pozdravljenje in žegen od Boga Očeta in našiga Gospoda Jezusa Kristusa. (Na Dunaji. 1849.) s. t. f°. (2 lista.)

Izvod v UB v Lj., sign. 22696.

PIUS VI. papež: Te narbolhe molitve, katere je nafh fvitli ozhe Papesh Pivs VI. refvetil, inu refloshil vřsem taiftim k' pridu, kateri ta Offer fvete Mafhe s' andohtjo shlifhat, inu fvete Sakramente fpodobnu prejeti shelle. Is lafhke v' to nemfko, sdaj pak tudi k' duhovnimu dobizhiku

tem krainzam v' to krainfko Shpraho fkerbnu, inu sveftu preftaulene. Na pervolenje vikfhe Gofpolke. Ponovlene drugemu malu natifnene. V' Lublani, fe najdejo per Vinzenzo Ruziczka Bukvavesizo 1808. 16°. 72 str.

Simonič pozna le izdajo iz l. 1783. Primerek v UB v Lj., sign. 13063.

PIVARNE, kako se dela pivo v njih in kako koristijo tudi živinoreji. (Ponatis iz »Novic«.) [V Ljubljani.] (Tisk in zaloga J. Blaznikovih naslednikov.) s. a. 8°. 16 str.

Primerek v knjižnici NM v Lj. s sign. 3006.

PLATELTAF ali bukve zherk, inu befedi sa vfe, Kateri fe hozhejo Krajnko brati is sazhetka vuzhiti. S' pervolénjam Viſhih. V' Lublani, So natifnene, inu fe dobę per Joan. Rezerju. 1814. m. 8°. 40 str. — [Novi natis]: 1815 [ima na naslovnem listu napako: Belfedi].

Simonič, str. 390 pozna izdajo iz 1808. Primerka v knjižnici NM v Lj. s sign. 3090 in 3091.

PLATELTAF, Nov popravljeni, ali bukve teh zherk, inu befedi, sa ufse (!) Kateri fé ozhjo Krajnsku brâti is Fundamenta vuzhiti. Is Pervolénjam tih Víklhih. V' Lublani, So ftiskane, inu fe dobę naprodej per Jan. Fridrihu Egerju. 1784. m. 8°. — (10 listov brez ſtetja; nepopoln izvod, na koncu najmanj 6 listov izrezanih.)

V knjižnici NM v Lj., sign. 3088.

POBOŽNOST. Poboshnoft k' fvetem Fauſtinu Mart. ... 1844. s. l. et t. Gl.: Glaser Marko.

PODUČENJE. Kratko podvučenje krez mariansko Bratovſhino svetega milosti- in čudopolnega Škapulira. V Linci. Natis Huemerove vdove ino Dannera. 1858. 16°. 8 str. (Na naslovni strani slika Marije z napisom: O Maria prelepi Kinč karmelski, prosi za nas!)

Izvod hrani UB v Lj., sign. 43280.

PODUČENJE za prebivavce krajnske dežele, kateri so dolžni svoje zemljiſha oprostiti, kako jim je dohodke in kapitale plačevati. V Ljubljani. Natisnila Rozalija Eger. 1852. 8°. (2 ×) 12 str. + 2 tabeli. U n t e r r i c h t für die Verpflichteten des Herzogthums Krain über die Bezahlung der Grundentlastungsschuldigkeit an Renten und Kapitalien. Laibach. 1852. Druck aus der Eger'schen Buchdruckerei.

Besedilo slovensko in nemſko, nemſko v gotici. Primerek hrani knjižnica NM v Lj. s sign. 2992.

POMOČ. E n a p o ſ é b n a p o m ó z h s a e n o frezhno sadno uro! s. l. a. et t. m. 8°. 8 str.

Izvod v knjižnici NM v Lj. s sign. 2802.

POSTAVA dné 9. marca 1879, s katero se spremené in dopolnijo nekatera določila deželne postave od 25. februarja 1870, dež. zak. ſt. 11, katera zadeva ſolsko nadzorſtvo, deželne postave od 29. aprila 1873, dež. zak. ſt. 21, kako naj se uravná napravljanje, vzdrževanje in obiskovanje javnih ljudskih ſol v vojvodſtvu Kranjskem, in deželne postave od 29. aprila 1873, dež. zak. ſt. 22, za uravnavo pravnih razmerij učiteljev na javnih ljudskih ſolah vojvodine Kranjske, veljavna za vojvodino Kranjsko. (Ponatis iz »Učit. Tovariſha«, list 22, 23. V Ljubljani. Založba in tisk Milicev. 1879.) v. 8°. 11 str.

Gl.: Simonič 406, pomanjkljivo; izvod v UB v Lj. s sign. 52436.

POSTAVA dne 23. junija 1886, s katero se izdaje gasilni red za vojvodino Štajersko izven deželnega glavnega mesta Gradca. V Mariboru. Tisk in založil E. Janšič nasl. <L. Kralik>. (1886.) m. 8°. 15 str.

V UB v Lj. s sign. 43208.

POSTAVA od 2. maja 1883, s katero se nekatera določila postave od 14. maja 1869 <Drž. zak. št. 62> izpreminjajo. (Ponatis iz »Učiteljskega Tovariša«, list. 12. V Ljubljani. Tisk in založba Miliceva. 1883.) v. 8. 8 str.

Simonič 406, pomanjkljivo; izvod v UB v Lj., sign. 52437.

POSTAVA, veljavna za Kranjsko, kako naj se vravná napravljanje, zderževanje in obiskovanje javnih ljudskih šol. (Str. 7.): Postava za uravnavo pravnih razmerij učiteljev na javnih ljudskih šolah vojvodine Kranjske. (Ponatis iz »Učit. Tovariša«. V Ljubljani. Natisnil in založil Milic 1873.) v. 8°. 16 str.

Gl.: Simonič, str. 406, ki pa očitvidno tiska ni imel v rokah. Izvod v UB v Lj., sign. 52435.

POSTAVA za poučevanje v krščanskem nauku na ljudskih in srednjih šolah, kakor tudi po učiteljskih, ter za troške, ki bodo vsled tega narastli. (Str. 2.): Ukaz ministra za uk in bogočastje z 12. februarja 1884. l., št. 23122, gledé zmanjšanja pisarij pri ljudskih šolah in preuredbe nekaterih dotičnih določeb učnega reda z 20. avgusta 1870. l., štev. 7648. (Ponatis iz »Učiteljskega Tovariša«, list 7. in 8. l. 1884. V Ljubljani. Natisnil in založil Milic.) v. 8°. 3 str.

Primerek v UB v Lj., sign. 52439.

POSVEČEVANJE, Slovesno, temeljnega kamna za novo cerkev na Brezjah dné 9. oktobra 1889. leta. V Ljubljani. Samozaložba. — Tisk »Katol. tiskarne«. 1889. 8°. 12 str.

Izvod v knjižnici NM v Lj. s sign. 3027.

POT in potovanje največih modrijanov, ali vodila, pridobiti si večno in zboljšati časno življenje. Spisal novošegen puščavnik, prebivajoč v gorski samoti na Gorenjskem, izdal A. Mlaakar. II. zvezek. V Ljubljani. Založba izdajateljeva. — Tisk Milicev. 1877. m. 8°. str. 31—54.

Naslov na ovitku. I. zvezek, to je str. 1—30, mi ni znan, tudi nadaljevanja nisem imel v rokah. Izvod hrani knjižnica NM v Lj. s sign. 2870.

POTOČNIK, Blaž: Slavnost Blaža Potočnika in 25 letnica Narodne čitalnice v Št. Vidu nad Ljubljano. V Ljubljani. 1891.

Gl.: Slavnost.

[POTOČNIK, Blaž]: Zastavi čitalnice ljubljanske. [V Ljubljani.] Založila čitalnica ljubljanska. Natisnil Jožef Blaznik. [1864.] v. 8°. 1 list.

Primerek v UB v Lj. s sign. 25980. Gl. N 1864, 263—4.

POZDRAV gostom o odprtii »ipavske čitalnice« 14. avgusta 1864 ...

Gl.: Grabrijan Jurij.

POZDRAV »Narodne čitalnice« v Bistrici na Notranjskem svojim gostom ... 7. avgusta 1864 ...

Gl.: Bile Janez.

POZOR! Slovenci na Goriškem! Spisal odkritosrčen rodoljub meseca maja 1885. Založil pisatelj. — Tiskal J. Leon v Mariboru. 8°. 19 str.

Izvod v UB v Lj., sign. 45693.

PRATIKA. Vezhna Pratika Kjer se naidet more, naimrezh Letne Zifre, Nedelna zherka, Slate Zifre, Pepelniza, Velikanozh, Binkshtna Ne-

dela, inu St. Jur. od Letta 1815 noter da 1954. s. l. et t. [1814.] 16°. (10 listov brez štetja.)

Primerek hrani UB v Lj., sign. 47386.

PRAVDA, Nova civilna. Spisal Praktičen jurist. <Ponatis iz »Slovenskega lista«.> Ljubljana. Samozaložba. Tisek J. Blasnikovih nasl. 1898. 16°. 46 str.

Primerek v UB v Lj. s sign. 35685.

PREMIŠLJEVANJA. Premišljevanja na V'faki dan tega Tedna, od teh nar Poglavitnihih Navukov nafiha Mojtra Jesufa Chriftufa. Is Nemfihkiga na Krajnski (!) Jesik preftavlena. V' Lublani, Per Adam Heinrich Hohn, 1803. m. 8°. 47 str.

Primerek hrani UB v Lj., sign. 23684.

PREMIŠLJEVANJE. Premišlovanje Švete Mafhe ali Molitve per fveti Mafhi, po imenitnihih fkrivnóstih terplenja Gofpóda nafiha Jesufa Kriřtufa. Kjér fe tudi fhe sjutranje, vezhérne, per fpovedi ino obhajilo, in druge molitve sa fléherne zhafe ino perlóshnofti, tudi k' nektirim SS. Patronam najdejo, vézhi del is zerkvénihi molituv vséte. V' Ljublani. Na pródaj per Carlnu Ruziczku, méłtnimu Bukvovéfu. 1828. 16°. 231 (+3) str.

Naslovnemu listu sledi uvezan v sredi preganjen bakrorez, na levi strani Kristus s križem, na desni nov krajši naslov z jagnjetom: Premišlovanje Švete Mafhe, ali Molitve per fveti Mafhi po imenitnihih fkrivnóftih terplenja Gofpóda nafiha Jesufa Kriřtufa. V' Ljublani 1828... per Carlnu Ruziczku...

Izvod v UB v Lj. s sign. 13119.

PREMIŠLJEVANJE. Premišljevanje. Mejhen je bil hlev v Bethlehemu ... s. l. a. et t. 8°. (1 list.)

Primerek hrani knjižnica NM v Lj. s sign. 2796.

PREMIŠLJEVANJE. Sveto Spremiřlovanje sa prave Kriřtjane. Od fhtirih pořlednih rezhi zhloveka. (V' Lublani 1829. Na prodaj per Wainmann.) 16°. (4 listi brez štetja.)

Izvod hrani knjižnica NM v Lj. s sign. 2623.

PRIDIGE, Štíri, čestitega očeta Joahima. V Ljubljani. 1883.

Gl.: Jereb, Joahim.

[RAVNIKAR, Matej]: Abezédnik sa Šhole na Kmétih po zefarfkih kraljévihi Deshélah. V' Ljubljani, 1822. Na pródaj per Jurju Lihtu, bukvopródu, ino fholfkimu bukvarju. s. t. m. 8°. 36 str.

Izvod hrani UB v Lj., sign. 40486. Simonič pozna le izdajo iz l. 1816.

[RAVNIKAR, Matej]: Nahmenbüchlein zum Gebrauche der Land-schulen in den k. k. Staaten. Laibach, 1826. Abezédnik sa Šhole na Kmétih po zefarfkih kraljévihi Deshélah. V' Ljublani, 1826. Na prodaj v' bukvárnizi sa lufke fhole Lublanfkiga poglavarřtva, v' fholah. m. 8°. 95 str. — (Naslov in besedilo abecednika nemřki in slovenski; nemřko besedilo v gotici.)

Izvod v UB v Lj. s sign. 40487. Simonič pozna le izdajo iz l. 1816.

RAZGOVOR o desetletnem ravnanji národne večine v kranjskem deželnem zboru in o drugih zmeřnjavah na Kranjskem... V poduk prostega kranjskega ljudstva pri volitvah v deželni zbor. Ljubljana. Tisk in založba pl. Kleinmayr & Bamberg. 1877. 8°. 23 str.

Primerek v UB v Lj., sign. 30288.

Hkrati z »Razgovorom« je izšla pri istem založniku nemška brošura In zwölfter Stunde; primerka še nisem imel v rokah.

RAZGOVORI načasnega (!) deželjskega zbora Vajvodstva Štajerskega. [Graz. 1848.] (Natisneno pri A. Leykam'ovih naslednikih.) 4°. 68 str.

»Razgovori« vsebujejo zapisnike 38. do 45. seje, zapisnike 1. do 37. seje gl. v dodatku na str. 172.

Knjižnica NM v Lj. hrani dva izvoda: II. 6506 in II. 14269.

RED (št. 8331) za letne sejme in tržne dneve v glavnem mestu ljubljanskem. Jahr- und Wochenmarkt-Ordnung für die Landeshauptstadt Laibach. (Iz mestnega zbora glavnega mesta ljubljanskega 2. novembra 1866. (Ljubljana.) s. t. f°. (4 listi).

Primerek v UB v Lj. s sign. 26824.

REICHsverfassung für das Kaiserthum Oesterreich. Deržavna vladbina vstava za avstrijsko cesarstvo. s. a. l. e. t. t. [1849.] f°. 21 str. —

Besedilo nemško in slovensko. Primerek v ÖB v Celovcu.

[REPNIK, Ivan]: Vifoko-blagorodnemu ino prezhaftitimu gospodu... Antonu Paduanu od Laufenstein, zefarfkimu kraljevimu Deshelniga Poglavarftva Švétniku ino Poftojnfke Krefije Poglavarju, na Špomin. V' Poftojni ta 30. profenza 1842. Laibach, gedruckt bei J. Blasnik. 4°. (2 lista).

Slavnosten tisk z zlatimi črkami; primerek, na katerem je razrešen anonim, v knjižnici NM v Lj., sign. II. 3529.

REŠI dušo! Spomin na sveti misijon... (Celovec. Tisk in založba tiskarne družbe sv. Mohora. 1887) 16°. 16 str.

Hrani UB v Lj., sign. 55779.

R[UTAR], S[i mon]: Iz Bara v Podgorico. Potopisna črtica. <Ponatis iz »Slovenskega Naroda«> V Ljubljani. Samozaložba. 1891. Narodna tiskarna. 16°. 46 str.

Izvod v UB v Lj. s sign. 40508.

S. R. Gl.: Rutar, Simon.

SERNEC, Josef: Der Materialismus und das Slaventhum. Marburg. Selbstverlag des Verfassers. 1874. (Druck der Narodna tiskarna.) 8°. 45 str. (Gotica.)

Izvod v UB v Lj., sign. 41934.

SLANC K[arel]: Poročilo o dolenski volitvi 29. februarja 1895. Založil pisatelj. (Natisnil D. Hribar v Celji.) m. 8°. 22 str.

Izvod hrani UB v Lj. iz Vrhovnikove zapuščine, sign. 59747.

SLAVNOST Blaža Potočnika in petindvajsetletnica Narodne čitalnice v Št. Vidu nad Ljubljano. Spisal Vésekdo. V Ljubljani. (Samozaložba. Tisk »Katol. tiskarne«.) 1891. m. 8°. 24 str. (Naslov na ovitku)

Izvod v knjižnici NM v Lj. s sign. 2606.

SLAVNOST Vodnikova dné 28., 29. in 30. junija 1889. v Ljubljani. Tisk »Narodne Tiskarne«. 4°. 2 lista.

Primerek v UB v Lj., sign. III. 57320.

SLOMŠEK, Anton Martin: Odbor za stavljenje spomenika na čast... A. M. Slomšku... V Mariboru 1878.

Gl.: Naznanilo odbora...

SLOMŠEK, Anton Martin: Veselica... knezu-škofu... pri nastoplenju sedeža viši pastirskiga labudske cerkve ... v duhovščici celovski ... 1846.

Gl.: Veselica.

SMOLEJ, M[atija]: Pogovor od posta. V Ljubljani. Natisnil Jožef Blaznik. — Zal. pisatelj. 1865. 8°. 51 str. — (Na ovitku: ... Spisal M. S.) Izvod v UB v Lj. s sign. 26605.

SMREKAR, Anton: Pesem zlatomašniku častitemu gospodu Andreju Potočniku. V Ljubljani. Natisnil in založil Jožef Blaznik. [1864]. v. 8°. 1 list.

Izvod se hrani v UB v Lj. s sign. 25982.

SPINČIĆ, Vjekoslav: Le condizioni politiche e nazionali nel Litorale. Interpellanza ... a ... ministro presidente dirigente ... conte Taaffe, mossa in seno al Parlamento dell'Impero nella seduta del 22 Marzo 1893. <Ristampato, in diecimila copie, dal ... »Il Rinnovamento«...> Gorizia. Tip. edit. A. M. Obizzi. (1893.) m. 8°. 14 str. (Naslov na ovitku.)

Primerek hrani UB v Lj. s sign. 59748.

SPOMENICA na 800 letnico šentviške fare nad Ljubljano ... V Ljubljani 1885.

Gl.: Žan Ivan.

SPREMIŠLOVANJE ... Gl.: Premišljevanje.

SREČEN. Srezhen Blashe. [Pesem.] s.l.a.ett. 8°. (1 litogr. list)

Se hrani v knjižnici NM v Lj. s sign. 3177.

[STRAHL, Eduard v. & Friedrich KALTENEGGER Ritter v. Riedhorst]: Zur Wahlfrage. Ein Wort zur Aufklärung. Laibach. Druck u. Verlag von Ign. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1867. 8°. 10 str. — (Naslov na ovitku.)

Izvod hrani UB v Lj., sign. 26842.

SULL'esodo dei deputati sloveni dalla Dieta prov. di Gorizia. Risposta all'atto di protesta dei deputati prov. italiani. <Ristampato dal giornale »Il Rinnovamento« N. 143.> Gorizia. »Goriška tiskarna« A. Gabršček edit. 1895. 16°. 31 str.

ŠANTEL, A[nton]: Allgemeines und specielles zur Methodik des Gymnasialunterrichtes. <Separatabdruck aus dem Jahresprogramme des k. k. Staatsgymnasiums in Görz vom Jahre 1892.> Druck u. Verlag Seitz. Görz 1892. v. 8°. 46 str.

ŠOLMAJERJEVA, Kornelija: Prolog k dobrotni »besedi« v čitalnici ljubljanski 22. novembra 1868 ... poslovenil L. J. (V Ljubljani. Natisnil J. Blaznik. Zal. čitalnica ljubljanska.) 16°. (2 lista).

Izvod v knjižnici NM v Lj. s sign. 2584.

TABLA teh puhstabou, inu visha fe navuzhiti Krainsku, ali Slovensku brati. (V' Lublani, per Aloyfiu Raabu.) s. a. m. 8°. (1 preganjen list iz tanke lepenke.) —

Na notranji levi strani lista sledijo naslovu posamezne male in velike črke, na to posamezni zlogi v 2 stolpcih; na desni strani je natisnjen zlogovan očenaš.

Izvod hrani knjižnica NM v Lj. s sign. 2570.

THIERFABEL, Eine, aus Krain. Erbauliche Historia für mániglich zu Nutz und Fromm. In zierliche Knittelreimlein gebracht durch Jocosum Hilarium den Jüngeren ... Wien. Druck v. Ludwig Mayer. 1861. 8°. 14 str.

V SBL I, 133 sem sklepal iz Dežmanovega rokopisa »Thierfabel« v ljubljanskem NM, iz računa ljubljanskega knjigarja Lercherja o 400 izvodih »Thierfabel« na Dežmanovo ime, ki se hrani tudi tam, in iz »Holzmann-Bohattovega Deutsches Pseudonymen-Lexikon (129), da je pisec »Thierfabel« Dežman. Pozneje mi je dal pok. prof. Val. Rožič izvod »Thierfabel«, ki ga je Dežman posvetil profesorju ljubljanske realke Jos. Jul. Binderju. Pod posvetilom je razrešil Dežman psevdonim Jocosus Hilarius der Jüngere kot Dr. Fritz Keesbacher. Da bi bil Dežman odličnega člana nemške kolonije v Ljubljani, profesorja Binderja, mistificiral, pač ni verjetno. Nerazumljivo je le, zakaj je Dežman »Thierfabel« prepisal; verjetno pa je, da je na Dunaju vodil tisk in imel z Lercherjem obračune kot nekaj tih založnik Keestbacherjevega delca. Od dunajske tiskarne sta pač izvedela Holzmann-Bohatta za Dežmanovo ime. Tudi sodobniki so pripisovali avtorstvo »Thierfabel« Keesbacherju, drugi zopet Issleibu, uredniku LZg. V istem izvodu je Dežman razrešil vsa »pesniška lica«. Takih izvodov sem imel več v rokah.

TODESURTHEIL, welches wider Franz M. und Johann E. wegen Verbrechens des Mordes heute in Vollzug gesetzt worden ist. S m e r t n a s o d b a, ki se je danes zoper Franceta M. in Janeza E. zastran hudo delstva umora izpolnila. (V Ljubljani 12. grudna 1861. Gedruckt bei Josef Blasnik.) 4°. (2 lista; nemško besedilo v gotici.)

Izvod v knjižnici NM v Lj. s sign. II. 3575.

UKAZ ministrstva za uk in bogočastje z 8. junija 1883. l., št. 10618., da se izpelje postava z 2. maja 1883. l., drž. zak. št. 53., s katerim se prenarejajo nekatere določbe postave z dné 14. maja 1869. l., drž. zak. št. 62. (Ponatis iz »Učiteljskega Tovariša«, list 14. in 15. l. 1883. Tisk in založba Milice-eva v Ljubljani.) v. 8°. 8 str.

Izvod v UB v Lj., sign. 52438.

UNTERRICHT (Nº 187./F. D.) ... P o d u č e n j e (št. 187./V. P.) za dolžne <zavezance> Koroške vojvodine, kako imajo za zemljišno odvezo dolžne dohodke in kapitale plačevati (U Celovcu 12. februarja 1852. Od c. k. vodnije odvezninske pokladnice u Koroškej vojvodini. Gedruckt bei Ferdinand v. Kleinmayr...) fº. 4 str.

Besedilo nemško in slovensko, primerek v ÖB v Celovcu.

UNTERRICHT für Dominien und Unterthanen, um sowohl Viehseuchen, als auch andere wichtige Krankheiten der nützlichen Hausthiere, wenn es möglich ist, zu verhüthen, schon wirklich ausgebrochene zu tilgen, und in ihrer Verbreitung zu hemmen. — N a v u k G o s p ó j k a m i n K m é t a m, domázho shivíno varvatí kuge in teshkeh bolésni, bolním vén-tati, in jim kushnost ovérati. s. l. a. et t. fº. [Po 1786.] (36 listov brez štetja; signature A do U.)

Nepopoln izvod, manjkajo pole s signaturami S do T₂, hrani UB v Lj., sign. III. 53317.

UREDBA »besede« od slavjanskih rodoljubov napravljene u Gradcu u dovrani (!) glasbenoga društva o poldne 23. marca 1851. (Gradec. Natisak per A. Lejkami. 1851.) 16°. 19 str

Hrani knjižnica NM v Lj. s sign. 2578.

URH, Peter: Nagovor ... pri 25letnici na Dobrovi 26. vel. serpana 1879. <Ponatis iz »Zgod. Danice«.> V Ljubljani. Tisk in zal. J. Blaznikovih nasl. 1879. 8°. 12 str. (Naslov na ovitku.)

Izvod v knjižnici NM v Lj. s sign. 3025.

URH, Peter: Ogovor ... pri poroki Jankota Kersnika z gospodično Lojziko Tavčarjevo dné 15. svečana 1881. <Ponatis iz »Zg. Danice«.> V Ljubljani. Tisk in zaloga J. Blaznikovih naslednikov. 1881. 8°. 4 str. (Naslov na ovitku.)

Primerek v UB v Lj. s sign. 55454.

URH, Peter: Za novo leto 1886. Pridiga ... na novega leta dan ... v kapiteljski cerkvi v Novem mestu. Ponatis iz »Zgodnje Danice«. V Ljubljani. Natisnili J. Blasnik-ovi nasl. 1886. 8°. 10 str.

Izvod v knjižnici NM v Lj., sign. 2855.

VERBAJS, Anton: Zgodovina kamnogoriške fare. Ponatis iz »Zgodovinskega zbornika«. V Ljubljani. Samozaložba. Tisk. Katoliška tiskarna. 1898. 8°. 47 str.

Izvod v knjižnici NM v Lj. s sign. 3433.

VERORDNUNG, Kaiserliche ... Ad N° 358. Cesarski ukaz veljaven za vse kronovine razun lombardo-beneškega kraljestva in vojaške krajine, s katerim se izdaje predpis za izpeljavo zaukazov in razsodb cesarskih političnih in policijskih oblastnij. (Na Dunaju 20. aprila 1854. Gedruckt bei v. Kleinmayr.) [Celovec.] f°. 6 str.

Besedilo nemško in slov., primerek v ÖB v Celovcu.

VESELICA ... knezu-škofu Antonu Slomšeku pri nastoplenju sedeža viši-pastirskiga labudske cerkve v znamenje iskrene radosti in pokorniga počesjenja pevana od labudskih bogoslovcov v duhovščici celovski 19. maliserpana 1846. (V Celovcu. Natisnil Janez Leon.) 4° (7 listov.)

Tisk vsebuje latinsko pesem, ki jo je napisal Martin Grobelsnik, dve slov. pesmi Franca Kosarja, eno slov. pesem Petra Cizeja in nemško pesem Viktorja Gretschniga

Izvod v knjižnici NM v Lj. s sign. II. 3530.

VISOKOBLAGORODNIMU ... gospodu Antonu Paduana od Laufensteina ... Laibach. 1842.

Gl. Repnik Ivan.

VODNIK [Valentin]: Slavnost Vodnikova ... 1899. v Ljubljani. Gl.: Slavnost Vodnikova ...

VRTI, Šolski. (Ponatis iz »Novic«. V Ljubljani. Zal. družba kmetijska. — Tisk Blaznikov.) [1875.] 8°. (2 lista.)

Primerek v knjižnici NM v Lj. s sign. 3163.

VZEMI in beri! Ljubljenim rojakom poklanja dobri prijatelj. V Ljubljani. Zal. tretji red sv. Frančiška. Katol. tiskarna. 1899. 16°. 30 str

Primerek v UB v Lj. s sign. 25925.

WAGNER, Richard : Lohengrin. Romantična opera v 3 dejanjih. Poslovenil M. Markič. Izdalo in založilo Dramatično društvo. V Ljubljani. Natisnila »Národná tiskarna«. 1898. 8°. 41 str.

Izvod v UB v Lj. s sign. 35914.

WOLF, Anton Alois ... [Življenjepis.] Wien 1858.

Gl.: Klun Vinko Fereri.

(ZABUKOŠEK, Jožef): Sgodna Daniza. Molitne bukve v' zhaft Marii Devizi. V' Zelovzi. Natisnil Janes Leon. 1841. m. 8°. 166 str. (3 slike.) — (Na str. 103: Premifhlovanje in molitve v' zhaft Boshji Glavi. Škos devet dni.)

Izvod v UB v Lj. s sign. 7198. — Simonič, str. 77—78, pozna anonimni izdaji iz 1844 in 1847.

ZAČETEK čudodelne podobe in romarske cerkve Matere Božje Marije na sv. Višarjih na zgornjem Koroškem. Prodaja Luc. Moschitz, trgovec v Žabnicah. 1883. (Tisk Josef Muhr, Beljak.) m. 8°. 16 str. — (Na naslovnem listu slika Sv. Višarij.)

Izvod se hrani v UB v Lj. s sign. 55305.

ZAČETEK čudopolne, milostne podobe Marije na sveti Višarski gori na zgornjim Koroškim. (Prosto iz nemškiga.) V Ljubljani. Natisnila Ignac žl. Kleinmayr in Fedor Bamberg. 1858. m. 8°. (8 listov brez štetja.) — (Na naslovni strani slika višarske Marije.)

Hrani se v knjižnici NM v Lj., sign. 2848.

ZAČETEK. Sazhetik tega Mirakelna gnadjlive podobe Marije na fveteh Visharjah na sgornim Koroshkim. (... is nemshkiga ...) Najti pri Vinzenz Pufizh v Zabnio. (!) (Natisnila Ign. žl. Kleinmayr in Fedor Bamberg.) [V Ljubljani 1859.] m. 8°. 15 str. — (Slika na naslovni strani: Marija se prikaže dvema pastirjema.)

V knjižnici NM v Lj., sign. 2847.

ZAČETEK. Začetik tega Mirakelna gnadjlive podobe Marije na sveteh Višarjah nasgornim (!) Koroškim. Najti per Lukas Moschitz v Saifnitz. (V Belaku natisnil J. Hoffmann.) [Okrog 1860.] 16°. 12 str.

Slika na naslovnem listu predstavlja, kako se sv. Marija prikaže 2 pastirjema. Izvod v UB v Lj., sign. 41276.

ZAGORŠEK, Amon : Konec sveta. Premišljevanje o uzrokih pogina naše zemlje in o uzrokih pogina človeškega rodu, s posebnim ozirom na dogodek 13. novembra letos. V Trstu. Tisk in zal. tiskarna Dolenc <Fr. Polić>. 1899. m. 8°. 80 str.

Izvod v UB v Lj., sign. 41300.

ZAPISKI starega Ljubljančana. [V Ljubljani. 1898.]

Gl.: Globočnik Anton pl. Sorodolski.

ZAPOPADEK. Sapopadik Glavne lodbe zheh (!) Turnoviga gmej Soldata Valentina Klobuzhar ali Zapek, Katira je 12 mali ferpana v' Lublani nad njim ispolnena. (Lublana.) s. t. 1798. m. 8°. 12 str.

Iz Erbergove zapuščine; knjižnica NM v Lj., sign. 5598.

ZASTAVI čitavnice ljubljanske. [V Ljubljani. 1864.]

Gl.: Potočnik Blaž.

ZUR Wahlfrage... Laibach. 1867.

Gl.: Strahl, Eduard v. & Friedrich Kaltenegger Ritter v. Riedhorst.

[ZAKELJ, Anton]: Golpódu Janesu K. Kerfniku, pravimu uzheníku ... Polvezhêno mu od njegóvih hvaléshnih uzhéznov o njegovim godu 24. róshniga zvéta 1833. V' Ljubljani natífníl Joshef Blasnik. 4°. 2 lista. —

Primerek v UB v Lj. s sign. 23593.

[ZAN, Ivan]: Osemstoletnica v šentvidu nad Ljubljano od 17. septembra do 30. oktobra. Ponatis iz »Zgodnje Danice«. V Ljubljani. Natisnili J. Blasnikovi nasl. 1886. 8°. (Naslov na ovitku.)

Pod skupnim ovitkom z gori navedenim naslovom sta združena dva tiska, in sicer:

[ZAN, Ivan]: Spomenica na 800letnico šentviške fare nad Ljubljano 1885. Slovesnosti od 17. septembra do 18. oktobra, in sveti misijon od 19. do 30. oktobra. Ponatis iz »Zgodnje Danice«. V Ljubljani. Natisnili J. Blasnikovi nasl. 1885. 8°. XXI strani (rimska paginacija).

[ZAN, Ivan]: Spomenica na osemstoletnico fare št.-Vidske nad Ljubljano. Nekteri zgodovinski posnetki. 1085—1885. Sostavil šentvidčan. Ponatis iz »Zgod. Danice«. V Ljubljani. Natisnili J. Blasnikovi nasl. 1885. 8°. 28 str. —

Primerek v knjižnici NM v Lj. s sign. 3023; razrešitev anonima po primerku Iv. Vrhovnika v UB v Lj. s sign. 52916.

ŽARKI, Kresni, ... Janezu K. Kersniku ... o njegovim veselím godu ... 1849. [V Ljubljani.]

Gl.: Cegnar Franc.

ŽELJE, Iskrene, slavi spoštovaniga ... gospoda Janeza K. Kersnika, starašine na c. k. akademiškím učelišu ... Ob njegovim veselím godu od hvaležnih učencov slovenskih posvečene in péte 24. Rožníceta 1843. V Ljubljani. Natisnil Jožef Blaznik. 4°. 3 listi.

Primerek v UB v Lj. s sign. 23595.

ŽIVLJENJE. Shuleine suete Divize inu Maternze Neshe. s. l. a. et t. m. 8°. 1 bakrorez, 8 str.

Izvod hrani UB v Lj., sign. 55298.

Dodatek

Na str. 167 navedeni Razgovori so le zadnji del zapisnikov štajerskega deželnega zbora iz l. 1848. Prva dva dela se glasita:

POGOVORI v' namestnimu zboru Štajerskiga Vajvodstva. s. l. et t. 4°. (1.—13. seja). 108 str.

POGOVORI provizorniga deželniga (!) zbora Štajerskiga vojvodstva. s. l. et t. 4°. (14.—37. seja). 242 str. Oba izvoda v knjižnici NM v Lj., II 6506.

Zapiski

Kopitarjev lastnoročni pripis na Cvetni triodi iz l. 1563.

Zanimanje za Kopitarja je v zadnjem času (prim. M. Vasmer, B. Kopitars Briefwechsel mit Jakob Grimm. Berlin 1938; K. Paul, Pavel Josef Šafařík a Bartoloměj Kopitar. V Praze 1938 i. dr.) zopet oživel. Njegov mednarodni znanstveni pomen vse raste, pa vsaka črtica od njega in o njem upravičeno vzbuja pozornost. Gori navedeni pripis je posebno mikaven še zbog tega, ker Kopitar v njem omenja svojega zvestega učenca Vuka Karadžića. Napisal ga je, kakor se razvidi iz fak-

in exemplo huius ipsius editionis, quod servat
Ecclesia civitatis Krágujevar, in mediâ fere Serbiâ, hinc
vidit fr. Vuk Karadžić etiam reliqua duo
folia huius quaternionis Ee, in usque notum
editoris, Stephani de Scodra, annis 1863,
mens. Dec. 24 (ergo recte Sopikow habet 1862).
Въ странахъ македонскихъ, въ соѣдѣнѣнѣ
въ граде скендери, наиспро капило
Занети:
hanc ipsam editionem habet nunc (1828) & Biblioth. Cas. Vind.
character idem plane qui Vincintâ.

simila, l. 1828, in sicer na notranjo stran zadnjih platnic l. 1563 v Skadru tiskane srbskokercvenslovanske t. zv. Cvetne triodi (трпесньны по tripesenskih kanonih božjih služb) ali pentikostarja za čas od cvetne nedelje do nedelje vseh svetih, prve po binkošti, medtem ko obsega prvi del, t. zv. Postna triod službe božje od začetka velikega posta pa do Cvetne nedelje. Kakor vemo iz obširne grške legende o sv. Klimentu, učenca slovanskih apostolov, je ta priredil Cvetno triod (Fr. Miklošič, Vita Clementis, cap. XXVI Vindobonae 1847, str. 31).

Izvod skadrskega tiska Cvetne triodi, v katerem je pripis, se hrani sedaj v ljubljanski Univerzitetni biblioteki (Sign. 19279. V. 3 b. 2 9) iz nekdanje Kopitarjeve, po „Verzeichniss der in die Verlassenschaft des Herrn Bartholom. Kopitar gehörigen werthvollen Bücher und Handschriften“ (Wien 1845, str. 43) „922 Triod pentecostarium. Fol. Venetiis 1563. (rarus). Holz.“ Navedba „Venetiis“ ni pravilna (prim. P. J. Šafařík, Geschichte der serbischen Literatur. Prag 1865, str. 272, 286; Љ. Стојановић, Старе српске штампарије. Београд 1902, str. 37, pos. odt. iz Срп. Књиж. Гласника). Kopitarjevemu izvodu manjkata zadnja dva lista zadnje kvaternije, zaznamenovane Ee. Popoln izvod je sestajal iz 28 kvaternij z 224 listi in folio, od katerih je bil zadnji bel. Po opisu I. Karatajeva, Описание славяно-русскихъ книгъ напечат. кирилловскими буквами I съ 1491 по 1652 (Санктпетер-

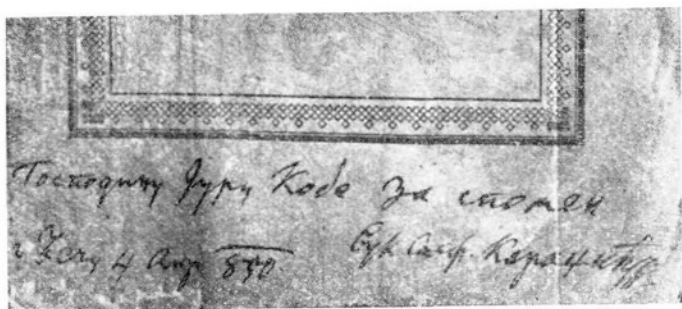
бурѣ 1883. Сборникъ отдѣл. русс. языка и словесн. Пмп. Акад. Наукъ т. XXXIV, № 2, стр. 142, 145—146) stoji na koncu 223. l. popolnih izvodov: Сѣкрыши се сна божьствна книга ѿ рождества, х҃ска ✕ ѿ ф. ѿ г. (1563) мѣсца децмбра, на к. д. (24.), въ странахъ македонскихъ въ штыцско въ граде скендерѣ, манстро кампао занети (prim faksimile). Od Kopitarja navedeni Sopikow je B. C. Сопиковъ (1765—1818). Опытъ российской библиографіи или полный словарь сочиненій и переводовъ, напечатанныхъ на словенскомъ и российскомъ языкахъ отъ начала заведенія типографіи до 1813 года I—V. (Спб. 1813—1821). „Biblioth. Caes. Vind.“ je prejšnja dunajska dvorna knjižnica, sedaj „National-Bibliothek“. „Vincentii“ je izdaja Postne triodi, tiskane v Benetkah l. 1561 na stroške Vincenca Vukovića (gl. Narodna enciklopedija IV, 723 „Štamparije stare srpske“; Љ. Стојановић l. c. 12 sl.; S. M. Štedimlija, Božidar Vuković i mletački štampari u XVI vijeku. Zagreb 1939, str. 20). V Kopitarjevi knjižnici sta bila kar dva izvoda te izdaje, prim. „Verzeichniss“ (str. 42) „910 Tridion (Kirchengesänge). Fol. Venetiis Vinzenzo 1561. Holzbd. 911 — — idem liber, eademque editio“. Sedaj je oboje v ljubljanski univerzitetni biblioteki. Na prvem listu stoji gori na začetku ѿ рождества, х҃с. ✕ ѿ ф. (1560 s pomoto ч nam. ѿ, prim. na koncu knjige Сѣкрыши се въ л҃кто . . . ✕ ѿ ф. ѿ г. мѣсца генуаря на ѿ.) шпана ѿ мнетке. вѣщеніе де господинъ бождара вѣкоѣѣ ѿда старца, t. j. Starčeva, samostana s cerkvijo Gorica Sv. starca Makarija na malem otoku v Skaderskem jezeru (Nardna enciklopedija IV, 455).

Rajko Nahtigal

Vuk Stefanović Karadžić Juriju Kobetu

Jurij Kobe Sodéviski se je bavil z narodopisjem, in sicer menda prvi med Slovenci pod vplivom spisov Vuka Stefanovića Karadžića. V literaturi o njem (SBL I, 476) pa ni nikjer sledu o tem, da bi bil ta Vrazov dopisnik in sotrudnik ilirske »Danice« v dopisni zvezi tudi z velikim Srbom.

Učiteljska knjižnica drž. realne gimnazije v Novem mestu hrani med častiljivimi starinami »Srpske narodne poslovice i druge različne kao i one u običaj uzete riječi. Izdao ih Vuk Stef. Karadžić. U Beču u štampariji Jermen-skoga manastira 1849« s temle lastnoročnim avtorjevim posvetilom na ovojni naslovni strani: Господину Юру Кобе за спомен. у Бечу 4 Апр. 850 Вук Стеф. Караџић

Enako posvetilo z istim datumom ima tudi »Novi zavjet« (Beč 1847), ki ga sedaj hrani slovanski seminar ljubljanske univerze kot posebno zanimivost. (Zgodovina slovenske univerze do l. 1929, str. 347.)

Knjiga je bila prvotno v inventarju dijaške knjižnice. V »Programu« za 1883/84, str. 49, navaja kustos profesor p. Ladislav Hrovat med prirastkom v tem letu razen »Srpskih narodnih poslovic« še tale Vukova dela: »Srpski Rječnik, Srpske národne pjesme, Jezik i običaji Srbâ« — vsa kot darilo Ign. Šaleharja.

Od koga in kdaj jih je dobil darovalec, tedaj že nad deset let kaplan na Trebelnem (roj. 13. oktobra 1841, ord. 31. julija 1871)? Od prvotnega lastnika, ki je umrl 29. junija 1858 na Čatežu, osebno še kot dijak gotovo ne, verjetno od njegovih dedičev že kot bogoslovec ali kaplan. Šele srečna najdba zapuščine čateškega »hudega Slovenca« bi utegnila posvetiti v vprašanje o stikih med Vukom in Kobetom.

Alojz Turk

Drabosnjak in Cochem.

Med koroškimi Slovenci izven Drabosnjakove ožje domovine je bilo najbolj znano delo Marijin pasijon, ki je izšel leta 1811. Ko sem pred 33 leti zbiral gradivo za spis o Drabosnjaku, so ga o postu še zelo radi prebirali. Prof. dr. J. Arnejc mi je celo zatrjeval, da ga je znala stara ženica blizu Rožeka na pamet in ga je molila v cerkvi. Kako je bila knjiga priljubljena, priča to, da je prišel kmet iz hodiške okolice v Celovec k rajnemu Vekoslavu Legatu, poslovođji tiskarne Družbe sv. Mohorja in ga je prosil, naj mu natisne nov izvod Marijinega pasijona, ker je bil njegov že star in čisto obrabljen.¹ Knjiga je bila med vsem slovenskim koroškim prebivalstvom razširjena, na Zilji² in Rožu³. Posebno razširjena je bila seveda v ožji domovini Andreja Šusterja-Drabosnjaka v okolici Vrbe ob Vrbskem jezeru. Tudi v Podjuni je bil znan. Pri Mališniku v Libeličah so ga pred 33 leti še prebirali.⁴ Zasledil sem ga tudi na Stražišču pri Guštanju v Mežiški dolini.

V Preddvoru pri Kranju je živel ob Drabosnjakovem času Matija Naglič, ki si je napravil register 47 slovenskih knjig (od 1680—1830), katere je sam prebral. Med njimi navaja tudi Drabosnjakov Marijin pasijon. V Celju je dobil en izvod učitelj Gerlanc od učenca meščanske šole.

Močno dialektično pobarvana knjiga se je vkljub temu širila med našim ljudstvom kakor n. pr. tudi Kolomonov žegen. Pa saj je tudi njen nemški izvirnik Cochem bil med nemškim ljudstvom zelo razširjen. Prvikrat je izšlo veliko Cochemovo Kristusovo življenje v Kelmorajnu l. 1682., petkrat je izdaje avtor sam popravljaj, zadnjič l. 1689. Pa tudi še druge izdaje so izhajale, bodisi da je Cochem pri njih sodeloval, ali pa tudi ne, tako v Münchenu, I. del 1702, II. del 1709, v Frankfurtu in Mainzu.⁵

Umestno bi bilo vpliv p. Martina Cochema na slov. slovstvo razsvetliti. Opozoril bi vsaj rad na nekatere stvari.

V arhivu Zgodovinskega društva za Koroško v Celovcu je slovenski rokopis, ki je prevod legend p. Dionysa iz Linzenburga, katere je p. M. Cochem popolnoma predelal.⁶ Rokopis obsega 1032 strani in vsebuje 181 legend za več ko polovico cerkvenega leta od prvega dne v adventu do 30. junija. Te legende, meni Sket, je prevedel Ožbalt Gutsman, ker se pisava strinja z Gutsmanovo, ki je ohranjena v kn. šk. arhivu v Celovcu, Gutsman da je te legende rabil za privatno uporabo, ker je bil »missionarius vaguus per Carinthiam«. Spis je pisan v podjunskem narečju, kar dokazujejo nekatere oblike, kakor: modlitou, miesene, mertlemo (mrtvemu) itd.

Z našim Drabosnjakom ta rokopis nima zveze, pač pa je tu idejna zveza, ker oba prevajalca prevajata iz istega ali podobnega vira.

V začetku 19. stoletja sta izšli dve legendi o Genovefi v slovenščini. Prva je iz nemškega na kranjski jezik preobrnjena in je izšla v Kranju pri Kremžarju brez letnice, druga pa v Celju pri Josh. od Bacho c. kr. krasije stiskavcu l. 1818⁷ na slovenski jezik preobrnjena. Obe knjigi nam podajata legendo v Cochemovi obliki.

Naglič navaja v halištru tudi knjigo o štirih poslednjih rečeh in o Jezusovem življenju in trpljenju, ki sta bili v rokopisu prevedeni

¹ Povedal rajni Vekoslav Legat.

² Prof. dr. J. Arnejc jo je našel na Vratih.

³ Prof. Jan. Scheinigg je našel 2 izvoda v Borovljah in je prvi poročal o njem v Kresu V. (1885), 424—426.

⁴ Poročilo župnika A. Vogrinca.

⁵ Leben und Leiden unseres Herrn und Heilands Jesu Christi und seiner gebenedeiten jungfräulichen Mutter Maria (Cochem) Volksausgabe, Münster i. W. 1893 Aschendorffsche Buchhandlung VII. A. str. VII—XV. — Nagl — Zeidler, Deutsch. österreichische Literaturgeschichte trdi str. 620, da je izšel Cochemov »Leben Jesu« prvikrat že 1676.

⁶ Dr. J. Sket, Legende Martina Kohemskega v slovenskem prevodu. Kres VI. str. 171—176.

⁷ Simonič, Slov. bibliografija str. 148, Reból Fr. Matija Naglič in njegova rokopisna ostalina, Čas II (1908) str. 425 sl.

pred letom 1824, ker je v začetku tega leta pisal Naglič halištra teh dveh knjig. Obe knjigi sta prevedeni iz Cochema.⁸ Ena je celo iz istega vira kakor Drabosnjakov Marijin pasijon, iz Kristusovega življenja. Imamo torej prevedeno celo Cochemovo Kristusovo življenje pred l. 1824, ki je ostalo v rokopisu, in pa posamezne dele, ki jih je prevedel Drabosnjak in izdal l. 1811. Cochemove knjige so baje bile v jožefijski dobi prepovedane.⁹ A vkljub temu so se med ljudstvom ohranile, pri nas Slovencih večinoma v rokopisnih prevodih.

Cochem je vplival tudi na slovenske nabožne pisatelje XVIII. stoletja, n. pr. na o. Rogerija. V začetku XIX. stoletja pa imamo za to direktne dokaze v navedenih prevodih. Misticizem živi pri nas zraven romantike še v prvi polovici XIX. stoletja.

Tudi Drabosnjakovega Marijinega pasijona ne smemo podcenjevati. Posredoval je mistično strujo, ki se je sicer že davno prej pojavila pri nas, črpal je iz podobnega vira kakor njegov prednik Rožan Matija Zegar, ki je l. 1769 prevedel Antikrista p. Dionizija iz Linzenburga na slovenski jezik. Ta je v prepisu prodril tudi črez Karavanke na Gorenjsko.

P. M. Cochem je vzbujal bralčevo čustvo in hotel s tem skrbeti za njegov dušni blagor. Ne straši grešnika s peklom, kaže mu milostljivega Boga in mu kliče: »Črpaj poguma, ne obupaj, čeprav si globoko padel, prebiraj pobožno to knjigo in skušaj srce pripraviti, da bo sotrpelo in bodi prepričan, da ti je še mogoče pomagati.« Ta evangelij ljubezni, ki ga je črpal iz čudežnega studenca srednjeveške mistike, je zastopan v vseh Cochemovih spisih. Osvojiti si je moral srca bralcev.¹⁰

Razumljivo je, da se je priljubil tudi slovenskemu ljudstvu. Toda književna tiskana slov. produkcija mu ga je nudila premalo, zato so ga bukovniki prevajali in prepisovali.

V Celju na veliki petek 1940.

Dr. Fr. Kotnik.

Crobathov prepis Drabosnjakovega Marijinega pasijona.

Številnim prepisom Drabosnjakovih del, ki pričajo o njih priljubljenosti med ljudmi, moramo pridružiti tudi prepis, ki ga je pred leti našel g. Jože Dolenc v Železnikih na podstrešju. Obsega 18 listov v formatu 39×24 cm; listi so popisani na obeh straneh v dveh stolpičih, strani pa lepo obrobene in po sredi predeljene s svinčnikom. Ob koncu rokopisa je podpis B. Crobath. Po vsem soditi je torej prepis napravil železniški rojak Blaž Crobath, saj ga je v svojih dijaških letih 1812—1818 lahko spoznal, ko je bil nekaj časa v Celovcu. Prav v tistih letih se je po Koroškem širil prvi natis (1811) Marijinega pasijona. Prepis je hkrati zanimiv primer, kako je prepisovalec prelival koroščino v svoje narečje.

Drabosnjakov Marijin pasijon je po zunanosti knjižna posebnost. Izdan je bil v ozkem in visokem formatu 9½×30 cm. Drabosnjak si je izbral tako obliko očitno zato, da je lažje dal besedilu videz pesnitve. Kljub prozi je namreč besedilo razdelil na majhne odstavke po 6—12 vrstic; zato so odstavki videti kakor kitice pri pesmi. Odstavke je začenjal po vrsti s črkami nemške abecede (prim. v tem letniku Svovenje obace). Pri Drabosnjaku se odstavki Predgovora po vrsti začenjajo z besedami: Andohtlivi, Berimo, Caj, Doklier, Enkrat itd. do Ona. Tega predgovora pa Crobath ni prepisal, ker ga pač pri uporabi pasijona niso brali. Že zaradi te opustitve Crobathu ni kazalo upoštevati Drabosnjakovo abecedo začetnih črk, saj bi bilo sicer razvidno, da je nekaj izpustil. Pa tudi sicer se mu je ta abecedna igra zdela preveč izumetničena in v železniškem govoru naravnost nesprejemljiva. Pri nekaterih črkah je namreč Drabosnjak delal tako očitno silo jeziku, da Crobath ni mogel za njim. Bohoričici sta neznan črki *Qu* in *X*, le redko, večinoma v tujkah pa je uporabljala *C*, *Y* in *W*. Za koroško narečje je bila zamenjava *w* in *b* kaj pogostna, deloma v izgovoru samem utemeljena, ne tako v centralnih narečjih. Črka *C* ima pri Drabosnjaku glasovno vrednost *K* in Crobath jo je tudi dosledno tako prepisoval, n. pr. *Caj*

⁸ Reból Fr. v Času III (1909) 67 sl.

⁹ Isti, Čas III, str. 72.

¹⁰ Nagl-Zeidler, Hauptband str. 621.

(2×), *Criftus* (2×), *Cier* (2×), *Cader* (5×), *Caku* (2×) — pri Crobathu: *Kaj*, *Criftuf*, *Kjer*, *Kader*, *Koko*. Največ težav sta Drabosnjaku povzročali črki *Qu* in *X*. Odstavke, ki so se morali začenjati s *Qu*, je Drabosnjak redno uvažal s *Quelko* (4×) ali *Qumej* (8×), ki se v koroškem govoru res nekako podobno slišita kakor nemški *qu*, a nikakor ne pri Chrobathu, zato jih ta dosledno prepisuje *Kulku* in *Komej*. S črko *X* je Drabosnjak zaznamoval različne glasove: *z* (6×), *s* (2×), *'z* (1×), *ks* (2×); Crobath jih je tudi redno tako prepisoval, n. pr.: *Xazhetka ta vola* — Cr. *Sazhetka ta volja*; *Xatu* — Cr. *Sato*; *Xtega imash sposnati* — Cr. *S tega imash sposnati*; *Xama pore* — *Sama pore*; *Xo vfi ljudi* — Cr. *So vfi ljudje*; *Xa njei* — Cr. *K' fo nji*; *Xo vende bli* — Cr. *K' fo vender bli*. V ima pri Drabosnjaku navadno glasovno vrednost *B*, n. pr.: *Wodem* (2×), *Woga* (3×) itd. Crobath ima povsod *B*, le *Wiuu* (34) si je obliko raztolmačil s tiskovno napako in prepisal *Wona*, čeprav je verjetno treba brati *Bila*. Medtem ko Drabosnjak po mili volji menja *u* in *v*, loči Crobath dosti dobro med uporabo enega in drugega znamenja po tedanjih pravopisnih pravilih, čeprav večkrat uporablja *w* namesto *v*. Y pomeni Drabosnjaku *J* (največkrat v besedi *Ya*) in *I* (*Ynu*). Po izumetničenih besedah je pogosto segal zaradi abecede tudi pri nekaterih drugih črkah, zlasti pri *H* in *F*, ker je le malo domačih besed, ki se začenjajo s tema glasovoma. Tako je pogosto uporabil koroški izgovor *G* ali *K* kot *h*, n. pr.: *Hrenke*, *Hdu*, *Hter*, *Htemu*, *Hsatemi* itd.; Crobath ima *Grenke*, *Kdo*, *Kler*, *H'temu*, *Satim* itd. Še samostojneje je delal pri črki *F*; medtem ko piše Drabosnjak *Felaeh* (iz nem. *völlig*), *Fariferji*, *Farifaerji*, *Farifärji*, *Fangelifti*, *Frihtej*, *Furt potem*, *Frishni simi smo rajshaly*, ima Crobath v teh primerih: *Felih*, *Fariserji*, *Evangelifti*, *Sapovni*, *Prezej potem*, *V' frishni simi smo rajshali*. Ze pri teh tujkah je videti, da je Drabosnjak zaradi abecede segal po takih tujkah, kakršnih Crobath svojim bralcem ni smel prepisati, če ni hotel ostati nerazumljen.

Crobath je prepisoval Drabosnjakovo besedilo zelo vestno, a z očitno voljo, da ga posreduje svojim bralcem v Železnikih. Zato se je dosti zvesto držal predloge, a prevajal glasovne posebnosti v tradicionalno knjižno obliko, tu in tam pa tudi v krajevni govor. Tako redno piše *Mefzov* nam. *Miesenzou*; *o* ali *u* nam. koroškega *ue*, n. pr.: *nadlogo* nam. *ndluogo*, *grenkofiti* nam. *grenkuefti*, *Bog* nam. *Bueg*, *pruti* nam. *prueti*, *fkus* nam. *skues*, *nozh* nam. *nuezh* itd.; prav tako piše *e* namesto koroškega *ie* ali *i*, n. pr.: *she* nam. *shie*, *vesh* nam. *viesh*, *svet* nam. *sviet* in *svit*, *befede* nam. *befiede* in *Befide*, *odreshu* nam. *odrishou*, *Sredo* nam. *Srido* itd. Eden izmed notranjih dokazov, da je prepisovalec res Crobath iz Železnikov, je prepisovanje oblik z *l*-om. Medtem ko Drabosnjak dosledno piše *u*, *w* ali *v* namesto *l* pred *a*, *o*, *u*, pred soglasniki in na koncu besede, prepisuje Crobath ta *l* dosti dosledno po rabi selškega narečja, to se pravi: *l* pred *a*, *o*, *u*, pred soglasniki in na koncu besede pa *u*, n. pr.: *shaloft* nam. *shauoft*, *fedela* nam. *fedeuu*, *rajshala* nam. *rajshauu*, *mogla* nam. *moqua*, *poslan* nam. *posfan*, *lohko* *nozh* nam. *uehko* *nuezh*, *gajshlat* nam. *gajshuali*, *poslufhala* nam. *poshushauu* itd. Ta pisava je v skladu s pravopisno tradicijo te dobe in bi še ne govorila za kako krajevno naslonitev; da pa ga pri takem prepisovanju ni vodila samo knjižna tradicija, nam priča odmik od nje v primerih pred soglasnikom in na koncu besede, n. pr.: *dougo* za Drabosnjakovo *dougo*, *dovg* za *doug*, *fosve* za *souse*, *dopounu* za *dopounou*, *v'daru* za *u'darou*, *imov* za *jemou*, *perfhou* za *pershou*, *flavo v'seu* za *fuovo v'seu*, *voshu* za *voshzhou*, *govoru* za *govoriu*, *blo* za *bu* itd. Da je knjižno pisavo z *l* poznal, nam dokazujejo primeri kakor *nadolshni* za *nadoushni*; ti so sicer redki in navadno pri manj znanih besedah, a vendar kažejo poznanje knjižne tradicije. V skladu s krajevnim narečjem je pisal tudi obliko *en mal*, *mal zajta* za Drabosnjakovo *eno mauo*, *mauo zajta*. Tudi stopnja in rezultati moderne vokalne redukcije se pogosto odmikajo Drabosnjakovi in se ujemajo s selškim govorom, čeprav je vpliv knjižne tradicije dosti močan. Medtem ko Drabosnjak v skladu s koroškim govorom glagolsko obrazilo *-i* dosti redno piše, ga Crobath redno izpušča, n. pr. *pelati*, *gajshuali*, *kronali*, *perbili*, *sashpotvali* itd. piše Crobath *pelat*, *gajshlat*, *kronal*, *perbil*, *sashpotval*, kakor se v Selški dolini tudi v resnici govori.

V oblikovnem in leksikalnem pogledu so odmiki prepisovalca Crobatha v jedru enaki: ognil se je najočitnejšim samo koroškim oblikam in besedam in jih zamenjal z izrazi, znanimi njegovim bralcem. Redno je zamenjaval koroško

nikalnico *kna*, *kni* z *na* in *ni*, torej ne s književno obliko *ne*, marveč narečno *na*, kakršno govoré v Železnikih. Drabosnjakovo obliko *koku* ali *kaku* je redno prepisoval z narečno *koko*; razlik je več v zaimkovih oblikah, n. pr. *k'njei* (Dr.) — *k'nje* (Cr), *men* (Cr.) — *menei* (Dr.) ipd. Med besedami, ki jih je Crobath zamenjal, so na primer takele: *moj samizhni Sin* (Dr.) — *moj' fami fin* (Cr.); *Jest se pa ko bojem* (Dr.) — *Jest se pa možno bojim* (Cr.); napačno je bral Crobath obliko *zivo* in jo prepisal v *slo* = zelo, namesto celo; koroškij germanizem *šteboj zue pojde* je popravil v *pojde*; včasih je popravil Drabosnjakov deležnik *obnamagan* v *obmagan* = omagan; *zfridna* je popravil s selško *tujko kontent*; *prebodejo moje Serze* je popravil v *prederejo moje Serze*, čeprav ne bi bilo potrebno, ker je Drabosnjakov izraz v selškem govoru tako znan kakor Crobathov; nerodno Drabosnjakovo zvezo *kaku nerad jest tebe ne odrezhem* je popravil v *koko nerad tebi odrezhem*; *al bo menei le mogozhe* (Dr.) — *Zhe bo meni le mogozhe*; *al je popravil kasneje redno v zhe*; *an molili* je popravil v *molili*; na str. 12. v Drabosnjaku je naredil stvaren popravek: ... *da ga* (križ) *bodem na goro Kalvarijo nefli mogu*, ko je pravilno nadomestil Oljsko goro s Kalvarijo; *shpot bojo meni nadjali* je popravil v ... *naredli*; popolnoma v skladu z domačim govorom je popravek *noter sa te sadnje kaplje* namesto *noter da te sadne kaple*; v selškem narečju neznano besedo *tog* je zamenjal s *trd*: *je ves terd postou*; *respokenti* je redno nadomestil z *raspozhti*; tudi Drabosnjakove uporabe besede *dokter* ni zmeraj razumel in jo je včasih zamenjal, n. pr.: *Dokter! je pa she ta popouden biu* (Dr.) — *Ker je pa she ta popoudan biu*; Drabosnjakovo obliko *dousihmau* ali *de ufih mau* popravlja v pravilno *dofihmau*; Drabosnjakovo množino *jest se tudi vam sahcalim, o! vi brunne Sestre de ste mene* (25) popravlja Crobath v dvojino *jest se vama tudi lepo sahcalim, de sta mene* ...; *bart* redno zamenjuje z domačim *krat*, n. pr. *netekajbarti* — *entikajkrat*; včasih je kaj izpustil, ker ni prav razumel, n. pr.: *bode tebi vse sufhbe bogato povernou* (Dr.) — *bo tebi pogato povernou* (Cr.); *služba* mu ni pravi izraz za *usluga*, zato ga je brez škode izpustil; *poglahtanje* je popravil v *spremtjuvanje*; vstavil je v stavku *savoljo strahu, de fe bo* ... — *savoljo strahu, ker fe je bala, de fe bo* ...; *vsfe je bek* je poslovenil *vse je prezh*; *okueli kragna* (Dr.) je Cr. prepisal *okoli vratu* itd.

Iz teh nakazil je razvidno, da Crobathov prepis ni segal daleč preko predloge, da pa je imel vendar namen približati koroško besedilo selškemu govoru. V splošnem je Crobathova grafika mnogo doslednejša in pravilnejša v pogledu na knjižni jezik kakor Drabosnjakov tisk. Vsekako pa je prepis zanimiv dokument živega zanimanja za slovensko besedo v začetku 19. stoletja, bodi že pri prepisovalcu Crobathu, ki mu je bilo tako prevajanje iz narečja v knjižno-narečni jezik odlična jezikovna vaja, bodi za ljudstvo. J. Šolar.

Prešernov epigram o begu in Bogu

Med Prešernovimi epigrami beremo tudi epigram o begu in Bogu, ki ga je 1866 prvič natisnil Levstik po rokopisu v Kastelčevi, ne v Prešernovi lastno-ročni pisavi. Kastelčev rokopis navaja ta epigram v teje obliki:

»Prešerinova vera.
Kar je beži
Al beg ni Bog?
Ki vodi vekomaj v ne-bo
Kar je, kar blo je in kar bo.«

V poznejših izdajah pa se epigram glasi:

»Bog,
Kar je, beži; al beg ni Bog,
ki vodi vekomaj v ne-bo,
kar je biló, kar je, kar bo.«

Po naziranju Iv. Prijatelja, ki o tem poroča v svojih »Duševnih profilih slovenskih preporoditeljev« (Lj. 1935, str. 141), je najzanimivejša posebnost in novost v Prešernovem epigramu po Kastelčevem zapisu vprašaj, ki je v majhni

razdalji postavljen za besedo »Bog«. Ta vprašaj spreminja po Prijateljevem mnenju »dosedanjo negacijo drugega stavka v retorično vprašanje, torej »v pozitivno trditev«; zato bi se smisel epigrama dal v prosti prozi rekonstruirati nekako takole: »Bistvo veselstva je bežno izpreminjanje. Nič drugega kot beg ni tudi ono bitje, ki ga imenujemo Boga in ki vodi, je vodilo in bo vodilo vekomaj v nebitje (smrt) vse ono, kar je, kar je bilo in kar bo« (o. c. 141).

Prav poudarja Prijatelj, da je bil Prešeren ne samo velik poet, marveč tudi »izrazita filozofska glava, dvigajoča se ... v visoki svet tedanjih najboljših umov Evrope« (o. c. 142).

Filozofijo Prešernovega epigrama spravlja Prijatelj v odvisnost od Heglove filozofije, oziroma od Feuerbachove evolucije Heglove filozofije. Sicer priznava, da nam naši dosedanji viri molče o tem, ali je Prešeren kdaj v resnici bral kakšno Feuerbachovo delo ali pa se je seznanil s Feuerbachovo smerjo, v oni dobi jako moderno, samo po publicistiki, razširjajoči v člankih ta pogled na svet in življenje (str. 142). Zato dokazuje Heglovo oziroma Feuerbachovo filozofijo Prešernovega epigrama iz modernosti te filozofije in iz misli epigrama, kakor si jo je on (Prijatelj) predstavljal.

V smislu Heglove teze, aniteze in sinteze bi se dal, pravi Prijatelj, razložiti epigram na naslednji način: »bitje (Sein) večno prehaja v nebitje (Nichtsein), za kar ima Prešeren duhovito, čeprav slovniško nepravilno besedno igro: »ne-bo«, stalno je samo nastajanje (Werden)«. Vendar pa pripominja Prijatelj, da »Prešeren tako poudarja baš »beg« vsega obstoječega, da prihaja človek nehoti do prepričanja, da našemu pesniku ni ostala neznana tudi zadnja faza tedanje filozofije, da je torej evolucioniral ob roki Feuerbacha« (str. 142). Po Feuerbachovi filozofiji eksistirajo za človeka samo pojavi vidnega sveta. V teh pojavih ni nič stalnega: vse je gibanje, izpreminjanje, nastajanje; tudi ni počela, ki bi vs to vodilo in uravnavalo v enoto, zlasti ne transcendentnega (str. 141).

Ali je ta Prijateljeva razlaga pravilna? Misel Prešernovega epigrama je drugačna, kakor si jo je predstavljal Prijatelj: Prešernova misel je originalna in nima s Feuerbachovo filozofijo nič opraviti.

Pravi smisel epigrama se nam razodene, ako upoštevamo dve reči: 1. da imamo v epigramu duhovito besedno igro, in 2. da se ta igra nanaša na filozofijo o bistvu preteklosti v primeri z večnostjo in prihodnostjo.

Besedna igra je čisto gotovo izražena v besedah »beg« in »Bog« v pogledu na konzonante; dalje v besedah »ne-bo« in »nebo« v pogledu na zloge, v besedama »je« in »beg« ter v besedah »beg«, »Bog« in »nebo« v pogledu na vokale in končno v relativnem stavku »ki vodi...«, saj se lahko nanaša na »beg« in na »Boga«. Besedna igra ostane, naj si za besedo »Bog« mislimo vprašaj ali pa tudi ne.

Vsa ta besedna igra nam postane jasna, če se zavemo, kaj je bistvo preteklosti. Duhoviti Prešeren je dobro vedel, zakaj je postavil besedno igro »ne-bo«. Ta igra bi bila res da slovniško nepravilna, če bi si pod »ne-bo« predstavljali »nebitje (smrt)«. A Prešeren ni mislil na »nebitje (Nichtsein)«. Kajti vse, kar se spreminja, in v času se vse spreminja, beži v preteklost. A preteklost ni »nebitje« ali nič. Če bi to bilo resnično, potem bi imeli neko in to celo zelo moderno znanost, ki se imenuje zgodovina in katere predmet bi bilo »nebitje« ali nič. A ravno nasprotno je res: zgodovinska znanost ima opraviti z zelo resničnimi bitji, z bitji, ki so sicer v sebi za sedanjí čas preminila, a kljub temu bivajo v svoji realnosti in v našem in božjem umu, in to še na veliko odličnejši način kakor bitja, ki so v sedanjem času. Kar je za sedanjí čas preminilo, biva tako, da ostane za vekomaj in absolutno nespremenljivo. Kar se zgodi, se zgodi tako, da tistega niti Bog ne more več spremeniti. Factum non potest fieri infectum. Kar pa biva v sedanjem času, se stalno spreminja. Zato pa, kar se zgodi, se zgodi tako, da se *ne bo* nikdar več zgodilo: preide v stanje večne in absolutne nespremenljivosti, ki ga Prešeren zaradi podobnosti z večnim in nespremenljivim nebom in v svrhu besedne igre imenuje »ne-bo«.

Ako si torej za besedo »Bog« postavimo vprašaj, bi bil smisel besedne igre, ki pač po svojem bistvu temelji na podobnosti, tale: ali ni torej beg podoben Bogu, ker vodi vse v »ne-bo«, kakor vodi Bog v nebo, oziroma ker oba

(beg in Bog) vodita stvari v »ne-bo«? Če pa si mislimo stavek brez vprašaja, bi bil pa tale smisel: beg ni Bog, ker beg je spremenljivi čas, Bog pa večno nespremenljivo bitje, ki vodi v nebo vse, kar je bilo, kar je in kar bo, oziroma vodi s časom vred v isto stanje, ki se imenuje »ne-bo«.

Dr. Jože Turk.

Platno — plačilno sredstvo

Trgovina na meno je edina, ki so jo poznali Praslovani. Glagol k temu se je glasil mēniti (menjati), odtod m(e)nenje, prav za prav dogovarjanje. Za srečkarsko menjavanje predmetov pa ima moja rodna občina Loški potok poseben izraz: alā uj! uj za uj! Tako ponuja nekdo sobesedniku skrito stvar, n. pr. uro za nož, in drugi mu izroči prav tako zakrito vrednost.

Od Gotov so pradedi prevzeli kupiti, ki sega v lat. *caupo*, sprejeto tudi tam iz tujine. Stevilčno izražene cene torej pri menjavi ni, cena pomeni tačas globo, s katero se odtegneš krvni osveti, prim. sor. lat. poena. Za kupčijo domenjeni enakoceni predmet se je imenoval vēno (češko danes: prinos, priženilo, dota). Pri trgovski pogodbi je bila še tretja oseba, s v ē d o k, ki je v času nepismenosti vedela za ta sklep. Svedok se pri nas dandanes najraje nadomešča s pričo (pri-tək-niti se), drugod se mu je reklo: tretiji, odtod ruski tretjak ali tretčik, vsebujoč isto misel ko lat. testis, iz terstis (tretji).

Menjavanje blaga med tujci se je vršilo na nepristranskih, nevtralnih tleh, kjer sta se sešli obe stranki. Za to so bili najprikladnejši obmejni, osameli ali neobljudeni pasovi. Ni li naziv trg od tega pretrganega pasu?

Davnejši in običajnejši način kupčevanja pa je bil menjava darov med rodovi, ki jih je družilo gostinstvo. Pogostljivost od kraja ni bila odmev blagega srca, marveč praktična, sebična poteza. Pripadnik tujega plemena je bil tedaj brez obrambe in brez pravic. Ako pa je prinesel darov, želeč kakega blaga v zameno, se je za nekaj časa prelevil v gosta, pravega ude gostiteljeve družine. Naš gost kakor latinski hostis pomenita prvotno — tujca, zamejca, ki si ga smel ubiti. Pri Latincih je hostis ostal s prvobitnim obeležjem — sovražnik, pri Slovanih se je preokrenil v zaželeno osebo. Njegov zapovednik »gostipodj« (gostov oblastnik) se danes glasi: gospod.

Na menjalno trgovino kaže še izraz zbožje (češko: zboží-bлаго, roba), ki je v zgodovinski dobi še pomenilo: imetje roda, bodisi živina, bodi žito ali kaj drugega. Torej podobno kakor danes »blago«! Kadar je bilo treba določenega plateža, na primer pri globah za umor ali za ranjenega sorodnika, Praslovani niso rabili novcev, pač pa goved, ovco, silje (proso, ječmen), med in vsakovrstne kožuhe (kuno, ververico, lisico), lan ali platno. Ščasoma so si inozemci za platež izgovarjali posebno zadnja dva pridelka. Izdelovali pa so davni prednamci ne praznje platno niti ahlančno platno, temveč trpežen hodnik, trajno hodnino.

Že v sivi pradobi se pripravljala kasnejši pomen besede platiti, ki jo protestantovski pisci še rabijo za »plačati«. Prvotno pa izraža: prekladati, skladati, zgibati. Sorodno je nemško »falten« (odtod izposojenka: fald ali vald = gubā). Platno je potemtakem stvar, ki se dá platiti, zganiti, zložiti. Goti so prejeli od prednamcev izraz *plat* = zaplata (platen kos), zapadni Finci pa so si izposodili od Rusov pojem *pal'tina* »platno«. Menjava traja noter v 12. stoletje po Kr. Izraz platiti se je posledje prenesel na podmirjenje, poravnanje dolga s kovanci ali s papirjem. Ob shv. glagolu »podmiriti« stoji romanski *pacare, pagare, payer* in angleški: to pay.

Po kakih zvezah je prihajal v praveku kupec? Urejenih cest je bilo kaj malo. Trgovski poti (ta moški samostalniki ijevske sklanje se je pri nas močno pobabil, na Dolenjskem je še precej možak, v češčini ga nadomešča cesta, *pout' ž.* = romanje, božja pot) so bili vezani z rekami, brodi, doli, stezami. Tem so rekali Praslovani: stōgna, stōdza. Prvo se drži v slovenščini kot stāgna n. pl. ali stāgne f. pl., oziroma s polglasnikom: stōgnā in stōgnē (ograjen živinogon), v Dalmaciji kot stagnja, stagnā, v ruščini zastarelo: stōgna (trg in ulica). Istega korena je stōzdā, živa še na Koroškem, drugod obrušena v stōzā. — Prehod čez vodo vam je lajšal most, obtesano bruno (prim. sorodno nem. Mast in frc. mât, jadrniki), po močvirnem svetu pa vam je pomagala iti l a v a, narejena iz desak.

S tem izrazom lahko tolmačimo Pleteršnikovo »lavo« (močvirje), ne da bi bilo treba segati po nem. Laue, Lache (mlaka), kakor tudi drugo »lavo« (klop, kamin, kredenca). V Bohinju so poslednjo prelevili v »levo« kakor čadro v čedro.

A. Debeljak.

Mavke — duše rajnih

Lani (1939) bi se bil srečal z Abrahamom pokojni J. Premk, ki je navzlic pičli naobrazbi in mladosti objavil okoli sto črtic in povesti, eno z naslovom »Movje«. Izraz pomeni bajeslovna bitja, duše nekrščenih otrok. V Pajkovih Črticah se imenujejo poleg mavje še s prvotnejšo obliko navje. V Jurčičevem Tugomeru kaže »nav« na rajnikovo dušo, v stari cerkveni slov. pa — truplo, mrlič. V stari češčini znači: onostranstvo, pekël. Kakor sodi til(ec), tilek, tilnik, zatilec v isto skupino kot otaviti (osvežiti), tako gre nav na glagol, živ še v č. nýti = kop(r)neti, giniti po čem; unaviti = utruditi. V 6. r. gimnazije sem si za mesečnik DP izbral ruski psevdonim Unylyj (potr, otožen). Ruski praznik rádunica, ki je prešel med finske Karelije kot raadenitsa ali raatints, se imenuje še: denj mertvyh, navij (navskij, naskij) denj. Mimogrede: Travnik v Loškem potoku pozná prišvrk Navski, pri Navskih, a tu tiči vsekakor akanje: Novski, kakor opažam v isti vasi izreko ká-uc = kolec.

Ukrajinščina ve za »mavki«. Navke, Mavke in podobno potvorjena imena pomenijo prvotno: mrtvec, nas uči dr. J. Janko (O pravěku slovanském, Praha, 1912). Po huculskem predanju bivajo rajni po duplih, po bolgarski predstavi letajo okrog ko nevidni duhovi ali ptiči pod širnim nebom, soglasno pa se misli o njih, da so duše prezgodaj preminule dece... Pri tej Jankovi razlagi sem se domislil, da v Tolmincih tica znači metulja, kakor na Krku vtičica, Pleteršnik navaja: navčič = kraljiček, palček, strežič, strežek, a pod značko »mavka«: puh iz regratovega cveta, rastlinska dlaka, vetrnica. V moji rodni občini predstavlja mavka, mavkica soznačnico za »micko«, to je ptičje perjice, zlasti najlažje, najtanjšje. Mavec, mavček, mavčica so Pleteršniku bombaž, pavola, mačice na drevju ali rastlina s kosmiči. Od kod izvirajo micke in mavčice? Schmellerjev Bair. Wb. ima izraz Mauke za bolezen (podpada, podsed, podpadnica), kar nemara tiči v briškem mavku (viseč otok, otekla bezgavka), toda za rastlinsko kosminje (mavec, mavček, mavčica) nimajo nobene miselne skupnosti. Predniki so si po vsej priliki predočevali, da se duhovi spreletujejo utelešeni v podobji ptic, metuljev, rastlinskih kosmičev in takih zrakoplovnih ceperov. S tem bi bila dana etimologija za našo micko: peresce, ki se vesj ali se nosi po vzduhu, je dobilo naziv dekleta, devičice. Kako tudi ne, ko v resnici ponazoruje našo rajno Micko! Osebnost ime v pomenu občega pozná v tem primeru tudi ruščina: Mašenjka = děvka, děvčoka (Sreznevski, DS 1899, 165). Vendar je možna izposoditev bav. zvokosličnice Miez (mačka).

Pod koren, iz katerega Kelemina izvaja stvn. mu o w e (Bajke, 18). Trautmannov balto-slovanski besednjak pa got. nauþs in nem. Not, uvrstim slednjič navček = mrtvaški zvonček. A navžar = slab godec radi ž ne more iti semkaj. Razen škantar ali škripač pomeni navžar po Koštiálovem zapisku na Gorenjskem: malovreden človek. S tem se bliža obwaldskemu nauš = slab, hudoben. V Loškem potoku je navža = nerodno oblečena baba. Zadnji zgledi potekajo vsekakor iz it. nausea = stud. lat. morska bolezen, neugodje. Ujema pa je rodila prejkone Levstikovega žavžarja = šušmarja.

A. Debeljak.

Od kod »drnice«?

Stara poročila oponašajo Slovanom nečistočo. Tak ožitek — na pr. pri Prokopiju — razumemo ob pomisli na prvotno slovansko bivališče, stoječe pogostoma pod zemljo, koder je mrgolelo mrčesa: bolhe, gnide, stenice, uši, mušice, mravlje. — Da bi se laglje otepal mraza in gomaza, so si predniki telo kakor lase radi natrli z maslom. Ime razodeva, da je bil ta izdelek prvotno namenjen ne za hrano, pač pa za mazilo. Vendar je že praslovanski glagol: miti. Poleg umivanja so se zatekali v kopanje. Ako je izraz kopel domač, izveden od kopa (butara vej, sveženj dračja), ne smemo dvomit o parnih kopelih med prednamci. Saj ta navada je zakoreninjena pri severnih poljedelskih Indoevropejih.

Danska vlada je 19. II. 1940. prepovedala vse tople kopeli, ker je primanjkovalo kuriva. Tudi o finski »sauni« ste zadnje čase lahko ponovno čitali.

Potilne kopeli so bile spočetka kaj preproste: v votlino so naložili kamenje, razgreto v peči pa z mrzlo vodo sparjeno. Kakor je še danes šega v finskem znojilu, so se tudi naši za dopolnek trepljali s šopi brezovih vejic, imenovanih »chvosty«. Odtod naš »host« ali »hosta« (brst, dračje, hrašča, naložje, praščje, sehljad, lomača), odtod tudi chvostiště, ki je dalo Čehom koště (metla).

V rimsko-frankovski dobi so pradedi prevzeli posebno kopalnico, kurjeno s pečjo. To je istoba, katere naziv gre na grški stýphos (sopara) in ki je dala na zadnje pojem »izba«, po madjarskem ovinku pa »soba«. Za parjenjem si je prednamec privoščil prho, polivanje s studenčino.

Pri vzhodnih Slovanih se rabi za opisani način telesne nege naziv: banja, pri Čehih pa: lázeň. Brückner sodi, da je prvotni pomen banje in laznje: jama, dol, kamor je bilo treba »lesti, laziti«.

Drugi raziskovalci pa ne puščajo z vidika sozvočja med banjo in lat. balnia (iz grškega balaneion), Pleteršnik celo misli na nem. Wanne (to iz lat. vannus). Neoporečno domač izraz je dvornica, ki je pred 14. stol. prešel v nemščino kot: turníz, durnitze, dwarneiz, v staro danščino: dörns (znojilnica), v nižji nemščini še danes Dornse. Dvornica je bila, kakor trdi prof. dr. Jos. Janko (O pravěku slovanském, 1912, 116), dvoriščni prostor, opremljen s pečjo, služječ osobito za kopeli. Nekdanji naziv dvornica pri nas ne živi več (nikar ga zamenjati z novinko: dvornica, dvorska gospa), toda zdj se ohranjen v obrušeni obliki. Pleteršnik navaja koroško rečenico: drnice igrajo — zarnice i. Drugod pravijo: kresniki se tepejo, obilnjaki se sekajo (Kelemina navaja še: brganti, kombali), kadar ob poletnih nočeh blisketá, se pobliskava, kadar plamika. O sličnem svetlobnem pojavu, »koroški Neži«, govori z gorenjskega stališča J. Plestenjak v Našem rodu (dec. 1939). Bliskavica, pobliskavanje, blisketanje se je opažalo, če so ponoči zanetili ogenj v kopalnici na dvorišču.

A. Debeljak

Ocene

Slovenska slovnica za tretji in četrti razred srednjih in sorodnih šol. Sestavili dr. Anton Breznik, dr. Anton Bajec, dr. Rudolf Kolarič, Anton Sovrè, Jakob Šolar. Cena 44 din. Izdalo Slavistično društvo v Ljubljani 1940.

Za pouk slovenščine v III. in IV. razredu srednjih šol se je doslej uporabljala Breznikova Slovnica. Vsi smo čutili, da je za to učno stopnjo pretežka. Pogrešali smo knjige, ki bi tudi snov za ta dva razreda razporedila in obrazložila podobno, kot je obdelana v Slovenskih čitankah za I. in II. razred. Sedaj smo tudi to knjigo dobili. Napisali so jo avtorji Slovenskih čitank s sodelovanjem dr. Antona Breznika. Ta sestava sodelavcev nam obeta, da v knjigi ne bo nauk in zahtev, ki bi bili v opreki s splošno veljavno Breznikovo Slovensko slovnico in Breznik-Ramovševim Slovenskim pravopisom.

Ze pri prvem pregledovanju knjige lahko ugotovimo, da v metodičnem pogledu nič ne zaostaja za Slovenskimi čitankami istih avtorjev: še več lahko trdim, Slovenska slovnica za III. in IV. r. je krona desetletnega poštenega garanja naših čitankarjev. Saj knjiga ni samo medel posnetek Breznikove Slov. slovnice; nasprotno, čeprav nikjer bistveno ne odstopa od njenih predpisov, je vendarle popolnoma samostojno in novo delo, pa ne samo v metodičnem, temveč v marsikaterem poglavju tudi v stvarnem pogledu.

V podrobno ocenjevanje vseh novosti se tu ne morem spuščati. Poudarim naj samo nekaj splošnih misli o delu. Za največjo odliko te knjige imam uspešno prizadevanje avtorjev, da tudi najtežja slovnična poglavja metodično tako obdelajo, da jih v nekem obsegu lepo približajo že nižješolcu. Mislim tu zlasti na poglavja iz besedoslovja (o sestavi besed, o pomenu besed, o besedah tujega izvora, o tvorbi posameznih besednih vrst itd.). Vse to gradivo je v novi knjigi spretno poenostavljeno, olajšano in porazmeščeno tako, da si ga bo dijak brez posebnih težav osvojil že na nižji stopnji. Obširno poglavje o tvorbi besed je n. pr. obdelano kar v oblikoslovju mimogrede ob posameznih besednih vrstah.

Dijak bo ob učenju po tej knjigi kaj kmalu sredi bujnega življenja našega jezika, gledal bo od blizu njegovo rast in odmiranje, otrese se bo vtisa, da je jezik nekaj statičnega, po posameznih predalčkih slovnice in slovarja za vedno porazpoloženega.

Vsi vemo in pogosto bridko občutimo, da je v slovenski slovnici še mnogo poglavij neraziskanih. Koliko je n. pr. še vprašanj v skladnji, ki bi jih bilo treba podrobno obdelati ob knjižnih tekstih, narodni pesmi in živi govorici. To so pač trdo občutili tudi sestavljavci nove knjige, če niso hoteli samo preobračati in presukavati dosedanjih ugotovitev in trditev. In priznati jim moramo, da so si pošteno prizadevali, priti slehernemu vprašanju globlje v obisti; prikopati se vsepovsod do zadnje jasnosti. In njihov trud ni bil brezuspešen. Kdor se hoče o tem prepričati, naj pregleda samo poglavje o glagolu. Nova, na Tomšičevi študiji (gl. Slovnški jezik II. 155.—169.) temelječa je opredelitev povratnih glagolov; poglavje o časih prinaša prav lepe nove ugotovitve zlasti glede rabe sedanjika (koliko so tu grešili naši prevajalci iz nemščine in francoščine!); tudi odstavki o načinih prinašajo mnogo novih osvetlitev ob zadostnem in zanesljivem gradivu. Ob obravnavi nedoločnika so avtorji točno opredelili, kdaj bodi nedoločnik ločen z vejico in kdaj ne. Tu so razmaknili tudi pretesno Breznikovo omejitev, da »predmet stoji v roditelju samo tedaj, če je neposredno odvisen od zakanenega glagola« (Breznik, Sl. sl. § 319). Naši najboljši pisatelji pogosto pišejo drugače. (N. pr. Finžgar, Kronika gospoda Urbana, 10. avg.: »Od same lenobe se mu ni ljubilo kidati hleva.«) Avtorji nove Sl. slovnice so se skušali tu prikopati do nekega pravila, a so storili prav, da ga niso postavili kot absolutno veljavno.

Omenim naj še izvrstno poglavje o tvorbi in rabi deležnikov. Tudi tu so točno opredelili rabo vejice. Ta pravila bodo morala tudi v novo izdajo Slovenskega pravopisa, da bo tudi v tem vprašanju konec neenotnosti.

Poglavje o stavku je bilo že v II. delu Slov. čitanki dobro obdelano. Tu je še izpopolnjeno in razširjeno tako, da si boljše obdelave ne moremo želeli. Tudi poglavje o rabi sklonov je potrebno. Podano je jasno in točno.

Knjigi je dodan nauk o tropih in figurah ter meroslovje. Ta poglavja so bila prvotno v Slov. čitanki za IV. razred, zdaj pa je prav, da jih je prevzela Slovnica, ker sem bolj spadajo.

V vsej knjigi je dosledno uveljavljeno načelo, da naj pravilo izhaja iz primerov, nabranih v vsakdanjem govoru in v delih naših najboljših pisateljev. Kako prav je prišlo pisateljem Slovnice, da so imeli ob Čitankah toliko opravka s teksti! Kako živa in zanimiva so znali napraviti najbolj pusta poglavja! Kako lepe so vaje in naloge, ki jih dobiš za vsakim važnejšim poglavjem! Celo pravopisne vaje so dodane, čeprav pravopisnih pravil tu niso obnavljali, saj mora vsak dijak tako vedno imeti pri sebi Slovenski pravopis.

Ob podrobnem predelovanju z dijaki se bo morda pokazala tu in tam tudi kaka vrzel, nedoslednost. Katero delo je brez tega? Tudi jaz sem si ob čitanju zabeležil nekaj stvari: naj jih tu omenim. Predvsem se mi zdi škoda, da samostalniki, zaimke in pridevniki niso obdelani malo obširneje, v sorazmerju n. pr. z glagolom. Vem, da bi za šolo knjiga še bolj narasla, a avtorji bi s tem ustregli marsikomu, ki si bo knjigo ohranil še preko šolskih let. V naslednjem bom naštel kar po vrsti nekaj opomb k posameznim paragrafom. V § 12. in 14. me moti izraz goltnik, ki se je spet vtihotapil v knjigo za mehkonebne konzonante. V poglavju o tvorbi in razdelitvi glasov tega izraza nismo srečali. Prav bi bilo, da ga čisto izločimo. V § 7. popravi tisk. napako: priliči se soglasnik (ne samoglasnik).

V § 25. in 26. mi ne ugaja izraz staroslovenščina za staro cerkveno slovanščino. V § 38. je izpuščen lokal. V § 46. je edina opomba zgodovinskega značaja v sklanjatvi, a je nejasna: našeta obrazila so iz moške ijevske sklanjatve, ne iz ženske. V § 61. in 159. se mi zdi nevarna trditev, da nam srednji spol pridevnika rabi za prislov. Oblika je res ista v I. stopnji, ne pa vedno v primerniku. § 77. v skladu z Breznikom določa rabo relativnih zaimkov kj in kateri. Mislim, da se rabita oba zaimka že skoraj brez razlike; o izbiri odločajo večkrat le estetski oziri (ritem, ponavljanje); zato bo treba pravilo opustiti. K § 91., 4. imam primer: »Glej, da boš redno hodil v šolo!« — in s tem dokaz, da drugi del navodila ni točen. V § 97., 3. je treba menda odgovoriti, da so ukaje

in gledaje narejeni po daljših oblikah. Sicer pa formulacije v tem odstavku sploh niso dovolj jasne. V § 112. bi bilo le dobro omeniti in razložiti glagole III. 1.: šteti, štejem, umeti, umejem. V § 149. točka 4. odgovor na zadnje vprašanje ni točen: Namenilnika dovršnikov se radi ognemo s prirednimi stavki, ti pa so lahko tudi pripovedni. (Šli so in povedali bratom.) V § 151. pogrešam omembe, da ima glagol reči poleg del, rekši tudi rekoč in da pred njim stavimo vejico, če mu sledi dobesedni govor (= predmet). V § 152. se mi zdi prav, da se rekši ne loči z vejico, zato bi bilo treba pa popraviti primer v § 211.: Rekši, udari Vencelj... V § 178. je pravopisna napaka konsonanti. V § 180., 2. bi vprašalne veznike ali, li, če dal kar med predmetne, ker to v resnici so. Saj tudi odvisnih vprašalnih stavkov ne obravnavamo posebej. V opombi v § 184., 2. c) bi pristavil, da se rabi povedno določilo v moškem spolu tudi tedaj, če je en osebek ženskega, eden srednjega spola. Opredelitev odvisnih stavkov v § 191. se mi zdi premalo jasna. Treba bi bilo poudariti, da so odvisniki oni stavki, ki so stavčni členi glavnih stavkov. V § 237. bi ne usiljeval redkega (lokalnega) poudarka strahóma. V slovenskem meroslovju se mi ne zdi pravilno govoriti o kratčini (glej tudi SP), ko gre v resnici le za nepoduvarjene zloge (§ 15., 24.). Dobro bi bilo opomniti, da slovenska metrika (kot sploh metrika modernih evropskih jezikov) ne zahteva, da pesnik uresniči vse poudarke, ki jih metrična shema zahteva, da so nasprotno ravno prekrški sheme pogosto močno izrazno sredstvo. Drugače je bilo to v grški in latinski poetiki.

Tako sem nanizal nekaj opomb in stavil nekaj predlogov za izboljšanje. S tem seveda ne mislim prav nič zmanjševati velike cene knjigi. Kar sem rekel, ponavljam: Slovenska slovnica za III. in IV. razred srednjih in sorodnih šol je pomembno delo in bo v nepregledno korist pouku slovenskega jezika. Bo pa tudi drugim ljubiteljem slovenščine zvest vodnik skozi njene lepote.

Logar Janez

Stanko Bunc, **Pregled slovnice slovenskega knjižnega jezika**. Ljubljana 1940. Str. 152.

Prireditelj te knjižice je hotel v povzetku podati, kar so doslej dognali na področju opisne slovnice slovenskega knjižnega jezika. Gre torej za repetitorij in zato ne prihaja v poštev vprašanje originalnosti, temveč smotrne razdelitve, jasne in precizne stilizacije in seveda tudi jezikovne pravilnosti. Pri vsem tem se pa že takoj iz početka ne morem ubraniti misli, ali je tak repetitorij pri današnjem stanju slovenskega slovnicearstva potreben in kolikšna je njegova praktična vrednost, tudi če bi bil popoln. Potreben bi nam bil, dokler smo imeli samo Breznikovo slovnico, saj je bila to znanstvena in šolska slovnica obenem, zato za praktično uporabo nestrokovnjaku večkrat res težko pregledna. Ko smo pa dobili slovenske slovnice za nižje razrede srednjih šol, je postala potreba tudi dobrega repetitorija problematična. Ker se Buncčev Pregled ne more ponašati s preglednostjo in tudi ne s stvarno pravilnostjo in skrbno priredbo, si težko predstavljam človeka, ki bi rajši segel po njem kakor pa po slovnici, ki ni obsežnejša kakor Pregled, pri tem pa skrbno prirejena, vsebinsko neoporečna in izredno pregledna.

Snov je razdelil avtor razen uvoda na 7 poglavij. Neprimerno je, da je ločil glasoslovje in pravorečje: prvo ima na začetku, drugo pa šele prav ob koncu. Poglavje o pravopisu pa je prav za prav odveč. Kdor ima količkanj opraviči s slovenskim pisanjem, ne prebije brez SP, v njem pa so pravopisna pravila podana tako zgoščeno, da jih ni mogoče posneti v izveček, ampak samo prepisati. Ne vem, čemu je bilo treba razkosati glagol: manjši del ga najdeš v oblikoslovju, večjega pa v skladnji, vsega skupaj pa je preskopa mera in bi glagol kot najpomembnejša besedna vrsta zaslužil več pažnje.

Oznaka odprti glasovi (17. 18) je nerodna, saj nam to pomeni samo široke vokale, ne pa vokalov sploh. Zakaj ne bi rajši zapisal: odporniki? Soglasniki č, š, ž niso »trdonebni« (18), ampak zobni. »Trdonebnim« glasovom pravimo v slovnici kratko nební glasovi. Zlitnika c slovenska slovnica ne šteje med sičnike in č ne med šumevce (18). Iz Pregleda bi se dalo sklepati, da je polglasnik nezveneč samoglasnik, saj so zveneči, kakor je napisano, samo a, e, i, o, u (18). Jako nejasno je obdelan prevoj. Ne vem, koliko si bo kdo pomagal s stavkom: »Pri kakovostnem (prevoju) se spreminjata barva in vrsta samoglasnika, dol-

žina pa ostane nespremenjena« (19). Poglavje o prevoju samo na sebi ni lahko, dvakrat pa postane težko, če mešamo zgodovinske in današnje oblike. Za zgled naj navedem samo en primer: dahniti je »oslabljena«, brati pa »onemela« stopnja (19). Razvojno pa sta v resnici ena in druga v oslabljeni stopnji (brati iz brati, saj avtor to obliko tudi navaja, kot da bi hotel sproti ovreči svojo trditev).

Asimilacija po zvonkosti glasu ali zvokovna asimilacija (21) ne pomeni nič, ker je vendar treba ločiti med zvenom in zvokom. Tudi z »daljno« asimilacijo nima sreče (22): zgledi praznji, letošnji, premišljevatl itd. kažejo na čisto navadno asimilacijo, saj tudi sam na str. 24. iste in podobne zglede navaja pri tako imenovani »jotaciji«, kjer ne more biti govora o kaki »daljni« asimilaciji.

Lep zgled nasprotujočih si trditev najdeš pri definiciji skupnih imen: »pri množini ločimo posamezne predmete, pri skupnem imenu ne« (31). Sedaj pa primerjaj na str. 34.: »Pomni, da so skupna imena čreva, rebra, jadra, ikre.« Kljub izrecni definiciji, da značijo osebna imena je osebe (31), šteje na str. 110. med osebna imena tudi imena živali. Lepa je tudi zmešnjava z množinskimi samostalniki (33—34), med njimi je namreč kopica nepravilnih primerov, prim. žganci, tropine, mekine, dlesne, meča, ledja, nosila itd. Samostalnike ženskega spola na -v (cerkev) proglašajo za soglasniške osnove (35). Površno je pravilo, da se v gen. pl. vtika med soglasnik in končni r, l, lj polglasnik (35): kaj pa pasem, krošenj? Prim. podobne trditve še na str. 39. in 128. Pogrešeno je navajati med primeri kost, vas, noč, strast tudi zibel kot zgled za premični poudarek (36), ker 1. naglašamo zibel, zíbeli (gl. SP) in 2. tudi če bi naglašali zibélí, to še ni premični poudarek, ker ostane poudarek še vedno na osnovi. Glede samostalnikov nagelj, rabelj itd. (37) bi avtor bolje naredil, če bi se lepo držal SP in ne bi dajal samovoljnih napotkov.

Presplošna je trditev, da se določna pridevniška oblika spozna po naglasu (43), saj velja to le za redke primere. Mnogi in drugi nimata samo določne oblike (44), temveč tudi nedoločno mnog in drug (= drugačen). Pridevnik cel ima pri Buncu samo nedoločno obliko (44); prim. pri Brezniku § 186: prinesi celi hleb. »Samostalni zaimki so tisti, ki imajo eno obliko za vse tri spole« (46): on, -a, -o je potemtakem pridevni zaimek! »V tretji osebi rabimo (namreč namesto svojilnih zaimkov) tudi rod. ali dajalni osebni zaimkov« (47): med zgledi pa bereš stavek »brat mi je«. Glagola preživeti ne moremo postavljati kot neprehodnik proti prehodniku preživiti (51), saj sta oba prehodna. Po nepotrebnem ponavlja zastarele izraze »živa bitja, nežive stvari« (71) Kaj naj počnemo s »kalki ali odbitki« (77) za nove besede, »ki so po zvoku slovenske, po duhu pa tuje«?

Na str. 81. piše pri zgledih odvisnih vprašalnih stavkov stalno vprašaj, na str. 92. in 124. pa uči, da stoji na koncu odvisnega vprašalnega stavka pika: torej kako? Razlika je med nepopolnimi glagoli in glagoli z nepopolnim pomenom, Buncu pa je to vseeno (85). Nerodna je zadeva, če ne ločiš stavčnih členov. »Otrok noče kruha« (85): kruha je pri njem povedno določilo! »Služi kot učitelj« (86): kot učitelj naj bi bila apozicija! »Imenovali so ga rešitelja« (101): rešitelja je objekt! Na isti strani pa bereš tudi stavek: »Nazval sem te svojega prijatelja«, tu je prijatelja povedno določilo. V stavkih: Imam oblast zapreti vas. Dolžan je ubogati. Zmožen ni prenašati vročine (107) vidi v vseh nedoločnikih povedno določilo, dasi je v prvem atribut, v ostalih pa objekt.

Veliko zmedo je napravil s povratnimi glagoli. Pri svojih naukih o povratnih glagolih izhaja iz moje razprave v SJ II., a bi jo moral pravilno porabiti in dobro premisliti, kaj spada iz znanstvene razprave v praktično slovnico in dvakrat premisliti kaj v repetitorij. Na str. 87. uči, da imajo objekt samo pravi povratni glagoli, nepravi pa da ga ne morejo imeti. Toda že na str. 88. naletimo na primer »držim se starih navad« (držim se je »nepravi povratnik«!), na str. 100 pa je takih primerov še več: bati se nesreče, spomniti se mladosti itd.

Priredje, ki ima izpuščen veznik, ni nepopolno ali eliptično (91), temu pravimo brezvezno priredje. Števniki dvoje je v Pregledu delilni števniki (96). Poglavje o rabi sklonov je zelo suho in pomanjkljivo. Glede tega poglavja je jako poučna primerjava s Slovensko slovnico za 3. in 4. razred. Prečudno zmedo pa je ustvaril Bunc s poglavji o rabi glagolskih oblik. Pričakovali bi,

da se bo držal Breznikove slovnice, a se je ni. Pravi nedovršni sedanjik mu je samo tisti, ki se godi »spričo mene« (102). Zato je moral seveda poiskati nekaj novega za tiste primere, ki se ne gode »spričo mene«: »Nepravil označa neko lastnost ali poklic: Drava teče v Donavo. Oče dela v tovarni. Sin vozi po železnici. Sestra poje v zagrebški operi.« Razumi, kdor more! Bunc dalje proti izrečni prepovedi Breznikove slovnice dovoljuje rabo nedovršnega sedanjika v prihodnjem pomenu. Očividno gre tu in še na nekih mestih preko okvira pravega repetitorija in hoče poleg veljavnih pravil in preko njih uveljaviti še svoje domisleke. Nezgod a se mu je primerila na str. 103: »(nedovršni sedanjik) izraža željo ali zapoved: Da si mi zdrav! Glej, da me opravičiš!« Ne glede na to, da je šepavo to pravilo in tudi pravilo niže na isti strani: »(dovršni sedanjik) izraža željo in zapoved«, ker vsega tega so zmožni dovršniki in nedovršniki, je imel smolo, da je med nedovršniki postavil zgled z dovršnikom in s tem takoj nazorno pokazal vrednost pravkar postavljenega pravila. Mnogo hujša pa je napaka, da Bunc ne loči preteklega pogojnika od predpreteklega časa (104) in da pozna zato samo en pogojnik (105).

V nove težave in nove zmede je zabredel pri glagolskih načinih. Po njegovem so tvorini samo prehodniki (105); kaj je z neprehodnimi glagoli, ga očividno ne zanima, saj ne pove nič o njih. Pasiv je glede rabe predlogov od, s in po pokazan zelo nejasno. Prim.: »Sredstvo se izraža s predlogom s...: Lovca je ranil srno s kroglo. Pasivno: Srna je bila ranjena s kroglo (od lovca)« (106). V čem se loči »s kroglo« v aktivnem stavku od pasivnega? Ali ni v obeh primerih enako sredstvo? Poglavlje o načinih je na splošno slabo in še posebej nejasno zaradi avtorjevih nerodnih manipulacij s povratnimi glagoli. Od podrobnosti naj omenim samo en primer: na str. 107. beremo, da se pasiv izraža z nedovršnimi povratniki: »Pšenica se žanje«. Ali nimamo prav tako pasiva, če bi rekli: »Pšenica se lahko hitro požanje«?

Na 107. in naslednji strani govori o rabi nedoločnika v stavku. V treh točkah ugotavlja, kako funkcijo ima nedoločnik v stavku, v četrti pa pove, da se rabi tudi kot samostalni. Tak a opredelitev je popolnoma laična, saj samostalni ni stavčni člen, v prvih treh točkah so pa tako in tako samo taki primeri, da nedoločnik nadomešča samostalni. »Tvrnosedanji deležnik na -e ki ga imajo samo prehodni glagoli, se rabi kot prislov načina...: Kleče je molila. Smehljaje mi je podala roko« (108). Zapisati bi moral »nedovršni glagoli«, saj sta vendar oba primera neprehodna. Ta deležnik se tudi ne rabi kot prislov načina, temveč kot prislovno določilo načina.

Tem vsebinskim pomanjkljivostim in napakam se pridružuje še daljša vrsta nejasnih, večkrat celo nerazumljivih formulacij in stilističnih ohlapnosti. Navedel bom samo nekaj primerov: ovire in zapore stavlja jezik (17); zračni tok se zaleta v glasilki, ki se začneta tresti (16); samoglasniki nastanejo v odzroku neoviranega prehoda zračnega toka pri različnih oblikah ustne votline (18); nasprotno pa pišejo Srbi in Hrvatje tako, kakor govorijo; pravimo, da imajo fonetičnega (!) (21); na koncu besed nastopa onemitev in odpad nekih glasov (27); končna soglasnika r in j požirata samoglasnike (27); analogijo vodi stremljenje po poenostavitvi jezikovnih oblik, ki imajo neke vezi (28); če imajo v odvisnih sklonih (staroklasična imena) drugačno osnovo kot v imenovalniku, pridržimo tujo osnovo (40) (le katero neki, če sta dve osnovi?); rabi se nesklonljiv (48); izraža pogoj lahko kot resničnega... mogočega... ali nemočega (69); prilastek, ki mu služi neodvisen samostalni, imenujemo pristavek (86); vejica stoji pred besedami, ki se naštevajo (123); v teku stoletij (115); verske zajednice (113); prevoj je dvojen: kolikosten (kvantitet n i) in kakovosten (kvalitet n i) (19); asimilacija se v pisavi le redko odraža (21); sprednje jezični (18, 23); prihodnost (104); pomni, da se ne sme rabiti s predlogom za, ker je ordinarni (!) germanizem (108) itd.

In končna sodba? Avtor bi moral knjigo, preden jo je dal v tisk, temeljito predelati; kontrolirati bi moral svoje trditve, da si ne bi nasprotovale, definicije bi moral stilistično in premnogokrat tudi stvarno popraviti, da bi bile jasne in zanesljive; poskrbeti bi pa moral seveda tudi, da bi se jezik v vsem kril z zahtevami novega pravopisa. Knjiga v tej obliki, kot je, ne bi smela iziti; obilica napak in pomanjkljivosti priča ali o preveliki naglici ali pa o premajhni avtorjevi kritičnosti.

Dr. Fr. Tomšič.

Vend-szlovenszka kniga estenyá za I., II. i III. zlóes národne sôle — Olvasókönyv a vend-szlovén tannyelvű népiskolák I., II. és III. osztálya számára. Budapest. A Szent István-Társulat kiadása 1939. Str. 138.

Ko govori naša dnevna publicistika o zamejskih Slovencih, običajno prezre, da živi v osmih vaseh med našo in madžarsko državno mejó in Monostrom ob Rabi okoli 6000 Slovencev. Mnogo njihovih rojakov živi v Ameriki; ni pa znano število Slovencev, ki živé raztreseni po ogrskih mestih. Spričo tega, da Madžari stalno prištevajo k svojemu »zasedenemu« ozemlju tudi vso Slovensko krajino, je naša nemarnost za te Slovence vredna obsodbe.

Slovenci ob Rabi imajo madžarsko šolstvo, ki je do zadnjega časa upoštevalo slovensko narečje le tedaj, če ga je bil učitelj zmožen in voljan uporabljati pri razlagi in utrjevanju madžarskega pouka. Zaradi jezikovnih težav je uspeh pouka v teh šolah prav neznaten. Lansko jesen pa so dobili otroci v vaseh ob Rabi, katerih prebivalci pravijo o sebi, da so »Slovéne« in da govoré »slovénski« (saj se Monoštru najbližja vas imenuje Slovenska vés), knjigo z gornjim naslovom. Ker je nad njim madžarski napis »Učbeniki madžarskih manjšinskih ljudskih šol«, nas mora zanimati, za kakšno manjšino so izdali to »vend-szlovenszko« knjigo. Naša država ne pozna med svojimi narodi nobene »vend-slovenske skupine in naša znanost je že davno zavrnila to madžarsko agitacijsko oznako izza pariške mirovne konference. Saj tudi besedilo v knjigi sami nikjer ne rabi izraza »vend«, marveč govori le o Slovencih. Zato tak naslov knjige odločno zavračamo!

Oglejmo si še druge narodnostne momente v knjigi! Učbenik je v glavnem prevod madžarske knjige in se na posebne slovenske razmere ozira le trikrat, a še to z raznarodovalnim namenom, še več — celo proti obsegu naše države. Zato je knjiga polna gesel povojne Madžarske; tako ima 2. stran pod podobo sv. Stefana povsod razširjeno »Verjem v ednom Bogi...«, ki je tu ob koncu spačeno v nerazumljivo obliko: »Verjem Vogrskoga v dčnem gorstaneniyi!« Taka gesla, obdana z okvirom, so še: »Ne ostávím vogrsko zástavo! Ne, ne, nigdár!« (17) »Maria, ... Patrona Vogrskoga Orsága!« (35) »Vogrin se bojuje za sloboščino celoga vogrskoga národa!« (46) »Ka popéva mali ftiček na zelénoj vèki? — Najlepsi Vogrski orsag tú na etom svèti! (109) O prihodu Madžarov v sedanjo domovino pripoveduje: »Na etoj krajini je v tistom vrémeni dostaféle národa bílô. V najvèkšem táli morvaslovákij pa bolgári... Dosta indašnyj prebivalcov je tú ostanolo. Oni so se pôdali vógrom. Vógri so za svoje lúbléne brate gori-prijéli nyé. (95—6) Pod naslovom »Dom i domovina« pa je zapisano: »Naša lúbléna domovina je vogrska králevčina! Eto lépo drágo domovino so nam odvèdki naši pokojní očáci spravili i obarvali. — Vogrske králevčine vsáki rodnik je dete ete medsebine lepe domovine. Eta medsebna vogrska domovina vse(h) nás práva mati, rodjenica, dojka, kakšikoli jezik si gučimo« (125—6). — O razmerju do materinščine so zapisane sicer pravilne besede: »On človek je né pošteni, ki materni jezik zatají« (60), toda kakšen je odnos tistih, ki so se odločili izdati to knjigo, do jezika Slovencev ob Rabi, zlasti do njegove veljave v javnosti in ljudski omiki, — ni jasno. Ta izumetničena »slovenščina«, v kakršni je spisana pričujoča knjiga, more biti le zelo slab pripomoček k priučanju državnega jezika; nikakor pa ne more in noče biti osnova za prisvojitve višje omike v narodnem jeziku. Knjiga namreč ve za Slovence zunaj ogrske domovine in je berilo »Na Markovo« vtihotapila tale zaključek: »Bog! Naš dober nebeski oča! — Čuvaj naše vogrske sêtve i daj nam krúha našega vsakdenéšnyega! Pelaj naš drági, od nás vtrgnenyi Slovenski národ nazáj v našo lúbléno domovino: na V o g r s k o ! — Amen.« (70) — Menda ne gre tu za »vrnitev« vsega slovenskega naroda, kakor ga pojmujejo mi, marveč mislijo neimenovani prireditelj in njegoví protektorji v smislu svoje frazeologije, znane nam iz raznih tiskov, na prekmurske Slovence, o katerih ogrska »vendiska« teorija noče nič vedeti, da so del slovenskega naroda, ki živi še daleč onstran Mure. — V zadrego pa bodo prišli madžarski učitelji, ko bodo kot prvo berilo v 3. razredu brali otroci pesem »Oča naš!« V vzhajajoče sonce je načrtkan zemljevid bivše Ogrske, ki se vanj ozira pet oseb. Spodaj pa so verzi: »Súši skuze naše, dokončaj trplénje... / Smilúj se, trôštaj nas, tvoje mantrnike (mučenike)... / Vu túhénskom robstvi trpéče Slovence!« Če bodo razlago teh vrstic zvezali s sledečo kitico: »Oča naš, zmožen Bóg, ki si gor vu nébi / Nás Slovence živi v Vogrskoj Držéli!« — tedaj

bodo morali reči, da so v obeh kiticah imenovani isti Slovenci... — Knjiga pri-
naša seve tudi ogrski »Hymnus« in Vörösmartyjev »Nábüd« (»Domovini ne-
vkleknjeno (Boj oh! vogrin podán...)«) v neokretnem, delno neumljivem (»Tak
dugo bōzsasami«?) prevodu, znanem nam že iz Mikolove Domovine. Madžarski
državni in narodnostni značaj polni vso knjigo v besedilu in obilnih ilustracijah.
»Naša domovina je vogrski orsag« (65) in »...to je naša domovina, štera se
vogrsko králestvo zové« (80) se ponavlja v mnogih inačicah.

O jezikovnem značaju knjige moremo na kratko reči, da je spisana v
glavnem v jeziku prekmurskih učbenikov iz 70-ih let minulega stoletja, ki jih
je prevajal pastor J. Kardos. Zato moramo reči, da je bil vsaj eden njenih pri-
rediteljev dober poznavalec jezikovne tradicije prekmurskih protestantovskih
pisateljev, ki ima danes le enega aktivnega varuha. V knjigi tedaj ne bomo
iskali značilnosti rabskega slovenskega govora, tudi ni priporočljiva za studij
prekmurščine, marveč predstavlja kot svojevrstnost le primerjalni člen v razvoju
»knjižne« prekmurščine — a to le za dobrega poznavalca predmeta, ki mu
bo večkrat humoristično čtivo z grenko primesjo tragike iz misli na rod, ki je
obsojen na uživanje take umetne hrane...

Oglejmo si le nekatere primere tega izumetničenega jezika, ki je daleč
od živega govora! Prekmursko glasovje ne pozna obrazil kot: dičnem (3), z vū-
panjem (17), kosminjem (32) itd.; dolga je vrsta prisiljenih etimologij: zdühá-
vata (7), pridühavam (33), zháhajo (12, Sháhajo), idti (17), bidti (6 itd.), lōšči
(26), okūncsanom (47), najkrátsisi 59 sūčen (59 — sečan!), itd. — Večkrat ne
vemo, ali je v kaki obliki tiskovna napaka — teh kar mrgolí — ali pisateljeva
samovoljnost in neznanje. Tako je lisica tu lesica; nežive so oblike z do-
brotjov (55), z mládami (40), v ōči (mestnik! 41), pod nyí (orodnik! 41), vu
svojoj mesti (41), grizati (33), líce (rodilnik! 33), vse kinč (19), megnjena (19),
vū jakosti (18), Sveti Trê Králi (57), vse Svécov (47), lūdjm (55) itd. Med
tvorbe, ki jih je težko razložiti, gredo n. pr. izrazi »obravnáči, obravnōkinje« (61)
za bolniške strežnike. Kadar ne pozna domačega izraza za ptiča, obdrži kar
ogrskega (sármány 50); da ne govorimo o vseh ogrskih tujkah, ki jih je sprejel.
Pomaga si tudi s hrvaščino: »prekrstimo se« (35) in istega izvora je menda tudi
ponovni »kako«. Skladnja je polna tujih vplivov, zlasti pri glagolu. Najbolj se
je uveljavila prevajalčeva izvirnost v »računskem in merarstvenem návuku«, kjer
je ustvaril svojevrstno terminologijo. Nadrobnejše navajanje primerov je odveč;
saj jih je na sleherni strani toliko, ki dokazujejo, da je otrokom celotni vtis
tega jezika tuj in si jo mora zato skušati prisvojiti enako kot knjižni jezik. Pri-
svojil pa si v celoti tega jezika itak nihče ne bo.

Knjiga je pisana v madžarskem črkopisu z vsemi poudarnimi in kvali-
tetnimi znaki. Nikakor si ne more lastiti, da je pisana »po našem lēpom, stáro-
slovenskom jeziki« (60). Koliko bo koristila, o tem bo odločala sposobnost in
razumevanje učiteljstva. Obžalovati moramo, da je tako hladna in tuja.

V. Novak

Popravek.

V prejšnjem letniku SJ se je na str. 188. brez avtorjeve krivde vrinila
napaka z zadnjim stavkom v zapisku Še ena Jera Prešeren. Peter Dobravec ni
bil v sorodstvu pesnikovem, kakor ne njegova mati Jera, starejša sestra Valen-
tina Prešerna. Uredništvo.